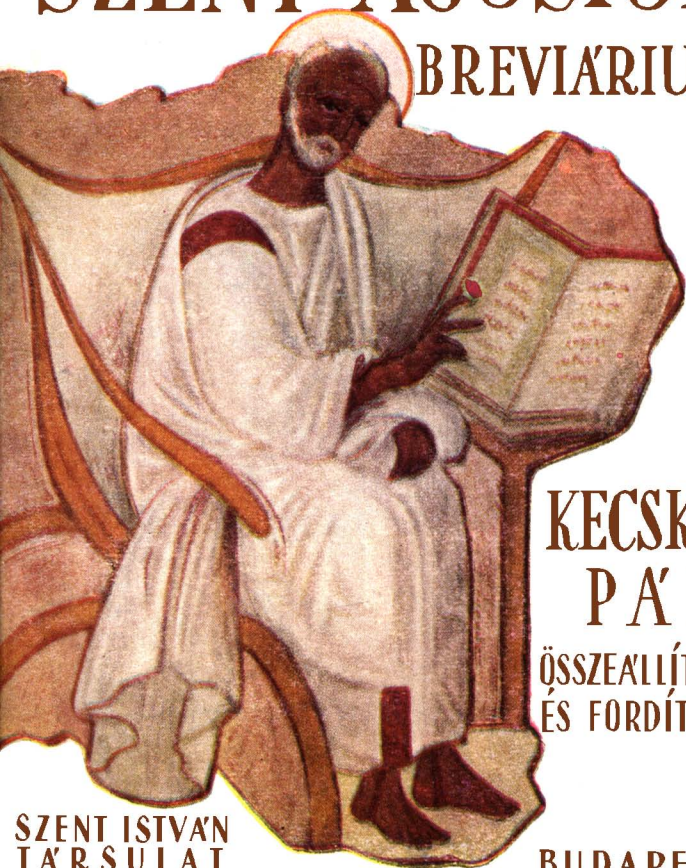

SZENT ÁGOSTON

BREVIÁRIUM

KECSKÉS
PÁL

ÖSSZEÁLLÍTÁSA
ÉS FORDÍTÁSA

SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT

BUDAPEST
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA 1960

SZÉNT ÁGOSTON BREVIÁRIUM

SZENT ÁGOSTON BREVIÁRIUM

KECSKÉS PÁL

összeállítása és fordítása

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

1960

Nihil obstat
Dr. Nicolaus Tóttössy
censor archidiececarius

Nr. 803/1960

Imprimatur
Strigoni, die 22. Aprilis 1960
Dr. Arthurus Schwarz-Eggenhofer
administrator apostolicus

Bárminemű eljárással való sokszorosítás joga fenntartva

Címlapon : Sz. Ágoston, ókeresztény falfestmény ábrázolásában

Kiadásért felelős : Esty Miklós delegált adminisztrátor

60-7091 Pécsi Szikra Nyomda

F. v.: Melles Rezső

SZENT ÁGOSTON

Napjainkban a vallásos élet élénk érdeklődést mutat a keresztény ókor iránt. Felkeltésében jelentős régészeti felfedezések mellett különösen annak a növekedő felismerésnek van része, amely a Szentírást és a szent hagyományt a hit és az erkölcsi élet kimeríthetetlen forrásaiként értékelni képes. Eredetének, hitelességének tudományos igazolása után, ma az érdeklődés főként a Szentírásnak az élet alakítására értékesíthető jelentősége felé fordul.

Ez volt már a keresztény ókor nagy tanítómes-tereinek, az egyházatyáknak is magyarázati iránya, akik az Írás mellett a Krisztustól és az apostoloktól eredő hagyománynak is koronatanúi és fenntartói. A kettős forrás gazdag áramlású folyásának medrét szélesítették a hit igazolásával és az erkölcsi élet rendjét szolgáló útmutatásukkal. Szellemi atyaságuk értékét és erejét a keresztény őskorban gyökerező életük, életszentségük, tanításuk igazhitűsége, az Egyház tekintélyüket elismerő tisztelete, a vallásos életre a történelem során állandóan tapasztalható elevenítő, megújhodást közlő hatá-

suk igazolja. Érthető, ha történeti körülményeinek változása közben a vallásos lelkület előszeretettel keresi fel az ősök írásait, melyek klasszikus eredetiséggel tárják elénk a kereszténység maradandó lényegét és értékeit.

Hatás tekintetében kiemelkedik az egyházatyák közül *Szent Ágoston* (354–430). Neki jutott az a történeti küldetés, hogy az antik görög-római műveltség szellemi értékeit átmentse s a keresztény kultúra alapjaiba beépítse. Abban a korban élt, amelyben a már birodalmi vallássá lett kereszténységnek még kemény küzdelmet kellett folytatnia a pogány gondolkodással és hagyományokkal s az egyházi hit tisztaságát kellett megvédenie a szekták a lényegét veszélyeztető ferdítéseivel szemben. Akkoriban már hanyatlóban volt a római világbirodalom ereje, belső szakadás és a barbár népek előnyomulása fenyegette létét. De még magának mondhatta az ókor szellemi örökségét.

Aurelius Augustinus Észak-Afrika Numidia néven a római birodalomba bekebelezett tartományának szülötte, eredeti hivatásától, a szónoklattan mesterétől megkívánt műveltségét a római klasszikusok műveiből szerezte s az akkori kultúra jelentős központjaiban értékesítette és gyarapította. Egyházi működése során hazájában nemcsak Nyugat, hanem Kelet teológusainak a műveit is megismerhette. Mélyreható és éles szelleme a sokoldalú

hatás nyomán olyan szellemi kincsestárt halmozott fel, amelyből a római birodalom romjain felépülő keresztény kultúra bőségesen meríthetett.

De Szent Ágoston nemcsak tudásának gazdagságával hat, hanem személyének közvetlenségével is. Legközelebb lép hozzánk az istenkeresés küzdelmes útját elének táró Vallomásaiban, az önmagába mélyedő lélekrajz klasszikus értékű alkotásában. De többi műveiben is nemcsak írójuknak gondolatait kapjuk, de szíve dobbanását is megérezzük. Mert Ágoston számára az igazság nemcsak az értelmet érdeklő kérdés, hanem a boldogságra vágyó ember legmélyebb igénye is. Pogány, a kereszttségben csak halála előtt részesülő atyjának szenvedélyes természetét és keresztény anyjának szelíd, finoman érzékeny lelkületét örökségképpen hordozva önmagában élte meg az emberi lélek nagy ellentéteit, amelyek ész és szív, test és lélek, bűn és kegyelem szembenállásának feszültségében jelentkeznek s feloldódásukat keresik.

Fejlődése során az anyjától, Monikától kapott vallásos nevelés hatásának vetélytársa lett a tehetségével együtt kifejlődő mohó vágyakozás a hírnév után s az érzéki természet heve, mely hosszú időre bénítólag kötötte le nagyobbra hivatott szellemi képességeit. Becsvágyát nem elégíti ki a karthágói rétori katedra, azt elhagyva Rómában keres érvényesülési teret. Ott szerzett ismeretsége révén

nyeri el az akkori császári székhely, Milánó egyik állami szónoklattani tanszékét. De e kitüntető állás dicsősége sem elégíti ki maradandóan. Hosszú küzdelem után a lelki egyensúlyt és békét az isteni hívást ellenkezés nélkül, teljes önátadással követő, hírnévről lemondó, érzéki kötelékkel szakító megtérés hozza meg s képességeit is teljes kibontakozáshoz segíti.

Szent Ágoston lelki alkata a művész, a filozófus és a vallásos génusz szellemi gazdagságából épül fel. Tekintetét együttesen a valóság oly szemléletére élesítik, mely az érzéki tapasztalat tárgyait jelnek, jelképnek látja s a rejtett, mélyebb jelentés, értelem megragadására ösztönöz.

Legkorábban jelentkezett művészi hajlama. Elvesztett ifjúkori műve a szépről és az arányosról szólt. De a szép hatását rá egész életén át megtartotta, művészi ihletéről fennmaradt művei is tanúskodnak. Saját bevallása szerint azok közé tartozik, akik készítve érzik magukat, hogy írásban fejezzék ki élményeiket s írás közben fejlődjenek. (Epist. 143., 2.). A belső, lelki telítettség robbantja ki a Vallomások Könyvének művészi szárnyalású sorait. S elméletibb tartalmú fejtegetéseiben is észrevesszük nemcsak a gondolkodónak, hanem a művésznek lelki rezdüléseit is. Igyekezik gondolatait képekkel, hasonlatokkal szemléltetni, ellentétekkel megvilágítani, szójátékokkal élénkíteni, elmemun-

kájának művészi közvetlenségű, a formák merevségét feloldó kifejezésével olvasóját nemcsak gondolatai követésébe, de élményvilága közösségébe is belevonja.

Érdeklődését a filozófia iránt 19 éves korában Cicero lelkesítő írása, a „Hortensius” keltette fel. De felébredt vágyakozásának kielégítését hosszú éveken át tévúton, a manicheusok vallási spekulációinak útvesztőiben kereste. Ez a vallásfilozófia és szekta az iráni eredetű éles dualizmust keverte bele a keresztény eszmevilágba s a hagyományos egyházi tanításnál mélyebb bölcsesség birtokosának vallotta magát. Jó és rossz ellentétét a két, egymással háborúságban álló őselvnek, a Világosságnak és a Sötétségnek a harcából értelmezte. Ennek a harcnak a jegyében magyarázta mind a természet, mind az emberi lélek jelenségeit, ennek a szemléletében értelmezte Krisztus alakját és a Szentírás tanítását is. A bűntől való szabadulást embertelen aszkézis ellenében ígérte, mely valójában szabadulás helyett inkább a szabadosságra adott menlevelet. Ágoston önmagán tapasztalva a szekta lélekrontó hatását, felszabadulva alóla, egyik legfontosabb feladatának tekintette az ellene folytatott harcot.

Kiábrándulva a manicheizmusból, rövid időre megkísértette a platonai Akadémia késői, elfajult hajtása, az „akadémiai” szkepszis, mely tagadta az

igazság megismerhetőségét. De nem adhatott számára kielégülést és megnyugvást az a filozófia, mely legmélyebb lelki vágya igazolásának lehetőségét kétségbevonta.

Döntőbb és maradandóbb lett kora filozófiai irányai közül az újplatonizmus hatása. Az alkonyát élő görög filozófia ez utolsó erőfeszítése Platon nagy meglátásait a keleti vallásfilozófia elemeivel toldotta meg. A létet a személytelen őszalóságból eredeztette, melyből öntudatlan szükségszerűséggel árad az ki, a tőle való eltávolodás mértékében egyre csökkenő értékű létrétegeket alakítva ki. Testével az anyagi világgal érintkező ember lelke révén részesedik a szellemi létben; rendeltetése, hogy a szellemi lét egyre magasabb fokára jutva végül egyesüljön az isteni őszalósággal.

Barátai révén ismerkedett meg Augustinus néhány latinra fordított újplatonikus könyvvel. Megragadta lelkét a szellemi valóság feltétlen felsőbbségének kiemelése ebben a rendszerben s igazolását látta részéről legmélyebb sejtéseinek. Ez a szellemfilozófia fogékonyabbá tette lelkét a keresztény tanítás iránt is, a megtéréshez segítő kegyelmi indítás engedelmes követésére.

De minél inkább elmerült a keresztény tanításba, annál jobban felismerte az újplatonizmusnak azzal össze nem egyeztethető tételeit is. Ezek különösen a személytelen s öntudatlan isteni lé-

nyeg és a személyes isteneszme, a világ panteisztikus értelmezése és a bibliai teremtetéstörténet, a megváltásnak és az istenséggel való egyesülésnek az ember saját erejére bízásában s a megváltás és a megigazulás kegyelmi tényének az ellentétében határozottan tudatosulnak előtte. Az ellentéteket kezdettől világosan látva, mégis felhasználhatónak találta a keresztény világnézet filozófiai igazolásánál az újplatonikusok számos szempontját és gondolatvezetését. Különösen megtérése után a Milánó melletti Cassiciacum csendjében írt első filozófiai tárgyú dialógusainak fejtegetései mutatják az újplatonikus gondolkodásmód erős követését.

De Augustinus egyre mélyülő keresztény gondolatvilága a platonikus gondolatelemeknek egyre keresztényibb értelmet és tartalmat ad. A platonai világszemlélet középpontjában álló ideákat Isten teremtő eszméivel azonosítja. A múlandó dolgoknak az örökkévaló ideákhoz való viszonyát a platonizmus a dolgoknak az ideákban mint mintaképekben való részesedése értelmében magyarázta. Ennek a magyarázatnak újplatonikus-panteista vonását törölve Ágoston a „részesedés”-nek a keresztény tanításnak megfelelő értelmet ad: Isten a teremtés ténye által részesíti a dolgokat a létben, ennek következtében azok Isten alkotó kezének nyomát, a szellemi létben is részesülő lények pedig Isten képmását hordozzák magukban. Megmarad

Szent Ágostonnál a platonizmusnak a létezők rangkülönbségét kiemelő hierarchikus valóságsszemlélete is s az ember lelki felemelkedéséhez az erkölcsi tisztulás megkövetelése, de ez is keresztény értelmet és jelleget kap.

Midőn hazájába visszatérése után visszavonulást kereső magányából a nép akarata a papi rendbe emeli, majd pedig rövidesen 396-ban (a mai Algériában romokban maradt) Hippo Regius püspöki székre kerül, az immár hivatása szerint is teológussá lett Augustinus lelkében egyre teljesebbé válik a Szentírás feltétlen tekintélyének mélységes tisztelete s a benne való elmélyedés. A Zsoltárok, Szent János evangéliuma, Szent Pál levelei hatottak rá legmélyebben; ezeket is idézi legsűrűbben (gyakran emlékezetből). Egyre határozottabb meggyőződésévé lesz, hogy a magára hagyatkozó ész bizonyosságszerzés tekintetében nem juthat tovább a merőben elméleti jellegű igazságoknál, amilyenek a logikai vagy a matematikai ismeretek. De az emberi élet méltó alakításához és legfőképpen a boldogság eléréséhez csakis a kinyilatkoztatás segíthet el bennünket. Az emberi lelket legmélyebbről mozgó nagy kérdésekben az eligazodást Isten szavának hívő elfogadása adja. Az észnek és a filozófiának az a hivatása, hogy a hit aktusa által hajlékonnyá vált értelem elmélyítse, öntudatos meg-

győződéssé szilárdítsa az Isten tekintélyével szentesített igazságot.

Az igazságnak az életre való jelentősége tudatában, Szent Ágostonnál a hit és ész, a filozófia és teológia szorosan egybeforr; szemléletében és tanításában az emberi szellem kettős szárnnyal emelkedik az örök igazsággal azonos Istennel való egyesüléshez. Gondolkodásának vonzási középontja, ahová vezet dialektikus gondolatmenete éppúgy, mint nemritkán az elragadtatásig emelkedő szemlélődése: Isten, aki „mind a létnek az oka, mind a megismerésnek alapja, mind az életalakításnak szabálya . . . Mert ha az ember úgy van teremtvé, hogy azáltal, ami benne a legkiválóbb, érintkezzék azzal, ami minden felett kiváló, azaz az egy, igaz és jószágos Istennel, aki nélkül egyetlen lény sem létezik, semmiféle tanítás nem épít, semmiféle gyakorlat nem hoz sikert: úgy őt kell keresni, akiben van számunkra mindennek a biztonsága; őt kell szemlélni, akiben van mindennek a bizonyossága; őt kell szeretni, akiben van mindennek a jósa.” (De Civ. Dei VIII. 4.)

Hogy a megtérését követő négy évtized alatt gondolkodása fejlődésen ment át, annak Szent Ágoston volt legjobban tudatában. Ezért látja szükségesnek, hogy utolsó éveiben szemlét tartson írásai felett s a Visszavonások Könyvében (Retrac-

tationes) megtegye a jónak ítélt helyesbítést vagy kiegészítést. Javakorbeli és későbbi írásaiban kristályosodnak ki legjellegzetesebb és legjelentősebb formában gondolatai. Összeválogatásuknál és csoportosításuknál főképpen a Vallomások Könyve, a Szentháromságról szóló alapvető teológiai műve, vádlóival szemben a keresztény istenhitet és erkölcsstant védelmező és igazoló történet-teológiai műve, az Isten Városa, a keresztény hitrendszer, erkölcs- és kegyelemtant fejtegető könyvei és vitairatai, Szent János evangéliumához és a Zsoltárokhoz írt elmélkedései, a lényeges kérdéseket sokszor érdekesen megvilágító beszédei és levelei jönnek tekintetbe.

Szent Ágostonnál még nem találjuk a későbbi skolasztikát jellemző rendszertani szempontokat és kereteket. Írásai az élet körülményei során felvetődött problémákhoz, szükségletekhez igazodva az alkalomszerűség jellegét viselik magukon. Bizonyításmenete sem alkalmazkodik mindig a szigorúan megkívánt dialektikus formákhoz, inkább intuícióinak, élményszerű meglátásainak eredeti módú kifejezése. Ha nincs módunkban főbb műveit sem olvasni, legjelentősebb gondolatainak összeállítását írásaiból magunknak kell megkísérelnünk. Négy eszmekörbe foglalhatjuk azokat.

Önmaga jelöli meg az első témakört kevésbé megtérése után írt „Önmagával folytatott beszél-

getései"-ben (Soliloquia). A vallási élet alapvető kérdése ez: *Isten és a lélek* viszonya. Az Istenhez vezető utak közül Szent Agoston a legközvetlenebbnek az önmagunk lelkéből való kiindulást tartja. Ezért sürgeti az önmagunkbatérést. A külső, érzéki világba elmerülve az a veszély fenyegeti az embert, hogy lelkét is valami érzéki, testszerű dolognak gondolja, aminek önmagától való elidegenülés, önmaga elvesztése lesz végzetes következménye.

A modern lélektant is bámulatba ejtő éleslátással világít rá Augustinus a lelki élet titkaira. Határozottan szembeállítja a testi, érzéki jelenségek térbeliségével a csak időben lefolyó, sajátos tulajdonságokat mutató lelki tényeket, melyek közvetlenebb tapasztalatunk tárgyai, mint a csak érzékeinkkel megközelíthető külvilág. A belső szemlélet finom megfigyelésével derít fényt az öntudat, a képzelőerő, az értelem eredeti, öntevékeny működésére; élesen megkülönbözteti a lépésben haladó fogalmi ismeretet, amellyel a múlandó dolgokkal foglalkozó tudomány dolgozik, az örökkévaló lényegeket közvetlenül szemlélő bölcsességtől, mely áldott pillanatban Isten lényének megérintéséig juthat. Éles tekintete behatol az emlékezet rejtekeibe, feltárja a tudatalatti világ jelentőségét, eredeti módon látja meg e lélek időt mérő funkcióját. S az akarat- és érzésvilág jelentőségét

az ember életére alig jellemezte valaki eredetibb módon önála.

Elmélyedve lelki világunkba, nem nehéz Isten létéről bizonyossághoz jutni. Ez a tudat indítja Szent Ágostont eredeti, az igazság létéből és érvényéből merített istenérvének felállítására. Kiindul abból a tényből, hogy a dolgokról, cselekedetekről, történeésekről ítéleteket alkotunk, értékeljük azokat. Ítéleteink irányító elvei oly feltétlen érvényességet fejeznek ki, melynek eredetét nem kereshetjük sem a magunk változékony elméjében, sem a dolgokban, melyek az örök elvektől való meghatározottságot, azok alá rendeltséget mutatnak. Az elménken és a dolgokon uralkodó elvek, törvények felettünk álló abszolút Értelmet, Igazságot követelnek meg, mely mind az értelmi elveknek, mind a létezőknek ősforrása.

Isten, az örök igazság, Szent Ágoston szerint értelmi világunk fénye, megvilágosítója. Nemcsak a természetfeletti igazságok közlöje, de természetes ismereteink irányítója is az igazság megismerésében. E bensőséges kapcsolat mellett nagy jelentőségű az igazság megismeréséhez az embernek az Isten szándékaihoz méltó erkölcsi állapota. De szellemi lelkünknek e szoros viszonya Istenhez nem jelenti földi életünkben Isten közvetlen látásának lehetőségét. Mélységes istenélményei mellett Szent Ágoston ugyancsak hangsúlyozza Isten lényének

feltétlen felettünkállását, transzcendenciáját, mely a hatásaiban megmutatkozó isteni jelenlét mellett sem képesít magának az isteni lényegnek felfogására. Testhez kötött lelkivilágunk mellett könnyebb arra feleletet adni, mi nem, mintsem hogy mi az Isten.

Isten megismerésénél segítségünkre van a kinyilatkoztatás. Belőle tudjuk, hogy Isten három személy egysége. Szent Ágoston szellemi képességének javát veti bele leghosszabb ideig készült művébe, melyben a Szentháromság misztériumát igyekszik emberi felfogásunkhoz közelebb hozni. Támpontot nyújt számára az Írás tanúsága, mely szerint az ember Isten képmására teremtettet. Páratlan pszichológus zsenije az ember lelki életében mint az eredeti hasonmásában találja meg az alapot, amelyből, semmiesetre sem az azonosság, mégis a hasonlóság értelmében következtetést tehetünk Isten belső életére, az isteni személyek egymáshoz vonatkozására. De nemcsak az emberben, hanem az értelmetlen teremtményekben is felismerni véli Augustinus eleven tekintete a háromságos Istennek valami homályos nyomát.

De a teremtett világban figyelmének fő tárgya természetesen az ember marad, aki isten hasonlóságában „valami nagy dolog”, lelki életének gazdagságában „nagy mélység”. Sorsa nem is lehet a természeti lényekkel azonos enyészet. A lélek a

testtől különböző valóság, szubsztancia, mely a test halála után is képes fennmaradni. Halhatatlanságának bizonyosságát megerősíti az a tény, hogy az isteni értelemben fennálló örök és változhatatlan igazság megismerésével azzal oly szoros kapcsolatba jut, mely létbenmaradását is biztosítja. S az ember boldogság utáni kiolthatatlan vágya csak az örökkévalóságban, Istennel egyesülésben juthat teljes megvalósuláshoz.

A manicheusok, az újplatonikusok magyarázata a világ eredetéről, a bibliai teremtéstörténet különböző értelmezése indítja Szent Ágostont arra, hogy a világ eredetének kérdését s abból következőleg *Isten és a világ* viszonyát különböző írásaiban ismételten kifejtse. Elutasít minden olyan tanítást, mely a világot akár Isten lényé szüregszerű kiáradásának tartja, akár a teremtés tényét az öröktől létező anyag alakítása értelmében magyarázza. Határozottan rámutat arra, hogy a kinyilatkoztatás alapján csak az az értelmezés lehetséges, mely az anyagot is Isten teremtő alkotásának ismeri el, s a világgal szemben fenntartja Isten lényének a transzcendenciáját. Isten nem a maga lényéből, hanem a semmiből hozta létre a világot. A világ teremtése egyszersmind az időnek is kezdete.

Ugyanakkor látja a szent tudós a Teremtés Könyve szószerinti értelmezésének nehézségét is.

Bölcsen óv attól, hogy a teremtés művének szemléltető bemutatásában természettudományos leírást keressünk. A szent könyvnek a teremtés tényének az igazolása, nem a világ szerkezetének ismertetése a célja. A természeti tények megfontolása alapján a maga részéről a Teremtés Könyvében említett hat napot nem tartja a szokásos, napkeltétől napnyugtáig számított napoknak. Eredeti értelmezése szerint az említett napok „reggele” és „estéje” az Istent körülvevő angyalok kétféle szemléletére vonatkozik aszerint, hogy a teremthető dolgokat Isten teremtő eszméiben, vagy pedig megteremtett valóságukban szemlélik-e. Nem kíván értelmezése számára kizárólagos jogot és elítéli azokat a vitákat, amelyek megsértik az Írás által szándékolt szertet megerősítését.

Az időbeni egymásutánnál Isten hatalmának abszolút voltával jobban összeegyeztethetőnek tartja a világ egyetlen teremtő aktusnak tulajdonított létrehozását. Ennek megerősítésére hivatkozik a Szentírás egyes, különbözőképp értelmezhető helyére is. A teremtés pillanatában Isten csak az eget és a földet hozta létre, a többi lényeket pedig „okaikban”, csírájukban, s a kifejlődésükre alkalmas időben jelennek meg, bontakoznak azok ki az érzéki világban. Az újplatonizmus világmagyarázatában a Világlélekbe helyezett testetlen, eszmei létcsírákat Szent Ágoston Isten teremtő eszméinek

tulajdonítja, melyek mint csíraszerű hatóerők működnek a teremtetett világban s a fejlődés Isten által irányított és meghatározott rendjét szolgálják. A világ fejlődésmenetébe állítja bele az ember teremtetését is. A teremtés pillanatában azt az okot teremtetette meg Isten, amelyből a maga idejében létrehozta az embert. A teremtés értelmezésénél bölcs és szent okossággal óv Szent Ágoston az emberi tevékenység mintájára való elképzeléstől, az antropomorfizáló magyarázattól. A teremtés isteni tevékenység, mely felülmúlja emberi képességünket és képzeletünket.

Mínthogy Isten különböző fokban részesítette a lényeket a létben, a létfokok különbözősége az értékelés szempontjából értékbeli, hierarchikus különbséget is jelez, aminek az erkölcsi rend szempontjából is nagy a jelentősége. Isten a teremtetett világban folytatja fenntartó és irányító, gondviselő működését. Nem áll ezzel ellentétben az emberi akarat szabadsága, mert ezt a képességét Istentől kapta, aki azt beállította az okok rendjébe isteni előretudása szerint.

Nem tulajdonítható Istennek a rossz akarat, mert az ellenkezik az általa teremtetett természet rendjével. Tény azonban a rossznak a léte. Eredetének és mibenlétének a kérdése hosszú időn át nyugtalanította Ágoston lelkét. A megoldást nem adhatta a manicheizmus, mely a rosszat valóságos

szubsztanciának tartotta, hanem az azzal ellentétes meglátás. Rossz, romlás, csak a semmiből létrehozott, véges jón következhet be, mely a romlás mértékében veszít létéből. A rossz tehát léthiány, melyet Isten megenged, mert ez nem hiúsítja meg a világ teremtésével maga elé tűzött célt, sőt azt szolgálja. Csak a részletekre korlátozott szemléletmóddal szemben, melyet könnyen megzavar a rossz látása, a világ nagy egészében az ellentétek kiegyenlítődő összhangjából felépülő fenséges műalkotás.

Püspöki működése során a manicheizmus mellett egyéb tévtanokkal is fel kellett vennie a harcot az egyházatyának: a pelagianizmussal és a donatizmussal. A velük folytatott vitának jelentékeny része lett abban, hogy *Krisztus* megváltó működésének kegyelemszerző hatását és az *Egyház* mivoltát és rendeltetését kifejtse.

Pelagius brit származású szerzetes aszketikus buzgalmában az emberi akarat jóra ösztönzésének szándékával az akarat szabadságát túlértékelve alapvető keresztény tantételekkel jutott ellentétbe. Szerinte Ádám bűne csak neki ártott, a rossz példán kívül nem lett annak más következménye utódaira. Az emberi természet ma is olyan, amilyennek Isten eredetileg teremtette, nem tett abban kárt az első ember bűne; nincs eredeti bűn, csak személyes bűnök vannak. Az ember isteni támoga-

tás nélkül, a maga erejéből képes az erkölcsi törvényt megtartani, megszerezni a tökéletes szentséget és kiérdemelni az örök életet, Isten boldogító színelátását.

Eredeti nézeteivel kiváltott vita során Pelagius és követői (köztük a legtehetségesebb volt Julianus ecclanumi püspök) a kegyelem természetfeletti jellegét és szükségességét csak abban az értelemben voltak hajlandók elismerni, hogy az (tanításban, példában, szertartásban nyilvánuló) külső ösztönzés az üdvösséges cselekedetre, de nincs belső hatása az akarat működésére és a lélek állapotára. Krisztus kegyelme a személyes bűnök bocsánatára szolgál és a mennyek országának elnyerésére. Ez a kegyelem kiérdemelhető a természeti képességek segítségével, hasznos az erkölcsi törvény könnyebb megtartásához, de nem feltétlen szükséges. A kegyelem belső, lelki alakító hatását elismerte az eretnység enyhébb formája, (a szemipelagianizmus), de ez is az üdvözítő hitre térést, a megigazult ember állhatatosságát a jóban, a különböző kegyelmek kiérdemlését az ember természetes képességeinek tulajdonította.

Szent Ágoston írásainak hosszú sorát a pelagiánus naturalizmus megcáfolására fordította. Isten és ember viszonyának, Krisztus megváltói műve értékének, a bűn és az üdvözülés kérdéseinek meghamisítását, az egész keresztény élet tévútra jutta-

tását látta abban. Nem csekély mértékben a saját tapasztalatára is támaszkodva, erős kifejezéseket, sötét színeket nem kímélve jellemzi az ember Isten kegyelméből kapott eredeti természetét, a bűn következtében az egész emberi nemet ért veszteséget és sérültséget. Az értelem és akarat helyes belátásával és törekvésével szembehelyezkedő rendetlen kívánság, az akarat származás gyöngesége, az eredeti épségét veszített természetre háruló bűnadósság, eléggé nyilvánvalóvá teszik az eredeti bűn létezését és következményeit. A lelkükhöz tapadó bűn tudatában kereszteni meg az Egyház a személyes bűnt még elkövetni nem képes kisdedeket.

Fáradhatatlanul hangsúlyozza a szentatya, az ember elégséges volt önmagának ahhoz, hogy akarata rosszra használásával magát a bűn nyomorúságába döntse. De nem képes a maga akarata erejéből a bűntől szabadulni. Isten nemcsak külső, erkölcsi jellegű indítással (intéssel, példával) hat az emberre, hanem mint a létnek fenntartója, cselekedeteire való közvetlen ráhatással. Ha minden erkölcsi tethoz szükséges Isten közreműködése, még inkább a rossz jóvátételéhez. A gőgje miatt elbukott embert csak az emberi természetet magáravett Krisztus alázatossága és engedelmesen vállalt keresztdozata válthatta meg. Az ő áldozata minden kegyelem forrása. Ő, aki emberi ter-

mészetünknek lett részese, kegyelme által az isteni természet részesévé tesz bennünket. A kegyelem a lélek benső, szellemi erőit átható, jóra indító isteni erőhatás, a bűn állapotából a megigazultság természetfeletti létállapotába emeli a lelket, Isten gyermekévé és a mennyország örökösévé tesz. Isten szuverén hatalmának feltétlen felsőbbségét érvényesíti az emberen. Ebben kell keresni az előre-
rendelés titkát éppúgy, mint a kegyelemnek minden jócselekedethez szükséges segítségét. Az ember kizárólag magáénak csak a bűnt mondhatja, mely a kegyelmi erőhatás hiányában az ember erkölcsi clerőtlenedését, romlását okozza.

A kegyelem hatékonyságának kiemelésével nem szándékozik Szent Ágoston az akarat szabadságának jelentőségét legyöngíteni. Az eredeti bűn nem szüntette meg az akarat szabadságát. A kegyelmi hatáshoz is szükséges az ember öntudatos, akarati közreműködése. A kegyelemmel való együttműködés nem szünteti meg az akarat szabadságát, inkább annak tökéletesebb fokához, a jót bizonyos belső késztetéssel megtevő szabadsághoz segít.

Vitázó szenvedélyében, eleven temperamentumával a szentatya szereti az erőteljes, határozott kijelentéseket, melyek csak a maguk helyén adnak kielégítő értelmet. Onnan kiragadva s egyéb mondásaival szembeállítva nemritkán ellentétesnek

tűnnek fel. Így a kegyelemről éveken át tartó vita során, a vita fordulataihoz igazodó némely kijelentése kizárólagosnak véve, az idők során egyoldalú értelmezéshez, mások a későbbi teológiai iskolák élénk vitáihoz vezettek. Mindenesetre ő tárta fel a kegyelemtan sokoldalú kérdését, ezért adta neki az egyházi hagyomány a „doctor gratiae” nevet.

Szoros összefüggésben áll Szent Ágostonnak a kegyelemről szóló tanítása az Egyházzal vallott meggyőződésével. Kegyelmeit Krisztus Egyházán keresztül közvetíti az emberekhez. Az Egyház lényegét Szent Pál tanításában találja meg, mely szerint az Egyház Krisztus teste, a hívek Krisztus testének tagjai. Krisztusnak ezzel megegyező kijelentései alapján vallja a hippói püspök, hogy az Egyház a „teljes Krisztus”, az emberré lett Krisztusnak, mint fejnek titokzatos továbbélése, továbbműködése a benne való hit és keresztség által beletestessült tagjaiban. S minthogy Krisztus emberi lelkét teljességgel áthatja és élteni a Szentlélek, a benső létegyység alapján az Egyháznak is lelke, életeleme, irányítója, a lelkét, szentségét, kegyelmét, szeretetét benne szétárasztó Szentlélek. Az Egyház tehát a hívek egysége Krisztussal a Szentlélekben. A Krisztus keresztségével történt megváltásnak az egyes ember általi válik részesévé, ha ennek a megváltó, kegyelemközvetítő életegyseg-

nek, életközösségnek tagjává lesz. Az egyes tagok sajátos hivatásuk mellett közösségben állnak és élnek egymással az őket egy testté egyesítő Krisztus, a fő által.

Bár az Egyház belső, szellemi lényege szerint láthatatlan, testben élő emberi tagjaiban egyszerűsmind látható szervezet is. Krisztus rendelése és tényleges elterjedése alapján az Egyház lényeges tulajdonságaként emeli ki az egyházatya a katolicitást, az egyetemességet. Benne mutatkozik meg, igazolódik Krisztus titokzatos testének a valósága. A katolicitás követelményét és tényét szegezi szembe az afrikai hazájában (a Donatus és követői révén) erősen elterjedt donatista szakadással, mely az Egyházat az igazak gyülekezetének tartotta s a bűnösöket kizárta. Nagy határozottsággal veti ellen, hogy az egységből elszakadt, a világ egy-egy szűk szögletére zsugorodó szakadár-egyházak nem tekinthetik magukat Krisztus igazi Egyházának. Krisztus minden embert üdvözíteni kívánó szándéka alapján igazi Egyháza egységes és egyetemes, tagja annak a világ kezdetétől minden, Krisztus érdemeire tekintettel megigazult ember.

Bölcs valóságérzéssel számol a szent püspök azzal a ténnyel, hogy a katolicitásban kifejezett egyetemesség következtében az Egyháznak különböző tökéletességű tagjai vannak, sőt bűnösök is van-

nak soraiban. A földi élet tökéletlenségét az Egyház is kénytelen elviselni evilági vándorlásában; hivatásához tartozik a bűnösök térítése és eltérése, a bűnösök szétválasztása az igazaktól a földi élet után következik be, amikor az Egyház is eléri végső formáját, Isten angyalaival történő egyesülésével.

Krisztustól kapott hivatását az Egyház az ige hirdetéssel, híveinek a keresztény életre való nevelésével és vezetésével, s a szentségek kiszolgálásával teljesíti. Szent Ágoston kiemeli a Szentírás mellett a hagyomány jelentőségét s az Egyház tekintélyének szilárdságát, melyet igazolnak a csodák, az apostolutódok megszakítatlan folytonossága, a különböző népekhez tartozó híveinek meggyezése, mely ünnepélyesen és erőteljesen az egyetemes zsinatokon nyilvánul meg. A pozitív tényekben adott bizonyítékokat többre becsüli a filozófiai okoskodásnál, amint ezt különösen a manicheusokkal szemben kiemeli.

A szentségekről szóló tanításában rámutat a szentatya arra, hogy az ember testhez kötött lelki világára tekintettel, minden vallási közösség érzéki jeleket használ az érzékfeletti, lelki tartalom kifejezéséhez. Főtörekvése arra irányul, hogy az érzéki jel által jelzett és közvetített érzékfeletti valóság, a szentségi kegyelem megértésére és méltó

vételére fordítsa a figyelmet s elhárítsa a szentségek merőben külsőséges és babonás használatát, megszenteltelenítését. Azonban a bensőségesség biztosítása nem igazolja a donatisták eljárását, akik a szentségi kegyelem közlését a kiszolgáltató erkölcsi tökéletességétől tették függővé. Velük szemben Szent Ágoston erőteljesen hangoztatja, hogy a szentség ereje, hatása Istentől van, kiszolgáltatója csak a szolga szerepét tölti be; méltatlansága lelke kárára van, de nem hiúsítja meg a szentség érvényességét.

A szentségekről általában vagy az egyes szentségekről nem írt Szent Ágoston önálló jellegű munkát. Alkalmilag tett kijelentései elsősorban a szentségek az Egyháznak, Krisztus titokzatos testének kiépítésére, egységének megszilárdítására vonatkozó hatására utalnak. Felismerhető célja nem az Egyház kezdetől meglévő hitének és gyakorlatának igazolása, hanem a veszélyben látott egység biztosítása. A szentség az Egyház természetfeletti életeleme, mely méltó módon történő felvételével az egyént személyi megszentelődésével együtt az Egyház közösségével is egyesíti. Tagjaival való benső egységében fejti ki az Egyház Krisztustól kapott kegyelmi, megszentelő, megnemesítő hatását. Ezzel a meggyőződéssel emeli ki a szent püspök a keresztségnek a Krisztus-testbe bekebelező hatását; az Eucharishtiának az élet- és szere-

testközösséget szilárdító erejét, Krisztusnak a tagokkal való benső egységében. A kegyelmi közösségtől bűnével elszakadt tagnak visszafogadását teszi lehetővé a bűnbánat szentsége, melynél a szent-
atya korában a bűn természetéhez igazodó nyilvános vagy magánvezeklés után adta meg az Egyház a feloldozást. Az egyházi rend szentségénél szépen emeli ki a vezetésre kapott megbízatással együtt a papi hivatás szolgáló jellegét, amilyen szellemben azt maga is igyekezett gyakorolni.

A keresztény élet címen ismertetjük Szent Agoston legjelentősebb erkölcsi tanítását. Könnyen érthető, hogy nála, ki az elméleti kérdéseket is személyes vonatkozásban látja, az erkölcs szoros, bensőséges kapcsolatban áll világszemlélete egészével: A középpontban álló valóság, Isten, az erkölcsi életének is irányítója és célja. Isten, ki értelmünket megvilágosító hatásával az igazság ismeretére vezet, erkölcsi tudatunknak, értékelő képességünknek is világossága az értelmünkbe oltott erkölcsi törvény által. A természeti törvény követése akaratunktól függ, akaratunk s az azt irányító szeretet, a szándék döntő érték meghatározója cselekedeteinknek. Erkölcsi életünk s az annak célját képező boldogság szeretetünk minőségén dől el, szeretjük-e azt, ami feltétlen értékességénél, jó-

ságánál fogva szeretetreméltó, vagy a múlandó javak felé húzó kényszer tárgyainál rekedünk-e meg?

Jóra törekvő akaratunk számára Isten az igazi boldogságot adó legfőbb jó. Ő az az egyedüli jó, akit „élvezhetünk”, akit önmagáért szeretünk, akiben vágyakozásunk nyugvást talál. Minden mást csak reá való tekintettel, hozzá való vonatkozásban szerethetünk, ilyen értelemben „használunk”. Az istenszeretet így a legfőbb erény, valamiféle vonatkozásban áll azzal minden más erény. Legközelebb állnak hozzá az istentisztelet és az alázatosság közvetlenül Istenre vonatkozó erényei.

Szent Ágoston örökkévalóságon függő tekintete előtt nem válnak jelentéktelenné a földi élet, a múlandóság javai sem, sőt igazi jelentőséget éppen az örökkévalósághoz való vonatkozással kapnak. Méltatja így a felebaráti szeretet mellett a múlandó életben szükséges igazmondás, erőlelkűség erényeit is. Az örök igazságokba elmerülő szemlélődő életet sem tartja kizárólagosan kívánnatosnak, hanem az igazság hirdetését, mások javára fordítását sürgeti, mint ahogy a külső tevékenységre hivatott ember számára is szükségesnek tartja a csendes önmagábatérés révén biztosítható lelki összpontosulást és erőgyűjtést. Az anyagi javakat sem tartja önmagukban rosszaknak, Isten csak jót teremtett, azok erkölcsi értékét felhasználási módjuk dönti el. Az erkölcsi megtisztulástól

reméli az afrikai kikötőváros életében bántóan szembetűnő éles anyagi ellentétek mérséklését, melyek kiegyenlítését a donatistákhoz tartozó, kóbor életet folytató „circumcelliones” csapatainak portyázásai is fenyegetően sürgették. A test gondozására, a testi munkára, a házasságra vonatkozó nézetei bizonyosságot adnak arról, hogy a hippói püspök az embert nem nézte merően szellemi lénynek, hanem embervolta minden adottságát számontartotta és keresztény józansággal értékelte. Ugyanakkor az evangéliumi tanítás szelleméhez híven vallja a világi életről lemondó, magát Isten szolgálatára szentelő élet magasabb érdemét is.

Bár az öntudatos; bensőséges személyi életet tekintve az erkölcsi élet alapjának, nem hagyja figyelmen kívül az egyházatya az ember társas, közösségi vonatkozásait sem. Az erkölcsi szemlélete középpontjában álló szeretetben elválaszthatatlanul összetartozik az isten- és a felebaráti szeretet. Szent Pál tanításának szellemében, az emberi közösséget az egyéni hivatások különbözősége szerint tagozódó, szervesen egybetartozó egésznek, életösszefüggésnek tekinti. Az ember legnagyobb jelentőségű képességének a szeretetet látva, lehetetlen annak társadalmi hatását, erejét, figyelmen kívül hagynia. Szemléletében a szeretet a közösségi élet legerősebb köteléke, s a béke, a rend nyugalma annak legfőbb értéke. A háború, a szolgaság, a

bűn, a szeretet romlásának következménye. A különböző irányú szeretet különböző jellegű közösséget alakító hatásának tapasztalata adja a „De Civitate Dei” alapeszméjét is.

Róma 410-ben a gótok által történt kifosztása nyomán keletkezett izgalomban a birodalom szégyenletes hanyatlásának okai között a pogányság a kereszténységet vádolja. Ágoston védőiratnak szánt művében a vádat visszautasítva, a történelem alakulását az istenszeretet és önszeretet alapján szerveződő kétféle ország népe küzdelmében s a kettő ellentétes erkölcsi életének szemléltetésében mutatja be. A kétféle szeretet kétféle népe nem konkrét formában meghatározható társas alakulatot, hanem lelki közösséget jelent, melyek együtt élnek a földi életben, különválasztásuk a világ végén következik be, mely az Isten országa végső győzelmét is jelenti.

Egy hanyatló kultúrában, az erőszak, elbizakodottság, kéjvágy szellemétől erkölcsileg legyengült társadalomban áhítozott a nagy püspök az Evangélium szelleméből megújhódó jobb emberiség után. Minél kevésbé remélhette ennek megélhető megvalósulását, annál nagyobb bizalommal volt a történelmet titokzatos úton irányító isteni gondviselés iránt. Hippó falait ostromolták a vandálok, mikor lelke elköltözött a földi zarándoklásból az örök hazába. A háborúk során a város elpusz-

tult, az ókori afrikai keresztény világ megsemmisült. De az egyházatya eszméi, tanítása túlélte az idő múlását, indító, termékenyítő erejét megtartotta a keresztény filozófiára, teológiára, misztikára.

Mindazt, amit Szent Ágoston műveiből az olvasó e kötetben kézhezvesz, az eredetiből fordítottuk. Munkánkban segítségünkre voltak a jobb magyar és idegennyelvű fordítások. Persze mégoly kiváló fordítás sem képes eloszlatni mindazt a nehézséget, ami Augustinus erősen személyes jellegű, a klasszikus latinból átmenetet képező, az egyházi nyelv kialakítására törekvő stílusából s a különböző épségben fennmaradt szövegekből ered. A szolgai és túlszabad fordítás közt középutat keresve, az eredetinek lehető hű és érthető visszaadására törekedtünk. A tömör, nehezen áttekinthető mondatokat, hosszadalmas bekezdéseket igyekeztünk felbontani s könnyebben olvashatóvá tenni, amennyiben az az értelem súlyosabb kára nélkül lehetséges. Célunk Szent Ágoston megszólaltatása lévén, a legszükségesebbre korlátozott jegyzeteket a lap alján közöljük. A használt források és irodalom jegyzéke, mely behatóbb tanulmányozáshoz útmutatásul is szolgálhat, a könyv végén található.

SZENT ÁGOSTON FŐBB MŰVEI*

- 386 Soliloquiorum libri II. (Solil.)
 388-9 De moribus Ecclesiae catholicae et de moribus manichaeorum libri II. (De mor. Eccl. cath.)
 388-95 De libero arbitrio libri III. (De lib. arb.)
 390 De vera religione. (De vera relig.)
 397,426 De doctrina christiana libri IV. (De doct., chr.)
 400 Confessionum libri XIII. (Conf.)
 400-16 De Trinitate libri XV. (De Trin.)
 401-15 De Genesi ad litteram libri XII. (De Gen. ad litt.)
 413-26 De Civitate Dei contra Paganos libri XXII. (De Civ. Dei.)
 421 De diversis quaestionibus 83. (De div. quaest. 83.)
 421 Enchiridion seu de fide, spe, charitate. (Enchir.)
 421 Contra Julianum haeresis Pelagianae defensorem libri VI. (C. Jul. Pel.)
 427 Retractionum libri II.
 429-30 Contra secundam Juliani responsionem

* Időrendben, zárjelben a használt rövidítés. Egyéb művek teljes címe közölve.

imprefectum opus VI libros complectens. (C. Jul. Pel. op. imp.)

Enarrationes in Psalmos. (En. in Psalm.)

In Joannis Evangelium tractatus 124. (In Joan. Evang.)

Sermones (Sermo) – Epistolae (Epist.)

ISTEN ÉS A LÉLEK

ISTENKERESÉS

Immár csak téged szeretlek, csak téged követlek, csak téged kereslek. Kész vagyok csak neked szolgálni, mert csak te uralkodsz jogosan; jogodnak kívánok alattvalója lenni. Parancsolj, kérlek, és rendelkezz, amit akarsz, de gyógyítsd meg és nyisd meg füleimet, hogy meghalljam szavadat! Gyógyítsd és nyisd meg szemeimet, hogy intéseidet meglássam! Űzz ki belőlem minden esztelenséget, hogy rád ismerjek. Mondd meg, melyik úton várjalak, hogy meglássalak, s remélem, mindazt, amit parancsolsz, meg fogom tenni.

Fogadd vissza, Uram, könyörgök, szökevényedet! Legkegyesebb Atya; már eleget bűnhődtem, elég ideig szolgáltam ellenségeidnek, akiket lábaid alatt tartasz; eleget voltam a csalfaságok játéklabdája. Fogadj szolgádnak engem, ki előlük menekülök, mint ahogy ők is, mikor téged elhagytalak, befogadtak idegen létemre. Érzem, hogy hozzád kell visszatérnem: nyisd meg zörgetésemre

kapudat; mutasd meg, hogyan juthatok hozzád! Nincs másom, csak akaratom; nem tudok mást, csak azt, hogy a változó és múlandó dolgokat meg kell vetni; ami biztos és örökkévaló, azt kell keresni. Így cselekszem hát, Atyám, mert csak ezt tudom. De hogy hogyan lehet hozzád jutni, nem ismerem. Te adj tanácsot, te mutasd az irányt, te nyújts úttravalót!

Ha a hittel találnak meg azok, akik hozzád menekülnek, adj hitet; ha az erénnyel, adj erényt; ha a tudománnyal, adj tudást. Gyarapítsd bennem a hitet, fokozd a reményt, növelj a szeretetet. Ó, mily csodálatos és páratlan jóságod!

Te utánad járok, és amivel megközelíthető vagy, kérem tőled ismét. Mert akit te elhagysz, elvész: de nem hagyod el, mert te vagy a legfőbb Jó, akit igaz úton senki sem keresett anélkül, hogy meg ne talált volna. Az keresett pedig helyes módon, akit te helyesen keresővé tettél.

Add, Atyám, hogy keressélek téged, szabadíts meg a tévelytől; téged keresve helyetted ne másra találjak! Ha semmi mást nem kívánok, mint téged, találjalak meg már, kérlek, Atyám! Ha pedig még valami felesleges dolog kívánsága van bennem, te magad tisztíts meg engem s tégy alkalmassá látásodra.

Egyébként ennek az én halandó testemnek a jólétét, amíg nem tudom, mi hasznomra van nekem,

vagy szerettemnek, rád bízom, legbölcsebb és legjóságosabb Atya. S azért esedezem, amire ezidő szerint intesz, csak azt kérem végtelen kegyességedtől, hogy teljesen téríts magadhoz s ne engedd, hogy bármi is akadályt vessen feléd törekvésemnek. Parancsold, hogy amíg ebben a testben mozgok és azt hordozom, tiszta életű, nagylelkű, igazságos és józan legyek. Szeressem tökéletesen s töltekezzem bölcsességeddel, s legyek méltó hajléka és lakója a te boldogságos országodnak. Így legyen, így legyen!

- Íme, Istenhez imádkoztam.*
- Mit akarsz hát tudni?
- Mindazt, amiért imádkoztam.
- Röviden foglalj össze!
- Istent és a lelket kívánom megismerni!
- Semmi mást?
- Egyáltalában semmi mást!

Solil. I. 1, 3-6.; 2, 7.

* A „Soliloquia”-kat és többi korábbi műveit Sz. Ágoston dialogusformában írta.

Isten, ki mindig ugyanaz vagy, ismerjem meg magam, ismerjelek meg téged!

Solil. II. I, 1.

Nagy vagy Uram, és felette méltó a dicséretre (144. Zsolt. 3). Nagy a te hatalmad és bölcsessegednek nincsen határa (146. Zsolt. 5). És téged akar dicsérni az ember, teremtednek parányi része; egy ember, aki magával hordozza halandóságát, magával viszi bűnének bizonyosságát, és a bizonysgot, hogy a kevélyeknek ellenállsz (I. Pét. 5, 5). S mégis dicsérni akar téged az ember, teremtednek parányi része. Te buzdítod, hogy dicséretedben találja gyönyörűségét. Mert önmagadért teremtettél minket, s nyughatatlan a mi szívünk, mígcsak meg nem pihen benned.

Add Uram tudtomra és értésemre, vajon előbb kell-e segítségül hívni téged, vagy dicsérni; s előbb kell-e ismerni téged, mint segítségül hívni? De ki hív segítségül, ha nem ismer? Hisz tudatlanságában mást hívhat segítségül helyetted. Vagy inkább segítségül hívnak, hogy megismerjenek? De hogyan hívják segítségül azt, akiben nem hisznek? S hogyan higyenek abban, akit nem hirdettek (Róm. 10, 14)? Akik keresik az Urat, dicsérik majd őt (21.

Zsolt. 27). Mert akik keresik, megtalálják őt s akik megtalálják, dicsérni fogják.

Keresni foglak téged, Uram, segítségedet kérve, és segítségül hívlak benned való hittel, mert meghirdettek nekünk. Szólít téged Uram hitem, melyet adtál nekem, belém lehelted azt Fiad ember-sége által, hirdetőd szolgálata által.

Conf. 1. 1.

ÖNMAGUNKBA KELL TÉRNI

Mi egyebet is teszünk, amikor bölcsek igyeke-zünk lenni, mint hogy milyen élebenséggel csak tudjuk, arra, amit elménkkel érintünk, valamiképp egész lelkünket összpontosítjuk, belé helyezzük és szilárdan odaszegezzük; hogy lelkünk már ne a maga külön dolgának örvendjen, amibe a múltó dolgok bonyolították, hanem az idő és tér minden tartóztatásától szabadultan megragadja azt, ami mindenkor egy és ugyanaz? . . .

Amerre csak fordulsz, műveibe írt nyomokkal szól hozzád s ha a külső dolgokba hanyatlasz vissza, a külső dolgok formáiból bensődbe hív vissz-

sza, hogy belásd, ami a testen gyönyörködtet és a testi érzékeken keresztül csalogat, számok szerint van elrendezve és keresd, honnan van ez? Térj önmagadba, és értsd meg, azt, amivel a test érzékeivel érintkezel, helyeselni, vagy helyteleníteni nem tudod másként, mint csak a szépség önmagadban bírt törvényei alapján; azokra vonatkoztatod mindazt, amit kívül szépnek érzékelsz.

De lib. arb. II. 16, 41.

Mi az, ami fel-fellobban előttem s megrázza, de nem sebzi meg szívemet, úgy hogy rémület fog el és lánggra lobbant? Rémület fog el, hogy mennyire különbözöm tőle, fellángolás, hogy mennyire hasonlítok hozzá. Maga a bölcsesség, igen az lobban fel előttem, szétszaggatja a ködöt, mely ismét rámborul, ha bűneim sötétjével és terhével elfordulok tőle. Mert „úgy elgyengült erőm az ínségben” (30. Zsolt. 11.), hogy nem tudom a magam javát sem hordozni, mígcsak te Uram, ki megkönyörültél minden gonoszságomon, meg nem gyógyítod minden gyöngeségemet. Mert te váltod ki életemet a romlásból, te koronázol meg engem könnyörülettel és irgalmassággal, és betöltöd jóval kívánságomat, hogy ifjúságom megújhódjon mint a sas (102. Zsolt.

3-5). Mert reménységgel váltattunk meg s türelemmel várjuk ígéreteidet (Róm. 8. 24-25).

Conf. XI. 9, 11.

Ne igyekezz kifelé, önmagadba térj; a benső emberben lakozik az igazság; s ha a magad természetét változékonynak találod, haladj önmagadon is túl. De gondold meg, mikor magadon túl haladsz, az okkereső lelken haladsz túl. Oda törekedj hát, ahonnan az észnek a fénye is kigyullad. Hova jut ugyanis minden jó okoskodó, ha nem az igazsághoz? Mert bizony az igazság nem okkereséssel jut önmagához, hanem az éppen, amit az okkeresők kívánnak. Lásd itt azt a megegyezést, amelynél magasabbrendű nem létezhet, s légy egy vele. Ismerd be, te nem az vagy, ami ő: hiszen ő nem keresi önmagát; te pedig keresve érkeztél hozzá; nem térbeli helyen át, hanem a szellemi lélek lendületével, hogy maga a benső ember övele, ki benne lakozik, nem alacsony és testi, hanem fenséges és szellemi gyönyörűséggel értsen egyet.

De vera relig. 39, 72.

Kételkedtek az emberek, vajon az élet, az emlékezés, érzés, akarás, gondolkodás, tudás, ítél-

kezés erejét a levegő, a tűz, vagy az agyvelő, a vér, az atomok, vagy a négy ismert elemen kívül valami ismeretlen ötödik hatásának, vagy magának a test összetételének, vagy a vérmérséklet hatóerejének tulajdonítsák-e? S az egyik ezt, a másik azt igyekezett állítani.

De ki kételkedik abban, hogy él, emlékezik, ért és akar, gondolkodik, tud és ítél? Mert éppen, ha kételkedik, él; ha kételkedik, emlékezik, miben kételkedik; ha kételkedik, belátja, hogy kételkedik; ha kételkedik, bizonyossághoz akar jutni; ha kételkedik, gondolkodik; ha kételkedik, tudja, hogy még nincs a tudás birtokában; ha kételkedik, ítél: nem szabad elhamarkodva hozzájárulni. Ha tehát valaki bármiről is kételkedik, mindebben nem kételkedhet; mert ha mindez nem lenne, semmiről sem kételkedhetne.

De Trin. X. 10, 14.

Ha csalódom, vagyok. Mert aki nem létezik, nyilván nem is csalódhat. Így hát, ha csalódom, vagyok.

De Civ. Dei. XI. 26.

Hogyan keresi és találja hát meg magát a lélek, csodálatra méltó kérdés! Merre irányuljon, hol keressen, vagy merre menjen, hogy találjon? Mert mi van annyira benn az értelemben, mint maga az értelem? De minthogy azokban merül el, amikre szeretettel gondol, az érzéki, vagyis a testi dolgokhoz pedig szeretettel hozzászokott, nem képes azok képe nélkül önmagában lenni. Így keletkezik benne a szégyenletes tévedés, hogy az érzékelt dolgok képét nem tudja magától megkülönböztetni, hogy csak magát lássa. Mert a szeretet tapasztával csodálatosan összeforrtak azok vele. Ez az ő tisztátalansága, hogy amikor egyedül magára igyekezne gondolni, annak tartja magát, ami nélkül nem gondolhatja magát.

De Trin. X. 8, 11.

Emelkedj túl és ízeled a lelket; emelkedj túl a lelken is és ízeled Istent. Nem érinted Istent, ha nem haladsz túl a lelken is; még kevésbé érinted őt, ha a testben maradsz. Azok tehát, akik a testet ízelek, milyen messzire vannak annak a megízlelésétől, mi az Isten? Mert nem jutnának oda, még ha a lelket ízelelnék is. Nagyon eltávolodik az ember az Istentől, mikor testileg ízelel, és nagy a távolság a test és a lélek között; még nagyobb a lé-

lek és Isten között. Lelkedben a középen vagy: ha lefelé tekintesz, ott a test; ha felfelé nézel, ott az Isten.

In Joan. Evang. tr. 20, 11.

AZ IGAZSÁG ÖRÖME

Megígérttem pedig, ha emlékszel, bebizonyítom neked, van valami, ami elménknél és eszünknél magasabbrendű. Íme itt van, maga az igazság: öleld át, ha bírod, és élvezd, s gyönyörködj az Űrban, és ő megadja szíved könyörgését (36. Zsolt. 4). Mert mi nagyobbat kérsz, mint hogy boldog légy? S mi boldogítóbb annál, ha valaki élvezi a rendíthetetlen és változhatatlan, fenséges igazságot? ...

Sőt bizony, minthogy az igazságban megismerjük és birtokoljuk a legfőbb Jót, s az igazság a bölcsesség, szemléljük benne és bírjuk a legfőbb Jót s őt élvezzük. Mert boldog, aki a legfőbb Jót élvezi. Ez az igazság ugyanis megmutatja mindazt a jót, ami valóban az, amit felfogóképességük szerint az értelmes emberek egyenként vagy összességükben választanak s élveznek.

De amint azok, akik a nap fényénél azt választják, amit szívesen látnak, s aminek a látása megörvendezteti őket; ha esetleg köztük vannak jobb, egészségesebb és erősebb szeműek, legszívesebben magát a napot nézik, mely megvilágítja a többit is, ami a gyöngébszeműeket gyönyörködteti: így az elme erős és életteljes tekintete, midőn sok igazat és változatlant bizonyossággal meglátott, irányul vcszi magát az igazságot, ami mindent megmutat s ahhoz tapadva szinte felejtí a többit, s abban egyszerűsra mind a többit is élvezi. Mert ami a többi jóban gyönyörűséges, magában az igazságban gyönyörködtető.

Ez a mi szabadságunk, ha az igazságnak vetjük alá magunkat. S ez maga a mi Istenünk, ki megszabadít minket a haláltól, vagyis a bűn állapotából. Mert maga az Igazság is emberként szólva az emberekhez, mondta a benne hívőknek: „Ha ti megmaradtok tanításom mellett, valóban tanítványaim vagytok, megismeritek az igazságot és az igazság szabaddá tesz titeket” (Jn. 8, 31–32). Csak azt élvezi a lélek szabadsággal, amit biztonsággal élvez.

De lib. arb. II. 13, 35–37.

Ha az igazságot és bölcsességet nem kívánjuk a lélek minden erejével, semmiképp sem találhatjuk azt meg.

De mor. Eccl. cath. I. 17, 31.

Hogy az emberi természet mennyire szereti a tudást s mennyire nem akar tévedni, már onnan is érthető, hogy inkább akar valaki ép elmével panaszkodni, mint háborodottan örvendezni. Ez a nagy és csodálatos erő a halandó lények közül egyedül az ember tulajdona.

De Civ. Dei XI. 27.

Az értelmes lélek kiválóbb minden más lénynél, amit Isten teremtett s legközelebb áll Istenhez, ha tiszta. S ha vele szeretetben egyesül, áthatja az értelmi fény és lát, nem testi szemmel, hanem lényének ama alapképességével, mely kiválóságát adja, azaz értelmével s az értelmi látásban leli legfőbb boldogságát.

De div. quaest. 83. q. 46, 1.

Forduljanak ellenetek dühhel azok,* akik nem tudják, milyen fáradságba kerül az igazság megtalálása s milyen nehéz a tévedés elkerülése. Dühöngjenek ellenetek azok, akik nem tudják, mily ritka és bajos dolog a testies képzeteket az istenfélő elme tisztánlátásával leküzdeni. Dühöngjenek ellenetek azok, akik nem tudják, mennyi nehézség árán gyógyul a benső ember szeme, hogy képes legyen a maga napját szemlélni... amelyről a próféta írása szól: „Felkelt nekem az igazság napja”. (Mal. 4, 2.) s amelyről az Evangélium mondja: „Az igazi világosság volt, mely megvilágosít minden evilágra jövő embert” (Jn. 1. 9). Dühöngjenek ellenetek azok, akik nem tudják, mennyi fohász és sóhaj kell ahhoz, hogy csak valami kicsi részben megérthessük Istent. Végül, dühöngjenek ellenetek azok, akiket sohasem tévesztett meg olyan tévely, amilyenben benneteket látnak.

Én azonban, ki hosszú és sok hányódás után végre megpillanthattam, mi az a kendőzetlen igazság, amelyet üres mese szavától menten fogunk fel; ki lelkemnek a különböző nézetekből és tévedésekből gyűjtött üres elképzeléseit alig érdemelten küz-

* Egy manicheus írására válaszolva hangsúlyozza, nem a szenvedélytől vezettetve, hanem megértő jóakarattal, de egyszersmind az igazság tudatában kíván a kérdésekkel foglalkozni.

döttem le a nyomorúságomon könyörülő Úristen által; ki elmém homályának eloszlátására oly késedelmesen vetettem magamat alá végtelenül kegyes orvosom hívásának és csalogatásának; ki hosszú ideig sírtam, hogy a változhatatlan és sértetetlen Valóság a szent könyvekkel összhangzásban kegyeskedjék magáról engem bensőleg meggyőzni; ki végül is mindazokat a koholmányokat, amelyek benneteket a tartós szokás folytán befonva és lekötve tartanak, szintén kíváncsian kerestem, figyelmesen hallgattam, vakon elhittem, állhatatosan bebeszéltem azokat, akiknek tudtam, a más véleményen lévőkkel szemben makacsul és szenvedélyesen védelmeztem; – én egyáltalában nem tudok dühöngeni ellenetek. Mint engem abban az időben, úgy most titeket kell elviselnem s veletek oly nagy türelemmel kell tárgyalnom, amekkorával viseltettek irántam felebarátaim, mikor dühödten és elvakultan tévelyegtem a ti tanítástokban.

Contra Epistolam Manichaei (Fundamenti I.) 2–3.

A te Örök Igéd, ő a Kezdet, mivel hozzánk is szól (Jn. 8, 25). Így szólt testi mivolta szerint az Evangéliumban s az belecsendült kívülről az emberek fülébe, hogy higgyenek és belül keressék s az örök igazságban megtalálják, hol ő mint jósá-

gos és egyetlen tanító minden tanítványát oktatja. Itt hallok szavadat, Uram, te mondod nekem, hogy ő szól hozzánk, aki tanít bennünket. Aki pedig nem tanít bennünket, ha beszél is nekünk, nem nekünk beszél. Különben is, ki más tanít minket, ha nem az állandó igazság? Mert még a múlandó teremtmény intése is az örök igazság felé irányít; ott valóban tanulunk, ha állhatatosan ráhallgatunk és örömmel örvendezünk a vőlegény szaván, (Jn. 3–29.) visszaadva magunkat annak, akitől vagyunk.

És azért ő a Kezdet, mert ha örökké nem maradna meg, tévelygésünkből nem volna hová visszatérni. Midőn pedig megtérünk a tévelyből, igenis a megismerés révén térünk meg. De hogy ismerethez jussunk, tanít bennünket, mert ő a Kezdet és szól hozzánk.

Conf. XI. 8.

HIT ÉS ÉSZ

A lélek orvossága,* melyet az isteni gondviselés és kimondhatatlan jóság nyújt, igen szép fokoza-

* Amire az eredeti bűn okozta sérültsége miatt szorul rá.

tában és különbségében. Elosztódik ugyanis a tekintély és az ész között. A tekintély hitet követel, és az embert előkészíti a megértéshez. A megértés az értelemhez szól, és az ismerethez vezet. Ámbár a tekintély sincsen teljesen az ész belátása nélkül, mert meggondoljuk, kinek higyjünk; s bizonyos, hogy a megismert és világos igazság tekintélye a legnagyobb. De minthogy az időbeli világba kerültünk, s annak szeretete akadályoz az örökkévalókban, bizonyos időbeli orvosság, mely nem a tudókat, hanem a hívőket szólítja az üdvösségre, nem természet és méltóság szerint, hanem az idő rendjében az első. Mert ahová esett valaki, oda is kell támaszkodnia, hogy felkeljen. Tehát azokra a testi formákra kell támaszkodnunk annak a megismeréséhez, amiről a test nem ad hírt.

De vera. relig. 24, 45.

Az isteni gondviselés intézéséből történt a próféták jóvendölésein, Krisztus emberségén és tanításán, az apostolok útjain, a vértanúk gyalázásán, keresztjein, vérén, halálán, a szentek dicséretes életén keresztül mindezekben s az oly nagy eredményekben megnyilvánult méltó csoda az idők kíváncsalma szerint.

Amidőn tehát Istennek ilyen nagy segítségét s

ilyen nagy haladást és gazdag gyümölcsöt látunk, fogunk-e kételkedni abban, hogy az az Egyház rejt bennünket ölébe, amely az emberi nem hitvallásává lett; az Apostoli Széktől kezdve, a püspökök egymásutáni során keresztül a tekintély tetőfokát nyerte el, az eretnekek körülötte folyó csaholása ellenére, melyet részben magának a népnek az ítélete, részben a zsinatok súlya, részben a csodák méltósága ítél el.

Ha valaki nem akarja ennek az Egyháznak az elsőbbségét elismerni, bizonynyal vagy nagyfokú istentelenségnek, vagy vakmerő elbizakodottságnak adja jelét. Mert ha nincsen más biztos út a lélek bölcsességhez és üdvösséghez jutásához, mint amit a hit művelt ki az ész számára, mi lehet nagyobb hálátlanság az isteni támogatással és segítséggel szemben, mint az az akarat, mely oly nagy erőfeszítéssel szegül ellen az igazolt tekintélynek? S ha bármiféle ismeret, ha mégoly jelentéktelen és könnyű is, elsajátításához tudóst vagy tanítómesztert igényel, van-e a vakmerő gőgnek kirívóbb példája, mint az, ha nem akarja megismerni az isteni szentségek könyveit s azok értelmezőit, és ismeretlenül kész azokat elítélni?

De utilitate credendi c. 17.

Távol legyen tőlünk, hogy azt gondoljuk, Isten gyűlöli bennünk azt, amiben a többi élőlénynél kiválóbbaaknak teremtetett minket. Távol legyen tőlünk, mondom, hogy higgyünk anélkül, hogy annak indokolásáról lemondanánk, vagy azt ne keressünk. Hogy tehát az üdvösség tanához tartozó bizonyos dolgokban, amelyeket még ésszel nem foghatunk fel, de egykor képesek leszünk rá, az ész a hit előzze meg, miáltal a szív megtisztul, hogy felfogja és elviselje a magasabb* ész világoosságát, – ez valóban ésszerű.

Azért indokoltan mondatott a próféta által: „Ha nem hisztek, nem fogtok érteni” (Iz. 7, 9.). Ezen a helyen kétségtelenül megkülönböztette a kettőt és azt a tanácsot adta, előbb higgyünk, hogy amit hiszünk, képesek legyünk megérteni. Azért, hogy a hit előzze meg az észet, indokoltnak látszott. Mert ha ez a parancs nem ésszerű, akkor hát ésszerűtlen; ami távol legyen tőlünk. Ha tehát ésszerű, hogy bizonyos nagy dolgokhoz, amelyeket még nem foghatunk fel, a hit előzze meg az észet, kétségtelenül bármily csekélyke ész javasolja is ezt, előtte jár a hitnek.

Azért int Péter apostol, késznek kell lennünk a felelettel mindenki számára, aki hitünk és reményünk igazolását követeli (I. Pét. 3, 15). . . . Ha egy

* Isteni ész.

hívó követeli igazolását annak, hogy belássa amit hisz, felfogóképességét kell tekintetbevenni, hogy aszerint megadva az indokolást, megkapja hitének megértését, amennyire lehetséges; nagyobb, ha többre képes, kevesebbet, ha kevesebbre. Csak vissza ne forduljon a hit útjáról, amíg az ismeret teljességéhez és tökéletességéhez el nem jutott...

Nem csekély kezdete Isten ismeretének, ha mielőtt megismernénk, hogy mi, már kezdjük felismerni, hogy mi nem. Nagyon szeresd az értelmet; mert maga a Szentírás, mely a nagy dolgok megértése előtt kívánja a hitet, nem válik hasznodra, ha nem érted meg helyesen. Hiszen az összes eretnekek, akik elfogadják annak tekintélyét, látszólag azt követik, midőn inkább a maguk tévedését követik. S eretnekek, nem azért, mert a Szentírást megvetik, hanem mert nem értik azt meg.

Epist. 120. 3-4, 13.

Nem hiábavalóság, amit egy ember mondott: belátni szeretném, hogy higgyek. Mert bizonyára amint éppen beszélek, azért beszélek, hogy higgyenek, akik még nem hisznek. Ám ha meg nem értik, amit mondok, nem hihetnek. Tehát részben igaz, hogy az én emberemnek, ha azt mondja: be-

látni szeretném, hogy higgyem. De nekem is, aki azt mondom, amit a Próféta: Sőt higgy, hogy belássad!... Megmondom röviden, hogyan lehet mind a két álláspontot vita nélkül elfogadni. Értsd meg szavamat, hogy higgy; higgy, hogy megértsed az Isten igéjét.

Sermo 43, 9.

Midőn a megértés lehetőségéhez a hit engedelmességét tanácsoltam, azt is mondtam, az Úr Jézus Krisztus épp azt fűzte hozzá a következő mondatban. Azt találjuk, azt mondta: „Aki kész az ő akaratát megtenni, megismeri a tanításról” (Jn. 7. 17). Mit jelent: „megismerni”? Annyit, mint: meg fogja érteni. De mit jelent: „aki kész az ő akaratát megtenni”? Annyit, mint: hinni... ki ne tudná, Isten akaratát teljesíteni annyit jelent, mint az ő művét művelni, azaz azt, ami neki tetszik?...

Mit jelent tehát benne hinni? A hit által szeretni, a hit által kedvelni, a hit által hozzáfordulni, és az ő tagjaiba betestesülni. Ez tehát az a hit, amelyet Isten kíván tőlünk, s nem találja, amit kíván, ha nem adja meg előbb, amit találni akar. Mi más ez a hit, ha nem az, amit az Apostol egy más helyen nagyon határozottan megjelölt, mondván: „Krisztus Jézusban sem a körülmételés nem

ér semmit, sem a körülméletlenség, csak a hit, mely a szeretet által működik" (Gal. 5, 6)? Nem bármiféle hit, hanem az a hit, mely a szeretet által munkálkodik: ez legyen benned, s akkor meg fogod érteni a tanítást.

In Joan. Evang. tr. 29. 6.

A SZENTÍRÁS TEKINTÉLYE

Ki más, mint te, Istenünk, helyezted fölénk a tekintély erősségét a te isteni Írásodban! Mert az ég, mely most mint sátorponyva feszül ki felettünk (103. Zsolt. 2.), felgöngyölődik majd, mint az iratkerçs (Iz. 34, 4). A te Szentírásod tekintélye ellenben még nagyobb, mióta a halandók, akik által azt kezünkbe adtad, eltűntek már a halálban. S te tudod, Uram, te tudod, hogy öltöztetted bőrruhába az embereket, amikor bűnük következtében halandókká lettek, (Gen. 3, 21). Azért Könyved erősségét, mindenütt egybehangzó igéidet, mint sátorponyvát feszítetted ki felettünk, halandó férfiak közvetítésével felénk terítetted. Sőt éppen az ő haláluk az általuk közölt igék tekintélyének szilárdságát magasra kiterjeszti minden fölé, ami alattuk

van, még az ő életükben nem ilyen magasra feszülten terjeszkedett az ki. Akkor még az eget nem feszítetted ki, mint a sátorponyvát, még nem terjesztetted el haláluk hírét mindenfelé.

Engedd meg, Uram, hogy bepillanthassunk az égbe, kezeid művébe; oszlasd el a homályt szemünkről, mellyel befedted azt. Itt van a te tanúságtétele, melyet bölcsességed ad a kicsinyeknek (18. Zsolt. 8). Tedd, Uram, teljessé dicséretedet a gyermekek és csecsemők ajkáról. Mert nem ismerünk más könyvet, mely annyira lerombolja a gőgöt, annyira tönkreteszi az éllenséget és a védekezőt egyaránt (8. Zsolt. 3.), aki ellenáll a veled való megbékülésnek bűneit védelmezve. Schol, Uram, schol máshol nem találtam oly tiszta ígéretekre, amelyek úgy ráindítottak volna bűneim megváltására, úgy belesimították volna nyakamat a te igádba s úgy fellelkesítettek volna ingyen szolgálodra. Engedd, jóságos Atyám, hogy megértsem az Írásokat, hisz azokat azok részére szilárdítottad meg, akik alájuk vetik magukat s én alávetem magam.

Hiszem, hogy a világ firmamentuma felett másfajta, örök és a földi romlás elől elrekesztett vizek vannak. Zengjék neved dicséretét, dicsérjenek angyalaid egünkfeletti seregei, nekik nincs szükségük arra, hogy ezen írott erősségedre tekintsenek fel s olvasás útján ismerjék meg igédet. Hisz mindig

látják orcádat (Mt. 18. 10.) s arról olvassák le időben elhaló szó nélkül akaratod örök elhatározásait. Olvassák, akarják és szeretik szavadat; mindenha olvasnak és sohse múlik el az, amit olvasnak. Mert magát elhatározásaidnak örök, változatlan mivoltát olvassák, egyben akarják és szeretik is. Könyvük sohasem csukódik be, se nem göngyölödik fel az írás előttük; mert te magad vagy könyvük és pedig örökké: mert efölé a firmamentum fölé helyezted őket, amelyet az alatt élő nép gyöngesége fölé rendeltél, hogy legyen mire feltekintenie s megismerje irgalmasságodat, mely téged, ki az időt alkottad, az időn át hirdet. Mert irgalmasságod, Uram, az égig ér, igazvoltod a felhőkig (35. Zsolt. 6). A felhők elrohannak, az ég megmarad. Igéid hirdetői átköltöznek ebből a világból a másikba; Írásod ellenben kiterjeszkedik a népek fölé az idők végéig. Sőt, ég és föld elmúlnak, de a te igéid nem múlnak el (Mt. 24, 35). Mert az égboltozat összegöngyöltetik, s ami fölé borult, a mező, minden ékességével elmúlik, de igéd megmarad örökké (Iz. 40, 6). Most mint felhőbe burkolt rejtély és az egek tükrén át látszik, nem a maga valóságában (I. Kor. 13, 12.); mert bár Fiad kedveltjei vagyunk, még nem nyilvánvaló, hogy mik leszünk. Testet öltve vetette ki ránk hálóját, kedves, kegyes volt hozzánk, lángralobbantott s illata nyomán igyekezünk. Mikor azonban majd megjelenik, hasonlók

leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt, amint van (I. Jn. 3, 2). Látni, amint van, ez Uram, a mi rendeltetésünk, ami még nem adatott meg nekünk.

Conf. XIII. 15.

Oly nagy a keresztény Írások mélysége, hogy ha kora gyermekségtől az elaggott öregségig legtöbb időt rájuk fordítva, teljes szorgalommal s jobb tehetséggel igyekeznék azokat tanulmányozni, csak napról-napra haladhatnék bennük előre. Nem azért, mintha az üdvösséghez szükséges dolgokhoz csak ily nagy fáradsággal lehetne hozzájutni bennük. Hanem, ha valaki itt a hitben megszilárdult, ami nélkül nem élhetünk jámboran és jól, olyan sok marad még bennük, amit a titkoknak sokféle homálya fed el az értésben való haladás elől. Nemcsak a szavakban, melyekkel mondattak, hanem a megértendő dolgokban is a bölcsesség oly nagy mélysége rejtőzik, hogy még azzal is, aki erősen megélemedett, éles felfogású és a tanulás vágyától hevül, az történik, amit ugyancsak az Írás tartalmaz egy helyen: „Mikor bevégzi az ember, akkor kezdi csak”. (Sir. 18, 6).

Epist. 137, 3.

Vigyáznod kell arra, hogy a képletes kifejezést ne vedd szó szerinti értelemben. Erre vonatkozik az Apostol mondása: „A betű megöl, a lélek pedig megelevenít” (II. Kor. 3, 6.). Mert testi bölcseségre vall, ha valaki a képletes kifejezést szó szerinti veszi. Semmit sem lehet kifejezőbben a lélek halálának nevezni, mint azt, ha az ember az állatot felülmúló képességét, azaz értelmét a betű szolgái követésével a testnek rendeli alá. Aki ugyanis a betűt követi, az átvitt értelmű szavakat is sajátos értelemben veszi s a sajátos szóval jelzett dolgot sem vonatkoztatja más értelemben. Ha például a „szombat” szót hallja, semmi mást nem ért alatta, csak egyet a hét egymásután következő napból; s ha az „áldozat” szót hallja, gondolkodása nem jut túl azon a tevékenységen, amit az áldozati állatokkal, vagy a föld gyümölcseivel szoktak végezni. Végülis szálnalmas lelki szolgaság, ha a jeleket dolgok gyanánt vesszük s képtelenek vagyunk értelmünk szemeit a testi teremtmények fölé emelni az örök világosság befogadására . . .

Ehhez a figyelmeztetéshez, hogy t. i. óvakodjunk a jelképes, azaz az átvitt beszéd módját sajátos értelemben követni, hozzá kell fűznünk a másikat is: a sajátos értelműt nem szabad jelképesnek venni. Meg kell tehát először mutatnunk a módját annak, hogyan állapítható meg a beszéd sajátos vagy képletes értelme. Ez a mód pedig teljességgel a

következő: Mindazt, amit az isteni kijelentésben sajátos értelemben nem vonatkoztathatunk sem az erkölcsi tisztességre, sem a hit igazságára, képletes értelemben kell venni. Az erkölcsök tisztessége Isten és a felebarát szeretetéhez, a hit igazsága Isten és a felebarát megismeréséhez tartozik. Reményét pedig kiki a maga lelkiismeretében hordozza és ismeretében való előrehaladását érzi.

De doct. chr. III. 5, 9; 10, 14.

BÖLCSESSÉG ÉS TUDÁS

Ó, bölcsesség, a megtisztult értelem drágalátos fénye! Nem szünsz meg inteni bennünket, mi és milyen nagy vagy: parancsaid a teremtmények minden dísze.

De lib. arb. II. 16, 43.

Nyilvánvaló, ha Isten szándéka szerint élünk, az ő láthatatlan valóságára irányuló gondolkodásunknak az ő örökkévalóságából, igazságából, szeretetéből kell fokozatosan alakulnia. Mégis ér-

telmi figyelmünk, vagyis gondolkodásunk egy részét a változó és testi dolgok használatára kell fordítanunk, nélkülük jelenlegi életünk nem tartható fenn. Nem azért, hogy e világhoz szabjuk magunkat (Róm. 12, 2.), ilyenféle javakba helyezve célunkat és belépük fojtva a boldogság vágyát; hanem, hogy bármit is cselekszünk az időbeli dolgok ésszerű használatával, az örökkévalók elnyerésének szemléletével tegyük, amazokon áthaladva, az utóbbiakon csüggyve.

Van ugyanis a tudásnak is helyes módja, ha azt ami benne felfuvalkodtat, vagy felfuvalkodottá szokott tenni, az örökkévalók szeretetével legyőzzük; az nem tesz felfuvalkodottá, hanem mint tudjuk, épít (I. Kor. 8, 1). Hiszen tudás nélkül nem birtokolhatjuk a helyes élethez szükséges erényeket sem, melyekkel úgy kormányozzuk ezt a nyomorúságos életet, hogy eljusson ahhoz az örök élethez, amelyik valóban boldog.

Különbség van mégis az örökkévalók szemlélete és a cselekvés közt, mellyel helyesen használjuk a múlandó dolgokat. Amazt a bölcsességnek, emezt a tudásnak tulajdonítjuk.*...

A bölcsességhez tartozik az, ami nem volt és nem lesz, hanem ami van és amiről ama örökkévalóságnál fogva, amelyben van, időbeli változás

* Az eredetiben: sapientia-scientia.

nélkül állítható, hogy volt, van és lesz. Mert nem úgy volt, hogy létezni megszűnt volna, vagy nem úgy lesz, mintha még nem lenne, hanem ugyanazt a létet mindig birtokolta és fogja birtokolni. Maradandó, nem úgy mint a helyben és térben rögzített testek, hanem a testetlen természetben olyan szemléletesen van jelen az értelem tekintete előtt, amilyen láthatók és tapinthatók a testek a térben a testi érzékekkel. De nemcsak a térbe helyezett érzéki dolgok, tér- és helynélküli, értelmi és testetlen lételvei maradandó létűek, hanem az időben átmenő mozgások nem érzéki, hanem értelmi elvei is bizonyosan időbeli átmenet nélkül állnak fenn.

Ezekhez keveseknek sikerül az értelem élével eljutni s aki eljut eddig, az sem marad náluk, hanem mintegy az elme élének visszaverődésével visszavetődik s a nem múlandó dolgokról múlandó gondolatot alkot. Ezt a múlandó gondolatot pedig a lélek művelésére szolgáló ismeretszakok az emlékezetre bízák, hogy oda térhessen vissza a gondolkodás, ha másra fordulni kényszerül.

De Trin. XII. 13, 21; 14, 22–23.

Nem kell a pogányok babonasága miatt futnunk a zene elől, ha abból valami hasznosat meríthetünk a szent iratok értéséhez; nem kell az ő szín-

házi mulatságaikat sem keresnünk, ha arról vitázunk, hogy a cítera vagy más eszköz elősegítheti-e a szellemi dolgok felfogását. Hiszen a betűk tanulását sem kell azért elmulasztanunk, mert feltalálójuknak Mercuriust mondják; vagy nem kell az igazságtól és az erénytől elfordulnunk, mert az igazságnak és erénynek ők templomokat emeltek s amit a szívben kellene hordozni, inkább a kövekben imádták.

Ellenkezőleg, minden jó és igaz keresztény belátja: az igazság, melyet a Szentírásban megvall és elismer, Urának a tulajdona, bárhol találja is azt, s el fogja vetni a babonás kitalálásokat. És sajnálnia és óvakodnia kell azoktól az emberektől, akik ámbár megismerték Istent, nem úgy dicsőítették, mint Istent; nem adtak neki hálát, hanem üresek lettek gondolataikban és sötétség borult okatlan szívükre. Mert mikor bölcseknek mondták magukat, esztelenekké lettek, és felcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét a halandó ember, sőt a madarak, a négy lábúak, a csúszómászók képmaival (Róm. I. 21. kk.).

De doct. chr. II. 18, 28.

AZ ELMÉNK FELETT ÁLLÓ ÖRÖK IGAZSÁG

Mikor valaki azt állítja, hogy az örökkévalók előbbrevalók a múlandó dolgoknál, vagy hogy hét meg három tíz, nem azt állítja, így kell annak lenni, hanem felismeri, hogy az így van; nem vizsgáló módjára javítgat, hanem a rátaláló módján örvendez. Ha már most elménkkel lenne azonos a megtalált igazság, maga is változó lenne. Gondolkodásunk ugyanis néha jobban meglátja, máskor kevésbé, s éppen azért el kell ismernie a maga változékonyságát.

Ezzel szemben az igazság önmagában megmarad. Nem növekszik, ha többet látunk meg belőle, se nem kevesbedik, ha kevesebbet, hanem teljes és romlatlan marad, hogy a feléje fordulókat megörvendeztesse fényével, a tőle elfordulókat vaksággal büntesse. Sőt, gondolatainkról is szerinte ítélkezünk, míg róla semmiképp nem ítélhetünk. Hiszen azt mondjuk: kevésbé érti, mint kellene; vagy: ért, amennyit kell. Annál többet ért pedig a gondolkodás, minél közelebb juthat és minél inkább egybeválhat a változhatatlan igazsággal. Ha tehát az igazság se nem alacsonyabbrendű, se nem egyenlő velünk, nem marad más hátra, mint hogy magasabbrendű...

Bárki fordul is hozzá a nagyvilágon és szereti, mindenkihez közel van, mindenki számára örök-
érvényű; nincs helyhez kötve, de sohasem hiányzik;
kívülről figyelmeztet, belülről oktat; mindenkit,
aki rátekint, jobbra fordít, senki sem fordíthatja
őt rosszabbra; senki sem ítél róla, senki sem ítél
nélküle helyesen...

Hozzájárultál, ha rámutatok olyan valamire, ami
elménk felett áll, el fogod Istennek ismerni, ha
nincs valami annál is felsőbb. Elfogadva hozzájá-
rulásodat, mondtam, elegendő, hogy ezt bizonyít-
sam. Mert ha van valami ennél is felsőbb, úgy in-
kább az az Isten; ha pedig nincs, úgy maga az igaz-
ság az Isten. Bármint legyen is, mégsem tagadha-
tod, hogy van Isten. Ez volt a kérdés, melynek
megvitatását és megtárgyalását magunk elé tűz-
tük.

Ha pedig téged nyugtalanít, hogy Krisztus szent
tanítása szerint hittel valljuk a Bölcsességnek
Atyja van, gondold meg, azt is hisszük, hogy az
örök Atyával egylényegű az általa nemzett Bölcses-
ség. De most ezt nem kutatjuk, hanem rendíthet-
len hittel kell vallanunk. Igenis, van Isten, való-
ban és a legteljesebben van. Ezt most már, úgy
vélem, nemcsak mint kétségbevonhatatlan hitigaz-

ságot tartjuk, hanem az ismeret biztos, bár még elég gyenge formájában is felfogjuk.

De lib. art. II. 12, 34; 14, 38; 15, 39.

Minthogy minden művészetben a megfeleléség tetszik, annak alapján sikerül és szép minden, maga a megfeleléség pedig arányt és egységet kíván meg, akár az egyenlő részek hasonlóságával, akár az egyenlőtlenség fokozásával: ki az, aki az alapvető arányt vagy hasonlóságot a testekben találná meg s azt merné mondani, azon az alapon, mert gondosan megvizsgálta, minden test valóban és egyszerűen egy. Hiszen minden vagy alakbeli vagy helybeli átmenettel változik és részekből áll, melyek a tér megfelelő helyét foglalják el . . .

Minthogy minden művészetnek a törvénye teljességgel változhatatlan, az emberi értelem pedig, melynek megadatott a törvény felfogása, a tévedés változását szenvedheti el, eléggé nyilvánvaló, elménk felett áll a törvény, melyet igazságnak nevezünk. Már az sem lehet kétséges, hogy a változhatatlan természet, mely az eszes lélek fölött van, Isten; és itt van az első élet és az első lényeg, ahol az első bölcsesség.

De vera relig. 30, 55-56; 31, 57.

Midőn kerestem, milyen alapon ítélem meg az égi vagy a földi testek szépségét, s mi az a mérték, amely segítségemre van, hogy a változékony dolgokról helyesen ítéljek és mondhassam: „ennek így kell lenni, amannak nem így” – amikor tehát kérdeztem, mi alapon ítélek, mikor így ítélek, – a magam változó elméje fölött megtaláltam az igazság változatlan és igazi örökkévalóságát.

Conf. VII. 17.

Íme, lásd, ha képes vagy rá, a romlandó testtől nehézkes és sokféle, különböző földi gondolattól terhelt lélek; íme lásd, ha képes vagy: Isten az Igazság (Bölcs. 9, 15). Mert írva van: „Isten a világosság” (I. Jn. 1, 5.). Nem úgy, amint a testi szem lát, hanem úgy, amint lát szíved, mikor hallja, ő az igazság. Ne kérdezd, mi az igazság; mert mindjárt szembekerülnek a testi képek homályai és a képzetek felhői s megzavarják azt a tisztánlátást, ami első pillanatra felfénylett benned, amikor kimondtam: igazság. Íme, maradj, ha tudsz ebben az első pillanatban, mikor villámszerűen hatott át, hallván: igazság. De nem maradhatsz, visszaesel a megszokott földi dolgokba. Kérdem, elvégre micsoda nehezék buktat vissza, ha nem a felhalmo-

zott szenny vágyának a lépe s az idegenben vándorlás tévelye?

De Trin. VIII. 2, 3.

A TEREMTETT VILÁG SZAVA

Mit szeretek, mikor téged szeretlek? Nem testi szépséget, nem múló pompát, nem ezt a barátságosan szemembe ragyogó fényt, nem sokféle hangnak kedves összecsendülését, nem a virágok, kenetek, fűszerek illatát, nem a mannát vagy a mézet, nem az érzéki ölelésre kínálkozó testet: nem ezeket szeretem, mikor Istenemet szeretem. S mégis valami fényt, valami hangot, valami illatot, valami ételt s valami ölelést szeretek, mikor Istenemet szeretem, aki fény, hang, illat, eledel és ölelés az én belső világom számára. Ott ragyog lelkemre a fény, melyet semmi hely be nem fogadhat; és van ott hang, mely nem száll el az idővel; és van ott illat, melyet a szellő el nem ragad; van ott íz, melyet nem ront meg a falánkság; s ami ott egybefonódik, nem tépi azt szét a megúnás. Ez az, amit szeretek, mikor Istenemet szeretem.

De mi ez? Megkérdeztem a földet, és azt

mondta: Nem én vagyok; s ami csak rajta van, ugyanezt vallotta. Megkérdeztem a tengert és mélységeit s a csúszómászó lényeket s azt felelték: Nem mi vagyunk a te Istened, keresd feljebb! Megkérdeztem a fúvó szeleket s a lég birodalma minden lakójával azt mondta: Téved Anaximenész, nem vagyok Isten! Kérdeztem az eget, a napot, a holdat, a csillagokat: Mi sem vagyunk az Isten, akit keressz, – felelték. S így szóltam az érzékeim kapuit körülvevő mindenséghez: Beszéljetek az én Isteneimről, mert ti nem vagytok az, mondjatok róla valamit. És fölkiáltottak hatalmas hangon: Ő teremtet bennünket! Kérdésem kutató szemlélődés volt és szépségük rá a felelet.

És magamhoz fordultam s így szóltam önmagamhoz: Hát te ki vagy? S feleltem: Ember. S íme, szemembe ötlík magamon a test és a lélek, az kívül, ez belül. Ezek közül melyikben keressem Isteneimet? Akit testemmel már a földtől az égig kerestem, ameddig csak szemeim sugarait hírt-hozókul küldhettem. De nemesebb az a részem, amely belül van. Hiszen neki, aki parancsol és ítélkezik, tettek jelentést a test összes követői az ég és föld s minden bennüklevőnek a feleletéről, mondván: „Mi nem vagyunk az Isten” és „Ő teremtet bennünket”. A belső ember a külső szolgálata révén szerzett erről tudomást; én a belső ember tudtam ezt meg, én, a lélek, testem érzékei

útján. Megkérdeztem a világmindenséget Istenem felől s az azt felelte: Nem én vagyok, hanem Ő teremtetett engem.

Nem jelenik-e meg minden érzékű ember előtt a világ szépsége? Miért nem beszél hát mindenkinek egyformán? Az apróbb és nagyobb állatok látják ugyan, de nem tudnak kérdezni. Mert hívívő érzékeik felett nem uralkodik az ítélő értelem. Az emberek azonban megkérdezhetik, hogy ami láthatatlan Istenben, az értelem a teremtmények révén felismerhesse (Róm. 1, 20). De szeretetükkel alárendelik magukat a teremtményeknek s az alattvalók már nem tudnak ítélni.

Nem is felel a teremtmény a kérdezőnek, hanem csak akkor, ha ítél róla. Nem is változtatja szavát, azaz szépségét aszerint, hogy az egyik ember csak nézelődik, a másik néz és kérdez, hogy másképp tűnjék fel az egyiknek, másképp a másinak. Mind a kettőnek ugyanazon módon mutatkozik, de az egyik előtt néma marad, a másiknak beszél. Sőt helyesebben, mindenkinek beszél, de csak azok értik, akik kívülről vett szavát belül az igazsággal egybevetik.

Az igazság pedig azt mondja nekem: Ég és föld, vagy másféle test nem a te Istened! Ezt mondja saját természetük. Akinek szeme van, látja, hogy a tömeg kisebb a részben, mint az egészben. Már te is jobb vagy, lelkem, mert te élteted tested tö-

megét, életet adva neki, amit semmiféle test nem adhat testnek. A te Istened pedig életednek is élete.

Conf. X. 6.

Kérdezd meg a világot, az ég szépségét, az égi testek fényét és rendjét, a nappal elégséges napját, a holdat, az éj vigasztalóját; kérdezd a fákban és növényekben termékeny földet, tele állatokkal, felékesítve az ember számára; kérdezd a tengert, a benne rejlő lények sokaságát és sokféleségét; kérdezd a levegőt, amennyi szárnyassal csak létezik; kérdezz mindent és lásd, vajon nem feleli-e minden a maga módján: Isten teremtett bennünket? Nemeslelkű filozófusok is kutatták ezt és a műből megismerték az alkotót.

Sermo 141, 2.

Nem volnának változó jók, ha nem létezne a változhatatlan Jó. Amikor tehát hallod, hogy ez vagy az jó, amit lehet más szempontból nem jónak is mondani, s ha nélkülük, melyek a jóban való részesedés által jók, képes vagy magát a Jót fel-fogni, amelyben való részesedés által jók; mert

egyszersmind magát a Jót is felfogod, mikor hallasz erről vagy arról a jóról. Ha tehát azokat elhagyva, képes vagy a Jót önmagában felfogni, Istent fogod fel. És ha szeretettel hozzásimulsz, nyomban boldog léssz. Szégyenletes volna valami máson csüggni, amit csak azért szeretünk, mert jó, s nem szeretni magát a Jót, amelytől mindennek a jósága.

De Trin. VIII. 3, 5.

BOLDOGSÁGRA VÁGYÓ LELKÜNK KIELÉGÜLÉSE

Hogyan is áll a dolog, kérdeztem, hozzájárultok ahhoz,* hogy mindenki aki nem boldog, boldogtalan? Senki sem kételkedett ebben. Mindaz tehát, – folytattam – akinek nincs meg az, amit akar, boldogtalan. Ez mindnyájuk tetszésével találkozott.

Mit kell tehát az embernek megszereznie, hogy boldog legyen? – kérdeztem tovább. Talán ez is

* Augustinus születésnapja alkalmával rendezett vendégségen folytatott vita anyjával és barátaival (386-ból).

lakománkhoz fog szolgálni, nehogy Licentius étvágya figyelmen kívül maradjon; mert úgy vélem. még kell szereznie az embernek azt, amit amikor akar, bírhat. Ez nyilvánvaló, mondták. Annak tehát, mondtam, olyan valaminek kell lenni, ami mindig megmarad, nem függ a sorstól s nincs alávetve a változás esetének. Mert ami múlandó és esendő, nem bírhatjuk azt, amikor és ameddig akarjuk. Mindnyájan hozzájárultak.

De Trygetius így szólt: Van sok szerencsés ember, akik éppen ama törékeny és változásnak alávetett dolgokat, amelyek mégis kellemesek erre az életre, gazdag bőségben birtokolják s nem hiányzik nekik semmi, amit kívánnak. Azt, aki fél – válaszoltam neki – boldognak látod-e? Nem látom annak, felelte. De ha azt amit szeret, elveszítheti, lehet-e félelem nélkül? Nem lehet, mondta. Am azok a szerencsejavak elveszthetők. Aki tehát azokat szereti és birtokolja, semmiképp sem lehet boldog. Senkinek sem volt erre ellenvetése.

Ekkor anyám: Még ha biztos is abban, mondá, hogy mindazt nem fogja elveszteni, mégsem elégszülhet ki ilyenfajta javakkal. Következőleg boldogtalan lesz azáltal, amire mindig rászorul. Mire ezt válaszoltam neki: Hátha mindezzel bővelkedve és körülövezve, kívánságának mértéket szab s elégedetten, tisztességes és vidám módon élvezi azokat, vajon nem látod-e az ilyen embert boldog-

nak? Nem, válaszolta, mert nem azok a dolgok révén, hanem lelke mértékletessége által boldog. Kitűnő, mondtam, nem lehet erre mást felelni, nem is vártam tőled más feleletet.

Semmiképp sem kételkedünk tehát abban, aki boldog akar lenni, azt kell megszereznie, ami mindig megmarad s amit semmiféle sorcsapás nem rabolhat el. Ebben, mondá Trygetius, régóta egyetértünk. Istent, folytattam, örökkévalónak és mindenkor megmaradónak látjátok-e? Ez annyira biztos, válaszolta Licentius, hogy nem szorul kérdésre; s a többiek is jámbor áhítattal egyek voltak ebben. Aki tehát Istent látja, mondtam, az boldog...

De amíg őt keressük, s hogy ezt a szót használjam, még nem a forrásnál elégülünk ki a teljességgel, be kell vallanunk, még nem jutottunk el a mi mértékünkhöz. S azért, habár Isten máris segít, még nem vagyunk bölcsek és boldogok. Az tehát a lelkek teljes kielégülése, az a boldog élet, hogy hívően és tökéletesen megismerjük, ki vezet az igazságra, milyen igazságot élvezesz, miáltal kapcsolódsz a legfőbb mértékhez? Ez a három dolog az értőknek megmutatja az egy Istent, az egy magánvalót, a különféle babonáság hiábavalóságának kizárásával.

Ekkor anyám visszagondolva a szavakra, melyek mélyen emlékezetébe ragadtak s mintegy hi-

tére ébredve, örvendezve öntötte ki lelkét papunk ama versével: Óvjad Háromság a könyörgőket! (Ambrosius himnusza: Isten, minden teremője). Azután hozzáfűzte: Kétségen kívül az a boldog élet, amelyik a tökéletes élet. Magunkévá kell tennünk, hogy ahhoz bennünket gyorsan a szilárd hit, a vidám reménység s az izzó szeretet vezet el.

De beata vita II. 11; IV. 35.

Jaj a vakmerő léleknek, ki azt remélte, ha tőled elfordul, valami jobb sorsban lesz része. Hánykolódik ide-oda, hátára, oldalára, hasára, de mind kemény, egyedül te vagy a nyugalom. S íme, itt vagy, s megszabadítasz bennünket nyomorúságos tévedéseinktől, a te utadra állítasz, megvigasztalsz és mondod: Fussatok, majd én viszlek, célotokhoz vezetlek és ott is hordozlak titeket!

Conf. VI. 16. 26.

Van olyan öröm, amelyben a gonoszoknak nincs részük, csak azoknak, akik neked önmagadért szolgálnak s akiknek te vagy az öröme. S ez éppen a boldog élet, rajtad, nálad és miattad örvendeni; ez az, nincs más ezen kívül.

Conf. X. 22.

ISTEN ISMERETÉRŐL

A Háromságról szóló írásunk olvasójának előjáróban tudnia kell, azoknak az elferdítése ellen fogunk tollat éberkedve, akik megvetve a hitből való kiindulást, a megértés kíváncsi és fonák vágyától tévedésbe esnek. Közülük némelyek azokat az ismereteket, amelyeket a testi dolgokról, akár a testi érzékek tapasztalata révén, akár az emberi tehetség természetes ereje, a kitartó szorgalom vagy a művészet segítségével szereztek, a testetlen és szellemi valóságokra igyekeznek átvinni, úgy hogy az előbbieket alapján akarják az utóbbiakat mérni és értelmezni. Vannak azután mások, akik az emberi lélek természete vagy hajlama alapján vélekednek Istenről, ha van egyáltalában véleményük; a tévedés folytán, mikor Istenről vitáznak, beszédjüket kiforgatott és téves irányelvekkel tűzdelik meg. Ismét vannak másfajta emberek, akik ugyan az egész teremtet világon, mely valóban változó, igyekeznek túlhaladni, hogy tekintetüket a változhatatlan valóságra, Istenre emeljék; de a halandóság súlyától terhelten amikor egyrészt láttatni akarják annak tudását, amit nem tudnak, másrészt, amit akarnak, nem tudhatnak, nagy mérészséggel állítva feltett nézeteiket, elzárják maguk elől a belátás útját, inkább választva azt, hogy

nem helyesbítik a maguk ferde nézetét, mintsem megváltoztatnák azt, amit védelmeznek.

Mind a háromféle embernek, akiket felsoroltam, egy a baja, tudniillik azoké, akik Istenről a test szerint vélekednek, s azoké, akik a szellemi teremtmény alapján, amilyen a lélek, valamint akik sem a test, sem a szellemi teremtmény nyomán, mégis téves nézetet vallanak Istenről. Mindegyikük annál távolabb áll a valóságtól, minél kevésbé található az, amiről nézetük szól, a testben, a létesült és teremtet szellemi lényben, s magában a Teremtőben. Mert téved, aki például Istent fehér vagy vörös színűnek gondolja; márpedig ezek a tulajdonságok állandóan találhatók a testben. De szintúgy tévedésben van, aki úgy véli, Isten most felejt, most emlékezik valamire, vagy ehhez hasonló valamire gondol; de ezek a jelenségek találhatók a lélekben. Ha pedig valaki úgy véli, Istennek olyan a hatalma, hogy önmagát szülte, ennél is súlyosabban téved, mert Isten nemcsak nem ilyen, de sem nem szellemi, sem nem testi teremtmény. Mert egyáltalában nincs olyan lény, mely önmagát szülje a létezésre.

Hogy tehát az emberi szellem megtisztuljon az ilyesféle tévedésektől, a Szentírás alkalmazkodva kicsinységünkhöz, nem vetett meg semmiféle kifejezést, hogy mintegy táplálva értelmünket, szinte fokozatosan emelkedjék az fel az isteni és magas-

tos valóságokhoz. Mikor ugyanis Istenről szól, a testi dolgokról vett szavakat használja. Így mikor azt mondja: „Nyújts szárnyad árnyékában menedéket” (16. Zsolt. 8). És átvett sok szót a szellemi teremtményről, hogy jelezze, nem azt, hogy így van, hanem hogy így kell kifejezni, amikor ez áll: „Én féltékeny Isten vagyok!” (Exod. 20, 5). Vagy: „Bánom, hogy embert teremtettem!” (Gen. 6, 7). Egyáltalában nem létező dolgokról pedig nem vett az Írás szavakat, hogy belőlük alkosson képletes kifejezéseket vagy bonyolult rejtélyeket. Ezért veszedelmesebb és hiábavalóbb azok árnyléte, akik a tévely harmadik fajtájával zárják el magukat az igazságtól, azt sejtve Istenről, ami se őbenne, se bármiféle teremtményben nem található.

A teremtett világban található dolgokból szokott a Szentírás mintegy gyermekek számára való csalogatást készíteni, hogy általuk a gyöngék hajlandóságát mértékkel, mintegy lépésben, a felsőbb dolgok keresésére és az alacsonyabbak elhagyására indítsa. Amit azonban sajátos értelemben mondunk Istenről, s ami egyetlen teremtményben sem található, ritkán állítja a Szentírás. Így azt, amit Mózesnek mondott: „Én vagyok, aki vagyok” és: „Aki van, küldött engem hozzátok” (Exod. 3, 14). Minthogy ugyanis a létet valami értelemben a testről és a lélekről is állítjuk, nem mondaná ezt, ha nem valami sajátos értelemben akarná azt érteni.

S amit az Apostol mond: „Aki egyedül bírja a halhatatlanságot” (I. Tim. 6, 16). Minthogy a lelket is bizonyos módon halhatatlannak mondja, s az halhatatlan is, nem mondaná: „egyedül bírja”, ha az igazi halhatatlanság nem lenne változhatatlanság, amelyet egyetlen teremtmény sem bírhat, mert egyedül a Teremtőt illeti az meg. Ezt mondja Jakab is: „Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről van, alászállva a világosság Atyjától, akinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak” (Jak. 1, 17). És Dávid: „Elváltoztatod őket és elváltoznak; te azonban ugyanaz maradsz (101. Zsolt. 27–28).

Hogy tehát Isten lénye önmaga bármiféle változása nélkül változót alkot, és bármilyen időbeli mozgás nélkül, időbeli lényeket teremt, – ezt belátni és tökéletesen megismerni nehéz. Ezért szükséges lelkünk megtisztítása, hogy azáltal ama kimondhatatlan kimondhatatlanul látható legyen. Amíg ez a képességünk nincs meg, a hit a táplálékunk, és járható utakon vezettetünk, hogy alkalmassok és képesek legyünk annak a valóságnak fel fogására. Azért az Apostol, bár azt mondja: „Krisztusban a bölcsességnek és tudománynak minden kincse rejlik” (Kolossz. 2, 3.), mégis azoknak, akik már a kegyelemből újjászülettek, de még testi és földi lények, mint Krisztusban kisedek-

nek, nem az Atyával egyenlő isteni creje, hanem emberi gyöngesége alapján, mellyel keresztre feszítették, hirdette őt. Azt mondja ugyanis: „Nem szándékoztam másvalamit tudni köztetek, mint Jézus Krisztust, és pedig a Megfeszítettet”. Azután folytatja: „És én gyöngeségben és félelemben s nagy rettegésben voltam nálatok” (I. Kor. 2, 3). S kevésbé tovább mondja: „Én sem beszélhettem nektek, testvérek, mint lelkieknek, hanem mint testieknek; mint kisdedeknek Krisztusban tejet adtam nektek inni, nem eledelt, mert még nem bírtátok volna el, sőt még most sem bírjátok el” (Uo. 3, 1-2).

Némelyek, mikor ilyent mondanak nekik, hagra lobbannak s azt hiszik, gúnyt üznek velük; és többnyire inkább azt hiszik, azoknak, akiktől ilyent hallanak, nincs mondanivalójuk, mintsem azt, hogy nem foghatják fel a mondottakat. De némelykor észérveket is hozunk fel nekik, nem amilyent ők kívánnak, amikor Istenről vitáznak, mert sem ők nem képesek azt felfogni, talán mi sem ilyent találni, vagy előhozni; hanem olyant, amely bebizonyítja nekik, milyen ügyefogyottak s mily kevésbé képesek annak felfogására, amit kívánnak. De minthogy nem hallják meg azt, amit akarnának, vagy azt hiszik, mi ravaszul járunk el, hogy elrejtjük tudatlanságunkat, vagy rosszindula-

túak vagyunk, hogy irigységüket felkeltsük, méltatlankodva és háborogva továbbállnak.

De Trin. I. 1, 1-3.

Amint te vagy a teljes lét, te ismered egyedül magadat, aki változhatatlan vagy, változhatatlan tudásod és változhatatlan akaratod. Lényed tud és akar változhatatlanul, örök tudással létezik és akar, örök akaratod van és tud változhatatlanul. Nem is volna helyénvaló a te színed előtt, hogy amiképpen az örök világosság ismeri önmagát, éppen úgy ismerjen meg a teremtmény valami megvilágosítás erejéből. Ezért lelke mint a szomszéd föld eped utánad (142. Zsolt. 6). Amint ugyanis a maga erejéből nem világosíthatja meg magát, éppúgy nem képes önmagától vágyát sem kielégíteni. Mert „nálad az élet forrása, csak a te világosságodban látjuk majd meg a világosságot” (35. Zsolt. 10).

Conf. XIII. 16.

Istenről beszélünk, nem csoda, ha nem fogod fel. Mert amit felfognál, nem Isten az. Maradjunk inkább a tudatlanság kegyeletes bevallásában, mint

a tudás vakmerő fitogtatásában. Ha valamennyire megérintjük elménkkel Istent, nagy boldogság az, de felfogni őt, teljességgel lehetetlenség... Az ember boldoggá lesz; ha bensejében érintkezik az-zal, aki mindenkor boldog marad: az éppen az örökkévaló boldogság. S ami által az ember él, az örökkévaló élet; ami által az ember bölcs, a tökéletes bölcsesség; ami által az ember megvilágosítatik, az örökkévaló világosság. Lásd, miképpen válsz te mássá ebben az érintkezésben, mint ami voltál, de azt, akivel érintkeztél, nem teszed mássá, mint ami volt. Azt mondom: Isten nem növekedik annak a részéről, aki őt megismeri, hanem a megismerő növekszik Isten ismeretéből.

Sermo 117, 5.

Hogy úgy mondjam, valamelyes tudásunk tudós tudatlanság, mégis tudás az Isten Lelkéből, ki megsegíti tudatlanságunkat. Mert amikor az Apostol azt mondta: „Ha reméljük azt, amit nem látunk, akkor várjuk türelemmel” – ugyanott hozzáteszi: „Hasonlóképpen a Lélek is segítségére van erőtlenségünknek, mert nem tudjuk, miképp kell kérnünk, amit kérünk, de maga a Lélek jár közbe értünk” (Róm. 8, 25–27).

Epist. 129, 28.

Mondottunk-e, hangoztattunk-e valamit, ami méltó volna Istenhez? Sőt, inkább úgy érzem, hogy csupán mondani akartam valamit. De ha mondtam valamit, nem az volt, amit mondani akartam. Honnan tudom én azt, ha nem onnan, hogy kimondhatatlan az Isten? Amit pedig mondtam, ha kimondhatatlan lenne, nem mondhattam volna. Nem nevezhető azért az Isten kimondhatatlannak, mert mikor ezt mondjuk, valamit mondunk. Ezáltal valami ellenmondás áll elő a szavakban, mert ha azt nevezzük kimondhatatlannak, ami ki nem mondható, akkor nem kimondhatatlan az, ami legalább kimondhatatlanul állítható. Ezt a szóharcot jobb hallgatással kikerülnünk, mintsem szóval keresnünk a kiegyenlítést. Az Isten mégis, bár róla méltóképp semmit sem mondhatunk, elfogadja az emberi szó szolgálatát és azt akarja, hogy szavainkkal örvendjünk dicséretének...

Még azok is, akik az égen vagy a földön más isteneket sejtene, szólítanak, tisztelnek, mikor ama Legfőbb Istenre gondolnak, olyan valamire gondolnak, aminél nagyobb és magasztosabbat a gondolkodás el nem érhet. Igazuk van, mert különböző, részben a testi érzékhez, részben a lélek felfogásához tartozó javak csalogatják őket. Azok, akik a testi érzékeknek adják át magukat, vagy magát az eget, vagy magát az ég legragyogóbb je-

lenségét, vagy magát a világot gyanítják az istenek istenének. Ha pedig a világon túlhaladni igyekeznek, Istent valami fénylő lénynek képzelik el, akinek hiú feltevésükben, vagy végtelen kiterjedést, vagy a legjobbnak látszó alakot juttatják, vagy ember alakúnak gondolják, ha mással szemben ezt helyezik előnybe. Ha pedig nem hisznek egy legfőbb Isten létében, inkább több, vagy megszámlálhatatlan egyenrangú istenben hisznek; azoknak a képét is ki-ki a maga ízlése szerint látott testi kiválóság alapján állítja lelke elé.

Akik azonban értelmük segítségével igyekeznek Istent megismerni, minden látható testi lény, valamint minden változó értelmes és szellemi lény elé helyezik őt. De mindnyájan szinte vetekedve harcolnak Isten fenségéért: egy sem található köztük, aki Istennek hinné azt, aminél valami jobb található. Mindnyájan tehát megegyeznek abban, Isten az a lény, amit minden másnak elébe helyeznek.

De doct. chr. I. 6-7.

Isten megnevezhetetlen: könnyebb megmondanunk mi nem, mint azt, hogy mi . . . Keresed, hogy mi ő? Amit szem nem látott, fül nem hallott, sem az ember szívébe fel nem hatolt (I. Kor. 2, 9). Mit

keresed, hogy nyelvedre szálljon az, ami még nem szállt szívedbe?

En. in Psalm. 85, 12.

ISTEN LÉNYE

Amit a változhatatlan és láthatatlan s a legteljesebben élő és magának elégséges természetéről állítunk, nem a látott, változó és pusztuló, vagy hiányos dolgok megszokott szemléletéhez mérendő. Hiszen már azt is nehezen fogjuk fel tudományosan, s tudatában vagyunk elégtelenségünknek, ami testi érzékeink körül hever; vagy hogy magunk is bensőleg mik vagyunk? Mégsem tiszteletlen, ha a hívő jámborság a felettünk lévő isteni és kifejezhetetlen valóság iránt fellobban, nem mintha a saját erőiben való vakmerőség tenné elbizakodottá, hanem magának a Teremtőnek és Megváltónak a kegyelme hozza lángba. Mert hogyan fogná fel értelmével Istent az ember, aki a maga értelmét, amivel fel akarja fogni, sem fogja fel?

Ha pedig azt már felfogta, gondosan vegye figyelembe, természetében nincs jobb értelménél; és lássa, vajon szemléli-e abban egyáltalában alakok

vonalaits, színek ragyogását, térbeli nagyságot, részek egymásmellettiségét, tömegszerű kiterjedést, valami helybeni mozgást, vagy ehhez hasonlót. Bizonyára semmi ilyent nem találunk abban, aminél jobbat nem találunk természetünkben, ti. értelmünkben, mellyel annyi bölcsességet szerzünk, amennyire képesek vagyunk.

Amit tehát jobbik részünkben nem találunk, nem kell abban keresnünk, ami sokkalta jobb annál, ami bennünk jobb. Így azután ha képesek vagyunk s amennyire képesek vagyunk rá, Istent gondolnunk kell annak a lénynek, aki minőség nélkül jó, mennyiség nélkül nagy, szükség nélkül teremő, ülés nélkül székel, külső alak nélkül mindent összetart, helyhezkötöttség nélkül mindenütt jelen van; idő nélkül örökkévaló, önmaga bármi változása nélkül a változás létesítője; és semmit sem szenved. Aki így gondolkodik Istenről, habár még nem fogta fel teljességgel lényét, mégis kegyelettel óvakodik attól, hogy amennyire képes, ne képzeljen róla olyant, ami nem ő.

De Trin. V. 1, 2.

Ki birtokolja a létet teljesebb mértékben, mint az, aki szolgájának, Mózesnek mondá: „Én va-

gyok, aki vagyok”, és „Mondd Izrael fiainak: Aki van, küldött engem hozzátok” (Exod. 3, 14). Minden más, amit lényegnek, vagy szubsztanciának neveznek, járulékokban részesül,* ezek révén történik benne nagy, vagy bármilyen változás. Istenben ilyen nem lehetséges. S azért Isten egyedül az a szubsztancia vagy lényeg, amely változhatatlan. Őt illeti meg valóban maga a lét, amelyből a lényeg név ered, legteljesebb és legigazibb értelemben. Ami ugyanis változik, nem tartja meg a létet; s ami változhat, még ha nem is változna, képes lenne létét, melyet birtokol, elveszteni. Így töprengés nélkül szembetűnik, csak arról, ami nemcsak nem változik, de egyáltalán nem is változhat, állítható a lét legigazibb értelemben.

De Trin. V. 2, 3.

Egy és ugyanazt a dolgot jelenti, ha Istent örökévalónak, halhatatlannak, múlhatatlannak, változhatatlannak mondjuk. Éppenúgy, ha őt élőnek és értelmesnek mondjuk, ami a bölccsel egyenlő, ugyanazt jelenti. Mert nem a bölcsesség megszer-

* Szubsztancia vagy magánvaló az önállóan fennálló valóság, a járulék csak azon létezhet (pl. minőség, mennyiség).

zésével lesz bölcs, hanem ő maga a bölcsesség. És ezt az életet éppenúgy erőnek vagy hatalomnak, éppenúgy szépségnek mondják, mert hatalmas és szép. Mert mi lenne hatalmasabb és szebb, mint a bölcsesség, mely elér erejével egyik végtől a másikig s a mindenséget üdvösen igazgatja (Bölcs. 8, 1). Vagy a jóság és igazságosság Isten természetében elválnak-e egymástól, mint műveiben, mint Isten két különböző tulajdonsága, egyik a jóság, a másik az igazságosság? Bizonyára nem, hanem ami igazságosság, maga a jóság, s ami a jóság, maga a boldogság. Test nélkülinek, vagy testetlennek azért mondjuk Istent, hogy higgyük és belásuk, szellem ő és nem test.

De Trin. XV. 5, 7.

Egyetlen jó létezik, mely egyszerű s ezért egyedül változhatatlan, ez az Isten. Amit ez a Jó teremtet, mind jó, de nem egyszerű s ezért változékony...

Eszerint tehát egyszerűnek nevezzük azt a természetet, amelynek nem sajátága, hogy birtokoljon valamit, amit elveszthet, vagy amelynél a birtokos nem más valami, mint az, amit birtokol. Az edény valami más, mint a benne lévő folyadék; a test valami más, mint a színe; a levegő valami más,

mint a fény vagy a hő; a lélek valami más, mint a benne lakozó bölcsesség. Ezek közül egy sem az, amit birtokol: az edény nem a folyadék, a test nem a szín, a levegő nem a fény vagy a hő, a lélek nem a bölcsesség. Ezért el is veszthetik azt, amijük van és más állapotba vagy tulajdonságba mehetnek vagy változhatnak át. Egy edény tartalma kiürülhet, egy test elveszítheti színét, a levegő besötétedhet vagy lehűlhet, a lélek elveszítheti bölcsességét...

Egyszerűnek mondjuk eszerint tehát az eredetileg és valóban istenit, amennyiben nála nem más a minőség, más a magánvaló; nem is valami másban való részesedés által isteni, vagy bölcs, vagy szent. Különben azt mondja az Írás: „A bölcsesség Lelke sokféle” (Bölcs. 7, 22), mert sokat foglal magában; de amit birtokol, az is és mindaz egy. Mert nem sok, de egy bölcsesség az; őbenne a csak szellemi szemlélettel ismerhető dolgok mérhetetlen és kimeríthetetlen gazdagsága, a dolgok láthatatlan és változhatatlan öselveivel, a látható és változó dolgoké is, ő teremtette őket. Minthogy Isten nem tudatlanul alkot valamit, ezt még egy emberi alkotóról sem mondhatjuk józanul, továbbá, ha tudva teremtett mindent, azt teremtette, amit ismer. Ebből lelkünk elé tárul valami csodálatra méltó, de mégis igaz dolog; mi a világot nem is-

mernénk, ha nem lenne; de ha Isten nem ismerné, nem létezhetne.

De Civ. Dei XI. 10, 1-3.

Van helyben és időben változó természet, ilyen a test. S van olyan természet, mely a helyben semmiképpen, csak az időben változó, ilyen a lélek. S van olyan természet, mely sem térben, sem időben nem változhat, ez az Isten. Amit itt valami módon változónak jeleztem, teremtménynek hívjuk; ami változatlan, a Teremtő. Minthogy pedig mindent olyan mértékben mondunk létezőnek, amennyiben maradandó és amennyiben egy, mint-hogy továbbá minden szépségnek formája az egység: bizonyára belátod, ama különböző természetek közül, melyik a legfelsőbb, melyik a legalacsonyabb, bár létezik; melyik van középen, nagyobb a legalacsonyabbnál, de kisebb a legnagyobbbnál... Ama legnagyobb maga a boldogság; a legalacsonyabb se boldog, se nyomorult nem lehet; a középső pedig a legalacsonyabb felé hajolva nyomorúságosan él, a legfelsőbb felé fordulva boldogságban él. Aki Krisztusban hisz, nem szereti a legmélyebben fekvőt, nem is gögösködik a középen, s így alkalmassá válik arra, hogy a fenségeshez si-

muljon. S ez az a minden, aminek a megtételére parancsot, intelmet, buzdítást kaptunk.

Epist. 18, 2.

Változékony a mi értelmünk, tanulás révén szerzi meg azt, amit nem tudott, s elhanyagolásával elveszti azt, amit tudott. Csalatkozik az igaz látszatával úgy, hogy az igazság helyett a tévedést fogadja el s homálya mint valami sötétség akadályozza, hogy az igazsághoz eljusson. Ezért ez a lény nem teljes értelemben egyszerű, mert léte nem azonos az ismerettel, mivel létezhet anélkül, hogy tudása lenne. Ám ez az isteni lénynél nem lehetséges, mert ő az, amit bír. S azért nem úgy birtozza a tudást, mintha számára más lenne a tudás, ami által tud, más valami a lényeg, ami által van, hanem mind a kettő egy és ugyanaz.

In Joan. Evang. tr. 99, 4.

Nem szabad hinnünk, más hatással van Istenre a nyugalom, és mással a tevékenység; mert nem abban az értelemben mondható hatás alatt állónak, mintha természetében olyan valami jönne létre, ami azelőtt nem volt. Aki ugyanis hatás alá kerül,

szenvedőleges állapotba jut és minden, ami szenvedőleges állapotú, változó. Tehát az ő nyugalmat ne gondoljuk restségnek, henyelésnek, ernyedtségnek, mint ahogy működését sem munkának, erőfeszítésnek, fáradozásnak. Ő tud nyugalomban működni és működve pihenni. Új műhöz nincs szüksége új elhatározásra, hanem az örökkévalót hajtja végre. S nem a korábbi tétlenség megbánásából kezdi alkotni azt, amit korábban nem alkotott.

De ha korábban tétlenkedett és később alkotott, (amit nem tudom, hogyan képes az ember megérteni), ez az úgynevezett „korább” és „később” kétségtelenül a dolgokban volt, melyek korábban nem léteztek és később létrejöttek. De öbenne nem egy másik, következő akarás változtatta meg vagy szüntette meg a korábbi, hanem egy és ugyanazzal az örökkévaló és változatlan akarattal hozta létre, hogy a teremtett dolgok ne legyenek, amíg nem léteztek és azután létezzenek, amikor létezni kezdek. Ezzel talán azoknak, akik ilyennek belátására képesek, csodálatos módon megmutatja, mennyire nem szorult rájuk, hanem szabad jóságából teremtette őket, mint ahogy nélkülük megmaradt örök, kezdetnélküli nem kisebb boldogságában.

Múltat és jövőt találok a dolgok minden mozgásában; a maradandó igazságban múltat és jövőt nem találok, hanem csak jelent, és ezt múlhatatlan állapotban, ami nincs a teremtményben. Vizsgáld a dolgok változását, találni fogod, a voltat és a létszt; gondolj Istenre, találod a Vant, melyben volt és lesz nem lehetséges.

In Joan. Evang. tr. 38, 10.

Isten nem a mi módunkon tekint előre a jövőbe, vagy szemléli a jelent, vagy néz vissza a múltba, hanem a mi gondolkodásmódunktól teljességgel másféleképpen. Mert az ő szemlélete nem a gondolkodás változásával történő átmenet egy valamiről egy másikra, hanem teljességgel változhatatlan látás. Míg ugyanis az időbeni történések, amennyiben jövőbeliek, még nem léteznek, a jelenbeliek már léteznek, a múltbeliek már nincsenek, ő mind ezt állandó és örök jelenlétben fogja át; nem más-ként szemével, másként elméjével; mert nincsen lélekből és testből; nem másként most, másként azelőtt és másként azután. Mert az ő tudása nem változik a hármasság időknek, azaz a jelennek, múlt-nak és jövőnek a változásával, mint a mi tudásunk: nála nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak (Jak. 1, 17). Az ő figyelme nem megy át

egyik gondolatról a másikra, testetlen szemlélete előtt együtt van minden, amit tud; mert amint az időbeli dolgokat mozgatja önmaga időbeli mozgása nélkül, ismeri az időt időbeli fogalmak nélkül.

De Civ. Dei XI. 21.

Isten tehát mindenben szétáradt. Önmaga mondja ugyanis a Próféta által: „Én töltöm be az eget és földet” (Jer. 23, 24.) S bölcsességéről: „Egyik végtől elér a másikig s a mindenséget üdvösen igazgatja” (Bölcs. 8, 1). Úgyszintén írva van: „Az Úr Lelke betölti a föld kerekességét” (uo. 1, 7). S hozzá szól az egyik zsoltár: „Hová mehetnék lelked elől, hová menekülhetnék színed elől?” (138. Zsolt. 7).

Isten szétáradt a világon, de nem úgy, mintha minősége lenne a világnak. Hanem a világ önmagában álló teremtmője, ki fáradság nélkül kormányozza és teher nélkül tartja össze a világot. Da nem a hely terein át, mintegy tömeg módján szétömölve, olyanformán, hogy a világ egyik felére testének egyik fele, a másikra a másik fele esne, azután egész az egészre. Hanem egyedül egész a mennyben, egyedül egész a földön, egész a mennyben és a földön, egyik helybe sem foglaltan, hanem önmagában mindenütt egész...

Még csodálatosabb azonban, hogy bár Isten mindenütt egészen van, mégsem mindenben lakik. Mert nem minden lénynek lehet mondani az Apostol szavát: „Nem tudjátok-e, hogy Istennek temploma vagytok és az Isten Lelke lakik bennetek?” (I. Kor. 3, 16). S ezért mondja ennek ellentétéként némelyekről: „Akiben nincs meg Krisztus Lelke, az nem az Övé” (Róm. 8, 9) ... Ezért el kell ismernünk, Isten mindenütt van istensége jelenlétével, de nincs mindenütt kegyelme bennlakásával.

Epist. 187, 14, 16.

Mi vagy tehát, én Istenem? Mi más, kérdezem, mint az Úristen? Mert „ki az Úr az Úron kívül?” vagy: „Ki Isten a mi Istenünkön kívül?” (17. Zsolt. 32). Legfőbb, legjobb, leghatalmasabb, legteljesebben mindenható, legirgalmasabb és legigazságosabb; a legrejtettebb és a leginkább jelenlévő; legszebb és legerősebb, szilárdan álló és mégis felfoghatatlan; változhatatlan, mindent változtató, sohasem új és sohasem régi; megújítsz mindent s régiségre veted a kevélyeket, de nem tudják; mindig működő s mindig nyugalomban lévő; gyűjtesz, de szükségét nem szenvedsz; hordozó és betöltő és oltalmazó; teremtő és táp-

láló és tökéletesítő; keresel, mikor neked mi sem hiányzik. Szeretsz, anélkül, hogy égnél, buzgólkodsz és biztonságban vagy; bánkódsz fájdalom nélkül, haragszol nyugalomban maradva; változtatod műveidet, sohasem elhatározásodat; felveszed, amit találsz s amit sohasem veszítettél el; sohasem szorulsz valamire, örvendezel annak, amit szereztél; anélkül, hogy kapzsi volnál, követelsz kamatot. A tartozáson felül fizetnek neked, hogy adósukká tegyenek; de kinek van valamije, ami nem a tiéd? Visszaadod a tartozást, bár senki-nek sem vagy adósa; ha elengeded, semmit sem veszítesz.

De mit mondtunk mindezzel, én Istenem, Életem, Szent Gyönyörűségem! Vagy mond-e valaki valamit, ha rólad beszél? Ám jaj azoknak, kik rólad hallgatnak, mert bár beszélhetnének, némák maradnak.

Conf. I. 4.

A SZENTHÁROMSÁG

Az ó- és újszövetségi szent könyvek mindazon katolikus magyarázói, akiket olvasni módomban

volt s előttem írtak a Szentháromságról, az Írásnak megfelelően azt igyekeztek kifejtetni, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek ugyanegy szubsztancia szétválaszthatatlan egyenlőségében az isteni egységet foglalja magában. Ennélfogva nem három Isten, hanem egy Isten van. Bár az Atya szülte a Fiút s azért a Fiú nem az, aki az Atya; s a Fiú az Atyától született s azért az Atya nem az, aki a Fiú; s a Szentlélek se az Atya, se a Fiú, hanem csak az Atya és Fiú Lélke, mégis egyenlő az Atyával és a Fiúval és a Háromság egységéhez tartozik.

Mégsem ugyanaz a Háromság született Szűz Máriától, feszítették meg Pontius Pilátus alatt és temették el, támadt fel harmadnapon és ment a mennybe, hanem csak a Fiú. Sem ugyanaz a Háromság szállt le galamb képében a megkeresztelt Jézusra (Mt. 3, 16); vagy pünkösd napján az Úr mennybemenetele után, midőn heves szélhez hasonló hang hallatszott az égből s tűzhöz hasonló megosztott nyelv jelent meg mindegyik apostol fölött, csak a Szentlélek szállt le rájuk (Ap. Csel. 2, 2-4). Nem ugyanaz a Háromság szólt a mennyből: „Te vagy az én Fiam” (Mk. I, II). akár mikor János megkeresztelte Jézust, akár mikor vele volt a hegyen a három tanítvány (Mt. 17, 5). Vagy amikor hallatszott a szó, mely mondá: „Megdicsőítettem és újra meg fogom dicsőíteni” (Jn. 12, 28), ez csak az Atyának a Fiúhoz intézett szava volt.

Bár az Atya, a Fiú és a Szentlélek, amikép elválaszthatatlanok, azonképp elválaszthatatlanul működnek is. Ez az én hitem is, mert ez a katolikus hit.

Am némelyik ember megütközik azon, ha hallja, Isten az Atya, Isten a Fiú, Isten a Szentlélek s mégis ez a Háromság nem három Isten, hanem egy Isten. Kérdezik, hogyan értsék ezt, különösen mikor azt mondják, a Háromság elválaszthatatlanul működik mindenben, amit Isten művel. S mégis bizonyos hangot az Atya hallatott, nem a Fiú hangja volt az; s csak a Fiú született testben, szenvedett, feltámadt és szállt a mennybe. S csak a Szentlélek jött el galamb képében. Megérteni akarják, hogyan adhatta azt a hangot, mely csak az Atyáé volt, a Háromság? S azt a testet, amelyben a Fiú született, hogyan teremttette ugyanaz a Háromság? S azt a galambképet, amelyben csak a Szentlélek jelent meg, hogyan alkotta meg az a Háromság? Máskülönben nem működik elválaszthatatlanul a Háromság, hanem mást tesz az Atya, mást a Fiú, mást a Szentlélek. Avagy ha némely dolgot közösen művelnek, mást egymás nélkül, már nem elválaszthatatlan a Háromság. Szeget üt az is, hogy van a Háromságban a Szentlélek, akit sem az Atya, sem a Fiú, sem mindkettő szült, mint-hogy az Atyának és Fiúnak a Lelke.

Minthogy tehát ilyenfélét kérdeznek az em-

berek és terhünkre esnek, ha Isten ajándékából erről tud valamit a mi szegénységünk, amennyire képesek vagyunk, előadjuk nekik, nehogy sápadt irigységgel járjuk útunkat (Bölcs. 6, 25). Mert hazudnánk, ha azt mondanánk, nem szoktunk ilyen dolgokról gondolkozni. Ha pedig bevalljuk, hogy nagy helyet foglalnak azok gondolkodásunkban, mert elragad bennünket az igazság keresésének szerelme, a szeretet jogán követelhetik az emberek, közöljük velük, mit tudtunk kigondolni. Nem mintha már kezemben tartanám, vagy már tökéletes lennék, (mert ha Pál apostol nem fogja fel, annál kevésbé gondolhatom én, hogy felfogom, ki messze maradok az ő nyomdokaitól), hanem az én szerény mértékemhez képest, ha elfelejtem azt, ami mögöttem van és nekifeszülök annak, ami előttem van és törtetek a magasztos hivatás pályabérére (Filipp. 3, 12–14).

Azt kívánják tőlem, mutassam meg, mennyit tettem meg ebből az útból, hová értem s innen még mennyi a célhoz vezető út? A szeretet szabadsága készlet, hogy szolgálatára legyek azoknak, akik ezt tudni vágnak. De szükséges és Isten megadja, hogy midőn az olvasókat szolgálom, magam is előrehaladjak; s midőn a kérdezőknek felelni kívánok, magam is rátaláljak kérdésem megoldására. Urunk, Istenünk parancsára és segítségével vállalkoztam tehát erre a munkára, nem

azért, hogy tekintéllyel adjak elő kész ismereteket, hanem inkább, hogy kegyelettel vizsgálódva azok ismeretére jussak.

Azokat, akik azt állították, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus nem Isten, vagy nem igazi Isten, vagy nem az Atyával egy és egyedüli Isten, vagy nem tényleg halhatatlan, mert yáltozó, az isteni bizonyságok legnyilvánvalóbb és egyértelmű szava megcáfolta. Erre vonatkoznák a szavak: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige”. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az Isten Igéjén Isten egyszülött Fiát értjük, akiről utóbb áll: „És az Ige testté lett és miköztünk lakozott” megtestesülésénél és születésénél fogva, mely az időben történt a Szűztől. Azon a helyen kijelenti az Írás, hogy nemcsak Isten, hanem az Atyával egylényegű is, mert mikor azt mondja: „És az Ige Isten volt” így folytatja: „Ez kezdetben az Istennél volt; minden őáltala lett s nála nélkül semmi sem lett” (Jn. 1, 1, 14; 2, 3). „Minden” alatt semmi mást nem ért, mint ami lett, vagyis minden teremtményt. Ebből világosan kitűnik, nem lett az, aki által minden lett. Ha pedig nem lett, nem teremtmény, ha nem teremtmény, az Atyával azonos a lényege. Mert minden lény, ami nem Isten, teremtmény, s ami nem teremtmény, Isten. S ha a Fiú lényege nem azonos az Atyáéval, úgy létrejött lényeg. Ha létrejött lényeg, nem általa lett minden,

de „minden őáltala lett”. Tehát egy és ugyanaz a lényege, mint az Atyáé. S azért nemcsak Isten, hanem igaz Isten is. Ezt ugyancsak János a legkifejezettebben állítja levelében: „Tudjuk, hogy az Isten Fia eljött és értelmet adott nekünk, hogy megismerjük az igaz Istent és az ő igaz Fiában, Jézus Krisztusban legyünk. Ez az igaz Isten és az örök élet.” (I. Jn. 5, 20.)

Ebből következőleg érthető az is, hogy Pál apostol nemcsak az Atyáról mondotta: „Ki egyedül bírja a halhatatlanságot”, hanem az egy és egyedüli Istenről, aki maga a Háromság. Mert az örök élet nem halandó valami, változékonyság alapján: ezért az Isten Fia, minthogy az „örök élet”, az Atyával együtt értendő, ahol ez a mondás áll: „Ki egyedül bírja a halhatatlanságot”.

Ennek az örök életnek mi is részesévé válva, ami kis mértékünkhöz képest mi is halhatatlannokká leszünk. De más maga az örök élet, amelynek részeseivé leszünk, más mi, akik abban részesülve, örökké élni fogunk . . .

Ez a mondás: „Ki egyedül bírja a halhatatlanságot”, ugyanúgy értendő, mint amaz: „Ki egyedüli művel csodákat” (71. Zsolt. 18). Tudni szeretném, kiről kell e mondást érteni? Ha csak az Atyáról, hogyan volna igaz, amit maga a Fiú mond: „Mert mindazt, amit az Atya cselekszik, azokat cselekszi hasonlóképpen a Fiú is?” De van-e na-

gyobb csoda a csodák között, mint a halottak feltámasztása és életrekeltése? Ugyanaz a Fiú mondja: „Valamint az Atya feltámasztja a halottakat és életrekelti, úgy a Fiú is, akiket akar, életrekelt” (Jn. 5, 19, 21). Hogyan tesz hát csodát egyedül az Atya, mikor ezeket a szavakat nem szabad sem csak az Atyára, sem csak a Fiúra érteni, hanem kétségtelenül csak az egy igaz Istenre, azaz az Atyára, Fiúra és Szentlélekre értendők?

Hasonlóképpen össze vannak gyűjtve a tanúbizonyságok a Szentlélekről is, ezeket bőségesen használták azok, akik előttünk kifejtették már, hogy a Szentlélek is Isten, nem teremtmény. Ha nem teremtmény, nemcsak Isten, (mert emberekről is mondatott, hogy istenek: 81. Zsolt. 6.), hanem valóságos Isten is. Tehát teljesen egyenlő az Atyával és Fiúval és a Háromság egységében velük egy-lényegű és örökkévaló.

Hogy a Szentlélek nem teremtmény, leginkább abból a helyből világlik eléggé ki, mely megparancsolja, hogy ne szolgáljunk a teremtménynek, hanem a Teremtőnek (Róm. 1, 25.)...

Ha tehát tiltva van, hogy ilyen szolgálatot adjunk a teremtménynek, minthogy mondva van: „Uradat Istenedet imádjad és csak neki szolgálj”, amiért az Apostol is kárhoztatja azokat, kik inkább a teremtményt tisztelték és annak szolgáltak, mint a Teremtőnek, úgy a Szentlélek semmiképp sem

teremtmény, akinek minden szent ilyen szolgálót mutat be, az Apostol mondása alapján: „Mert a körülmetélkedettek mi vagyunk, akik az Úr Lelkének szolgálnak” (Filipp. 3, 3). Mert több latin kéziratban is így áll: „Kik az Úr Lelkének szolgálnak”, a görögökben pedig mindben így, vagy majdnem mindegyikben. Némelyik latin példányban azonban nem azt találjuk: „Isten Lelkének szolgálnak”, hanem: „Az Isten Lelkével szolgálnak”.

De akik ebben tévednek s nem hajlandók megajolni a súlyosabb tekintélynek, vajon ezt is különbözőképpen találják-e a kéziratokban: „Nem tudjátok-e, hogy tagjaitok a Szentléleknek temploma, ki bennetek van, kit az Istentől vettetek?” Volna-e esztelenebb és szentségtörőbb állítás, mint az, ha valaki azt merné mondani: Krisztus tagjai egy teremtmény temploma, mely szerintünk kisebb, mint Krisztus? Mert más helyen ez áll: „Testeitek Krisztus tagjai”. Ha pedig azok, akik Krisztus tagjai, a Szentlélek temploma, úgy a Szentlélek nem teremtmény: mert akinek testünket mint templomot adjuk oda, annak kell, hogy azt a szolgálót mutassuk be, mely csakis az Istent illeti meg... Következétesen mondja azért: „Dicsőítsétek meg tehát Istent testetekben” (I. Kor. 6, 19, 15, 20).

A Háromságban sajátos értelemben állítjuk az egyes személyekről a megkülönböztetett, egymáshoz vonatkozást kifejező állításokat, aminő az Atya, a Fiú és a kettő Ajándéka, a Szentlélek. Mert nem az Atya a Háromság, nem a Fiú a Háromság, nem az Ajándék a Háromság. Amit azonban az egyes személyről önmagára nézve állítunk, nem a háromság többes értelmében, hanem a Háromságról, mint olyanról az egységben állítjuk. Így Isten az Atya, Isten a Fiú, Isten a Szentlélek. Jó az Atya, jó a Fiú, jó a Szentlélek. Mindenható az Atya, mindenható a Fiú, mindenható a Szentlélek. S mégsem három az Isten, vagy három a jó, vagy három a mindenható, hanem az egy Isten jó, mindenható, maga a Háromság. S hasonlóképpen bármi más, amit nem egymáshoz vonatkoztatva, hanem önmagára vonatkozólag az egyes személyről állítunk. Az ilyeneket róluk ugyanis a lényeg szerint állítjuk, mert Istenben ugyanaz a lét, ami a nagyság, ami a jóság, ami a bölcsesség, bármi más, amit az egyes személyről önmagára vonatkoztatva, vagy a Háromságról állítunk. Nem azért beszélünk három személyről, vagy három szubsztanciáról, mintha ezen közöttük valami lényegbeli különbséget kellene érteni, hanem hogy valami szóval felelhessünk arra a kérdésre: mi a három, vagy mi háromféle? Olyanannyira teljes az egyenlőség ama Háromságban, hogy nemcsak az Atya

nem nagyobb, mint a Fiú, ami az Istenséget illeti, hanem az Atya és Fiú együtt sem nagyobb, mint a Szentlélek, s a három közül bármelyik személy sem kisebb, mint maga a Háromság.

De Trin. VIII. Prooemium.

Előbb hidd, hogy három az, éspedig mindegyik személye szerint három és mégsem három Úr, vagy három Isten, hanem egy Úr és egy Isten van. S ha hiszed és imádkozol, majd maga az Úr megadja a megértést, hogy azt amit hiszel, lásd is, azaz felfogni méltó lehess.

Collatio cum Maximino Arian. ep. 26.

Különböztess értelmesen, ne válassz szét helytelenül, nehogy mintegy a Charybdistől menekülve a másik oldalt a Scyllába kerülj. Mert a sabelliánusok* istentelenségének érvénye nyelt el, ha azt mondod, ugyanaz az Atya, aki a Fiú. Immár megkaptad a tanítást: „Én nem vagyok magam, hanem én és az Atya, aki engem küldött.” Elfoga-

* A 3. században élt Sabellius és követői tagadták a szentháromsági személyek különbségét.

dod, hogy az Atya Atya és a Fiú a Fiú. Ezt helyesen fogadod el, de azután ne mondd: az Atya nagyobb, a Fiú kisebb. Ne mondd: az Atya az arany, a Fiú az ezüst! Egy szubstancia az, egy istenség, egy örökkévalóság, a tökéletes egyenlőség, minden egyenlőtlenség nélkül. Mert ha azt hiszed, Krisztus más, nem az, aki az Atya, de őt a természet valami vonatkozásában tartod másnak, megmenekültél ugyan a Charybdistól, de hajótörést szenvedtél a Scylla partjain. Evezz a középben, kerülj ki mindkét veszedelmes oldalt.

In Joan. Evang. tr. 36, 9.

Uram, Istenünk, hiszünk benned, az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben. Mert nem mondá az Igazság: „Menjetek, kereszteljete meg minden népet az Atyának, és a Fiúnak és a Szentléleknek nevében” (Mt. 28. 19), ha nem lennél Háromság. Uram Istenem, nem is parancsolnád, hogy annak nevében kereszteltessünk meg, aki nem az Őristen. Nem mondaná az isteni szó sem: „Halljad Izrael, Urad Istened egy Isten” (Deut. 6, 4), ha te nem lennél úgy a Háromság, amint az egy Őristen vagy. Ha te magad lennél az Atyaisten, és magad lennél a Fiú, a te Igéd, Jézus Krisztus s Ajándékok, a Szentlélek, nem olvasnánk az igazság írá-

sában: „Elküldé Isten Fiát” (Gal. 4, 4. és Jn. 3, 17). S Egyszülött, te se mondanád a Szentlélekről: „kit az Atya az én nevemben küld” (Jn. 14, 26) és: „kit én küldök nektek az Atyától” (ua. 15, 26).

Ehhez a hitszabályhoz irányozva szándékomat, amennyire képes voltam, amennyire te képessé tetted, kerestelek téged s vágytam értelmemmel belátni, amit hittem. Sokat vizsgálódtam és dolgoztam. Uram, Istenem, egyedüli reményem, hallgass meg, hogy belefáradtan ne szűnjek meg téged keresni akarni, hanem keressem forrón orcád mindenha (104. Zsolt. 4). Te adj erőt a keresésre, ki adtad, hogy megtaláljalak és megadtad a reményt, hogy egyre inkább megtalálunk.

Előtted áll erőm és gyöngeségem, amazt tartsd meg, emezt gyógyítsd meg. Előtted áll tudásom és tudatlanságom, ahol ajtót nyitottál nekem, fogadj be, ha belépek; amit elzártál, nyisd meg zörgetésemre. Emlékezzem rád, értsenek meg, szeressek téged. Növeld mindezt bennem, míg csak újjá nem alakítsz a teljességig.

Tudom, hogy írva van: „A sok beszédben nem menekülsz meg a bűntől” (Példb. 10, 19). Igédet hirdetve és téged dicsérve bárcsak rólad beszélnek! Akkor nemcsak elkerülném a bűnt, hanem a jó érdemét is megszerezném, ha ilyesmit sokat beszélnék is. Mert az általad boldog ember sem bűnt parancsolt a hitben igaz fiának, akihez így szólt

írásában: „Hirdesd az igét, állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan” (II. Tim. 4, 2). Mondhatjuk-e, az nem beszélt sokat, aki nemcsak alkalmasan, hanem alkalmatlanul is, nem hallgatott, Uram?

De azért nem volt az sok, mert csak a szükséges beszéd volt. Szabadíts meg Uram, a sokbeszédűségtől, amitől szenvedek lelkem bensejében; nyomorúságos az tekinteted előtt s irgalmadhoz menekül. Mert nem hallgatnak gondolataim, ha szavaim hallgatnak is. S ha csak arra gondolnék, ami tetszésedre van, bizonytal nem kérnélek, hogy szabadíts meg a sokbeszédűségtől. De sok gondolatom van, amelyek, mint az emberi gondolatok, hiábavalók, ismered őket (93. Zsolt. 11). Add, hogy ne egyezzek beléjük; mégha gyönyörködtetnek is, üldözzem őket, még álomszerűen se időzsem náluk. Ne vegyenek rajtam akkora erőt, hogy valami belőlük műveimbe bejusson; legalább véleményem legyen tőlük biztonságban, legyen biztonságban lelkiismeretem, a te oltalmad alatt.

Egy bölcs, mikor rólad beszélt könyvében, melynek Ecclesiasticus a neve, azt mondja: „Még sokat mondhatnánk, de szavunk elégtelen, és a beszéd vége ő, a minden” (Sir. 43, 29). Ha majd hozád jutunk, megszűnik a „sok”, a „mondhatnánk”, az „elégtelen”, s te maradsz meg, ki egyedül vagy minden a mindenben (I. Kor. 15, 28). Akkor majd

vég nélkül egyet fogunk mondani, téged dicsérve egységben, magunk is benned eggyé válva.

Uram, egy Isten, Háromságos Isten, mindazt, amit rólad mondtam ezekben a könyvekben, ismerd el a magadénak. Ha valamit magamtól mondtam, ne vedd tudomásul és ismerj el a magadénak. Amen.

De Trin. XV. 28, 51.

A SZENTHÁROMSÁG NYOMAI

Immár eleget időztünk azoknál, amiket Isten teremtett, hogy azokból megismerjük őt, aki azokat teremtette. „Ami láthatatlan benne a világ teremtése óta, az értelem a teremtmények révén felismeri” (Róm. 1, 20), Ezért korholja a Bölcsesség Könyve azokat, „kik nem tudták a látható jókból megismerni azt, aki vagyon, s a műveket szemlélve nem ismerték fel az alkotót, hanem a tüzet, vagy a szelet, vagy az iramló levegőt, vagy a csillagok körét, vagy a vizárt, vagy az égi világítótesteket tartották világot kormányzó isteneknek; ha már ezeket isteneknek gondolták, mert szépségük elbájolta őket, tudhatták volna, mennyivel kiválóbb

ezek ura. Hisz a szépség szerzője alkotta mindezeket. Ha pedig megcsodálták ezek erejét és tevékenységét, megérthették volna, hogy alkotójuk még erősebb. Mert a teremtmények nagyságából, szépségéből, nyilván meg lehet ismerni azok teremtőjét” (Bölcs. 13, 1–5).

Azért idéztem ezeket a Bölcsesség Könyvéből, nehogy bárki a hívők közül hiábavaló és hivalkodó dolognak tartsa, hogy mielőtt az emberi értelemhez jutnék, előbb a teremtményekben a háromságoknak sajátos fajain át mintegy fokozatosan utalásait kerestem annak a legfőbb Háromságnak, amelyet keresünk, mikor az Istent keressük.

De Trin. XV. 2, 3.

Az Apostol mondása egészében így szól: „Most tükör által, homályban látunk” (I. Kor. 13, 12). Ennélfogva, amint én látom, amint a „tükör” kifejezésen képet, úgy a „homály” szón valami hasonlóságot akart érteni, mely azonban homályos, nehezen fogható fel. Minthogy tehát a tükör és homály kifejezéssel mindennemű, az Apostol által jelzett hasonlóság érthető, mely alkalmas az Isten megértéséhez, olyan módon, ahogy az lehetséges, ám semmi sem alkalmasabb ehhez, mint az, amit nem alaptalanul az ő képének mondanak. Ne csodál-

közzék hát senki, ha a számunkra ebben az életben adatott látásmód, ti. a tükrön és homályon át, fáradságot igényel ahhoz, hogy valamiképp lássunk. Hisz nem hangzanék ki itt a névből a homály, ha a látás könnyű volna.

De Trin. XV. 9, 16.

A szemléleteinket kialakító dolgokban bizonyos mérték van, magukban a szemléletekben pedig bizonyos szám. Az akarat pedig, mely azokat egyesíti és rendezi, bizonyos egységbe kapcsolja s az érzékelés vagy gondolkodás vágyát csakis oly tárgyak szemléletének képzésére irányítja, amelyekben nyugvásra jut, a súlyhoz hasonló. Azért ennek a háromnak, a mértéknek, számnak, súlynak figyelembevételét minden egyéb dologban is ajánlanám... Reméljük, hogy a hármasság alapján megtaláljuk az Isten képét. Ő maga segíti majd igyekezetünket, aki, mint maguk a dolgok hirdetik, ugyanúgy a Szentírás is, mindent mérték, szám és súly szerint rendezett (Bölcs. 11, 21).

De Trin. XI. 11, 18.

Minden szellemi, érzéki és testi teremtmény, mint az kétségen kívül belátható, ugyanattól a Háromságtól kapja létét, amennyiben létezik, sajátos formája van és tökéletesen beilleszkedik az egész rendjébe . . . Mert minden dolognak, vagy szubsztanciának, vagy lényegnek, vagy természetnek, vagy bármi más szóval jobban kifejezhető valóságnak ez a három tulajdonsága van, hogy egységes valami, sajátos formájában különbözik mástól, s nem lép ki a dolgok rendjéből.

De vera relig. 7, 13.

A SZENTHÁROMSÁG KÉPMÁSA

Merre forduljunk? Az ég felé, hogy a napról, holdról és a csillagokról beszéljünk? A föld felé, vagy talán annak gyümölcseiről, fáiról, állatairól szóljunk? Vagy beszéljünk magáról az égről, vagy magáról a földről, melyek mindazt tartalmazzák, ami az égen és a földön van? Ember, meddig bolyongsz még a teremtett világban? Magadhoz térj vissza, magadat szemléld, magadról beszélj! Keresd a teremtett világban valami hármasságot, melyről megkülönböztetetten kell beszélni, működésé-

ben azonban szétválaszthatatlan. Ha keresgélsz a teremtésben, keress először önmagadban!

Sermo 52, 17.

Amint nemcsak a helyesen ítélő ész, hanem magának az Apostolnak a tekintélye alapján is nyilvánvaló, nem testi alakját tekintve, hanem értelmes esze szerint lett az ember Isten képére teremtve. Gonoszul hitvány elgondolás ugyanis az, amely úgy tartja, Isten testi tagok vonalaival körülírt és határolt lény. Azután meg, nemde, ugyanaz a boldog Apostol mondja: „Újúljatok meg lelkileg bensőtökben, és öltözzetek magatokra az új embert, azt, aki Isten szerint teremtetett?” (Efez. 4, 23, 24). S másutt még kifejezettebben mondja: „Vetkőzzetek ki a régi emberből és a cselekedeteiből, öltözzetek az újba, aki megújult Isten ismeretére annak a képe szerint, aki őt teremtette” (Kolossz. 3, 9, 10).

Ha tehát elménk lelkületében újulunk meg, s új ember, aki megújul Isten ismeretére annak a képe szerint, aki teremtette, senki sem kételkedhet abban, nem teste, nem is a lélek valamelyik része szerint, hanem eszes értelme szerint, mellyel Istent megismerni képes, teremtetett az ember annak ké-

pére, aki őt teremtette. Ebben való megújulásunk szerint válunk Krisztus keresztsége által Isten fiaivá is, s mikor az új emberbe öltözünk, bizony-nyal Krisztusba öltözünk a hit által.

De hát ki különítheti el ebből a közösségből a nőket, akik velünk együtt örökösei a kegyelemnek, amint egy másik helyen ugyanaz az Apostol mondja: „Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a hit által Krisztus Jézusban. Mert mindannyian, kik Krisztusra megkeresztelkedtetek, Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő: mert ti mindnyájan egyek vagytok Krisztus Jézusban” (Gal. 3, 26–28.)? Vajon hát a hitre tért nők elvesztették testi nemiségüket? Nem, hanem abban újulnak meg Isten képére, amiben nincs nemiség; abban teremtetett az ember Isten képére, amiben nincs nemiség, azaz az elme lelkületében.

De Trin. XII. 7, 12.

Magunkban ismerjük meg Istennek, azaz ama legfőbb Háromságnak képmását. Nem egyenrangú ugyan az vele, az eredetitől messzire elmarad, nem is vele örökkévaló, röviden nem olyan, amely Istennel egylényegű lenne. Mégis olyan, amilyen a

teremtett dolgok közül a természet szerint hozzá legközelebb áll.

De Civ. Dei XI. 26.

A kilencedik könyvben* eljutott vizsgálódásunk az Isten képmásához, az emberhez, értelmes lelke szerint. Benne bizonyos hármasság található, azaz az értelem, az ismeret önmagáról és a szeretet, mellyel magát és ismeretét szereti; kimutattuk, hogy e három egyenlő egymás közt és egy lényeghez tartozik. A tizedik könyvben ezt gondosabban és behatóbban tárgyaltuk és arra jutottunk, hogy az értelmes lélekben nyilvánvalóbb hármasság található, nevezetesen az emlékezet, az értelem és az akarat hármassága. Minthogy azonban az is kitűdött, hogy az értelmes lélek sohasem létezhet anélkül, hogy ne emlékezne, ne értené és szeretné magát, habár nem mindig magára gondol, s ha magára gondol, ebben a gondolatában nem különbözteti meg magát a testi dolgoktól, elhalasztottuk a Háromságra vonatkozó vizsgálódásunkat, amelynek a képe ez a hármasság, hogy maguknak a testi dolgoknak a szemléleténél megtalálható legyen a

* Írja a szerző „De Trinitate” c. műve visszatekintő összefoglalásában.

hármasság, s az olvasó figyelme abban kellő gyakorlatot szerezzen.

Kiválasztottuk tehát erre a tizenegyedik könyvben a látási érzéket; amit benne találtunk, a többi négy érzékszervről is áll, ha az nincs is kimondva. S így megmutatkozott a külső emberben egy hármasság, mely áll először abból, ami kívül látható, ti. a látott testből, meg abból a formából, mely róla a szemlélődő látóképességébe vésődik és az akarat a kettőt egyesítő figyelméből. De tisztázódott, hogy e három egymással nem egyenlő s nem is egylényegű.

Ezután magában a lélekben, ami kívülről érzéki felfogás révén mintegy belevésődik, egy másik hármasságot találtunk, melynek három tagja egy szubsztanciájú valóságnak bizonyult: a test képe az emlékezetben, az ebből szerzett formája a feléje forduló elmcélnek s az akarat a kettőt egybefűző figyelme. De ezt a hármasságot azért találtuk a külső emberhez tartozónak, mert a kívül érzékelhető testekből származik.

A tizenkettedik könyvben megkülönböztetendőnek látszott a bölcsesség a tudománytól s abban az, amit sajátos értelemben tudománynak neveznek, mert alsóbbrendű, valami sajátnemű hármasság keresése, amely bár már a belső emberhez tartozik, még nem nevezhető vagy tartható Isten képének. Erről szól a tizenharmadik könyv, a keresz-

tény hit ajánlásával. A tizennegyedik könyv pedig értekezik az ember igazi bölcsességéről, azaz arról, amivel Isten jóságából az Istenben való részesedésben megajándékozza, ez a tudománytól különböző. S azzal odajut a vizsgálódás, hogy a hármasság megnyilvánul az Isten képében, ami az ember értelmes lelke szerint, mely megújul Isten ismeretében annak képmása szerint, aki az embert teremtette (Kolossz. 3, 10), a maga képére (Gen. 1, 27), s így részesül a bölcsességben, ami az örökkévalók szemlélése.

De Trin. XV. 3, 5.

Az értelmes lélek eme hármassága nem azért Isten képmása, mert az értelmes lélek magára emlékezik, érti és szereti magát, hanem mert arra is képes emlékezni, megismerni és szeretni, aki őt teremtette. Ha ezt teszi, bölcsé lesz. Ha pedig ezt nem teszi, még ha magára emlékezik, magát érti és szereti is, balga marad. Emlékezzék azért Istenére, akinek képére teremtve lett, ismerje őt meg és szeresse. Hogy rövidebben mondjam: Szolgálja Istent, aki nem teremtett, de aki olyannak teremtette, hogy őt felfogni és benne részesedni képes legyen. Ezért van írva: „Íme az Úr félelme a bölcsesség” (Jób 28, 28). De nem a maga világosságával, ha-

nem abban a legfőbb Világosságban való részese-
dés által lesz bölcs s ahol az örök világosság, ott
fog boldogságban uralkodni.

De Trin: XIV. 12, 15.

A lelki megújulás nem történik a megértés
egyetlen pillanatában, amiképpen történik egyet-
len pillanatban az újjászületés a keresztségben
minden bűn bocsánatával, melynél egyetlen, leg-
kisebb bűn sem marad megbocsáttatlanul. De ami-
ként különböző dolog lázmentesnek lenni s fel-
gyógyulni a betegségből, amellyel a láz járt; vagy
amiként más dolog a testbe hatolt nyilat eltávolí-
tani s más az általa okozott sebet további kezelés-
sel gyógyítani: hasonlóképpen a gyógyítás kezdete
a lelki elesettség okának eltávolítása, ami minden
bűnnek a bocsánatával történik, a további kezelés
magának az elesettségnek a gyógyítása, ami lassú
haladással történik, az istenképiség megújításával.

Mind a kettőre utal a zsoltár, melyben olvas-
suk: „Megbocsátja ő minden gonoszágodat”, ez
történik a keresztségben; azután következik: „Meg-
gyógyítja ő minden betegségedet” (102. Zsolt. 3), ez
történik a mindennapi igyekezettel, mikor e hason-
más megújításán munkálkodunk. Erről beszélt ki-
fejezetten az Apostol, mondván: „Sőt bár a mi

külső emberünk romlásnak indul is, mindazonáltal a belső ember napról-napra megújul.” (II. Kor. 4, 16). „Megújul” pedig „Isten ismeretében”, azaz „az igazságosságában és szentségében”, amint azt kiegészíti a kevéssel előbb említett apostoli bizonyosság.

Aki tehát Isten megismerésében, igazságosságában és szentségében napról-napra haladva megújul, szeretetét átviszi az ideiglenes dolgokról az örökkévalókra, a láthatókról a csak értelemmel felfoghatókra, a testi dolgokról a szellemiekre; s kitartóan azon van, hogy amazoktól kívánságát fekezze és csökkentse, emezekhez pedig szeretettel odakösse magát. Annyira jut pedig, amennyihez isteni segítséget kap. Mert Isten szava: „Nélkülem semmit sem tehettek” (Jn. 15, 5). Ha ebben a haladásban és előrejutásban találja majd ennek az életnek az utolsó napja azt, aki megtartja a Közvetítőben való hitet, el kell vezetnie ahhoz az Istenhez, akinek szolgál. S hogy ő teljességre juttassa, a szent angyalok fogadják majd be, a világ végén halhatatlan testet nyer majd, nem büntetésül, hanem megdicsőülésül.

Ebben a képmásban ugyanis akkor lesz majd teljes az Istenhez való hasonlóság, ha majd teljes lesz Isten szemlélése. Erről mondja Pál apostol: „Most tükör által homályban látunk, akkor pedig majd színről-színre” (I. Kor. 13, 12). Úgyszintén: „Mi

pedig feddhetetlen arccal szemlélvén az Úr dicsőségét, ugyanazon képmássá fogunk átváltozni dicsőségről-dicsőségre, az Úr Lelke által" (II. Kor. 3, 18). Ez történik azoknál, akik napról-napra előrehaladnak a jóban.

De Trin. XIV. 17.

AZ EMLÉKEZET MÉLYSÉGE

Nagy, igen nagy az emlékezet ereje, Istenem, tágas, végeláthatatlan szentély az. Ki hatol le mélyéig? Pedig lelkem ereje az s természetemhez tartozik, mégsem fogom fel magam sem egészében azt, ami vagyok. Szűk tehát a lélek önmaga bírására, s hol lehet az, amit nem fog fel önmagából? Talán rajta kívül van az s nem benne? Miért nem fogja hát fel? Sokat csodálkozom ezen, ámulat fog el.

S az emberek elmennek, hogy megcsodálják a hegycsúcsokat, a tenger hatalmas hullámain, a szélesen hömpölygő folyókat, az Óceán végtelenségét, a csillagok járását, de magukat figyelmen kívül hagyják s nem csodálkoznak azon, hogy miközben ezt mind elmondtam, nem láttam szemeim-

mel, mégsem beszélhetnék róluk, ha a hegyeket, hullámokat, folyókat, csillagokat, melyeket láttam, s az Óceánt, aminek csak hallomásból adtam hitelt, benn, emlékezetemben nem látnám éppoly hatalmas méretekben, mintha csak kinn látnám őket. Pedig szemeimmal látva nem nyeltem el őket, nem is azok maguk, hanem képeik vannak bennem, s tudom, melyik milyen érzékem útján véssődött belém.

Conf. X. 8, 15.

Emlékezetem magában foglalja a számok és méretek fogalmait és számtalan törvényét is, egyik sem testi érzék benyomása útján jutott belé, mert nincs szíünk, hangjuk, szavuk, ízük, sem nem tapinthatók. Hallottam ugyan a szavak hangját, mellyel jelölik őket, mikor róluk beszélnek, de más a szó, más maga a fogalom. Mert a szó másként hangzik görögül, másként latinul, a fogalom ellenben nem görög és nem latin, sem másféle nyelvhez nem tartozik. Láttam művészi rajzolású, pókhálóvékonyságú vonalakat; de a matematikai vonalak mások, mint a testi szem jelentésére keletkezett képek; mindenki ismeri őket, aki bármiféle testre való rá gondolás nélkül bensőleg felfogja őket. A test különböző érzékei útján felfogott

számviszonyokat is érzékeltem, de a számfogalmak, melyekkel számolunk, egészen mások, nem az érzékek képei s azért magasabbrendűek. Nevet-het szavaimon, aki azokat nem látja, én meg sajnálom azt, aki rajtam nevet.

Conf. X. 12.

Lelkem érzéseit is megtartja emlékezetem, de nem azon a módon, ahogyan a lélek érzi őket, mikor hatásuk alá kerül, hanem egészen más módon, ahogyan az az emlékezet természetének megfelel. Mert visszaemlékezem, hogy örültem, mikor tényleg nem örülök; emlékezem elmúlt szomorúságomra anélkül, hogy szomorkodnék; félelem nélkül újítom fel valamikori félelmemet, s a régi kívánságra kívánság nélkül emlékezem. S fordítva is, némelykor örvendve emlékezem vissza elmúlt szomorúságomra, és szomorúan örömömre. Nincs ebben csodálatraméltó a testre vonatkozólag, mert más a lélek, más a test. Ha tehát a test elmúlt fájdalmára örömmel emlékezem vissza, nem olyan csodálatos. Ám a lélek maga az emlékezet, mert mikor valakire rábizunk valamit, hogy emlékeztében tartsa, azt mondjuk: „Vigyázz, hogy a dolgot megtartsad lelkedben”. S mikor elfelejtünk valamit: „Nem volt a lelkemben” – mondjuk és:

„Kiesett a lelkemből”. Mindannyiszor magát az emlékezetet hívjuk léleknek.

Ha pedig ez így van, micsoda jelenség az, hogy amikor régi szomorúságomra visszaemlékezem, lelkemben öröm van, emlékezetemben meg szomorúság s a lelkem örül a benne lévő öröm miatt, emlékezetem pedig nem szomorkodik a benne lévő szomorúság miatt? Talán nem tartozik a lélekhez? Ki állítaná ezt? Mondhatni, hogy az emlékezet mintegy a lélek gyomra, az öröm és szomorúság pedig édes és keserű eledel: mikor az emlékezetbe kerülnek, mintha a gyomorba kerülve ott rejtve maradnának, de ízük már nincsen. Nevetséges ezek között a dolgok között hasonlóságra gondolni, bár nem teljesen különbözők.

De ime, az emlékezetből veszem elő, ha azt ál-lítom, hogy a léleknek négyféle indulata van: vágyakozás, öröm, félelem, szomorúság. Mindazt amit vita során róluk mondani tudok, ha az egyes érzelmeket a nemüknek megfelelő fajba osztom és meghatározom, itt találom és innen merítem, mégsem zavar egy érzelem sem, ha visszaemlé-kezve foglalkozom velük. Pedig mielőtt visszatértem rájuk s elővettem őket, ott voltak; azért voltak onnan az emlékezés által előhozhatók. Talán amint a gyomorból az eledel kérődzéssel, úgy kerülnek ezek elő az emlékezetből az emlékezéssel? Tehát miért nem érzi a beszélő, vagyis aki vissza-

emlékezik, elméjében az öröm édességét, vagy a szomorúság keserűségét? Vagy ebben a különbség, minthogy a két dolog nem teljesen hasonló? Mert ki is beszélne szívesen ilyen dolgokról, ha valahányszor a szomorúságot vagy a félelmet említjük, mindannyiszor kénytelenek lennénk szomorkodni, vagy félni? S mégsem beszelnénk róluk, ha a szavak hangjainak testi érzékeink révén szerzett képein kívül nem találnánk emlékezetünkben maguknak a dolgoknak a fogalmát is, amelyeket nem a test valamely kapuján át kaptunk, hanem maga a lélek átértett szenvedélyeinek tapasztalata alapján bízta rá az emlékezetre, vagy az maga rábízás nélkül is megtartotta őket.

Conf. X. 14.

Nagy az emlékezet ereje, valami megdöbbentő, Istenem, mély és végtelen sokféleség. És ez az én lelkem és ez vagyok magam. Mi vagyok hát, Istenem? Micsoda természet? Változatos, sokarcú, megdöbbentően mérhetetlen élet.

Íme, emlékezetem temérdek mezeje, barlangja, rejteke tele számtalan dolog számtalan fajtájával; részint képeik által, mint az összes testek; részint maguk vannak jelen, ilyenek a tudományok; részint nem tudom miféle fogalmak vagy jelek foly-

tán, amilyenek a lélek kedélyhullámozásai, melyeket az emlékezet megtart, ha már a lélek nincs is hatásuk alatt; mert mindaz, ami az emlékezetben van, a lélekben van. Mindezen keresztül futok, ide-oda röpdösök, lehatolok is, amennyire tudok és sehol nem találok határt. Ilyen nagy erő az emlékezet, ilyen nagy az élet ereje a halandó életű emberben!

Mit kell hát tennem, én Istenem, én igaz Életem? Túlmegyek ezen az emlékezet nevű képességemen is, túlmegyek rajta, hogy feléd siessek, én édes Világosságom! Mit szólsz hozzá? Lelkemen át, ime feléd emelkedem, ki állandóan felettem maradsz; túl akarok menni ama erőmön, amelyet emlékezetnek hívnak, hogy téged megérinthesselek, ahonnan megérinthető vagy, és hozzád tapadjak, ahol hozzád tapadhatok.

Emlékezetük ugyan van a barmoknak meg a madaraknak is, különben nem találnának vissza nyughelyükhöz, fészkükhöz, és sok máshoz, amit megszoktak; mert csak az emlékezetükkel szokhatnak hozzá bármihez. Túlmegyek tehát az emlékezetemen is, hogy elérjem őt, aki különválasztott engem a négylábúaktól s okosabbá tett az ég madarainál. Túlmegyek emlékezetemen is, hogy megtaláljalak téged, igazán jóságos és biztos gyönyörűségem. De hol találhatlak meg téged? Ha emlékezetemen ki-

vül találalak, megfeledekzném rólad. De hogyan is találhatnálak már meg, ha nem emlékeznék rád?

Conf. X. 17.

Ime, mekkora utakat bejártam emlékezetem térségein, keresve téged Uram, de nem találtalak meg azon kívül. Nem találtam rólad ugyanis semmit, amire ne emlékeztem volna, amióta téged megismerni tanultalak. Mert amióta megismertelek, nem felejtettelek el. Hiszen ahol igazságot találtam, ott találtam az én Istenemet, aki maga az igazság; akit, mióta csak ismerem, nem feledtem el. Amióta csak ismerlek tehát, benn maradsz emlékezetemben és ott találalak meg, ha rád gondolok és benned gyönyörködöm. Szent örömök ezek nekem, irgalmasságodból ajándékoztál meg velük, rátekintvén szegénységemre.

Conf. X. 24.

Am ahol tartózkodol emlékezetemben Uram, hol vagy ott? Micsoda lakást készítettél ott magadnak? Minő szentélyt építettél magadnak? Te méltattad emlékezetemet arra, hogy benne lakjál, de hogy melyik részében lakol, azt vizsgálom még

meg. Mert mikor rád gondoltam, túlhaladtam azon a részen, amellyel az állatok is rendelkeznek, mert nem találtalak ott a testi dolgok képei között. Ahhoz a részhez értem, amelyre bízom lelkem érzéseit, itt sem találtalak. Azután lehatoltam magának a léleknek székhelyére, az emlékezetben van az, mert magára is emlékezik a lélek, de ott sem voltál. Mert amint nem vagy testi kép, sem az élő ember valami érzése, amilyen az öröm, a szomorúság, a félelem, az emlékezés, a feledés és más ilyenféle, éppúgy nem vagy az emberi lélek sem, hanem te vagy a lélek Ura, Istene. S míg minden változásnak van alávetve, te változhatatlan maradsz minden fölött s arra méltattál, hogy emlékezetemben végy lakást, mióta csak ismerlek.

De miért is keresem, emlékezetem melyik helyén lakozol, mintha bizony abban helyek lennének? Annyi bizonyos, hogy benne lakol, mert emlékezem rád, mióta ismerlek és ott talállak, valahányszor rád gondolok.

Conf. X. 25.

Lelkem, tebenned mérem az időt; ne ellenkezz velem, hogyan lehetséges ez; ne vezessen félre benyomásaid tömege. Mondom, tebenned mérem az időt. Azt a benyomást, amelyet az előtted elvo-

nuló dolgok benned keltének s amely megmarad, midőn már azok eltűntek, ezt a számomra jelenlévő benyomást mérem, nem azt, ami már elmúlt s a benyomást létrehozta. Ezt mérem, mikor az időt mérem, Vagy ez tehát az idő, vagy nem ez az idő, amit mérek.

De hogyan áll a dolog, mikor a csendet mérjük s azt mondjuk, a csend addig tartott, ameddig a hang kitartott? Nem nyújtjuk-e gondolatunkat a hang tartama szerint, mintha az még hangzana, hogy aszerint adhassuk meg a csend tartamának idejét? Mert mikor a hang és a száj hallgatnak, gondolatban elvonulnak előttünk dalok, versek, s különféle beszéd s továbbhaladásunk terjedelmét és az idő tartamát egyiktől a másikig éppúgy megadjuk, mint mikor szóban hagzanak.

Ha valaki egy hosszabb hangot akar kiadni s arra előre gondolva meg akarja annak hosszúságát állapítani, már megállapította a csendben az időtartamot s azt emlékezetére bízva kezdi kiadni a hangot, mely hangzik, míg csak el nem éri a megszabott határt. Helyesebben: hangzott és hangzani fog. Mert ami elmúlt belőle, az hangzott el, ami még hátra van, ezután fog hangzani. S így megy ez, mert a mindig jelenlévő figyelem a jövőt a múltba dobja át, a jövő fogyatkozásával növekedik a múlt, míg felőrlődésével a jövő teljességgel múlttá válik.

De hogyan csökken vagy őrlődik fel a jövő ami még nincsen, vagy hogyan növekedik a múlt, ami már nincsen, ha csak nem úgy, hogy a lélek, amelyben ez végbemegy, háromféle tevékenységet végez? Mert várakozik is, figyel is, emlékezik is s így a várt dolog figyelme révén átmegy az emlékezetbe. Ki tagadhatja, hogy a jövő még nincs? De már a lélekben ott van a jövő várása. És ki tagadhatja, hogy a múlt már nincs? De a lélekben mégis benn van a múlt emléke. S ki tagadhatja, hogy a jelen tartam nélküli, mert a pillanattal tovatűnik? De tart a lélek figyelme, amelyen keresztül tovatűnik az, ami eljövendő volt. Tehát nem a jövő hosszú, ami nincsen, hanem a hosszú jövő a jövő hosszú várása. A múlt sem hosszú, mert már nincs, hanem a hosszú múlt a múlt hosszúra nyúló emléke.

Conf. XI. 27, 36; 28, 37.

AZ ÉRTELEM FELSŐBBISÉGE

Helyesen mondják az értelmet az ember uralkodó szervének, azaz mintegy az emberi létmivolt fejének, mert az ember értelmével ember.

De Trin. VI. 9, 10.

Az értelem éppen az, amiben az ember természete kiválóbb a többi élőlélynél, a lélek többi részénél is jobb birtoka az. Ennek juttatott a láthatatlan dolgok bizonyos látása, s neki, aki mintegy magasabb és bensőbb helyen tiszteletet kívánóan élen áll, tesznek mindenről jelentést a testi érzékek is, hogy ítéletet mondjon. Nincs felsőbb nála, akinek a kormányzása alá lenne vetve, csak egyedül az Isten.

De Trin. XV. 27, 49.

Ama részünk, amelyik a testi és mulandó dolgok végzésének intézésével olyképpen foglalkodik, ami nem közös tulajdonságunk az állattal, az értelemhez tartozik ugyan, de értelmünk ama szellemi szubsztanciájából, amellyel a szellemi és változhatatlan igazságon függünk, mintegy kivezetve arra van rendelve, hogy az alacsonyabbrendű dolgokat intézze és kormányozza. Mert amint az összes állatok között egy sem volt található, hogy a férfihez hasonló segítőtárs legyen, csak a belőle vett részből alkotott házastársa, úgy értelmünknek, amellyel a felsőbb és bensőbb igazságtól kapunk tanácsot, nincsen a testi dolgok használatára, amennyire az emberi természetnek szüksége van rá, hozzá hasonló segítőtárs a lélek

ama részeiből, amelyeket az állatokkal közösen bírunk.

Ezért értelmünk egyik része, nem az egység szétbontására különváltan, hanem az együttlét segítségére mintegy aláereszkedve sajátos működésre kap megbízatást. S amint két ember, férfi és nő egy testet alkot, úgy az egyetlen értelmes természet foglalja magában értelmünket és a cselekvést, vagy a tervezést és a végrehajtást, vagy az ész és az eszes törekvést, vagy bármi más jellemzőbb szóval kifejezhető kettősséget, úgy, hogy amint azokról mondatott, hogy ketten egy testté lesznek (Gen. 24.), ezekről is mondható, hogy kettő az egy értelemben. Amikor tehát az emberi értelem természetéről beszélünk, ugyanegy dologról beszélünk, csupán a feladatok szempontjából osztjuk működését az említettem kettősségre.

De Trin. XII. 3, 4.

Mindenki, aki képes érteni a szót, nemcsak mielőtt az hangzana, hanem még mielőtt a hangok képét forgatná a gondolkodás, ez ugyanis az a folyamat, amelyik egyik nyelvhez sem tartozik, ti. egyik nemzeti nyelvhez sem, amilyen a mi latin nyelvünk. Mindenki mondom, aki ezt érteni képes, már e tükrön és rejtvényen keresztül láthatja an-

nak az Igének valami hasonlatosságát, akiről mondatott: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige” (Jn. 1, 1).

Szükséges ugyanis, mikor az igazságot mondjuk, azaz amit tudunk, kimondjuk, hogy abból az ismeretből, amelyet az emlékezetben tartunk, szülessék a szó, hogy teljességgel olyan legyen, amilyen az az ismeret, amelyből születik. A megismert dologról alkotott gondolat ugyanis az a szó, amit bensőnkben mondunk ki. Ez sem nem görög, sem nem latin, sem valami más nyelvnek a szava. De mikor arra van szükségünk, hogy azt közöljük azokkal, akikkel beszélünk, valami jelt használunk, amivel azt jelezzük. Ilyen többnyire a hang, némelykor az intés, egyik a fülnek, másik a szemnek szánva, hogy a testi jelek révén testi érzékkel is ismertté váljék az értelmünkben hordott szó. Mert mi egyéb az intés, mint valami látható beszéd?

De Trin. XV. 10, 19.

Olyan nagy a gondolkodás ereje, hogy az értelem önmagát valamiképpen csak akkor szemléli, ha önmagára gondol. S így csak az van az értelem tekintete előtt, amire éppen gondol, úgy hogy maga az értelem is, mellyel gondolkodunk bármire gon-

dolva, csak úgy szemlélheti önmagát, ha önmagát gondolja.

De hogyan áll a dolog, amikor nem magát gondolja, nem magát szemléli, minthogy sohasem lehet önmaga hijján, mintha más lenne önmaga, más a tekintete, nem tudom kitalálni. Ilyent állítani ugyanis a testi szemről nem lehetetlenség. A szemnek megvan a testben a meghatározott helye, tekintete pedig a külső dolgokra irányul és elhatol egészen a csillagokig. A szem nincs önmaga tekintete előtt, hiszen nem látja önmagát másképpen, csak az elébetett tükörben . . . de nem ugyanez történik, mikor az értelem a gondolkodásban önmagát szemléli.

Mikor tehát a gondolkodásban önmagát szemléli, vajon az értelem egyik részével nézi-e a másikat, mint ahogy mi egyik szervünkkel, szemünkkel nézzük más tagjainkat, melyek szemlélhetők? Lehet-e ennél képtelenebb dolgot mondani, vagy képzelni? Mitől fordul hát el az értelem, ha nem önmagától s hol kerül a maga tekintete elé, ha nem önmaga előtt? Tehát nincs ott, ahol volt, mikor magát nem szemlélte; mert most itt van, onnan elfordult. De ha látásához helyet kellett változtatnia, hol marad majd, hogy láthasson? Talán megkettőzi önmagát úgy, hogy itt is, ott is legyen, azaz az egyik helyen, hogy lásson, a másikon, hogy

látható legyen, hogy önmagába nézve önmaga előtt legyen?

Ha megkérdézzük az igazságot, semmi ilyent nem mond. Mert mikor ilyenképpen gondolkodunk, csupán a testek elképzelt képeit gondoljuk. Ám hogy az értelem nem ez, a legbizonyosabb dolog ama kevésszámú elme előtt, akiktől ebben a dologban az igazságot megkérdézhajjuk.

Nem marad azért más hátra, mint az, hogy az értelem látóképessége olyan valami, ami természetéhez tartozik . . . Amikor magát gondolja, nem valami térbeli mozgás révén, hanem testetlen oda-fordulással tér magába vissza. Ha pedig nem gondol önmagára, nincs ugyan önmaga tekintete előtt, nem is önmagáról alkot képet, mégis ismeri önmagát önmagáról való emlékezete révén. Úgy, amint a sokféle ismeretben jártas ember minden ismeretét emlékezetben tartja meg; nincs is egyéb értelme tekintete előtt, csak az, amiről gondolkodik; a többi titkos ismeretként abban rejtőzik, amit emlékezetnek hívnak.

De Trin. XIV. 6, 8.

AZ AKARAT ÉS SZERETET EREJE

Az akarat a lélek kényszermentes működése valami megtartására, vagy megszerzésére.

De duabus animabus contra Manichaeos 10, 14.

Akaratunk nem lenne akarat, ha nem volna hatalmunkban. Ám minthogy hatalmunkban van, szabad. Mert nem szabad birtokunk, ami nincs hatalmunkban, vagy ami olyan, ami nem létezhet.

De lib. art. III. 3, 8.

– Semmi más okból nem válik az értelem a kívágy szolgálójává, mint tisztán a maga akaratából. Mert sem feletteálló, sem vele egyenlő nem kényszerítheti erre a becstelenségre, mert az igazságtalanság; sem alattaálló, mert az nem képes arra. Tehát az marad hátra, hogy az ő sajátja az a mozdulat, amellyel élvezni vágyó akaratát a Teremtőtől a teremtményre fordítja. Ha ezt véteknek tartjuk, (ha valaki ebben kételkedik, méltónak láttad a gúnnyra), ez a mozgás persze nem természeti, hanem akaratos.

– Abban hasonlít a kő lefelé haladó mozgásá-

hoz, hogy amint az a kőnek a tulajdonsága, emez a léleké. Mégis különbözik attól, mert a kőnek nem áll hatalmában meggátolni a lefelé vivő mozgást. A lélek ellenben, ha nem akarja, nem úgy mozgattatik, hogy a fensőbb dolgokat elhagyva az alacsonyabbakat válassza, s azért a kőnek természetes a mozgása, a léleké pedig akaratos. Azért ha valaki azt mondaná, a kő vétkezik, ha súlyával az alacsonyabb felé törekszik, nemcsak a kőnél nevezném ostobábbnak, hanem egyenesen bolondnak tartanám.

– Ám a lelket bűnről vádoljuk, ha meggyőződünk arról, hogy a fensőbbet elhagyva az alacsonyabb élvezetét helyezi előbbre. Ezért miért lenne szükséges keresni, honnan az a mozgás, amellyel az akarat a változhatatlan Jóról a változó jóhoz fordul, mikor elismerjük, hogy az csakis a léleké, hogy az akart s azért vétkes? S minden erről a dologról való hasznos ismeret arra szolgál, hogy elutasítva és visszatartva azt a mozgást, a múlandó dolgokban való elbukástól akaratunkat az örökkévaló Jóban való gyönyörűsége irányítsuk.

– Látom, valamiképpen tapintom és tartom, igaz, amit mondasz. Mert semmit sem érzek oly erősen és bensőleg, mint azt, hogy van akaratom s az valaminek az élvezésére indít. De teljességgel nem látom be, mit nevezhetnék magaménak, ha az akarat, amellyel akarok, vagy nem akarok, nem az

enyém s ezért, ha általa rosszat teszek, ki másnak kell azt tulajdonítanom, mint magamnak?

De lib. arb. III. 1, 2-3.

Helyesen mondhatjuk, nem akarattal öregsziünk meg, hanem szükségszerűen; vagy: nem akarattal halunk meg, hanem kényszerűségből s más ehhez hasonlót. De ki meri józan ésszel állítani, nem akarrattal akarunk?

Ezért, habár Isten előre tudja jövődöbeli akaratunkat, ebből nem kovácsolható érv arra, hogy valamit nem akarrattal akarunk. Mert már a boldogságra vonatkozólag mondtad, nem leszel a magad tudta nélkül boldog, mintha én azt tagadtam volna. De azt mondom, ha majd boldog leszel, nem akaratod ellenére, hanem akaratoddal leszel azzá.

Habár Isten előre tudja jövődö boldogságodat, nem is lehet ez másként, különben nem lenne előretudás, ez azonban nem kényszerít arra a teljesen lehetetlen és az igazságtól kizárt nézetre, hogy nem akaratodból leszel boldog. Amint a boldogság akaratát, mikor boldog kezdesz lenni, nem veszi el tőled Isten előretudása, mely már ma bizonyos jövődö boldogságodról, éppúgy esetleges jövődö-

beli vétkes akaratod nem lesz azért akaratod nélkül, mert Isten előre látta annak bekövetkezését.

De lib. arb. III. 3, 7.

Ha van bánat, van vétek is; ha vétek van, van akarat is; ha van akarat a bűnre, nem a természet kényszerít arra.

De actis cum Felice Manichaeo 2, 8.

Az akarat amint összekapcsolja az érzéket a testtel, éppúgy az emlékezetet az érzékkal, a gondolkodó erejét az emlékezettel. Ami egyesíti és egybekapcsolja őket, ugyanaz szétválasztja és szétkapcsolja őket, azaz az akarat.

De Trin. XI. 8, 15.

Habár a három oly különböző önmaga létében, mégis oly szoros egységbe jutnak, hogy a két első az ész ítéletének segítségével is alig lehet megkülönböztetni, ti. a testnek az alakját, amelyet látunk és érzékelő képességben keletkezett képet, a szemléletet. Az akaratnak pedig oly nagy ereje van

a kettő összekapcsolására, hogy mind az érzéket mozgatja a látás tárgyának kialakítására, mind a kialakított tárgyat megtartja. Es ha olyan erőteljes, hogy szeretetnek, vágyódásnak vagy gerjedelemnek nevezhető, az élőlény többi testrészére is heves hatással van és ahol nem áll neki ellen valami renyhébb vagy nehézkesebb anyag, azt is hasonló alakra vagy színre változtatja át.

De Trin. XI. 2, 5.

Sorra kerül már most az ember akaratának a minősége. Mert ha az helytelen, helytelenek lesznek lelki rezdülései is; ha pedig az helyes, nemcsak hibátlanok lesznek azok, hanem egyenesen dicséretre méltók. Mert minden rezdülésben benn van az akarat, sőt valamennyi nem egyéb, mint akarati működés. Mi egyéb ugyanis a vágy és a gyönyör, mint a beleegyezés akarata abba, amit akarunk? S mi egyéb a félelem és a szomorúság, mint az ellenkezés akarata azzal szemben, amit nem akarunk?

Mikor kívánoan beleegyezőnk abba, amit akarunk, vágynak, mikor pedig élvezve beleegyezőnk abba, amit akarunk, gyönyörnek mondjuk. Úgy-szintén, mikor ellenkezőnk azzal szemben, aminek bekövetkezését nem akarjuk, az ilyen akarat a félelem; mikor pedig ellenkezésben állunk azzal szem-

ben, ami akaratunk ellenére következett be, az ilyen akarat a szomorúság. S teljességgel a dolgok változatossága szerint, amelyeket kívánunk, vagy amelyektől menekülünk, aszerint hogy azok csalogatják-e vagy ellenkeznek-e az ember akaratával, ilyen vagy olyan érzelmek váltakoznak és fordulnak meg benne.

Ezért az az ember, aki Isten s nem az ember tetszése szerint él, kell, hogy a jó szeretője legyen, amiből következik, hogy a rosszat gyűlölje. S mint-hogy senki sem természeténél fogva rossz, hanem vétke miatt, az Isten szerint élő embernek „teljes gyűlölettel” (138. Zsolt. 22.) kell lennie a rosszak iránt úgy, hogy ne a vétek miatt gyűlölje az embert, se a vétket ne szeresse az ember miatt, hanem gyűlölje a vétket és szeresse az embert. Mert a vétek orvoslásával csak az marad meg, ami szeretetreméltó, semmi olyan, ami gyűlölnivaló lenne.

De Civ. Dei XIV. 6.

Súlyuktól irányított mozgásukban mintegy a testek szeretete jut kifejezésre, akár súlyukkal lefelé, akár könnyűségükkel felfelé törekednek. Mert amint a lelket a szeretet, úgy viszi a súlya a testet oda, ahová viszi.

De Civ. Dei XI. 28.

Nehézségi ereje szerint keresi a test a maga helyét. Ez az erő nemcsak lefelé, hanem a megfelelő hely felé tart. A tűz felfelé, a kő lefelé tör. Súlyuk viszi őket, keresik helyüket. A víz színe alá öntött olaj a felszínre emelkedik; az olajra öntött víz az olaj alá merül; mindegyiket a súlya hajtja, törekszik a neki való helyzetre. Amíg nincsenek jól elrendezve, nyugtalanok, ha elrendeződnek, megpihennek.

Az én nehézségi erőm az én szeretetem, ez visz engem mindenfelé. A te ajándékokból gyúl ki bennünk és visz felfelé minket. Áttüzesedünk és megyünk. Felmegyünk a szív emelkedésével (83. Zsolt. 6.) és a lépcsők énekét énekeljük.

Conf. XIII. 9.

A szeretet semmi más, mint valamit önmagáért kívánni... Minthogy a szeretet bizonyos mozgás, de minden mozgás valamire irányul, mikor kérdezzük, mit kell szeretni, azt kérdezzük, mi az, ami felé irányulnunk kell.

De div. quaest. 83. q. 35, 1.

A szeretet egy szerető emberé, szeretettel szeretünk valamit. Íme a három: aki szeret, az amit szeret, és a szeretet. Mi más hát a szeretet, mint bizonyos módú élet, mely kettőt egybeköt, vagy egybekötni kíván, ti. a szeretőt és szeretetének tárgyát.

De Trin. VIII. 10, 14.

Nincs ember, ki nem szeretne; az azonban a kérdés, mit szeret? Tehát nem arra leszünk figyelmeztetve, hogy ne szeressünk, hanem hogy válaszszuk meg, amit szeretünk.

Sermo 34. 2.

Mutass nekem pihenő és mitsem cselekvő szeretetet! Gyalázatos tetteket, házasságtöréseket, gonoszságokat, gyilkosságokat, minden parázñaságot nem a szeretet cselekszi-e? Tisztítsd meg tehát szeretetedet, a szennyecsatornába folyó vizet vezesd a kertbe, a világ felé irányuló áradását fordítsd a világ Alkotója felé.

Talán azt mondják nektek: Semmit se szeressetek? Távol legyen tőletek! Restek, halottak, megvetésre méltók, nyomorultak lesztek, ha semmit

sem szerettek. Szeressetek, de nézzétek meg, mit szerettek. Az Isten, a felebarát kedvelését szeretetnek mondjuk, a világ, a múlandóság kedvelését kéjvágynak nevezzük.* Fékezzük meg a kéjvágyat, gyakoroljuk a szeretetet!

En. 2. in Psalm. 31, 5.

TEST ÉS LÉLEK

Ez a három, az emlékezet, az értelem és a szeretet hozzám tartoznak, nem önállóak; nem maguknak, hanem nekem végzik, amit végeznek, sőt én működöm általuk. Mert én emlékezem az emlékezet által, én gondolkodom a gondolkodóképességgel, én szeretek a szeretet által. S amikor gondolkodásom élet emlékezetemre irányítom, s így bensőmben kimondom azt, amit tudok, s igaz ige születik tudásomból, mindkettő az enyém, mind a tudás, mind az ige. Mert én tudok, én mondom ki bensőmben azt, amit tudok.

S amikor emlékezetemben visszagondolva megállapítom, hogy én már megérték, szeretek vala-

* Az eredetiben az ellentét: caritas – cupiditas.

mit, ami mint ismeret és szeretet itt megvoltak, még mielőtt rájuk gondoltam volna, ismeretem és szeretetem találom meg emlékezetemben, amellyel én érzek, én szeretek, nem amazok. Úgyszintén mikor a gondolkodás emlékezik és vissza akar térni arra, amit emlékezetében visszahagyott s azt belátni, szemlélni és bensőleg kifejezni akarja, az én emlékezetem emlékezik, és az én akaratom akar, nem az övék. S ha szeretetem emlékezik és belátja, mit kell kívánnia, mit kell kerülnie, az én, nem a maga emlékezetével emlékezik; és az én értelmemmel szereti, amit értelmesen szeret, nem a magáéval.

Ezt röviden így lehet kifejezni: mind a hárommal én emlékezem, én értek, én szeretek, aki sem emlékezet, sem értelem, sem szeretet nem vagyok, hanem ezeket birtoklom. Ezeket tehát állítani lehet egy személyről, aki ezt a hármat birtokolja s nem maga ez a három.

De Trin. XV. 22, 42.

Semmiképpen sem állítható helyesen valami dologról, hogy ismerjük, amíg nem ismerjük a szubsztanciáját. Azért amikor az értelem önmagát megismeri, a maga szubsztanciáját ismeri meg s amikor

biztos önmagáról, a maga szubsztanciájáról biztos. Bizonyossága van önmagáról, amint arról meggyőző az, amit korábban mondtunk.

De egyáltalában nem biztos arról, hogy levegő, tűz vagy valami test vagy testhez tartozó valóság lenne. Tehát egyik sem; s az önismeret egész parancsa arra vonatkozik, hogy biztos legyen arról, nem az a valami, amiről bizonytalan, hanem biztos legyen arról, csakis az, aminek a létéről egyedül biztos. Mert egyformán gondolja a tüzet, vagy a levegőt, mint ahogy gondol bármi más testi valóságot.

De semmiképp sem lehetséges, hogy azt, ami maga, úgy gondolja, amint gondolja azt, ami nem maga. Mert a képzeleterővel gondolja mindazt, akár a tüzet, akár a levegőt, akár ezt vagy azt a testet vagy valamely részt vagy a test összetartozását és mértékét. Persze nem mondják, hogy mindez az értelem, hanem hogy ezek valamelyike. Ám ha ezek valamelyike lenne, másképpen gondolná azt, mint a többit, ti. nem képszerű képzet alakjában, amint gondoljuk a távollévő dolgokat, amelyeket testi érzékkel érintettünk, akár teljesen azok, akár valami ilyenneműek; hanem egy bizonyos nem képzelt, valóságos jelenlét módján (semmi sem jelenlévőbb önmagánál): amint gondolja, hogy él, hogy emlékezik, hogy ért, hogy akar. Mert mindezt magában ismeri, s nem képzelet, hogy

ezeket mintegy magán kívül, érzékileg érintené, amint bármi testi valóságot érintünk.

De Trin. X. 10, 16.

Minden test kétségtelenül részekből áll... A szellemi teremtmény, aminő a lélek, a testhez viszonyítva egyszerűbb, a testhez való viszonyítás nélkül pedig sokszerű, nem egyszerű. Egyszerűbb a testnél ugyanis azért, mert nem mint valami tömeg árad szét a hely térfogatában, hanem a testben ott van egészen az egészben és egészen annak minden részében. Innen van, hogy ha a test bármely csekély részében történik valami, amit a lélek érez, bár nem az egész testben történik az, a lélek mégis egészében érzi, mert nem maradt az egész előtt rejtve.

De minthogy a lélekben is valami más a művészi készség, más a restség; valami más az éleselméjűség, más az emlékező készség; más a vágyakozás, más a félelem; más az öröm, más a szomorúság s ezek bármelyike a másik nélkül, egyik nagyobb, másik kisebb mértékben, a sokféle sokféleképpen található a lélek természetében, nyilvánvaló, hogy a lélek nem egyszerű, hanem sokszerű természet.

De Trin. VI. 6, 8.

Habár Isten teremtette a lelket, megvan annak a maga szubsztanciája, mely se nem föld, se nem tűz, se légnemű, se nedves; hacsak talán azt nem gondolnánk, Isten megadta a földnek, hogy föld legyen, és semmi más, és a léleknek nem adta meg, hogy lélek legyen, és semmi egyéb. Ha pedig akarod, hogy meghatározzam neked a lelket, s azért kérdezed, mi a lélek, könnyen megfelelek. Mert véleményem szerint bizonyos észben részesedő szubsztancia, mely a test kormányzására van rendelve.

De quantitate animae 13, 22.

Az emberben is találunk háromságot, azaz az értelmet, az önmagáról való ismeretet és a szeretetet, mellyel magát szereti. De ez a három úgy van az emberben, hogy nem maguk az ember. Az ember ugyanis, amint a régiek meghatározták, értelmes halandó élő lény. Ezért azok a kiváló képességek az emberben vannak, nem maguk az ember. Egy személy is, azaz mindenegybes ember birtokolja ezt a hármat értelmes lelkében.

Ha az embert úgy is határozzuk meg, hogy azt mondjuk; az ember lélekből és testből álló eszes szubsztancia, nem marad kétség aziránt, hogy az embernek van lelke; mely nem test, van teste, mely

nem lélek. S azért ama három nem az ember, hanem az ember birtokai, vagy az emberben vannak. Ha el is tekintünk a testtől, csak a lélekre gondolkunk, az értelem olyan valamije, amilyen a feje, szeme vagy az arca, de nem testnek gondolva eze-
ket. Tehát nem a lelket, hanem azt, ami kiváló a lélekben, nevezzük értelemnek.

De Trin. V. 6, 10; 7, 11.

Nagy mélység az ember, akinek hajszálait is számszerint ismered Uram, s egy sem vész el számodra. S mégis könnyebb megszámolni haja szálait, mint érzéseit és szíve indulatait.

Conf. IV. 14, 22.

Valami nagy dolog az ember, ki Isten képére és hasonlatosságára lett teremtve, nem halandó testbe zártsága szerint, hanem értelmes lelkének méltóságával, mellyel az állatokat felülmúlja.

De doct. christ. II. 22, 20.

MIRE KÉPES A LÉLEK?

Ó, bárcsak megkérdezhetnénk valaki nagy tudóst, nemcsak, hanem valakit, aki nagy szónok is és bizonyly igen bölcs és tökéletes ember! Hogy elmondaná és vitázva kifejtené, mire képes a lélek a testben, mire önmagában, mire képes Isten-nél, akihez legközelebb van, ha teljesen tiszta s akiben bírja legfőbb és minden boldogságát! Mint-hogy pedig most hiányzik ehhez az a másik ember, de nem merlek cserbenhagyni, így meg lesz az a hasznom, hogy míg tudatlanul fejtegetem, mire képes a lélek, mire vagyok képes önmagam, bizton-sággal megtapasztalom . . .

Tehát az első, amit bárki könnyen megfigyelhet az, hogy a lélek jelenlétével élteti ezt a földi és halandó testet. Egybefűzi és egybetartja azt, nem engedi szétesni és elsorvadni. Elosztja a táplálékot a tagok között, mindegyiknek megadva a maga járandóságát. Fenntartja a test arányát és mértékét, nemcsak a szépségben, hanem a növekedésben és nemzésben is. De azt is látjuk, hogy ezek az ember közös tulajdonságai a fákkal, mert ezekről is mondjuk, hogy élnek, látjuk és ismerjük mind-egyikük megőrzi a maga eredeti nemét, táplálkozik, növekszik, szaporodik.

Emelkedj tehát a második fokra s lásd, mire

képes a lélek az érzékekben, ahol az élet nyilvánvalóbb és megragadhatóbb módon érthető... De senki sem tagadja, hogy minderre megint az állatokban is képes a lélek.

Lépj hát a harmadik fokra, ami már az ember tulajdonsága, s gondolj az emlékezetre, nem a belénőtt dolgok megszokottsága formájában, hanem számtalan ajánlott és megtartott dolog megfigyelésében és jelében, a kézművesség sokféle fajára, a földművelésre, a városok építésére, a különböző építmények és vállalkozások sokféle csodájára...

De még ez is tanult és tanulatlan emberek, jó és rossz lelkűek közös bősége. Tekints feljebb tehát és ugorj a negyedik fokra, ezen kezdődik a jóság és minden igaz dicséret. Mert innen meri a lélek önmagát elébehelyezni nemcsak a saját testének, amennyiben része az a mindenségnek, de egyáltalában minden testnek. S ami annak jó, azt nem a maga részére is annak tartja, s a maga erejéhez és szépségéhez mérve attól megkülönbözteti magát, s azt kevésre becsüli. S innen, minél inkább örömet leli magában, annál inkább elvonja magát a szennyes dolgoktól, a szennytől teljesen megtisztulni, teljesen tisztává és rendezetté igyekszik magát tenni. Erősíti magát minden ellen, ami elhatározásától és nézetétől eltéríteni igyekeznék. Az emberi közösséget nagyra becsüli, nem akarja másnak sem azt, amit magának sem kíván; enge-

delmeskedni akar a tekintélynek s a bölcsek parancsának azzal a hittel, hogy általuk az Isten szól...

Ha ez megtörtént, azaz a lélek minden romlástól megszabadult és szennytől megtisztult, végre nagy örömben bírja önmagát, már egyáltalában nem félti magát vagy nem aggódik valamitől önmaga miatt. Ez tehát az ötödik fok. Mert más megtisztulni és más a tisztaságot megtartani; teljesen más tevékenységgel szerzi vissza a tisztaságát, és mással örködik azon, hogy be ne szennyeződjék. Ezen a fokon a lélek felfogja minden részről, milyen nagy. Midőn ezt felfogta, hatalmas és hihetetlen bizalommal Istenbe megy, azaz magának az igazságnak a szemléletébe, s amiért annyit fáradozott, találja legmagasabb és titokteljes jutalmát.

De ez a tevékenység, azaz a vágy, hogy belássa azt, ami valóban és legfőbb értelemben van, a lélek legmagasabb látása, nincs ennél tökéletesebb, jobb és helyesebb. Ez lesz tehát a tevékenység hatodik foka...

Az igazságban tényleg nincs megújulás, hacsak előbb meg nem tisztult a szív, azaz ha előbb nem tartóztatta meg magát és nem tisztította meg magát a múlandó dolgok kívánságának és salakjának még csak a gondolatától is. Azután már magában az igazságnak a látásában és szemlélésében van a lélek hetedik és utolsó foka. Nem is fok ez már,

hanem valami tartózkodás, ahová ama fokokon át jut. Mit mondjak, micsoda öröm, micsoda megízlelése ez a legfőbb és igaz Jónak; micsoda lehetete ez derült világosságának és örökkévalóságának...

A lélek felfelé emelkedésénél tehát, tanítás okából, az első aktust nevezzük éltetésnek, a másodikat érzékelésnek, a harmadikat mesterségnek, a negyediket erénynek, az ötödiket csendnek, a hatodikat belépésnek, a hetediket szemlélődésnek. Így is hívhatjuk azokat: a testért, a testen át, a test körül, önmagához, önmagában, Istenhez, Istennél. És így is lehet: szép másért, szép máson át, szép más körül, szép a széphez, szép a szépben, szép a szépséghez, szép a szépségnél.

De quantitate animae c. 33; 35.

A LÉLEK HALHATATLAN

Az igazságot nem szemlélheti a lélek önmaga által másképp, mint csak az azzal való valami egybekapcsolódásban. Mert mindazt amit szemlélünk, vagy gondolunk, vagy az érzéssel, vagy az értelemmel fogjuk fel. De amit az érzéssel fogunk fel,

érezzük, hogy rajtunk kívül van és a tér foglalja magában, ezért állítjuk, hogy nem is fogható fel. Amit azonban megértünk, nem úgy értjük meg, mintha máshová lenne helyezve, mint maga az értő lélek, mert egyúttal azt is megértjük, hogy nincs a térbe helyezve.

Azért ama egybekapcsolódása a szemlélő léleknek és az általa szemlélt igazságnak, vagy úgy van, hogy az alany a lélek, ama igazság pedig ebben az alanyban van; vagy ellenkezőleg az igazság az alany és abban a lélek; vagy mind a kettő szubsztancia. Ha a három közül az első áll, a lélek éppoly halhatatlan, mint az észigazság ama korábbi vita alapján, hogy az észigazság csak élő valóságban létezhet.* Ugyanaz a szükségszerűség a második esetben. Mert ha ama igazság, amit Észnek mondunk, semmi változósággal nem bír, mint nyilvánvaló, nem változtathatja meg azt, ami benne mint alanyban van. Hátra van tehát a vita a harmadik lehetőségről.

Mert ha a lélek szubsztancia, és szubsztancia amaz Ész is, amellyel egybekapcsolódik, nem gondolhatja valaki lehetetlennek, hogy az igazság megmaradásával a lélek elpusztul. De nyilvánvaló, amíg a lélek nem válik el az igazságot hordozó Éstől, s ahhoz tapad, szükségképpen fennmarad

* Eredetileg a létező Isten értelmében.

és él. Mert végre is micsoda erő választhatná el? Talán testi erő? Melynek hatóképessége, eredete is alacsonyabbrendű s különálló rendbe tartozik? Semmi esetre. Talán állati erő? De az is mi módon? Vagy talán valami erősebb lélek, mely csak úgy szemlélheti az észigazságot, ha a másikat attól elválasztja? Ám az észigazság egy szemlélőnek sem hiányzik, ha mindnyájan szemlélik azt s mint-hogy semmi sem hatalmasabb magánál az Észnél, melynél semmi sem változatlanabb, semmiképp sem lesz a lélek erősebbel való kapcsolat folytán az Ésszel való kapcsolat híján.

Hátramarad, hogy vagy maga az igazságot hordozó Ész választja el magától, vagy a lélek választja el magát akarattal tőle. De semmi irigység nincs abban a természetben, sőt inkább élvezetre nyújtja magát a léleknek. Azután minél inkább van valami, annál inkább létezővé teszi azt, ami vele egybekapcsolódik, aminek ellentéte a megsemmisülés.

Nem kisebb lehetetlenséggel állíthatná valaki, hogy a lélek akarattal válik el attól az Észtől, mikor nincs szétválási lehetőség olyan dolgok léte között, melyeket nem tartalmaz a hely... Kell-e már következtetnünk, hogy a lélek halhatatlan? Vagy ha nem is választható el, elmúlhat.

Ám ha az Észnek ama ereje, a maga egybekapcsolódásával áthatja a lelket, mert nem lehetsé-

ges, hogy ne hassa át, bizonynyal úgy hatja át, hogy létet ad annak. Mert maga az a legteljesebb Ész, amelyen a legnagyobb változatlanságot is értjük. Ennélfogva akit magából áthat, kényszeríti is a létre valami módon. A lélek tehát csak az Észről elválva múlhat el; de nem válhat el, mint fentebb bizonyítottuk, tehát nem halhat meg.

De immortalitate animae c. 6.

Esetleg talán az életet a test valami arányos vegyületének kell hinnünk, mint némelyek vélték. Bizonyára sohasem gondoltak volna erre, ha a test állapotától ugyancsak idegen és tisztult lélekkel képesek lettek volna a valóban létező és változatlan valóságokat meglátni. Mert ki ne tapasztalta volna, ha jól magába tekint, annál tisztábban értett meg valamit, minél inkább képes volt értelme figyelmét a testi érzékektől elvonni és elvezetni?

Ha a lélek a test arányos vegyülete lenne, ez semmiesetre sem lenne lehetséges. Mert az a létező, melynek nem lenne sajátos természete s önmagában fennálló valóság sem lenne, hanem olyan elválaszthatatlanul létezne a testben, mint hordozó alanyban, mint a szín, vagy az alak, semmiképpen sem törekedne a testtől az értelmi valóságok fel fogására elfordulni. Sőt, csak amennyire erre ké-

pes, annyiban szemlélhetné azokat s válna azzal a szemlélettel jobbra és kiválóbbá. Az alak vagy a szín ugyanis, vagy maga a test arányos vegyülete, mely meghatározott keveréke ama négyféle természetnek, melyekből a test áll, semmi módon nem képes attól elfordulni, amelytől, mint tartó alanytól elválaszthatatlan.

Azok, amiket a lélek megért, mikor elfordul a testtől, bizonyítva nem testi valóságok, s mégis léteznek, sőt a legteljesebben léteznek, mert mindig ugyanazon a módon állnak fenn. Mert nem lehet lehetetlenebb dolgot állítani, mint azt, van, amit szemmel látunk, nincsen, amit értelmünkkel szemlélünk. Az esztelen kételkedhetik csak abban, előbbre helyezendő-e hasonlíthatatlanul az értelem a szemnél? Midőn pedig a lélek szemléli ezeket az azonos módon fennálló, értelemmel felfogható valóságokat, eléggé megmutatja, hogy hozzájuk van kapcsolódva valami csodálatraméltó testetlen módon, ti. nem helyhez kötötten.

Mert azok vagy benne vannak, vagy ő van azokban. Bármelyik legyen ezek közül az eset, akár úgy, hogy az egyik a másikban van, mint alanyban, akár úgy, hogy mind a kettő szubsztancia. Ha az első áll, nincsen a lélek a test alanyában, amint a szín vagy az alak, mert vagy maga szubsztancia, vagy egy másik alanyban van, mely nem test. Ha pedig a másik az igaz, nincs a lélek a testi

alanyban, mint a szín, mert szubsztancia. A test arányos vegyülete pedig a testi alanyban van, úgy mint a szín; a lélek tehát nem a test vegyülete, hanem élet a lélek. Önmagát semmi sem hagyja el, az hal meg, amit az élet elhagy: nem halhat tehát meg a lélek.

De immortalitate animae c. 10.

A Teremtő képét az ember eszes vagy értelmes lelkében kell megtalálni, melybe halhatatlanul van halhatatlansága beleoltva. Mert amint maga a lélek halhatatlansága különbözőképpen érthető, van ugyanis a léleknek is halála, ha hiányával van a boldog életnek, ami a lélek igazi életének mondható, mégis azért mondjuk halhatatlannak, mert bármilyen is az élete, mégha a legnyomorúságosabb is, sohasem szűnik meg. Mint ahogy az ész vagy az értelem benne majd kábultnak, majd kicsinynek, majd nagynak tűnik, de mindig eszes és értelmes az emberi lélek. Azért ha Isten képére lett teremtve, amennyiben eszét és értelmét Isten megismerésére és látására használhatja, tényleg amióta csak létezni kezdett, ez az oly nagy és csodás teremészet, mindig megvan benne ez a kép, ha mégannyira elhasználódott is, hogy már alig van meg, vagy homályos és eltorzult, vagy tiszta és szép.

Éppen méltóságának eltorzulását fájlalva mondja a Szentírás: „Bármint kép jár-kél az ember, de hiába is fáradozik, halmozza a kincset és nem tudja, kinek gyűjti” (38. Zsolt. 7). Nem tulajdonítana hiábavalóságot az Isten képének, ha ezt nem látná eltorzultnak. De hogy az az eltorzulás nem oly súlyos, ami megsemmisítené a képet, eléggé kimutatja mondván: „Bár mint kép jár-kel az ember”.

De Trin. XIV. 4, 6.

Hogyan igazolódik ama oly tisztán látott, annyira megvizsgált, annyira tisztázott, annyira bizonyos nézet, hogy minden ember boldog akar lenni, ha még azok is, akik már boldogok, akarnak is, nem is akarnak boldogok lenni? Vagy ha akarnak, amit az igazság harsányan kiált, amint a természet hajtja őket, melybe a legjobb és változhatatlanul boldog Teremtő oltotta azt be, mondom, ha boldogok akarnak lenni, akik azok, biztosan nem akarják, hogy ne legyenek boldogok. Ha pedig nem akarják, hogy ne legyenek boldogok, kétségtelenül nem akarják, hogy boldogságuk felemészthődjék és megsemmisüljön. Hiszen csak ha élnek, lehetnek boldogok, nem akarják tehát, hogy életük megsemmisüljön. Halhatatlanok akarnak hát lenni

mindazok, akik valóban boldogok, vagy azok lenni vágnak. Ám nem él boldogan, akinek nincs meg az, amit akar, semmiképp sem lehet tehát az élet valósággal boldog, ha nem örökkévaló . . .

Erre vonatkozólag emberi bizonyítékokat feltalálni iparkodva, csak igen kevés nagytehetségű, nyugodt idővel rendelkező, igen magas képzettségű ember juthatott egyedül a lélek halhatatlanságának felderítésére. De a lélek számára a boldog életet nem találták állandónak, azaz igazinak. Azt állították ugyanis, hogy az a boldogság után visszatér ennek az életnek a nyomorúságába. S akik közülük szégyelltek ilyen nézetet tartani, úgy vélték, hogy a megtisztult lélek test nélkül kerül az örök boldogságba. Ám úgy gondolták a világ visszatérő örökkévalóságát, hogy azzal maguk adták cáfolatát a lélekről vallott nézetüknek . . .

A hit pedig nem emberi bizonygatás, hanem isteni tekintély alapján ígéri, hogy halhatatlan lesz a teljes ember, aki tényleg testből és lélekből áll s ezért valóban boldog lesz. Ezért, miután az Evangélium azt mondja, hogy Jézus „azoknak, kik őt befogadták, hatalmat adott, hogy Isten gyermekeivé legyenek” s röviden kifejti, mit jelent őt befogadni, mondván: „Kik hisznek az ő nevében”, azt is hozzáfűzi, mi módon lesznek Isten gyermekeivé. „Kik nem a vérből, sem a test ösztönéből, sem nem a férfi indulatából, hanem Istentől szü-

lettek". Hogy ez az emberi erőtlenség, amelyet látunk és hordozunk, ne essék kétségbe ily nagy felmagasztalás felől, nyomban hozzáfűzi: „És az Ige testté lett és miköztünk lakozott” (Jn. 1, 12–14). Hogy az ellentétből váljék érthetővé, ami hihetetlennek látszik.

Ha ugyanis az Isten természet szerinti Fia az emberek fiaiért irgalomból ember fia lett, mert ez áll: „Az Ige testté lett”, emberek között „lakozott”: mennyivel inkább hihető, hogy akik természet szerint emberek fiai, Isten kegyelme által Isten gyermekeivé lesznek és Istenben laknak, akiben egyedül s akitől egyedül lehetnek boldoggá azok, kik az ő halhatatlansága részeseivé lettek. Hogy erről meggyőzzön bennünket, lett az Isten Fia fiandóságunk részesévé.

De Trin. XIII. 8, 11; 9, 12.

Mikor közelgett a nap, melyen anyámnak ebből az életből távoznia kellett, te tudtad azt a napot, mi nem sejtettük, történt, amint hiszem, a te titkos rendelésed folytán, hogy ő meg én egyedül álltunk egy ablaknak dőlve, mely a belső kertjére nyílt a háznak, melyben laktunk, Ostiában, a Tiberis kikötőjénél. Hosszú utazásunk fáradalmai

után, a világ zajától távol, erőt gyűjtöttünk ott a hajóútra.

Egymagunkban édesen-kedvesen beszélgettünk s „a múltat felejtve és az előttünk álló felé szállva” (Filipp. 3, 13.) a te jelenlétedben, ki az Igazság vagy, egymás között találgattuk, milyen lesz majd a szentek örök élete, melyet „szem nem látott, fül nem hallott, sem emberi szívbe fel nem hatolt” (I. Kor. 2, 9). Lelkünk ajka szomjúhozott a te forrásodnak, a benned levő élet forrásának mennyei vize után (35. Zsolt. 10), hogy cseppjeiből ameny-nyit csak tudunk felfogva, elmélkedhessünk erről a fenséges kérdésről.

Mikor arra tért beszélgetésünk, hogy az érzéki gyönyört, bármekkora legyen s bármekkora testi fényben tündököljön is, az örökélet örömeivel nemcsak összehasonlítani, de még egyszerre említeni sem érdemes, még égetőbb vággyal emelkedve utána, fokozatosan áthaladtunk az egész testi világon, az égboltozaton is, ahonnan a nap, a hold és a csillagok világítanak a földre. S bensőnkben elmélkedve, beszélgetve, alkotásaidat csodálva még feljebb szálltunk s lelkünkhöz értünk. Azon is túlhaladtunk, hogy elérjük a kifogyhatatlan bőség birodalmát, ahol Izraelt örökké táplálad az igazság kenyerével s ahol az élet a Bölcsesség, általa lesz mindaz, ami volt és lesz, csak ő maga nem változik, ugyanaz, aki volt és lesz örökké. Sőt he-

lyesebben múlt és jövő nincs számára, hanem csak a lét, mert örökkévaló, aminek pedig múltja és jövője van, nem örökkévaló.

S míg így beszéltünk és áhítoztunk utána, hal-
kan megérintettük szívünk heves dobbanásával.
Felsőhajtottunk s otthagytuk odakötözve „lelkünk
zsengéit” (Róm. 8, 23.) és visszatértünk a száj mo-
rajához, ahol kezdődik és elhallgat a szó. De mi
hasonló a te Igédhez, a mi Urunkhoz, ki öregedés
nélkül megmarad önmagában és megújít mindent
(Bölcs. 7, 27)?

Így szoltunk tehát: Ha valakiben elcsendesednék
a test vihara, csendben maradnának a föld, a víz,
a levegő képzetei, elnémulna az égbolt és maga a
lélek is hallgatna önmagáról s magára nem gon-
dolván, önmaga fölé emelkedne; ha elnémulnának
az álmok és látomások; ha minden nyelv és min-
den jel és minden múlandó elmúlna számára; mert
ha valaki figyel, mindnyájan ezt mondják: „Nem
mi alkottuk magunkat, hanem ő alkotott minket,
aki megmarad örökké” (99. Zsolt. 3, 5).

De ha e szavak után mégis elnémulnának, mert
feléje fordulva hallgatnák őt, aki teremtette őket,
s egyedül ő maga szólna, nem általuk, hanem ön-
maga, hogy szavát halljuk; nem emberi nyelvvél,
sem angyali szóval, sem mennydörgés által, sem a
hasonlóság rejtélyén keresztül; hanem őt magát,
kit mindebben szeretünk, ha mindezek nélkül hall-

hatnók őt, ahogy most felemelkedtünk és a gondolat röptével érintettük a mindent meghaladó örök Bölcsességet; ha ez folytatódna és eltűnnének a merőben másfajta látomások és ez az egy elragadná, felemésztené és a legbelsőbb örömekbe rejtene szemlélőjét, nem ilyen-e az örök élet, amilyen volt a megértésnek ama pillanata, melyben sóhaj tört fel belőlünk, nem ezt jelenti-e a mondas: „Menj be Urad örömébe” (Mt. 25, 21)? S mikor lesz ez? Vajon akkor-e, amikor „mindnyájan feltámadunk ugyan, de mindnyájan nem változunk el” (I. Kor. 15, 51)?

Conf. IX. 10, 23-25.

A LÉLEK ÉLETE

Amiként a test élete a lélek, úgy az ember boldog élete Isten.

De Civ. Dei XIX. 26.

Amint maga a lélek testének élete, úgy Isten magának a léleknek élete. Amiképpen tehát meg-

hal a test, ha elhagyta a lélek, vagyis élete, úgy meghal a lélek, ha elhagyta Isten.

Sermo 273, 1.

Más a lélekben az, amiből a testet élteti s ami őt magát élteti. Jobb ugyanis, mint a test; de önmagánál jobb az Isten. Önmaga tehát a test élete, ha esztelen, igaztalan, gonosz is. Minthogy pedig az ő élete Isten, mint mikor maga a testben van, ad annak erőt, kellemet, mozgékonytságot, a tagok szolgálatát; így amikor benne az élet Isten, ő ad neki bölcsességet, jámborságot, igazságosságot, szeretetet.

In Joan. Evang. tr. 19, 12.

Ó, Uram, szolgád vagyok, szolgád és fia szolgálódnak!

Széttörted bilincseimet; a hála áldozatát bemutatom neked (115. Zsolt. 16, 17). Dicsérjen szívem és nyelvem s minden csontom mondja: „Uram, ki hasonló hozzád?” Mondja, s te felelj nekem s „mondd lelkemnek: Üdvösséged én vagyok” (34. Zsolt. 10, 3).

Ki vagyok én, milyen vagyok én? Mi rosszat

nem cselekedtem tettel, vagy ha nem tettel, beszéddel, vagy ha nem beszéddel, akaratommal? De te, Uram, jóságos vagy és irgalmas, letekintettél halálom mélységébe és jobboldal szívem mélyéből kimerítetted a romlás örvényét. Ez pedig nem más, mint nem akarni, amit akartam s akarni, amit te akarsz.

De hol volt oly sok éven át akaratom szabadsága s micsoda mély és titkos rejtekből lett egy pillanat alatt előszólítva, hogy nyakamat szelíd igádba hajtsam s vállaimat könnyű terhed alá (Mt. 11, 30.), Krisztus Jézusom, segítőm és Megváltóm? Milyen édes lett számomra egyszerre nélkülözni a hiábavalóságok édességét; amit elveszteni féltem, most már öröm volt attól szabadulni. Mert kiűzted őket belőlem, te igazi és legfőbb Édesség. Kiűzted őket, s beléptél helyükbe, ki minden élvezetnél édesebb vagy, de nem a testnek és vérnek; ragyogóbb vagy minden fénynél, de minden rejteknél bensőségesebb; minden tiszteletnél fonságesebb, de nem a magukat fennhíjázóknak.

Most már szabaddá vált lelkem a hírnév és szerzés s az érzéki vágy szennyében való fetrengés és kaparás mardosó gondjaitól. S dadogva szóltam hozzád világosságom, gazdagságom, üdvösségem, én Uram Istenem!

Későn kezdtelek szeretni, annyira régi és annyira új Szépség, későn kezdtelek szeretni! Te bennem voltál, én meg kinn és idekinn kerestelek, szépséges alkotásaidra rohantam rútságomban. Velem voltál, de én nem voltam veled. Azok tartottak távol tőled, amik ha benned nem léteznének, egyáltalában nem lennének.

Hívtál, kiáltottál, megtörted süketségemet. Ragyogtál, fénylettél és megfutamítottad vakságomat. Illatod kiáradt, magamba szívtam s utánad lelkendezek. Ízleltelek, éhezlek, szomjazlak. Megérintettél s én lángra lobbantam békéd után.

Conf. X. 27.

Elbukott az angyal, elbukott az emberi lélek s mutatták minden szellemi teremtménynek az örvényt a sötétség mélységében, ha kezdettől nem parancsoltad volna: „Legyen világosság”, s ha nem lett volna világosság s mennyei birodalmad minden lakója engedelmesen hozzád nem simul s nem nyugszik meg Szentlelkedben, ki változhatatlanságában lebeg a változó mindenség felett. Különben az „egék ege” maga is sötét örvény lenne „most pedig világosság az Úrban” (Efez. 5, 8).

Mert maguknak a bukott, világosságod ruhájából kivetkőzött, sötétségüket meztelenségükben el-

áruló szellemek nyomorúságos nyugtalanságában megmutatod eléggé, mily nagyra szántad értelmes teremtményedet, akinek, hogy boldog megnyugvásra jusson, semmiképp sem elég az, ami nálad kisebb, következőleg önmagának sem elég. Mert Istenünk, te teszed világossá sötétségünket (17. Zsolt. 29.), te szövöd ünnepi ruhánkat és sötétségünk olyan lesz, mint a fényes nappal (138. Zsolt. 12).

Add nekem Istenem magadat, add vissza nekem magad, hiszen szeretlek; s ha ez kevés, gerjessz erőteljesebb szeretetre. Nem tudom lemérni, mennyi hiányzik szeretetemből, hogy elégséges legyen arra, hogy életem ölelésedbe folyjon s ne forduljon el, míg csak el nem rejtőzik arcod rejtékében (30. Zsolt. 21). Csak azt tudom, nélküled rossz a sorsom, nemcsak magamon kívül, de önmagamban is; és nyomorúság nekem minden bőség, ami nem az én Istenem.

Conf. XIII. 8.

Amennyire képesek voltunk, az Istentől teremtett világból adtunk figyelmeztetést azok részére, akik az ilyen dolgokban indokolást kívánnak, hogy ami láthatatlan őbenne, a teremtmények révén, amennyire lehetséges, az értelem felismerhesse

(Róm. 1, 20). Leginkább az eszes és értelmes teremtmény révén, ki Isten képére lett teremtve. Benne szemlélhetik, mint tükörben, amennyire lehetséges, ha képesek, a Háromságos Istent, emlékezetükben, értelmükben, akaratukban.

Aki átélve belátja, hogy e három Istentől adott természetes rendje értelmes lelkének, s hogy mily nagy valami, hogy értelmes lelkével az örökkévaló és változhatatlan természetéről elmélkedhet, megpillanthatja, kívánhatja őt, amikor megemlékezik róla emlékezetével, értelmével belátja, szeretetével átöleli, bizonyára feltalálja ama legfőbb Háromság képét. Hogy erre a legfőbb Háromságra emlékezzék, hogy őt lássa, szeresse, hogy reá gondoljon, őt szemlélje, benne találja gyönyörűségét, erre kell az életet teljességében irányítani.

De Trin. XV. 20, 39.

ISTEN ÉS A VILÁG

A VÁLTOZÓ ÉS MÚLANDÓ VILÁG EREDETE

Eltekintve a prófétai beszéd¹től, maga a világ változandóságának és mozgékonyságának pontos rendjével s minden látható dolognak igen szép alakjával mintegy hallgatagon hirdeti, hogy teremtvé lett és csakis Isten, ki kimondhatatlanul és láthatatlanul nagy s kimondhatatlanul és láthatatlanul szép, létesíthette.

De Civ. Dei XI. 4, 2.

„Seregek Istene, állíts minket helyre, ragyogtasd ránc arcodat, hogy megszabaduljunk” (79. Zsolt. 4). Mert bármerre fordul is az emberi lélek, rajtad kívül mindenütt fájdalom tapad hozzá. Még ha szépségekhez tapad is, rajtad és önmagán kívül. Mert azok sem volnának, ha nem tőled lennének. Keletkeznek és elmúlnak; keletkezésükben mintegy elkezdődik létük, majd növekednek, hogy

kiteljesedjenek, és kiteljesedvén előregszenek és elpusztulnak; nem mindnyájan öregszenek meg, de mindnyájan elpusztulnak.

Mikor tehát keletkeznek és kifejlődni törekednek, minél gyorsabban növekednek, hogy létük megvalósuljon, annál jobban sietnek, hogy ne legyenek többé. Ez az ő létüknek a rendje. Ennyit rendeltél nekik, mivel részeik a valóknak, melyek nem léteznek mind egyszerre, hanem az eltűnés és előtűnés egymásutánjában alkotják a világmindenséget, melynek részei. Íme, így alakul ki beszédünk is hangzó jelekből. Mert nem lenne összefüggő a beszéd, ha az egyik szó, miután a maga részéről elhangzott, nem tünne el, hogy nyomon kövesse a másik.

Conf. IV. 10, 15.

Némelyek elhíttetni akarták, hogy az Atyaisten nem mindenható, nem mintha ezt merték volna ki mondani, hanem hagyományaik ennek a gondolatáról és hitéről győzik meg őket. Mert amikor azt állítják, volt olyan természet, amelyet a mindenható Isten nem teremtett, de abból alkotta ezt a világot, melynek szép rendjét elismerik, olyan értelemben tagadják a mindenható Istent, hogy nem hiszik, megteremthette volna a világot, ha nem

használt volna fel annak alkotására más természetet, amit nem ő maga teremtett. A testi látás tapasztalata szerint ugyanis a munkások, a házépítők, s mindennemű kézműves csak úgy folytathatja művét eredménnyel, ha valami kikészített anyag van segítségére. Így a világ alkotóját sem tartják mindenhatónak, ha ő a világot nem alkotta volna meg: valami nem általa alkotott természet anyagkénti segítsége nélkül.

Am ha elismerik, hogy a mindenható Isten a világ alkotója, el kell azt is ismerniök, hogy a semmiből teremtette azt, amit teremtett. Mert nem létezhet valami, aminek nem ő lenne a teremtője, minthogy mindenható. Mert ha valamit valamiből teremtett is, mint az embert az agyagból, semmiesetre sem abból teremtette, amit nem maga teremtett; mert a földet, melyből való az agyag, a semmiből teremtette. És ha magát az eget és a földet, azaz a világot és mindent, ami abban van, valami anyagból teremtette, amint írva van: „Ki a világot láthatatlan anyagból teremtetted” (Bölcs. 11, 18), vagy „alaktalan” anyagból, mint némely szöveg tartalmazza, semmiesetre sem szabad hinnünk, hogy maga az az anyag, amiből a világ teremtetett, ha még oly alaktalanul, még oly láthatatlanul, bármiféle módon létezett is volna, önmagától lett volna, mintha Istennel egyenlően örökkévaló,

vagy egykorú lenne. Hanem minden létmódját, amit bírt, hogy bármiképp létezessen, s a különböző dolgok formáit befogadhassa, senki mástól nem kapta, csak a mindenható Istentől; az ő jóságából van nem csupán bárminek a formája, de még bármi is, ami formálható.

De fide et symbolo II. 2.

Mikor azt mondjuk, hogy Isten a semmiből alkotta, amit alkotott, ez csak annyit jelent, hogy nem a maga lényéből alkotta azt... tehát a semmiből van az, ami nincs valamiből; mert ha Isten alkotott is némely valót másból, amiből azokat alkotta, nem más dolgokból alkotta.

C. Jul. Pel. op. imp. V. 31.

A TEREMTÉS ISTENI TEVÉKENYSÉG

De hogyan teremtetted az eget és a földet, s mi volt oly nagy munkád szerszáma? Mert nem úgy teremtetted, mint egy művész, aki testet alkot meglévő testből lelki elgondolása szerint s képes azt az alakot megadni, mely lelki szeme előtt lebeg..

Téged dicsér minden, mindennek alkotóját. De hogyan teremtetted őket? Hogyan teremtetted Istentem az eget és a földet?

Egészen bizonyos, hogy nem az égen, sem a földön teremtetted az eget és a földet; se nem a levegőben, vagy a vizekben, hisz ezek is az éghez és a földhöz tartoznak; nem is a világegyetemben teremtetted a világmindenséget, mivel nem volt tér, ahol létrejöhetett volna, mielőtt bármi is lett. Kezdedben sem tartottál valamit, amiből teremtetted volna az eget és a földet, mert honnan vetted volna azt, amit nem teremtettél, hogy abból teremts valamit? Mert létezik valami léteden kívül? Tehát szóltál és lettek s igéd erejében teremtetted őket (32. Zsolt. 9).

Conf. XI. 5.

Úgy mondják, Platon volt az első, ki az ideáknak nevet adott, nem mintha ez a név, mielőtt ő használatba hozta, nem lett volna, vagy mintha azok a dolgok, amiket ideáknak nevezett, nem léteztek vagy senki sem ismerte volna őket. Inkább talán mások másféle néven nevezték őket. Hiszen szabad bármely ismeretlen dolognak, aminek nincs kialakult neve, tetszőleges nevet adni. Mert nem valószínű, hogy Platon előtt egyáltalában nem let-

tek volna bölcs emberek, vagy nem ismerték volna azokat, amiket – mint mondják – Platon ideáknak nevezett, bármik legyenek is azok. Oly nagy erő rejlik ugyanis azokban, hogy senki sem lehet bölcs, ha azokat meg nem értette . . .

Nos, az ideák a dolgok bizonyos szilárd és változatlan eredeti formái vagy lételvei, melyek maguk nem formálódtak s ezért örökkévalók és mindig azonos módon megmaradnak, az isteni értelem foglalja azokat magában. Míg azok maguk sem nem keletkeznek, sem nem múlnak el, mégis úgy mondják, szerintük alakul mindennek a létformája, ami keletkezhet, vagy elmúlhat, és minden, ami tényleg keletkezik és elmúlik. Állítják, hogy csak az értelmes lélek szemlélheti azokat, kiváló részével, azaz magával az értelemmel vagy ésszel, mintegy belső vagy értelmes tekintetével vagy szemével. S nem minden vagy bármelyik értelmes lélek ilyen, hanem, állítják, az alkalmas arra a szemléletre, amelyik szent és tiszta, azaz amelyiknek a szeme, amellyel azok láthatók, egészséges, tiszta, nyugodt, hasonló azokhoz, amiket látni szándékozik.

De ha ezeket még nem is szemlélheti, melyik istenfélő és az igaz vallásba beavatott ember mérészeli tagadni, sőt inkább vallania kell, mindazt, ami van, azaz mindazt, ami a saját nemébe a saját természete alapján tartozik, hogy legyen; Is-

ten teremtése hozta létre. Ő ad mindennek életet, ami él; s a dolgok egyetemes fennállását s magát azt a rendet, amely szerint a változó valók időbeli pályájukat meghatározott szabály szerint végzik, a fönséges Isten törvényei tartalmazzák és irányítják.

Ha ezt eldöntöttük és megengedjük, ki merné állítani, hogy Isten gondolkodás nélkül teremtette a mindenséget? Ha ezt nem lehet igazoltan mondani vagy hinni, az marad hátra, hogy minden gondolat alapján lett teremtvé. Nem ugyanazon gondolat szerint az ember, mint a ló, mert ezt lehetetlen tartani. Tehát az egyes lények saját eszméik szerint lettek teremtvé. Ezek az eszmék pedig hová helyezhetők, ha nem magának a Teremtőnek az értelmébe? Mert nem valami magán kívüleső dologra tekintett, hogy aszerint hozza létre, amit létrehozott, hisz ez szentségtörő gondolat.

Ha minden megteremtendő vagy megteremtett dolognak eszméit az isteni értelem foglalja magában s az isteni értelemben csak az létezhet, ami örökkévaló és változhatatlan, s ha Platon a dolgoknak ezeket az eredeti eszméit ideáknak hívja, nemcsak ideák azok, hanem valóban léteznek is, mivel örökkévalók s ilyenek is maradnak; bennük való részesedés által lesz valami az, amivé lett.

De div. quaest. 83. q. 46.

Te pedig Uram, ki mindig élsz s kiben semmi sem hal meg, mert az idők kezdete és minden előtt, vagy, azelőtt, amit annak mondhatnánk létezel, Isten vagy és mindennek Ura, amit teremtetél. Nálad van minden tovatűnő dolog oka, benned nyugszik minden változó dolog változatlan eredete, benned él minden értelemnélküli és múlandó dolog örökkévaló eszméje.

Conf. I. 6, 9.

Mi hiányzott volna hát boldogságodhoz, mely magad vagy, ha a teremtet világ nem jött volna létre, vagy alakatlan maradt volna? Nem azért teremtetted, mintha szükséged lenne rá, hanem jó-ságod teljességéből rendezted és alakítottad ki, nem pedig azért, hogy talán örömed általa teljesebbé váljék. Mert tökéletességednek nem tetszett tökéletlensége, tőled kapja tökéletességét, hogy tetszésedre legyen.

Benned pedig nincs tökéletlenség, mintha a világ tökéletessége által kellene teljessé lenned. Mert a te jó „Lelked lebegett a vizek felett” (Gen. 1, 2), nem a vizek hordozták, mintha megpihent volna rajtuk. A te jó Ledked (Iz. 11, 2) ugyanis önmagában ad megnyugvást azoknak, akikről áll, hogy megpihen bennük.

De elmúlhatatlan és változhatatlan akaratod, mely önmagában elégedett, lebegett az élet felett, melyet teremtettél. Nem ugyanazt jelenti annak az élet és a boldog élet, mert él, ha sötétségben folydogál is. Hanem hátramarad számára, hogy megtérjen Teremtőjéhez, hogy mennél bőségebb élet-hez jusson az élet forrásánál és az ő világosságánál lásson világosságot (35. Zsolt. 10), tökéletesedjen, megdicsőüljön és boldogsághoz jusson.

Conf. XIII. 4.

Íme, előttem a Háromság titokzatossága, te vagy az, én Istenem. Mert te, az Atya, bölcsességünk Kezdetében, aki tőled született Bölcsességed, veled egyenlő és örökkévaló, azaz Fiadban teremtetted az eget és a földet. Sokat beszéltünk már az egek egéről, a pusztá és alaktalan földről, meg a sötét örvényről, a szellemi kialakítatlanság zűrzavaros magárahagyatottsága értelmében, ha ez nem fordult volna ahhoz, akitől ered minden élet, akinek megvilágosításából szépséges életté lett, s lett az egek ege, mely később a felső és alsó vizek közé helyzetetett.

S megőriztem már az Anyát az Isten nevében, aki teremtette mindezt, és a Fiút, a Kezdet nevében, akiben mindezt teremtette. S minthogy hittel

hittem a Háromságot az én Istenemben, tovább kutattam a szent ígékben és íme: „Lelked lebegett a vizek felett”. Ímé, az én háromszemélyű Istenem, az Atya, Fiú és a Szentlélek, minden teremtmény Teremtője.

Conf. XIII. 5.

A katolikus tanítás parancsa, higgyük, a Háromságnak mondott egy Isten alkotott és teremtett mindent, ami van, amennyiben van; úgy hogy minden értelmes vagy testi teremtmény, vagy ahogy rövidebben lehet mondani a Szentírás szavai szerint, mind a láthatatlan, mind a látható teremtmény nem Isten természetéből, hanem Isten által a semmiből teremtetett. Nem is lehet abban olyan lét, ami a Háromsághoz tartozna, csupán az, hogy a Háromság teremtette, az pedig teremtménye. Azért nem szabad a teremtett mindenséget se Istennel egylényegűnek, se vele együtt örökkévalónak mondani, vagy hinni.

De Genesi ad litt. op. imp. I. 2.

Valóban nem nagyon csodálatraméltó, hogy azok, akik valami sajátos, elfentétes elvből kelet-

kezett és tovaterjedt rossz természet létét vallják, nem akarják a teremtés okának azt elismerni, hogy a jó Isten jót teremtett. Azt hiszik inkább, hogy a világ hatalmas művének létrehozására az ellenc lázadt Rossz visszaszorításának végső kényszerűsége bírta rá. Hogy a Rosszat korlátozza s legyőzze, összevegyítette azzal a maga jó természetét, mely így szégyenletesen beszennyeződött, kegyetlen fog-ságba és elnyomatásba jutott. Nagy fáradsággal tisztíthatja és szabadíthatja meg magát, de nem teljesen, hanem az a része, melyet nem volt képes a szennyeződéstől megtisztítani, védelméül szolgál és a legyőzött s foglyul ejtett ellenség megkötésére.

Ilyen esztelenül vagy inkább örülten nem gondolkodnának a manicheusok, ha hinnék, hogy Isten természete tényleg változhatatlan és teljességgel romolhatatlan, semmi sem árthat annak. A lélek pedig, mely akaratával a rossz felé fordulhat, és a bűn megronthatja, s így elveszítheti a változhatatlan igazság fényét, nem Istennek a része, nem is Istennel azonos a természete, hanem a tőle teljesen különböző Teremtő teremtette, amint az egészséges katolikus tanítás vallja.

Ha azt kérdik, miért tetszett Istennek eget és földet alkotni, azt kell nekik felelni: ismerjék meg előbb az emberi akarat erejét, ha Isten akaratát ismerni kívánják. Mert az Isten akaratának okai után kérdezősködnék, mikor maga az Isten akaratá az oka mindennek, ami van. Ha pedig Isten akaratának oka van, volna valami, ami Isten akaratát megelőzi; ezt hinni istentelen dolog. Aki tehát kérdi, miért alkotta Isten az eget és a földet, azt kell neki felelni: mert akarta. Mert Isten akaratá az égnek és a földnek oka, s ezért nagyobb az Isten akaratá, mint az ég és föld.

Aki pedig kérdezi, miért akarta Isten az eget és a földet, valami nagyobbbat keres az Isten akaratánál, pedig annál nagyobbbat nem találhat. Fékezze tehát magát az emberi vakmerőség és ne keresse azt, ami nincs, hogy megtalálja azt, ami van.

De Genesi contra Manichaeos I. 2, 4.

A TEREMTÉS PILLANATA

Vajon ami létrejött, mint maga az égboltozat, a vizek összegyűlése, a föld pusztá színe, a cserjék és fák sarjadása, a világítótestek és csillagok

kiképzése, a vízi és földi lények, mind egyszerre teremttettek-e? Vagy inkább időközökben, meghatározott napok szerint? Vagy talán azt kell gondolnunk, hogy eredetileg is ama természetes mozgásukra lettek beállítva, amit most tapasztalunk, de az Isten bölcsességének csodálatos és kijondhatatlan erejénél fogva, mely erejével elér egyik végtől a másikig s a mindenséget üdvösen igazgatja (Bölcs. 8, 1)? Mert az nem fokokon keresztül ér el, vagy lépésekben jut el. Azért amilyen könnyű és óriási hatású a mozgása, olyan könnyen teremttett Isten mindent. Mert hiszen általa teremttett úgy, hogy ama szabályos időközökben történő mozgások, mindegyik lény nemének megfelelő működéshez, melyet most látunk, ama beléjük vetett elvekből ered, melyeket mintegy magyszerűen, hihett el Isten a teremtés pillanatában, mikor „szólt és lettek; parancsolta és teremttettek” (32. Zsolt. 9).

Ennélfogva nem később rendeltetett el, hogy a későbbi dolgok később legyenek, nem is azzal a halasztással lettek alkotva a korok, melyen keresztül futnak. Mert az idők ama számukat járják, melyeket teremtésükkor nem időben kaptak.

Egyébként, ha elgondoljuk a dolgok természetes mozgását s az általunk ismert napok szokásos közeit, minthogy ezek eredetileg az Isten Igéje által teremttettek, nem egy, de több napra volt szük-

ség, hogy a növények, melyek gyökérből hajtanak s felöltöztetik a földet, eredetileg a föld alatt csírázzanak. Azután mindegyik neme szerint bizonyos számú nap leteltével tör fel a levegőre, mégha az szüntelen történne is, amint az Írás természetüknek egy napon, azaz a harmadikon történt teremtetését elmondja. Továbbá hány napra volt szükség, ha kezdettől léteztek, hogy a madarak repüljenek, a természettől megkívánt tollazathoz, szárnyakhoz jussanak? Vagy talán csak tojások lettek teremtve, minthogy az van mondva, hogy az ötödik napon a vizek vetettek ki mindenfajta szárnyas, repülő lényt? Vagy ha ezt azért lehetett méltán mondani, mivel a tojások ama nedvében már megvolt minden, ami bizonyos számú nap múlva egyesül s valamiképpen kifejlődik, mert a testi dolgokba bele voltak szöve testetlenül a számok szerint rendező elvek. Miért nem lehetett volna ugyanezt helyesen mondani a tojásokat megelőzően, mikor ugyanazok az elvek a nedves elemekben lettek, melyekből a szárnyasok nemüknek megfelelő időközökön át keletkezhettek és fejlődhettek?

Arról a Teremtőről, akiről az Írás előadja, hogy hat nap alatt bevégelte minden művét, másutt egyáltalában nem elütően írja, hogy mindent egyszerre teremtett (Sir. 18, 1). Ezáltal ama hat vagy hét napot, vagy inkább a hatszor vagy hétszer is-

mételt egyet egyszerre teremtette, ki mindent együtt teremtett. Miért volt hát szükség a hat napot anynyira megosztottan és elrendezetten elbeszélni? Azokért ti., akik a mondás értelmét „mindent egyszerre teremtett” nem tudják másként felfogni, csak úgy, ha lassabban halad a beszéd, mert különben nem képesek odajutni, ahová az vezeti őket...

Ha van szellemi és értelmes teremtmény, azaz az égfeletti Angyalok és Erősségek, nekik mutatta be Isten ama első napon, melyet eredetileg teremtett, minden művét a jelenlét ama rendjében, amellyel a tudás rendjében mint az Isten Igéjében teremtenődőket eleve ismert, és a megtörtént teremtésben ismer, nem az időközöknek haladékain át, hanem a teremtmények kapcsolatai szerinti korább és később értelmében, a Teremtő hatékonyságában pedig mindent együtt.

De Gen. ad litt. IV. 33, 35.

Látjuk, hogy az általunk ismert napnak estéje csakis a nap nyugtától, reggele a nap keltétől van. A teremtés három első napja pedig a nap nélkül telt el, annak teremtése a negyedik napon van közölve. Bár mindjárt kezdetben arról van szó, hogy a világosságot Isten szava teremtette s a világos-

ságot a sötétségtől Isten választotta el, a világosságot napnak, a sötétséget éjjelnek nevezte (Gen. 1, 4). De hogy milyen volt az a világosság és milyen mozgásváltozás okozta az estét és a reggelt, megközelíthetetlen érzékeink számára, nem érthető meg mivoltában, mégis kételkedés nélkül hinnünk kell.

Lehet rajta valami testi világosságot érteni, vagy a világ felsőbb részeiben, távol a mi látásunktól, vagy azt, ahonnan később a nap kigyulladt. Vagy pedig a „fény” név a szent várost jelzi, a szent angyalokban és a boldog szellemekben, melyről az Apostol mondja: „Az a magasságbeli Jeruzsálem, ami anyánk a mennyben” (Gal. 4, 26). Más helyen is mondja: „Mindnyájan a világosság fiai és a nappal fiai vagytok; nem vagyunk az éjszakáé, sem a sötétségé” (I. Tessz. 5, 5).

Ha ugyan eszerint annak a napnak estéjét és reggelét valamiképpen megfelelően tudnánk magyarázni. Amennyiben a teremtmény tudása a Teremtő tudásához hasonlítva valami esteli homálynak tűnik, majd felragyog és reggeli lesz, mikor maga is a Teremtő dicséretére és szeretetére fordul; nem hanyatlik éjjelbe, ha a teremtmény szeretetével nem hagyja el a Teremtőt.

Egyáltalában, mikor az Írás rendben elősorolja azokat a napokat, sehol sem iktatja közbe az „éjjel” szót. Egyik helyen sem mondja, „éjjel lett”,

hanem: „este lett, meg reggel – egy nap” (Gen. 1, 5). Így a második nap, és a többi. A teremtmény ismerete önmagában ugyanis hogy úgy mondjam, színtelenebb, mint mikor az Isten bölcsességében mintegy abban a műalkotásban ismeri meg, amely létrehozta. Azért ama ismeretet inkább estének, mint éjjelnek lehet mondani. Azonban, mint mondtam, ha a Teremtő dicséretére és szeretetére vonatkozik, visszatér a reggelbe.

De Civ. Dei XI. 7.

Azok a szent angyalok ugyanis nem hangzó szavak révén ismerik meg Istent, hanem a változhatatlan igazság közvetlen jelenlétében... Magát a teremtményt is itt, azaz Isten bölcsességében mintegy abban a művészetben, amellyel alkotva lett, jobban ismerik meg, mint önmagukban, bár önmagukban is ismerik. Mert alkotva lettek és mások, mint az, aki alkotta őket. Itt tehát mintegy nappali ismerettel, önmagukban pedig mint egy esteli ismerettel ismerik meg a dolgokat, mint már fentebb mondtuk.

De Civ. Dei XI. 29.

Sokféleleképpen bogozgattam, amennyire tudtam megfontolásra és tekintetbevételre a Teremtés Könyvét, s előadtam a nézeteket a homályos szavakról, melyek elménk edzésére adattak. Nem állítottam vakmerően egyetlen lehetőséget egy más, esetleg jobb értelmezés elítélésével, hogy a maga tehetségéhez képest válassza ki-ki azt, amit megértett. Abban pedig, amit nem érthet meg, adja meg a tiszteletet az Isten Írásának, s érezzen illő félelmet önmagára nézve.

De Gen. ad litt. I. 20, 40.

Azt is szokták kérdezni, milyen formájúnak és alakúnak kell hinnünk az eget a Szentírás alapján. Sokan sokat vitatkoznak azokról a dolgokról, amiket szent szerzőink nagy okossággal mellőztek, minthogy azok nem szolgálnak az üdvösség megismerésére.

De Gen. ad litt. II. 9, 20.

Lásd be már, micsoda ostobaság volna az igen igaz magyarázatok hatalmas tömegéből, melyek azokból a szavakból meríthetők, vakmerően állítani, közülük melyik felel meg leginkább Mózes

felfogásának. S veszedelmes vitákkal megsérteni éppen azt a szeretetet, amelynek a nevében mondta mindezt az, akinek a szavait igyekezünk magyarázni.

Conf. XII. 25.

Nem olvassuk az Evangéliumban, hogy az Úr azt mondta volna: Elküldöm nektek a Vigasztalót, hogy tanítson benneteket a nap és a hold járásáról. Keresztényekké akart ugyanis tenni bennünket, nem matematikusokká.

De actis cum Felice Manichaeo. I. 10.

A VILÁG IDŐBELISÉGE

Ha valaki röpke képzeletével az időket megelőző képeken csapong és azon csodálkozik, hogy te, mindenható Isten, minden teremtetője és fenntartója, ég és föld alkotója, mielőtt oly nagy művedet megalkottad volna, megszámlálhatatlan korszakokon át tétlen voltál, ébredjen fel és fontolja meg, milyen téves csodálkozása. Mert hogyan múl-

hattak el azok a megszámlálhatatlan korszakok, ha nem magad teremtetted volna azokat, ki minden korszaknak teremtője és alkotója vagy? Vagy miféle idők lehettek azok, melyek nem tőled származtak? Vagy miképpen múlhattak el, ha sohasem léteztek?

Minthogy tehát minden idők alkotója vagy, ha volt valami idő, mielőtt az eget és a földet alkottad, hogyan lehet azt állítani, hogy tartózkodtál az alkotástól? Hiszen éppen azt az időt te alkottad, az idők sem múlhattak el, mielőtt az időket alkottad volna. Ha pedig az ég és föld előtt semmi idő sem létezett, miért kérdezik, mit cselekedtél akkor? Hiszen nincsen „akkor” ott, ahol nincsen idő.

Conf. XI. 13, 15.

Ha helyesen különböztetünk az örökkévalóság és az idő között, úgy találjuk, idő nincs valami mozgó változatosság híján, az örökkévalóságban azonban nincsen változás. Ki nem látja tehát, idők nem lennének, ha nem lenne teremtmény, melyben valami mozgással valami változik. Mert az idő a tartam rövidebb vagy hosszabb távolsága során következik, melyet igénybevesz az a mozgás és változás, midőn valami a helyet másnak átadja vagy

követ valami mást, melyek egyszerre nem lehetnek. Minthogy tehát Isten, akinek az örökkévalóságában teljességgel semmi változás sincs, teremtője és rendezője az időknek, nem láthatom be, hogyan lehetne azt állítani, Isten az idők távolságai után teremtette a világot; ha csak azt nem állítjuk, hogy már a világ előtt volt valami teremtmény, melynek mozgásával futottak az idők.

Ám a Szentírás, a legtisztább igazság azt mondja, Isten kezdetben teremtette az eget és a földet (Gen. 1, 1), hogy megértesse, azelőtt semmit sem teremtett, mert arra mondaná inkább, ha valamit minden más előtt teremtett volna. Kétségtelen tehát, hogy a világ nem az időben, hanem az idővel teremtetett. Ami ugyanis az időben történik, valami idő után és előtt történik; valami elmúlt után, valami bekövetkező előtt; de nem lehetséges a múlt, mivel semmi teremtmény nem volt, melynek változó mozgásával tovább haladt volna. Ellenben az idővel együtt lett teremtve a világ, megteremtésével megteremtődött a változó mozgás, amire utalni látszik ama első hat vagy hét nap rendje is, melyeknél reggelről és estéről történik említés; mígnem minden, amit ezekben a napokban Isten teremtett, a hatodikon befejeződött s a hetedikén nagy titokzatossággal Isten nyugalomáról történik közlés. Hogy miféle napok azok,

számunkra igen nehéz, vagy lehetetlen is elgondolni, még inkább előadni.

De Civ. Dei XI. 6.

A FEJLŐDŐ VILÁG

A Szentírás minden tanúskodása alapján, melynek igazságát csak a hitetlen vagy gonosz ember vonja kétségbe, arra a nézetre jutottunk, hogy azt állítsuk, Isten az idők kezdetén mindent egyszerre teremtett. Némely lényt teljes valóságában alkotott meg, némelyeket okaikban előre alkotva; aminthogy nemcsak a meglévőket, hanem a jövőendőbelieket is megteremtette mindenhatóságával és megteremtven őket megnyugodott, hogy azon túl irányításával és kormányzásával teremtsen meg az időknek és az időbeli dolgoknak a rendjét is. Befejezte őket, hogy határt szabjon a dolgok neveinek, s útnak indította őket a korszakokon át történő továbbterjedésre, hogy megnyugodjék azon, amit befejezett s tovább működjön mindmáig abban, amit megindított. Ha azonban mindeknek lehetséges jobb értelmezése, nem ellenkezem, sőt hozzájárulok.

De Gen. ad litt. VII. 28, 42.

Amint a magban láthatatlanul minden benne van, ami az idők folyamán fává növekedik belőle, úgy kell azt is gondolnunk, hogy a világ, mint-hogy Isten mindent egyszerre teremtett, együtt birtokolta mindazt, amit benne és vele alkotott, amikor a teremtés napja történt. Nemcsak az eget a nappal, a holddal és a csillagokkal, melyek alakja a körmozgásban marad, s a földet és az örvényt, melyek nem egyenletes mozgásban vannak s az alulról hozzájuk tartozó résszel a világ másik részét képezik; hanem azt is, amit a víz és a szárazföld lehetőség és oki hatás szerint létrehozott, mielőtt az idők során létrejöttek abban az állapotban, amelyben számunkra ismeretesek, azokban a művekben, amelyekben Isten máig működik.

De Gen. ad litt. V. 23, 45.

A természet minden szokásos folyamatának megvannak a természeti törvényei, melyek szerint az élő szellemnek is, mely teremtmény, megvannak valamiképp a meghatározó törekvései, melyeket a rosszakarat sem léphet túl. S a testi világ elemeinek megvan a meghatározott erejük és minőségük, ami szerint képesek valamire, vagy nem képesek, lehet belőlük valami, vagy nem lehet. Belőlük, mint a dolgok őselveiből születik meg

minden, veszi eredetét és lefolyását a maga idejében, éri el célját és elmúlását mindennemű lény. Innen van, hogy a búzamazból nem fejlődik bab, vagy a babból búza, vagy a marhából ember, vagy az emberből marha.

A természeti dolgok ezen működésén és folyamatán túl a Teremtőnek hatalmában áll mindebből mást is alkotni, mint amit eszmei magvaik szerint azok magukban hordoznak, de maga sem tehet velük azt, amit nem helyezett beléjük. Mert nem önkényes hatalommal, hanem a bölcsesség erejénél fogva mindenható, s azt alkotta minden dologból a maga idejében, amit megelőzően alkotott abban, hogy arra képes legyen.

Más tehát az egyik és a másik növény sarjadási módja; az egyik kor szül, a másik nem; az ember képes beszélni, a marha nem képes. Ezeknek és az ilyen dolgoknak az elvei nemcsak az Istenben vannak, hanem ő belcadtta és bele teremtette azokat a teremtett dolgokba.

Hogy azután a földből kivágott, száraz, megdolgozott fa, gyökér, föld és víz híján hirtelen kivirágozzék és gyümölcsöt hozzon (Num. 17, 8), hogy a fiatalságában meddő nő öregkorában szüljön (Gen. 17, 11 és 21, 2); hogy a szamár megszólaljon (Num. 22, 28) s más hasonlóhoz megadta ugyan az általa teremtett természetnek, hogy ilyenek is történhessenek velük (mivel maga sem te-

hetné meg, hogy olyan jöjjön belőlük létre, amit nem tűzött maga elé, hiszen önmagánál önmaga sem hatalmasabb). De ezt nem olymódon adta, hogy ilyennel bírjanak természetes működésükben, hanem azzal, hogy úgy teremtette őket, hogy természetük a hatalmasabb akaratnak annál többre is alá legyen rendelve.

De Gen. ad litt. IX. 17, 32.

Másvalami az okok belső és legfőbb sarkpontjáról megalkotni és kormányozni a teremtet világot, amit csak a teremtő Isten tehet meg. Más megint az általa juttatott erővel és képességekkel valami működést kívülről hozzávezetni valamihez, hogy ekkor vagy akkor, így vagy úgy menjen végbe az, ami teremődik. Az ugyanis eredetileg és csíraszerűen az elemeknek bizonyos szövődékében már meg volt teremtve, de csak az alkalmas idő elérkeztével lép elő. Mert amiként az anyák viselősek magzataikkal, úgy a világ viselő a születendő dolgok okaival. Ezeket benne senki más, csak az a legfőbb lét teremti, akiben valami sem nem keletkezik, sem nem múlik el, sem nem kezdődik, sem nem szűnik meg.

De Trin. III. 9, 16.

AZ EMBER TEREMTÉSE ÉS EREDETI ÁLLAPOTA

Lássuk már, hogyan alkotta Isten az embert, először a testét a földből, azután majd látni fogjuk azt is, mit tudunk mondani a lelkéről. Az az elgondolás ugyanis, hogy Isten testi kezekkel alkotta volna az embert az agyagból, nagyon gyerekes, úgy hogy ha ezt mondja az Írás, inkább az író átvitt értelmű szóhasználatának kell azt hinnünk, mintsem Istent a tagok oly méreteivel meghatározott lénynek gondolnunk, amilyent testünkön látunk. Mert mondva van: „Nemzeteket szórt szét kezed” (43. Zsolt. 3.); és: „Kivezeted néped hatalmas kézzel és felemelt karral” (135. Zsolt. 11, 12). De ki lenne annyira esztelen, hogy ennek a testrésznek a nevét ne az Isten hatalmának és erejének értelmében venné?

Némelyeknek arra a véleményére sem kell hallgatni, azért legkiválóbb műve Istennek az ember, mivel a többieket mondotta és lettek, ezt pedig maga alkotta, hanem inkább azért, mert ezt képe alkotta.

De Gen. ad litt. VI. 12, 20–21.

Valójában az ember alkotása úgy történt, ahogyan ama első okok tartalmazták az első ember létrejöttét, akit senki sem előzvéen meg, nem szü-lőktől kellett születnie, hanem agyagból kellett megalkotni az oki elv szerint, amelyben eredetileg alkotva lett. Mert ha másképpen lett alkotva, Isten nem alkotta volna ama hat nap műveivel. Amidőn az áll, hogy ezekben alkotta, valóban magát azt az okot alkotta meg Isten, amelyből a maga idejében jövendő volt az ember, s amely szerint volt általa alkotandó, aki amikor a megkezdetteket befejezte az oksági elvek bevégzésével, ugyanakkor megkezdhetette a végrehajtást az idők rendje szerint.

Ha tehát a dolgok ama első okaiba, amelyeket eredetileg beillesztett a világba a Teremtő, nemcsak azt helyezte bele, hogy az agyagból fogja megalkotni az embert, hanem azt is, hogyan fogja őt megalkotni, az anyaméhben, avagy ifjú formában, kétségtelenül úgy alkotta meg, ahogyan itt maga elé tűzte, mivel nem alkot elrendezésével ellentétet. Ha pedig csak a lehetőség erejét helyezte akkor el, hogy jöjjön létre az ember, ahogyan létrejöhet, hogy így is – úgy is lehetséges legyen, azaz az is itt legyen, mivel így is – úgy is lehetséges; magát pedig azt az egyetlen módot, amellyel megalkotandó volt akaratában őrizte, nem szőtte azt bele a világ szerkezetébe, nyilván-

való, ez esetben sem alkotta az embert ellentétben azzal, ami az okoknak ama első feltételében benne volt. Mert abban ez a lehetőség is benne volt, bár nem az illetén létesítés szükségszerűségével, mert ez nem a teremtmény létfeltételében volt benne, hanem a Teremtő tetszésétől függött, akinek az akarata szükségszerűség a dolgok létrehoz.

De Gen. ad litt. VI. 15, 26.

Ama testet a bűn elkövetése előtt halandónak is, halhatatlannak is lehetett mondani más és más ok szerint. Halandónak, mert meghalhatott, halhatatlannak, mert képes volt meg nem halni. Más ugyanis a halál lehetetlensége, amilyenek teremtett Isten némely halhatatlan természetet, más megint a meg nem halás lehetősége, ami szerint lett az első ember halhatatlannak teremtve. Ez neki adatott az élet fájáról, nem a természet rendeléséből. El lett választva ettől a fától, mikor vétkezett, hogy meghalhasson, ki ha nem vétkezett volna, képes lett volna meg nem halni. Halandó volt tehát az élő test állapotából, halhatatlan az Alkotó jótéteményéből.

De Gen. ad litt. VI. 25, 36.

Alkotta tehát Isten az embert a maga képére. Olyan lelket teremtett ugyanis bele, mely az ész és az értelem képességével kiválóbb minden földi, vízben élő, vagy szárnyas élőlénytől, melyeknek nincs hozzá hasonló értelmük. S először a föld porából a férfit alakította ki s rálehelve beleadta a már mondott lelket, melyet vagy már korábban teremtett, vagy inkább lehelye alkotta s azt a lehetetet, melyet lehelve alkotott, (mert mi más lehelni, mint lehetetet alkotni) akarta, hogy az ember lelke legyen.

Házastársat is alkotott számára az oldalából kivett csontból a nemzés segítségére úgy, amint ilyent Isten tesz. Mert ezeket a dolgokat nem emberi szokásunkhoz képest kell elgondolni, ahogyan látni szoktuk a kézműveseket, akik valami testi anyagból kezük munkájával állítják elő azt, amire a mesterség szorgalmával képesek. Isten keze Isten hatalma, mely a látható dolgokat is láthatatlanul műveli.

De Civ. Dei XII. 23.

Ezt az értelmes lelkébe vésett képet veszítette el Ádám a bűn által, megszerezzük azt a megigazulás kegyelme által; nem a szellemi és halhatatlan testet, amelyben ő még nem volt s amelyben lesz

minden szent, aki feltámad halottaiból, mert ez jutalma lesz annak az érdemnek, amelyet Ádám elveszített.

De Gen. ad litt. VI. 27, 38.

Az ember tehát élt a Paradicsomban úgy, amint akart, amíg azt akarta, amit Isten parancsolt. Élt Isten élvezetében, akinck a jóságából jó volt. Élt bárminck a hiánya nélkül s így hatalmában volt, hogy mindig éljen. Meg volt az eledele, hogy ne éhezzen, itala, hogy ne szomjazzon, az élet fája, hogy az öregség fel ne örölje. Semmi romlás nem érhetette testét, vagy testéből bármiféle alkalmatlanság valamelyik érzékét. Nem kellett félnie sem belső betegségtől, sem külső támadástól. Teljes egészség testében, tökéletes nyugalom lelkében.

Amint a Paradicsomban nem volt se hőség, se hideg, úgy lakójának jóakarátán sem ejtett sérülést a vágy vagy a félelem. Teljességgel távol volt tőle minden szomorúság, minden hiábavaló öröm is. Igazi öröm áradt szüntelenül Istenből, aki iránt lángolt a tiszta szívből, a jó lelkiismeretből és a tettetés nélküli hitből származó szeretet (I. Tim. 1, 5). S a házastársak közt tiszta szeretettől táplálkozó hűséges együttlét, egyetértő gondosság a lélekről és testről, s a parancs fáradságnélküli tel-

jesítése. Nem terhelte bágyadtság a nyugalmat, s nem nehezedett álom az akarat ellenére.

De Civ. Dei XIV. 26.

A kezdet kezdetén Ádám és Éva az egész emberi nem szülői voltak, nemcsak a zsidóké. S amit Ádám jelképezett Krisztusról, valóban minden népre vonatkozik, mindnyájuknak Krisztusban az üdvösségük.

In Joan. Evang. tr. 9, 10.

A TEREMTETT VILÁG LÉT- ÉS RANGSORA

Minthogy Isten a legfőbb lényeg, azaz legfőbbképpen létezik és azért változhatatlan, ő adta a létet a lényeknek, melyeket a semmiből teremtett. De nem a legfőbb létet, amilyen önmaga: az egyiknek több létet adott, a másiknak kevesebbet s így a lények természetét fokokban rendezte.

De Civ. Dei XII. 2.

A legfőbb és igaz Isten az ő Igéjével és a Szentlélekkel, e három egy, mindenható egy Isten, minden lélek és minden test Teremtője és Alkotója. A benne való részesedés révén boldogok, akik az igazságban, nem a hiúságban boldogok. Ő az embert testből és lélekből álló értelmes lénynek teremtette. Vétkében nem hagyta büntetlenül, de nem is hagyta el irgalom nélkül. A jóknak és a rosszaknak a létet a kövekkel együtt, a tenyészeti életet a fákkal együtt, az érzéki életet az állatokkal együtt, az értelmes életet csak az angyalokkal együtt adta.

Tőle ered minden mérték, minden forma, minden rend; tőle a mérték, a szám, a súly. Tőle van minden, ami természetszerűen létezik, bármilyen nemű és bármilyen értékű legyen. Tőle van a formák magja, a magvak formája, a magvak és a formák mozgása. Ő adta a testnek is az eredetét, szépségét, egészségét, a tovaterjedés termékenységét, a tagok elrendezését, az egybeillés jólétét. Az értelmetlen léleknek is adott emlékező, érzékelő, vágyó képességet. Az értelmes léleknek azonfelül észet, értelmet, akaratot. Nemcsak az eget és a földet, nemcsak az angyalt és az embert, de még a legkisebb, megvetett állat belső részeit, a madár legkisebb tollazatát, a növény parányi virágát, a

fa levelét sem hagyta részecinek összhangja s mintegy létének valami békessége nélkül.

De Civ. Dei V. 11.

Hazugság nélkül mondhatnék bőséges dicséretet a legkisebb féregről, ha szemlélem annak színpompáját, karcsú testalkatát, az első résznek a középpele, annak a hátsó résszel való összeillését, az egységre törekvés megőrzését, természetének jelentéktelenségéhez képest. Egyetlen tag sincs az egyik részen, amelyikkel arányos méretben egy másik a másikon meg ne felelne. S mit nem lehetne mondani a lélekről, mely a parányi testet élteti, hogyan mozgatja azt szabályos ütemben, hogyan törekszik a hasznosra, hogyan győzi le vagy menekül a károstól, mindent a sértetlenség egyetlen érzéke szerint irányítva. Sokkal világosabban, mint a test, igazolja azt a teremtő egységet, amely minden lényt alkotott.

De vera relig. 41, 77.

A teremtet dolgokat lépcsőzetnek alkotta magához, nem magától azokhoz való lebukásnak. Mert ha ezeket inkább szereted, mint őt, nem fogod

őt bírni. S mi hasznodra van, ha alkotásaiban bővelkedsz, de elhagyott az Alkotó? Bizonyos, szeresd ezeket is, de inkább szeresd őt s ezeket szeresd őérette.

En. in Psalm. 144. 8.

Isten rendezett el mindent és teremtett mindent. Némelyeknek adott érzést, értelmet és halhatatlanságot, mint az angyaloknak; némelyeknek adott érzést és értelmet a halandósággal, mint az embereknek; némelyeknek adott testi érzéket értelem és halhatatlanság nélkül, mint a barmoknak. Némelyeknek pedig sem érzéket, sem értelmet, sem halhatatlanságot, mint a füveknek, fáknak, köveknek, mégsem hiányozhatnak azok sem a maguk nemében. Bizonyos fokozatokba rendezte a teremtetést, a földtől az égig, a láthatóktól a láthatatlánokig, a halandóktól a halhatatlanokig.

A teremtés eme összeállítása, ez a jól rendezett szépség a legalacsonyabbtól a legmagasabbig menő emelkedésében, a legmagasabbtól a legalacsonyabbig haladó leereszkedésében, schol félbeszakítva, de ellentétekkel mértékben tartva, egészében Istent dicséri. Miért dicséri az egész Istent? Mivel, midőn ezt szemléled és szépségét látod, ebben Istent dicséred.

Van valami szava a néma földnek, a föld szépségének. Ráfigyelsz és látod szépségét, látod teremkenységét, látod erőit, hogyan hozza létre a magot, hogyan termi meg rendesen, amit nem vettek el. Látod és szemlélődéssel mintegy megkérded, maga a kutatás kérdésfeltevés. Midőn pedig kutatod és átvizsgáltad s nagy erőt, nagy szépséget s kiváló hatóerőt találtál, minthogy ezt az erőt nem bírhatja magánál és magától, folytatólag elmédbe jön, hogy ez nem létezhet magától, csak attól a Teremtőtől. S amit benne találtál, valomásának szava, hogy dicsérd a Teremtőt.

En. in Psalm. 144, 13.

Az értelmes teremtmény, akár az anyagi szellem, akár az emberi lélek úgy van teremtvé, hogy nem találhatja önmagában azt a jót, amely boldoggá teheti; ha változékonyságával a változhatatlan jóhoz fordul, boldoggá lesz, ha tőle elfordul, nyomorulttá lesz. Az elfordulás bűne, a hozzáfordulás erénye. A természet tehát nem rossz, mert az értelmes szellem még attól a jótól megfosztottan is életképes, amelyben való részesedés boldogítja, azaz bűnnel terheltén még mindig jobb, mint ami a legfőbb a testi világban, azaz a fény, melyet érzékel a testi szem, maga is test. Minden

testnél kiválóbb azonban bármely testetlen természet, nem súlyánál fogva, mert csak a testnek van súlya, hanem azzal az erővel, mellyel felülemelkedik mindazon a képzetten, melyet a testi érzékből merítve forgat a lélek.

De amint a testi világban az alacsonyabb, a föld, a víz, a levegő jobb lesz egy jobban való részesedés által, azaz ha a fény átvilágítja és melegével felhevíti: úgy lesznek jobbakká az értelmes teremtmények is magában a Teremtőben való részesedés által, ha hozzásimulnak teljesen tiszta és szent szeretettel; nélküle pedig elsötétülnek s valamiképpen megkeményednek.

Epist. 140. 56.

Józanabb értelemmel megfontoltam, hogy a magasabbrendű dolgok jobbak ugyan, mint az alacsonyabbrendűek, de mind együtt jobbak, mint a magasabbrendűek egymagukban.

Conf. VII. 13. 19.

AZ ISTENI VILÁGKORMÁNYZÁS ÉS GONDVISELÉS

Isten akarata, mely követeivé teszi a szeleket és szolgálivá a perzselő tüzet (103. Zsolt. 4.), a legteljesebb békében és barátságban egyesült, a szerezter szellemi tüzével egy akarattá forrott szellemek felett mintegy magasztos, szent és titokzatos trónon székel, mint a maga házában és templomában. Innen árad minden szét a teremtmény pontosan rendezett működésein keresztül, először a szellemikén, azután a testiekén keresztül, mindegyiket szolgálatába állítja elhatározása változhatatlan tetszése szerint. A testetlen dolgokat éppúgy, mint a testieket, az értelmes szellemeket éppúgy, mint az értelemnélkülieket, a jókat kegyelmével éppúgy, mint a rosszakat saját akarata által.

De amint a durvább és alacsonyabbrendű testeket a finomabbak és nagyobb erejűek kormányozzák bizonyos rendben, úgy irányít minden testet az léletszellelem, az értelmetlen léletszellemet az értelmes léletszellelem, az ezt cserbenhagyó és vétkező értelmetlen léletszellemet a jámbor és igaz értelmes léletszellelem, ezt pedig maga az Isten. Így az egész teremtett világot Teremtője kormányozza, akiből, aki által s akiben teremtetett és rendeztetett el minden (Kol. 1, 16). Ezzel Isten akarata a testi lét

minden fajtájának és mozgásának első és legfőbb oka. Mert láthatóan és érzékelhetően csakis az történik, ami a legfőbb Parancsolónak belső, láthatatlan és szellemi udvarából kapja parancsát vagy megengedését, a jutalom és büntetés, a kegy és viszonzás kimondhatatlan igazságossága szerint. Ez uralkodik az egész teremtet világ óriási tágasságú, mérhetetlen birodalmán.

Az Úr mondása: „Az én Atyám mindezideig munkálkodik” (Jn. 5, 17.) művének azt a folytatását mutatja, amellyel az egész teremtet világot fenntartja és irányítja... Ebből megérthető, ha Isten működését megvonná a dolgoktól, sem nem élhetnénk, sem nem mozoghatnánk, sem nem léteznénk. Világos tehát, hogy Isten egyetlen napon sem hagyta abba a teremtmények kormányzásának művét. Elvesztenék azok természetes mozgásukat, mellyel működnek és fejlődnek, amint azt természetük általában megkívánja s megmaradásuk mindegyiküknek a saját nemében. Teljességgel megszűnnének létezni, ha megvonatnék tőlük Isten bölcsességének működése, mellyel a mindenséget üdvösen igazgatja.

De Gen. ad litt. IV. 12, 23.

De ha Isten az összes okok rendjét ismeri, ebből nem következik, hogy semmi sem esik akaratunk szabadsága alá. Mert hiszen akaratunk is az okok rendjébe tartozik, mely ismeretes Isten számára s magában foglalja azt előretudása, mert az emberi akaratok is okai az emberi cselekedeteknek. Így annak, aki a dolgok minden okát előre tudta, valóban ismernie kellett azok között az okok között akaratunkat is, melyről előre tudta, hogy cselekedeteink indítéka lesz.

Mert ebben a kérdésben Cicero megcáfolására* elégséges, hogy ugyanő megengedi, semmi sem jöhet létre, ha létesítő ok nem előzi azt meg (*De Fato*, cap. 10. sqq.). Micsoda segítségére van ugyanis, ha azt állítja, semmi sem történik ugyan ok nélkül, de mindennek a végzet az oka, mert van véletlen természeti és akaratok is? Elég, ha elismeri, minden, ami létesül, csakis megelőző okból létesülhet. Mi ugyanis nem mondjuk, hogy a véletlennek nevezett okok, melyekből származik a véletlen név is, nem okok, hanem rejtett okoknak mondjuk, s azokat vagy az igaz Isten, vagy valamely szellem akaratának tulajdonítjuk. Magukat a természeti okokat semmiesetre sem választjuk

* Cicero *De divinatione* c. könyvében tagadja a jövő ismeretét Isten részéről.

szét annak az akaratától, aki az egész természetnek Alkotója és Teremtője.

Az akarati okok pedig vagy Istentől, vagy az angyaloktól, vagy az emberektől, vagy valami más élőlénytől származnak, ha ugyan akaratnak nevezhetjük az érzénelküli lények ama mozgásait, amelyekkel természetük szerint működnek, mikor valamit kívánnak, vagy kerülnek. Az angyalok akaratán pedig értem, mind a jókét, kiket Isten angyalainak hívunk, mind a rosszakét, kiket az ördög angyalainak vagy gonosz lelkeknek is nevezünk; éppúgy mind a jó, mind a rossz emberek akaratát.

Ebből az a következtetés, hogy mindannak, ami létrejön, csakis akarati oka van, ti. azé a természeté, mely az élet szelleme. Mondják ugyan a levegőt vagy a szelet is leheletnek, de mivel az test, nem lélekszelleme. Az lélekszelleme tehát, mely mindent éltet s minden testnek és minden teremtettszelleme Teremtője, maga az Isten, ki természetesen nem teremtettszelleme.

Az ő akaratában van a legfőbb hatalom, mely segíti a teremtettszelleme jó akaratát, a rosszat elítéli, valamennyit irányítja; némelyeknek hatalmat juttat, másoknak nem. Mert amiképp minden természet teremtettszelleme, minden hatalom adója is, de nem minden akarása. A rossz akarat ugyanis nem tőle van, mert az ellenkezik a természettel, mely

tőle van. A testek tehát inkább alá vannak vetve az akaratnak, némelyek a mi, azaz minden halandó lény, mégpedig inkább az ember, mint az állat akaratának; némelyek az angyalokénak, de mindegyik leginkább Isten akaratának van alávetve, kinék minden akarat is alá van rendelve, mert azoknak annyi a hatalmuk, amennyit ő enged nekik.

Ennélfogva a dolgok oka, mely létesít, de nem létesül, Isten. Más okok ellenben létesítenek és létesülnek, amilyen minden teremtet szellem, leginkább az értelem. A testi okok pedig, melyek inkább létesülnek, mint létesítenek, nem sorozhatók a létesítő okok közé, mivel csak azt hozhatják létre, amit velük a szellemi lények akarata létesít.

Miképpen eredményezné az okok rendje, mely biztosan áll az előretudó Isten előtt, hogy semmi se lenne akaratunkban, mikor maguknak az okoknak a rendjében nagy helyet foglal el a mi akaratunk? Vitázzon csak Cicero azokkal, akik az okoknak ezt a rendjét végzetszerűnek mondják, vagy inkább végzetnek nevezik azt (*De Fato* c. II, 12). Ez teljesen ellenkezik velünk, különösen a név miatt, melyet nem valóságos dolog értelmében szoktak venni. Ha pedig tagadja, hogy minden oknak a rendje a legbiztosabb és Isten előretudása számára legismertebb, ezt a sztoikusoknál is határozottabban elvetjük. Mert vagy tagadja Isten lé-

tét, amit egy más személynek megszólaltatásával megtenni próbál az istenek természetéről szóló könyvében; vagy pedig ha clismeri Isten létét, de tagadja nála a jövő előretudását, akkor sem mond mást, mint amit „mondott ama balga szívében: nincs Isten” (13. Zsolt. 1). Mert aki nem tudja előre mindazt, ami jövő, természetesen nem Isten.

Azért a mi akaratumk is annyira képes, amennyire Isten azt képesíteni akarta és előre tudta. Azért amire képes, arra legbiztosabban képes, s amit tenni fog, teljességgel maga fogja tenni, mivel teljesítőképességét és tevékenységét előre tudta az, akinek előretudása nem csalatkozhat. Azért ha kedvem lenne valamely dologra a végzet nevét alkalmazni, inkább azt mondanám: a gyengébb végzete az erősebb akarata, ki azt hatalmában tartja, mintsem azt, hogy az okok ama rendje, amelyet a sztoikusok nem az általában használt, hanem a maguk nyelvhasználata szerint végzetnek neveznek, megszüntetné akaratumk szabadságát.

De Civ. Dei V. 9, 3-4.

A ROSSZ EREDETE ÉS MIVOLTA

Kerestem, honnan a rossz, és rosszul kerestem, s magában kutatásomban nem láttam a rosszat. Szellemi tekintetem elé állítottam az egész terem-tést, amit csak szemlélhetünk abban, a földet, a tengert, a levegőt, a csillagokat, a fákat, a halandó állatokat. S azt is mind, amit nem látunk, mint a felső égboltozatot, minden angyalt és az egész szellemvilágot, de ezeket is mintha testük lenne, különféle helyekre rendezte el képzeletem.

Így egyetlen hatalmas tömeget alkottam terem-tésedből, mely a testek fajai szerint tagozódott, akár valóban testek voltak azok, akár magam képzeltem testeknek a szellemi lényeket. S azt nagyra tettem, nem tényleges nagysága szerint, amit nem ismerhettem, hanem amekkorának képzeletemnek tetszett s azt mindenfelől végesnek gondoltam el, melyet te, Uram, minden oldalról körülveszel s azt áthatod, ki mindenfelől végtelen vagy. Mintha mindenütt és mindenfelé csak a végtelen tenger lenne s benne valami óriási, de mégis határolt szivacs, mely minden részében megtelt a mérhetetlen tengerrel.

Ily módon azt képzeltem, hogy a te véges terem-tésedet végtelenséged tölti be s azt mondtam: ime Isten és ime, amit Isten teremtet. Isten jó s min-

dennél kétségtelenebbül s messzire kiválóbb. Mégis ő a jó jót teremtett: ime hogyan veszi körül s tölti azt be. Hol hát a rossz? Honnan és hogyan csúszott be ide? Mi a gyökere és mi a magja? Vagy egyáltalában nem is létezik? Miért félünk hát és óvakodunk attól, ami nincs? Vagy ha alaptalanul félünk, bizonyosan maga a félelem rossz, mely hiába izgatja és kínozza szívünket s annál nagyobb rossz ez, minél kevésbé van olyasmi, amitől félünk kellene és mégis félünk. Ezért vagy van rossz, amitől félünk, vagy az a rossz, hogy félünk.

Honnan van tehát a rossz, minthogy a jó Isten mindezt jónak alkotta? A nagyobb és legfőbb jó ugyan magánál kisebb jót alkotott, de mégis, mind a Teremtő, mind a teremtett lények mind jók. Honnan hát a rossz?

Talán az anyag, amelyből mindezt alkotta, valamiként rossz volt s bár kiformálta és elrendezte, de meghagyott benne valamit, amit nem alakított át jóvá? De hát miért nem? Talán képtelen volt az egészet átalakítani és megváltoztatni, hogy semmi rossz ne maradjon benne, mikor mindenható? Végül pedig, miért akart ebből az anyagból valamit alkotni s miért nem tette inkább ugyanazzal a mindenhatóságával, hogy az teljesen semmivé váljék? Vagy pedig létezhetett az akarata ellenére? Vagy ha az örökkévaló volt, miért hagyta azt meg a múlt idők végtelenjén át s később miért

lett tetszésére, hogy abból valamit alkosson? Vagy pedig, ha hirtelen akart valamit cselekedni, miért nem inkább azt cselekedte mindenhatóságában, hogy az az anyag ne legyen, csak ő legyen a teljesen igazi, legfőbb és végtelen jó?

Vagy ha nem volt rendjén, hogy az aki jó, ne alkosson, ne létesítsen is valami jót, nem kellett volna-e elpusztítván és megsemmisítvén azt az anyagot, mely rossz volt, jó anyagot alapul vennie, hogy abból teremtsen mindent? Mert nem lehetett mindenható, ha nem alkothatott valami jót másból, mint annak az anyagnak a segítségével, amit nem maga alkotott. Ilyesfélét hánytorgattam nyomorult keblemben, melyre a halálfélelem s a meg nem talált igazság mardosó gondja nehezedt...

S nyilvánvaló lett előttem, hogy van olyan jó, mely megromolhatik. Nem a legfőbb jó az, mely nem romolhatnék meg, de ha semmiképp sem volna jó, akkor sem romolhatnék meg. Mert ha a legfőbb jó volna, romolhatatlan volna. Ha meg semmiképp sem volna jó, nem volna benne, ami megromolhatnék. Mert a romlás árt, de csak azáltal árthat, hogy a jót csökkenti. Vagy nem árt tehát semmiképp a romlás, ami lehetetlen, vagy ami teljesen bizonyos, mindaz, ami megromlik, veszít jóságából. Ha pedig minden jóságát elveszíti, egyáltalában nem létezhetik. Mert ha fennma-

radna, anélkül, hogy tovább romolhatna, jobbá lenne, mivel elpusztíthatatlanul fennmarad. De lehet-e képtelenebb dolgot mondani, mint azt, valami jobb lett azzal, hogy minden jót elveszített?

Ha tehát minden jót elveszít, teljességgel semmivé válik, tehát addig jó, ameddig van. Következésképp, amíg csak van, jó, a rossz pedig, melynek eredetét kerestem, nem szubsztancia, mert ha szubsztancia volna, jó volna. Mert ha valami romolhatatlan szubsztancia volna, valami igen nagy jó, vagy valami romlásnak alávetett szubsztancia, mely csak amennyiben jó, romolhatna meg.

Így hát beláttam és világos lett számomra, hogy minden jót te alkottál s egyáltalában nincs olyan szubsztancia, amit nem te alkottál. S mivel nem egyenlőnek alkottál mindent, mégis minden van, mert külön-külön minden jó s minden együtt igen jó, mivel a mi Istenünk „mindent igen jónak” teremtett (Gen. 1, 31; és Sir. 39, 21).

Conf. VII. 5, 12.

Istennek semmi rossz nem árthat, csak a változékony és romlásra képes természetnek. Ez viszont éppen fogatkozásával jóságáról is bizonyosságot ad. Mert ha nem volna jó, a romlás nem árthatna neki. De árt neki éppen azáltal, hogy megfosztja épsé-

gétől, szépségétől, jólététől, erejétől s ami jót csak a természettől a romlás elvonni vagy csökkenteni szokott. Ha ilyesféle egyáltalában nem lenne, semmi jót nem vehetne el, nem árthatna s ezzel romlás sem lenne. Mert nem lehet olyan romlás, mely nem okoz kárt.

Ebből következik, hogy bár a romlás nem árthat a változhatatlan jónak, mégis csak a jónak árthat, mert csak ott található, ahol árthat. Ezt úgy is mondhatjuk, romlás nem lehetséges a legfőbb Jón, mégis csak valami jón lehetséges. Tehát csak jó mindenütt létezhet, csak rossz sehol sem. Mert az a természet is, mely a rosszakarat hibájából megromlott, amennyiben megromlott, rossz, amennyiben természet, jó. S ha egy megromlott természet a büntetés állapotában van, eltekintve természeti mivoltától, az is jó, hogy nem marad büntetlenül.

De Civ. Dei XII. 3.

Nem akarta a Teremtő a mennyeivel egyenlővé tenni a földi létet vagy a mindenségből azért kihagyni, mert a mennyei értékesebb. Azért, ha a földi létben, ahol annak helye van, az egyik elmúlik, a másik keletkezik, a gyengébb az erősebb alá kerül, s a legyőzött a győző tulajdonságai szerint változik át, a mulandó dolgok rendje ez.

Ennek a rendnek a szépsége azért nem kap meg bennünket, mert halandó sorsunkhoz képest részszzerűen beleszötnen, nem vagyunk képesek az egész felfogni, amelybe a bennünket sértő részletek igen alkalmasan és szépen beleillenek. Azért számunkra abban, aminek a látására kevésbé vagyunk alkalmasak, igen megfelelő a Teremtő gondviselésében való hitnek a parancsa, hogy az emberi vakmerőség hiúságában ne merjük bármiben is ócsárolni ily nagy mester művét.

De Civ. Dei XII. 4.

Isten egyetlen embert, de még angyalt sem teremtett volna, ha annak bekövetkező romlását előrelátva, éppen úgy nem tudta volna, hogy a jóknak miben válnak hasznukra, s ezáltal az idők rendjét mintegy ellentétekből felépülő gyönyörűséges költeményt díszíti fel. Hiszen az ún. antitézisek nagyon ékesítik a szónoklat díszét, latinul ellenteteknek mondják, kifejezőbben szembeállításoknak nevezzük őket. Nálunk nem szokás ezt a kifejezést használni, bár a beszédnek ugyanazokat a díszítéseit a latin szónoklás is használja éppúgy, mint minden népnek a nyelve.

Ilyen antitézissel fejtegeti kedvesen Pál apostol a II. Korinthusi Levélben azt a helyet: „Jobb-

ról és balról az igazság fegyverzetében, dicsőségben és becstelenségben, gyalázatban és jó hírnévben; mint csábítók és mégis igazmondók; mint ismeretlenek és mégis ismeretesek; mint halálra váltak és ime, mégis élünk; mint megvertek, de meg nem öltek; mint szomorkodók, és mégis mindig örvendezők; mint szűkölködők és mégis sokakat gazdagítók; mint akiknek semmijük sincsen és mindenük megvan” (II. Kor. 6, 7–10).

Amint tehát az ellentétek ama szembeállítására a beszéd szépségét adja, úgy van megalkotva a világ szépsége, nem a szavak, hanem a dolgok ellentétének szembeállításával. A legkifejezettebben le van ez téve az Ecclesiasticus könyvében ilyképpen: „A rosszal jó áll szemben s a halállal az élet; így áll a bűnös is az igaz férfivel szemben. Ekként nézd a Magasságbeli minden művét, párosával vannak, az egyik a másik ellenében” (Sir. 33, 15).

De Civ. Dei XI. 18.

Isten . . . jobbnak ítélte hatalmához, hogy a rosszból jót hozzon létre, mintsem hogy ne engedje a rossz létét.

De Civ. Dei XXII. 1, 2.

KRISZTUS ÉS AZ EGYHÁZ

A BŰNBEESÉS

Isten a természetnek, semmiesetre sem a vétkeknek az alkotója, az embert jónak teremtette. De önhibájából megromolva és igazságosan elítélve, romlott és elítélt utódokat nemzett. Mert mindnyájan voltunk abban az egyben, amikor mindnyájan az az egy voltunk, aki bűnbeesett az aszszony által, aki belőle lett alkotva a bűn előtt. Még ugyan számunkra egyenként nem volt megteremtve és kiosztva a forma, amelyben egyenként élnünk kell; de már megvolt a természeti mag, amelyből származnunk kellett. S minthogy az a bűn által megromlott és a halál bilincse kötötte le, s igazságosan elítéltetett, nem születhetik más állapotban ember az embertől.

Ennélfogva a szabad akarat rossz használatából eredt ennek a nyomorúságnak a sorozata, mely az emberi nemet eredetében eltorzítva, mintegy gyökerében romlottan, vég nélkül a bajok egymásután-

ján keresztül a második halál* pusztulásába viszi, melyből csak azok mentesülnek, akik Isten kegyelméből megszabadulnak.

De Civ. Dei XIII. 14.

Rejteken kezdődött pedig rosszasságuk, hogy azután nyílt engedetlenségbe bujjanak. Mert nem jutottak volna a rossz tettehez, ha azt nem előzte volna meg a rossz akarat. Ám mi más lehetett volna a rossz akarat kezdete, mint a kevélység! „Minden bűn kezdete ugyanis a kevélység” (Sir. 10. 15). De mi egyéb a kevélység, mint elferdült nagyságnak a vágya? Mert elferdült nagyság az, ha a lélek elhagyva azt a létalapot, amelyhez ragaszkodnia kell, valami módon önmaga válik és lesz létalappá.

Ez történik, ha túlságosan tetszeleg önmagának; önmagának pedig akkor tetszeleg így, ha elfordul attól a változhatatlan Jótól, akinek önmagánál jobban kellene neki tetszenie. Szabadon történik ez az elfordulás; mert ha az akarat szilárd maradna ama változhatatlan felsőbb Jónak a szeretetében, aki megvilágosította, hogy lásson s aki felgyullasztotta, hogy szeressen, nem fordulna tőle el, hogy önmagában lelje tetszését s ezáltal elhomályo-

* A kárhozat.

sodjon és elhidegüljön. Az asszony sem hitte volna el, hogy igazat mond a kígyó, vagy a férfi sem helyezte volna előbbre felesége akaratát Isten parancsának, s nem gondolta volna, hogy csak bocsánatos módon lépi át a parancsot, ha élettársával a bűn társaságát is felhagyta volna.

Tehát csak miután rosszak lettek, követték el a rossz tettet, a parancs megszegését, a tiltott étel evésével. Ilyen rossz gyümölcsöt csak rossz fa hozhatott létre (Mt. 7, 18). Hogy pedig a fa rossz volt, a természet ellen történt; mert nem másképpen, hanem az akarat vétkéből történt, ami a természet ellen van. De csak a semmiből teremtetett természetet ronthatja meg a bűn... Ennélfogva Istent elhagyva, önmagában lenni, vagyis önmaga kedvét keresni, nem a semminek a léte még, de a semmihez való közeledés.

De Civ. Dei XIV. 13. 1.

Megvetették tehát Isten parancsát, ki a maga képére teremtette az embert, a többi élőlény fölé állította, a Paradicsomba helyezte, minden dolognak és a jólétnek bőségét nyújtotta neki. Nem rótt rá sok, nagy és nehéz parancsot, egyetlen rövidke és igen könnyű parancssal támogatta üdvös engedelmességre teremtményét. A szabad szolgálat ja-

vára vált volna, arra figyelmeztetve, hogy Isten az Úr.

Rákövetkezett az igazságos ítélet s hozzá olyan ítélet, hogy az ember, akinek a parancs megtartásával testileg is szellemivé kellett volna válnia, lelkileg is testivé vált. Őt, aki kevélységével magának tetszelgett, magárahagyta Isten igazságossága, de nem úgy, hogy teljhatalommal mindenre képes lenne, hanem magával is meghasonlottam az óhajtott szabadság helyett annak kemény és nyomorúságos szolgaságába került, akivel a bűnben egyetértett.

Akarattal halott lett lelkileg, akarata ellenére halandó testében. Hütlenné válva az örök élethez, az örök halálra is ítéltetett, ha a kegyelem meg nem menti. Ha valaki ezt a büntetést nagyon súlyosnak, vagy igazságtalannak gondolja, kétségtelesen nem képes mérlegelni a bűn elkövetésének gonoszságát ott, ahol oly könnyű volt a bűn elkerülése.

De Civ. Dei XIV. 15, 1.

Sikertelenül igyekezel annak a bűnénél fiainak mégoly nagy és borzalmas bűncit az övével egyenlővé tenni, vagy még nagyobbaknak is feltüntetni. Az ő természetének fenséges állapotához képest

következett be a romlás súlyossága. Az a természet olyan volt, hogy nem halhatott meg, ha nem akart volna vétkezni; olyan volt, amelyben nem ellenkezett a test és a lélek egymással; olyan volt, amelynek nem kellett semmi vétek ellen küzdenie, nem azért, mert annak engedett, hanem mert ilyen egyáltalában nem volt benne. Akkor kell az utódok bűneit az övével azonosnak venni, ha azoknak a természete ilyen lenne; sőt még azokat nagyobbaknak is kell mondani, ha annál jobb természet találhatnál. Mert minél magasabbrendű az érteimes természet, annál rosszabb a bukása, és minél hihetlenebb a bűne, annál súlyosabb büntetést érdemel.

C. Jul. Pel. op. imp. VI. 22.

Ennél az ősi bűnnél mi sem ismertebb, ha hirdetni kell; mi sem titokzatosabb, ha érteni akarjuk.

De mor. Eccl. cath. I. 22. 40.

A testet sértő sebek a tagok vonaglását, vagy nehézkes mozgását okozzák, de nem sértik azt az erőt, amely igazzá teszi az embert. A seb azon-

ban, amelyet bűnnek nevezünk, éppen azt az életet sebzi meg, amely által igaz módon élünk... Így az első embernek ama nagy bűne által természetünk rosszabbá vált és nemcsak bűnössé lett, hanem bűnösöket is nemzett. S mégis, az a gyöngeség, amely által elveszett a jó életnek ereje, semmiesetre sem természet, hanem hiba; mint ahogy a test beteges állapota sem valami szubsztancia vagy természet, hanem hiba. S ha nem is mindig, mégis a szülők rossz egészségi állapota valami módon többnyire belefolyik a nemzésbe és megnyilvánul gyermekeik testében.

Azt a bűnt pedig, amely a Paradicsomban magát az embert rosszabbá változtatta, minthogy sokkal nagyobb rossz az, mint azt megítélhetnénk, mindenki, aki a világra születik, magára vonja és csakis az újjászületésben nyeri el annak bocsánatát. Úgyhogy a már újjászületett szülőktől, akiknek megbocsáttatott és befödve lett, születő gyermekeikre hárul a bűnadósság, s őket, akiket az első, testi születés lekötött, a második, a lelki születés oldozza fel.

Ennek a csodálatos dolognak csodálatraméltó példáját hozta létre a Teremtő a szelíd és a vad olajfában, amikor nemcsak a vadoncból, de a szelíd fának a magjából is csak vad hajtás keletkezik. Azért bár az emberekben, akiket a természet szül és a kegyelem újjászül, bennük van ama, az érte-

lem törvénye ellen tusakodó testi vágy, minthogy a bűnök bocsánatával megbocsáttatott nekik, nem számít az már bűnükül be, nem is árt, csak ha tiltott dolgokra egyeznek bele annak ösztönzésébe. Ivadékuk pedig, mivel nem lelki, hanem testi vágy veti el magjukat, mintegy nemünk nemes olajfáján sarjadó vadhajtás, úgy vonja magára a bűn adósságát, hogy abból a vészből csakis az újjászületéssel szabadulhat meg.

De nuptiis et concupiscentia II. 34. 57–58.

„Nincs-e a fazekasnak hatalma az agyag fölött, hogy ugyanazon anyagból némely edényt díszes célra csináljon, mást dísztelenre?” (Róm. 9, 421.). Amióta tehát természetünk a Paradicsomban vétkezett, ugyanannak a gondviselésnek a végzéséből nem a menny, hanem a föld számára, azaz nem a lélek, hanem a test szerint halálos nemzedékké alakítottunk s mindannyian egy sártömeg lettünk, azaz a bűnnek a tömege. Minthogy tehát a bűnnel az érdemet elvesztettük, és Isten irgalmának távoltartásával a bűnösök csakis az örök kárhozatot érdemlik, hogyan juthat a tömegeből való ember eszébe, hogy Isten feleljen kérdésére: „Miért alkottál engem ilyennek?”

Ha ezt tudni akarod, ne légy sár, hanem az ő

irgalmasságából légy Isten fiává, aki hatalmat adott azoknak, akik az ő nevében hisznek, hogy Isten fiaivá legyenek. Nem pedig, amit te kívánsz, hogy a hitet megelőzően ismerjék meg az arra vágyók az isteni dolgokat. Mert az ismeret jutalmát az érdem kapja, ám hit által szerzünk érdemet. Magát a kegyelmet pedig, amelyet a hit által kapunk, nem a mi megelőző érdemeink alapján kapjuk.

De div. quaest. 83. q. 68. 3.

Amikor fontolgattam, hogy már Uramnak, Istenemnek szolgáljak, amiként azt már régen elhatároztam, én voltam, aki akartam, én voltam, aki nem akartam; én, én voltam az. Sem akarásom, sem nem-akarásom nem volt teljes. Ezért küzdöttem önmagammal és szétszóródtam önmagamtól, s bár maga a szétszóródottság szándékom ellen keletkezett, mégsem mutatta egy idegen lélek természetét, hanem a magaménak a büntetését. S azért már nem is én cselekedtem azt, hanem a „bennem lakó bűn” (Róm. 7, 17), egy nagyobb szabadságban elkövetett bűn büntetéseként; hiszen Ádám fia voltam én.

Cof. VIII. 10, 22.

A keresztény keresztségben tökéletes megújulásban és tökéletes gyógyulásban részesülünk azoktól a bajoktól, amelyek által vétkekben voltunk; nem azoktól, amelyekkel még küzdenünk kell, hogy ne váljunk vétkeseké.

C. Jul. Pel. VI. 18, 55.

Ki mondhatja közülünk, hogy az első embernek bűnével kiveszett a szabadakarat az emberi nemből? Elveszett ugyan a bűn által az a szabadság, amely a Paradicsomban a tökéletes igaz állapot bírására volt a halhatatlansággal. Ezért van szüksége az emberi természetnek az isteni kegyelemre, az Úr mondása szerint: „Ha a Fiú megszabadít titeket, valóban szabadok lesztek” (Jn. 8, 36). Valóban szabadok a jó és igaz életre. Mert a szabadakarat annyira nem veszett el a bűnösben, hogy általa vétkezik.

Contra duas epistolas Pelagianorum I. 1, 5.

KRISZTUS A MÁSODIK ÁDÁM

Mária testében volt az a testi anyag, amelyből testet vett Krisztus, de abban Krisztust nem a testi kívánság magja vetette el. Testéből született testtel, de csak a bűn testének hasonlóságában, nem miként más emberek, a bűn testében. Azért az eredeti bűnt másokban az újjászületéssel feloldotta, nem vonta azt magára születésével.

Ennélfogva amaz az első Ádám, emez a második; amaz, mivel testi kívánság nélkül teremtetett, emez így született; de amaz csak ember, ez pedig Isten és ember; s azért annak megvolt a kénessége, hogy ne vétkezzék, nem úgy mint ez, ki nem vétkezhetett . . .

Ádám pedig megszámlálhatatlan sok utódában Isten kegyelméből a mi Urunk Jézus Krisztus által megszabadul az örök büntetéstől. Ő maga is, bár csak néhány ezer évvel halála után, amikor az értünk meghalt Krisztus nem kényszerűségből, hanem hatalmából alászállt a halottak helvére s feloldotta az alvilág fájdalmait (Ap. Csel. 2, 24).

Így kell ugvanis értenünk, hogy a Bölcsesség ki vezette őt vétkéből (Bölcs. 10, 2), Isten egvetsen Fiaának szent teste által, melynek első nemzője volt, mint az emberi nemnek atyja és így Krisztusnak is atyja, ki az emberek üdvözítéséért

lett ember. Nemhiába hiszi az Egyház, hogy bilincseitől fel lett oldva, nem a maga érdeméért, hanem Isten kegyelméből, a mi Urunk Jézus Krisztus által...

Tehát Ádám minden fiát öbenne behintette a bűn ragálya és legyőzte a halál állapotát. S azért a kisdedek, bár jót vagy rosszat nem követnek el akarattal, mégis, minthogy abba öltöztettek, aki akarattal vétkezett, magukra vonják tőle a bűn adósságát és a halál büntetését; mint azok a kisdedek, akik Krisztusba öltöztetnek, bár semmi jót nem tettek akarattal, tőle veszik a megigazulásban való részesedést és az örökélet jutalmát. Így Krisztus a jövőendő ellenképének mutatkozik, ezért mondja az Apostol: „Amint hordtuk a földi ember képét, úgy hordjuk a mennyeknek képét is” (I. Kor. 15, 49.).

C. Jul. Pel. op. imp. VI. 22.

Minden ember halála Ádám által, mindegyik élete Krisztus által. Mert „amint Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban is mindnyájan életre fognak kelni” (I. Kor. 15, 22). Azaz, az emberi nem ősi eredetétől kezdve mindenki a halálra csak Ádám által s Ádám által mindenki csak

a halálra; és mindenki az életre csak Krisztus által, és Krisztus által mindenki csak az életre jut.

C. Jul. Pel. VI. 24, 80.

Amint egy ember által, a halál, úgy egy ember által történt a holtak feltámadása (I. Kor. 15, 21, 22). Mivel az emberek inkább kerülték azt, amit elkerülni nem tudtak, a test halálát inkább, mint a lélek halálát, azaz inkább a büntetést, mint a bűnt, melyért a büntetés jár (mert vagy nem, vagy keyeset törődnek azzal, hogy ne vétkezzenek, ám roppant fáradoznak azon, hogy meg ne haljanak, bár nem érhetik el); azért az élet Közvetítője, hogy megmutassa, nem kell félnünk attól a haláltól, amely az emberi állapot által már el nem kerülhető, hanem inkább az istentelenségtől, melytől a hit őrizhet meg, élénk jött, hogy vezessen a célhoz, amely felé haladnunk kell. De nem azon az úton, amelyen mi haladunk. Mi ugyanis a halálra a bűn miatt jutunk; ő az igazságosság miatt. S azért míg a mi halálunk a bűn büntetése, az ő halála a bűnért való áldozat lett.

De Trin. IV. 12, 15.

AZ EMBERI NEMBŐL, SZŰZ ANYÁTÓL

Vannak emberek, akik azt mondják: annyira hiányával volt Isten más módnak, hogy az embereket a mostani halandóság nyomorúságából megszabadítsa, hogy egyszülött Fiát, ki vele egyenlően örökkévaló, akarta, hogy emberré legyen; hogy felöltve az emberi lelket és testet, halandóvá válva, a halált elszenvedje?

Ezket kevés azzal az állítással megcáfolni, hogy jó és az isteni méltósághoz illő volt az a mód, amellyel Isten leereszkedett hozzánk, hogy bennünket az Isten és az emberek közt Közvetítő ember, Krisztus Jézus által megszabadítson. Hanem arra is rá kell mutatnunk, Istennek, kinek a hatalmának minden egyenlően alá van vetve, nem hiányzott más lehetséges mód sem. De a mi nyomorúságunk gyógyítására nem volt más megfelelőbb mód, és nem is volt másra szükség.

Mert mi volt annyira szükséges reményünk telmeseléséhez és a halandóság állapota miatt elcsüggedt lelkünknek a halhatatlanság reménytelenségétől való megszabadításához, mint az, hogy megmutassa Isten, milyen nagyrabecsül s milyen nagyon szeret bennünket? De ennek a ténynek mi kézzelfoghatóbb és kiválóbb bizonyítéka, mint az, hogy Isten Fia, aki változhatatlanul jó, megmaradva ön-

magában az, ami volt, tőlünk és érettünk elfogadva azt, ami nem volt, természetének vesztesége nélkül méltónak tartotta magához, hogy a mi természetünkkel lépjen közösségbe; bármiféle rossznak megérdemlése nélkül, előbb a mi rosszaságunkat viselje el? S így bennünket, akik már hisszük, mennyire szeret az Isten s akik már reméljük azt, ami felől kétségbeestünk, minden jóra való érdemünk nélkül, sőt megelőző érdemtelenségünk ellenére, ajándékaival nem tartozó bőkezűséggel halmozzon el?

De Trin. XIII. 10, 13.

Jobbnak ítélte Isten, ha magából a legyőzött nemből fogadja el azt az embert, aki által legyőzi az emberi nem ellenségét. De azt szüztől akarta, akinek a fogantatását a lélek előzte meg, nem a test; a hit, nem a kéjvágy (Lk. 1, 26–38). Nem lépett itt közbe a testi kívánság, amely elveti és megfogamza a többit, akik magukra vonják az eredeti bűnt; az teljességgel távol volt innen. A hit, nem a testi érintkezés termékenyítette meg a szent szüzességet, hogy az, aki az első ember ivadékaként született, tisztán csak a nemből, nem a bűnből is vegye eredetét . . .

Egyáltalában semmi testi kívánságnak nem lehe-

tett része annak szűzi születése fogantatásában, akiben nem található semmi a halálra méltó s akit mégis meg kell majd ölnie a halál szerzőjének, hogy ő legyőzessen az élet szerzőjének halálával: az első Ádám legyőzője és az emberi nem birtoklója. Legyőzte azt a második Ádám és elveszítette a keresztény nemet, mely az emberi nemből az emberi bűntől megszabadult azáltal, aki nem volt a bűnben, bár ebből a nemből volt, hogy a csábítót az a nem győzze le, amelyet a bűnnel az legyőzött.

És ez azért történt így, hogy az ember ne bízza el magát, hanem „aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék” (II. Kor. 10, 17). Aki ugyanis legyőzetett, csak ember volt s azért győzetett le, mert gőgjében Isten akart lenni. Aki pedig győzött, ember és Isten volt s azért győzött ilyen módon, szűztől születve, mivel Isten magát megalázva nem vezette azt az embert, mint más szenteket, hanem benne önmagát hordozta.

De Trin. XIII. 18, 25.

A Szent Szűz Mária kivételével, akiről, ha bűnről van szó, az Úr iránti tiszteletből egyáltalában semmi vitára nem vagyok hajlandó, mert honnan tudnánk, hogy neki több kegyelem adatott min-

de nemű bűn legyőzésére, ha nem onnan, hogy méltó volt azt foganni és szülni, akiről bizonyos, hogy semmi bűnc nem volt? Tehát ennek a Szűznek a kivételével, ha mindazokat a szent férfiakat és nőket, akik itt éltek, egybegyűjthetnénk és megkerdezhetnénk, vajon bűn nélkül vannak-e, mit gondolunk, mit válaszolnának . . . Nemde, egyhangúlag kiáltanának: „Ha azt mondanánk, hogy nincs bűnünk, önmagunkat csalnánk meg és nincs bennünk igazság”?

De natura et gratia 36, 42.

Szűz a fogantatásban, szűz a szülésben, szűz a terhességben, szűz a termékenységben, szűz örökké. Ember, mit csodálkozol ezen? Így kellett Istennek születnie, mikor méltósága emberré lett. Ilyenné tette azt, akitől lett. Mert mielőtt lett, már volt; s mert mindenható, emberré lehetett, megmaradva az, ami volt. Anyát alkotott magának, mikor az Atyánál volt, s mikor anyától lett, megmaradt az Atyában. Mikor ember kezdett lenni, hogy szűnhetett volna meg Isten lenni az, ki szülőjének megadta, hogy szülésében ne szűnjön meg szűz maradni?

Sermo 186, 1.

Ha születésével megsérült volna sértetlensége, nem született volna szűztől, s ami lehetetlen, az egész Egyház hitvallásával Szűz Máriától való születéséről tévedésben lenne. Az az Egyház, amely Anyjához hasonlóan naponként szüli tagjait s amellett szűz marad.

Enchir. 10. 34.

A jászolban fekszik, de a világot tartja fenn; emlőkből táplálkozik, de az angyalokat táplálja; pólyákba takarják, de halhatatlansággal ruház fel bennünket; tejjel tartják, de imádás hódol neki; nem talál helyet a szálláson, de templomot épít magának a hívők szívében; hogy ugyanis erős legyen a gyöngeség, gyöngé lett az erősség.

Sermo 190. 4.

Mi sem ellentétesebb a szeretettel, mint az irigység; az irigységnek pedig a gőg az anyja. Ugyanaz az Úr Jézus Krisztus, az Istenember az irántunk való isteni szeretetnek éppoly bizonyága, mint a hozzánk illő emberi alázatnak példája, hogy a mi nagy felfuvalkodottságunkat ellenkező, hatásosabb gyógyszerrel gyógyítsa meg. Mert nagy nyomorú-

ság a gőgös ember, de nagyobb irgalmasság az alázatos Isten.

De catechizandis rudibus 4, 8.

VALÓSÁGOS ISTEN ÉS VALÓSÁGOS EMBER

Ha a mi Urunk Jézus Krisztus nem tartotta volna méltónak magához, hogy emberré legyen, elveszett volna az ember. Azzá lett, akit teremtett, hogy ne vesszen el az, akit teremtett. Valóságos ember, valóságos Isten: Isten és ember a teljes Krisztus. Ez a katolikus hit. Aki tagadja, hogy Krisztus Isten, photiniánus*, aki tagadja, hogy Krisztus ember, manicheus. Aki vallja, hogy Krisztus az Atyával egyenlő Isten és valóságos ember, valóban szenvedett, valóságos vért ontott, mert nem szabadítana meg bennünket az igazság, ha hamis bért adna értünk: aki mind a kettőt hiszi, katolikus.

Sermo 92, 3.

* A 4. században élt Photinus eretneksége.

Jézus Krisztus, Istennek a Fia tehát Isten is és ember is. Isten minden idők előtt, emberré lett a mi időnkben. Isten, mert az Isten Igéje „Isten” pedig „volt az Ige” (Jn. 1, 1). Ember pedig, mert az Igével az értelmes emberi lélek és test személyi egységben egyesült. Ezért, amennyiben Isten, egy az Atyával (Jn. 10. 30); amennyiben ember, az Atya nagyobb nála (uo. 14, 28). Mert midőn nem a kegyelem, hanem a természet alapján Istennek a Fia volt, hogy a kegyelemmel is teljes legyen, ember fiává is lett; s így mindakettő lett, mind a kettő az egy Krisztus.

Mivel „midőn az Isten alakjában volt, nem tartotta olyan dolognak, amihez feltétlenül ragaszkodjék”, ami természete szerint volt, azaz „az Istennel való egyenlőséget, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját” (Filipp. 2, 6. és 7.) anélkül, hogy elveszítette volna, vagy kisebbé lett volna Istennek az alakjában. De ezáltal kisebb is lett és egyenlő is maradt. mindkettőben egy, mint mondtuk; de másképp az Ige szerint, másképp az emberi lét szerint. Mint Ige egyenlő az Atyával, mint ember kisebb nála. Istennek egy Fia s ugyanő embernek a fia; egy embernek fia, s ugyanő Istennek a Fia; nem Istennek két fia, mint Isten és mint ember, hanem Istennek egy Fia; Isten kezdet

nélkül, ember egy bizonyos kezdettől, a mi Urunk Jézus Krisztus.

Enchir. 10. 35.

A személynek mindkét természetben való egy-sége alapján kell értenünk mind azt a kijelentést, hogy az Emberfia alászállott az égből, bár ez abból a természetből van, amelyet a földön a Szűztől vett fel; mind azt a kijelentést, hogy az Isten Fiát megfeszítették és eltemették, bár ez nem magában az Istenségben, amelyben mint Egyszülött az Atyával egyenlően örökkévaló, hanem az emberi testnek a gyengeségében szenvedte . . .

A mi Urunk Jézus Krisztus személyének ezt az egységét, mely mindkét természetből, azaz az isteniből és emberiből úgy áll fenn, hogy bármelyikére vonatkozó szó a másiknak is juttatható, megmutatja a boldog Apostol, mikor Krisztus irgalmas alázatosságának példájára intve mondja: „Ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt, aki midőn az Isten alakjában volt, nem tartotta az Istennel való egyenlőséget oly dolognak, amihez feltétlenül ragaszkodjék, hanem kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját, emberekhez hasonló lett és a külsejét tekintve úgy jelent meg, mint ember; meg-

alázta magát, engedelmes lett a halálig, és pedig a halálig a keresztfán” (Filipp. 2, 5–8).

Contra sermonem Arianorum c. 8.

Emeld fel szíved, emberi nem, szívd magadba az élet és a biztonsággal teljes szabadság levegőjét. Mit hallasz, mit ígérnek neked? „Hatalmat adok nekik”. Milyen hatalmat? Talán amilyen felfuvalkodottá teszi az embereket, az ítélkezés az emberfők felett, az ítélethirdetés ártatlanok és bűnösök felett? Azt mondja: „Hatalmat adott nekik, hogy Isten fiaivá legyenek” (Jn. 1. 12). Mert még nem voltak fiúk, de fiúkká lettek; mert az, aki által Isten fiaivá lettek, már Isten Fia volt és ő ember fiává lett.

Most hát már azok is, akik emberek fiai voltak, Isten fiaivá is lettek. Alászállott ahhoz, ami nem volt, mert más volt. Felemelt ahhoz, ami nem voltál, mert más voltál. Ébressz reményt! Nagy ígéretet kaptál, de nagy az, aki megígérte. Soknak és hihetetlennek látszik és szinte lehetetlennek tartjuk, hogy az emberek fiai Isten fiaivá legyenek. De több történt értük, mert az Isten Fia ember fiává lett.

Ember, ébressz hát reménységet, üzd el szívedből a hitetlenséget. Hihetlenebb dolog történt ér-

ted, mint amilyen az, aminek ígéretét kaptad. Csodálkozol azon, hogy az embernek örök élete van? Csodálkozol, hogy az ember eljut az örök életre? Csodálkozz inkább azon, hogy Isten eljött a halálra érted. Mit csodálkozol az ígéreten, mikor annak ily nagy zálogát kaptad?

Lásd tehát, hogyan erősít meg, hogyan szilárdítja meg Isten ígéretét, mondván: „mindazoknak, akik őt befogadták, hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek”. Milyen származás alapján? Nem a szokásos, nem a régi, nem a múlandó, vagy testi származás alapján. Azt mondja: „Akik nem a vérből, sem a test ösztönéből, sem nem a férfi indulatából, hanem Istentől születtek”. Csodálkozol, nem hiszed? „Az Ige testté lett és közöttünk lakozott” (Jn. 1, 13, 14).

Sermo 342, 5.

Alászállott ő, hogy mi felszálljunk; megmaradva természetében, a mi természetünk részesévé lett, hogy mi megmaradva természetünkben, az ő természetének legyünk részeseivé. Mégsem egészen így. Mert őt nem tette silányabbá a mi természetünkben való részesedés; de minket jobbakká tett az ő természetében való részesedés.

Epist. 140, 10.

ÚT, IGAZSÁG, ÉLET

„Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn. 14. 6). Az igazság és az élet után vágyakozik minden ember, de nem mindegyik találja meg az utat. Ennek a világnak némelyik filozófusa is felismerte, hogy Isten valami örök élet, változatlan, értelemmel felfogható és értelemmel bíró, bölcs és bölcsességet adó lény. Meglátták ugyan, de csak távolról a szilárd, megingathatatlan, részreghajthatatlan igazságot, amelyben van minden teremtetett dolgnak minden lételve. Látták ezt, de tévelybe állítva, s azért nem találták meg az utat, amelyen annak oly nagy, kimondhatatlan és boldogító bírásához el lehet jutni...

Krisztus pedig, mivel ő maga az igazság és az élet, az Atyánál az Isten Igéje, akiről mondatott: „Az élet volt az emberek világossága” (Jn. I. 4). Mivel tehát ő maga az igazság és élet az Atyánál, s nem volt útunk, amerre az igazsághoz menjünk, az Isten Fia, aki mindenkor az igazság és élet az Atyában, felvéve az emberi természetet, lett az út.

Járv az emberen át és eljutsz Istenhez. Rajta keresztül haladsz, felé haladsz. Hogy hozzá juss, ne keress rajta kívül más utat. Mert ha ő maga nem akart volna az út lenni, mindig tévednénk. Ő lett

tehát az út, rajta jőjj. Nem mondom neked, keresd az utat, maga az út jön hozzád: kelj fel, és járj!

Járj erkölccseiddel, nem lábaiddal. Mert sokan jól járnak lábbal, de rossz erkölcsökkel járnak. Sőt néha még a jó úton járók is leszaladnak az útról. Találsz ugyanis embereket, akik jó életet élnek, de nem keresztények. Jól futnak, de nem az úton futnak. Mennél tovább jutnak, annál többet tévednek, mert elhagyják az utat. Ha pedig az ilyen emberek rátérnek az útra, és az úton maradnak, ó, mily nagy biztonság ez, mert jó úton is járnak, nem is tévednek!

Sermo 141, 4.

Akinek oly nagy volt a hatalma, éhezett, szomjazott, fáradozott, álomra szenderült, elfogták, ütötték, megfeszítették, megölték. Ez az út: járj az alázatosságban, hogy eljuss az örökkévalóságba. Krisztus, az Isten hazánk, ahová megyünk; Krisztus, az ember, az út, amelyen megyünk. Őhozza megyünk, őrajta át megyünk: mit félnénk, hogy eltévedünk? Nem hagyta el az Atyát, mikor hozzánk jött... Hozzáadta azt, ami nem volt, nem vesztette el azt, ami volt. Éppen alázatossága által már túl van a szenvedésen, már túl van a temetésen, már feltámadt, már felment a mennybe, ott van és ül

az Atya jobbján: és itt van szűkölködve az ő szegényeiben . . .

Féljétek a fenn lévő Krisztust, ismerjétek fel az alant lévő! Legyen tied az odafenn adakozó Krisztus, ismerd fel az idelenn szűkölködőt. Idelenn szegény, odafenn gazdag. Hogy idelenn szegény a Krisztus, értésünkre maga mondja: „Éheztem, szomjúhoztam, meztelen voltam, idegen voltam, fogságban voltam”. S némelyeknek mondta: „Nekem szolgáltatok” némelyeknek: „Nem szolgáltatok nekem” (Mt. 225, 35–45.) Íme, megmutattuk a szegény Krisztust, a gazdagot meg ki nem ismerné?

Sermo 123, 4.

Az Isten Fia felemelte az embert és benne eltűrte az emberit. Oly nagy orvosság ez az emberek részére, amilyen el sem gondolható. Mert micsoda gőg gyógyítható, ha az Isten Fiának alázatossága nem gyógyítja meg? Micsoda fös vénység gyógyítható, ha az Isten Fiának szegénysége nem gyógyítja meg? Micsoda durvaság gyógyítható, ha az Isten Fiának szeretete nem gyógyítja meg? Végül micsoda féltékenység gyógyítható, ha az Úr Krisztus testének feltámadása nem gyógyítja meg?

Bátorodjék fel az emberi nem reménysége és ismerjen rá természetére; lássa meg, milyen helyet

foglal el Isten műveiben. Ne vessétek meg magatokat férfiak: az Isten Fia felemelte a férfit. Ne vessétek meg magatokat nők: az Isten Fia nőtől született. Ne szeressétek ám a testet, mert az Isten Fiában nem férfi vagy nő vagyunk. Ne szeressétek a múlt dolgokat, mert ha azokat lehetne helyesen szeretni, szeretné az ember, akit felemelt az Isten Fia. Ne féljete a gyalázattól és a kereszttől és a haláltól, mert ha ártának az embernek, nem tűrte volna el az ember, akit felemelt az Isten Fia.

Mindez a buzdítás, amelyet már mindenfelé hirdetnek, mindenfelé tisztelettel fogadnak, amely minden engedelmes lelket meggyógyít, nem volna az emberi dolgokban, ha nem történt volna meg mindaz, ami az igen korlátolt embereknek visszatetsző. Kit vehet méltó utánzásul a vétkes kérdés, hogy az erény felfogására rávezethető legyen, ha szégyenli követni azt, akiről születése előtt az lett mondva, hogy a Magasságbeli Fiának fog hívni (Lk. 1, 32.), s akit senki sem tagadhatja, már minden nép a Magasságbeli Fiának hív? Ha sokat tartunk magunkról, tegyük méltóvá magunkat annak követésére, akit a Magasságbeli Fiának hívnak. Ha keveset tartunk magunkról, merjük követni a halászokat és vámosokat, akik őt követték. Ő, mindenkin segítő orvosság, minden felfu-

valkodottságot lelohaszt, minden sorvadást fel-
üdít, minden feleslegest lenyes, minden szükségest
megőriz, minden elvesztettet visszaszerez, minden
rentást helyrehoz.

Ki tartsa még magát nagyra az Isten Fiával
szemben? Ki esik kétségbe önmagáért, ha oly alá-
zatos akart érte lenni az Isten Fia? Ki láthatja a
boldog élet értékét abban, amit megvetni tanított
az Isten Fia? Micsoda viszontagság elől hátrál az
meg, aki az ember természetét oly nagy üldözteté-
sek között megőrizve hisz az Isten Fiában? Ki gon-
dolhatná, hogy számára zárva van a mennyek or-
szága, aki tud a vámosokról és a bűnös nőkről,
akik követték az Isten Fiát (Mt. 21. 31)? Micsoda
elferdüléstől nem szabadul az, aki szemléli, szereti
és követi annak az embernek cselekedeteit és sza-
vait, akinek példájául adta magát az Isten Fia?

De agone christiano c. II.

Minthogy arra volt szükségünk, hogy a gőg üres-
lelkűségéből alázatosságra szállíthassunk le, hogy
onnan felemelkedve szilárd magaslatra jussunk,
mi sem sugalmazhatta volna azt számunkra ma-
gasztosabb és yonzóbb módon úgy, hogy vad ter-

mészetünket ne az erőszak, hanem a meggyőzetés szelidítse meg, mint az, hogy az Ige, aki által az Atya az angyalokkal közli magát, aki Ereje és Bölcsessége, akit a látható dolgok kívánságától elvakult emberi szív nem láthatott, méltónak tartotta magához, hogy emberben működjék és mutassa meg személyét, hogy az ember inkább féljen az emberi gőg fennhéjázásától, mint az Isten példája szerint való megalázódástól.

Azért nem a földi birodalommal ékeskedő Krisztust, nem a földi eszközökben gazdag Krisztust, nem a földi szerencsében tündöklő Krisztust, hanem a keresztfeszített Krisztust hirdetik az egész világon. Nevetett ezen kezdetben a kevélyek népe, még mindig nevet a maradéka; de míg kezdetben kevesen hittek benne, ma a népek hisznek, mert akkor a kevesek hite és a népek gúnyja ellenére, amikor Krisztust, a keresztfeszítettet hirdették, a bénák jártak, a némák megszólaltak, a süketek hallottak, a vakok láttak, a halottak feltámadtak. Így felismerte végre a földi kevélység, hogy magán a földön sincs hatalmasabb valami az isteni alázatnál (I. Kor. 1, 23–25), hogy az igen üdvös emberi alázatosságot is az ellene támadó kevélységgel szemben az isteni példa követésének oltalma védelmezze.

Az, akinek mindent átadott az Atya, s akit senki sem ismer, csakis az Atya, s aki egyedül ismeri az Atyát, s az, akinek kinyilatkoztatni akarta, nem mondja: Tanuljatok tőlem világot építeni, vagy halottakat feltámasztani, hanem: „mert szelíd vagyok, és alázatosságú”.

De sancta virginitate 35. 35.

Milyen filozófusok vitáihoz, írásaihoz, mely államok törvényeihez hasonlítható ama két parancsolat, amelyektől függ Krisztus szavai szerint az egész törvény és a próféták: „Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből”, és „szeresd felebarátodat, mint önmagadat” (Mt. 22, 37–39.)? Benne van ebben a fizika, mert minden természetnek az oka a Teremtő Isten. Benne az etika, mert a jó és tisztességes élet nem alakul ki másból, mint azoknak a méltó szeretetéből, akiket szeretnünk kell, azaz Isten és a felebarát szeretetéből. Benne van a logika, mert az értelmes léleknek igazsága és világossága csakis Isten. Benne az állam dicsérendő jóléte, mert nem lehet jobban alapítani vagy fenntartani az államot, mint a hit és szilárd egyetértés alapján és kötelékével. Ez pedig a fönséges és legigazabb Isten, akiben az emberek legőszintebben szeretik egymást, mert

őérette szeretik egymást, aki előtt nem rejthetik el lelkük érzületét.

Epist. 137, 17.

Ha a költő mondhatta: „Mindenkit a kedvtelések vonzza” (Vergilius, Eclog. 2.) nem a kényszerűség, hanem a kedvtelés, nem a kötelesség, hanem a gyönyörűség, mennyivel nyomatékosabban kell mondanunk, Krisztus vonzza azt az embert, akinek gyönyörűsége az igazság, gyönyörűsége a boldogság, gyönyörűsége az igazságosság, gyönyörűsége az örök élet, ami mind Krisztus. Vagy talán csupán a testi érzékeknek vannak kedvteléseik s a lélek kietlen marad kedvteléseiben?

Ha a léleknek nincsenek a maga kedvteléseik, miért akkor a mondás: „Az emberek fiait szárnyad oltalmában reménykednek, házad dús javaitól megrészegülnek, gyönyörűséged patakjával itatod őket, nálad van az élet forrása és világosságod által látunk világosságot” (35. Zsolt. 8–10.)? Mutass egy szerető embert, megérti, amit mondok. Mutass egy vágyakozót, mutass egy éhezőt, mutass valakit aki ebben a pusztaságban vándorol és szomjazik s az örök haza forrása után áhítozik; mutass ilyent, tudja, hogy mit mondok. Ha pedig hideglelkű emberhez szólok, nem érti beszédemet. Ilye-

nek voltak azok, akik egymásközt zúgolódtak. „Akit az Atya vonz” – mondotta – „jön hozzám”.

In Joan. Evang. tr. 16, 4.

KRISZTUS ÁLDOZATA

Maga az Isten és az emberek közt Közvetítő ember Jézus Krisztus által (I. Tim. 2, 5.) sem lennénk megváltva, ha ő nem lenne egyszersmind Isten. Mikor teremtetett Ádám, azaz az igaz ember, nem volt szükség közvetítőre. De midőn a bűnök az emberi nemet Istentől messzire elválasztották, a Közvetítő által, aki egyedül született, élt, öletett meg bűn nélkül, kellett Istennel kiengeszteltetnünk, egészen a test feltámadásáig, az örök életig.

Így kellett az emberi gőgöt Isten alázatosságával megszégyeníteni és meggyógyítani, s rábizonyítani az emberre, milyen messzire szakadt el az Istentől, midőn a megtestesült Istennek kell visszavezetnie s az Istenember által az engedelmesség példáját adnia a dacos embernek. S a szolgai forma felvételével, mely azelőtt minden érdem nélkül volt, kellett, hogy az Egyszülött megnyissa a ke-

gyelem forrását, hogy a megváltottaknak megígért testi feltámadás is magán a Megváltón nyerjen bemutatást. S hogy ugyanazon természet által győzessék le az ördög, amelyiknek elcsábításán örvendezett.

Mégse dicsekedjék az ember, hogy ismét fel ne támadjon a gőg. S a Közvetítő oly nagy titkáról azok számára, akiknek a javára történt, talán még más is belátható, vagy mondható, vagy csak látható, de nem mondható ki.

Enchir. 28, 108.

A bűnösök és kevélyek egyedüli tisztulása az Igaznak a vére és Istennek az alázatossága; hogy Isten szemlélésére, ami természet szerint nem vagyunk, azáltal tisztuljunk meg, aki az lett, ami természet szerint vagyunk s ami a bűn következtében nem vagyunk. Mert természet szerint nem vagyunk Isten, természet szerint emberek vagyunk: a bűn következtében azonban nem vagyunk igazak. Isten lett tehát igaz ember, közbenjárt Istennél a bűnös emberért. Mert bűnös és igaz közt nincs megegyezés, de van megegyezés ember és ember között. Tehát emberségének hasonlóságát velünk összekötve, megszüntette go-

noszságunk különbözőségét, halandóságunk részesévé lévén, istenségének részesévé tett bennünket.

De Trin. IV. 2, 4.

Egy keresztény sem kételkedik abban, hogy lelkileg is, testileg is halottak vagyunk: lelkileg a bűn miatt, testileg a bűn büntetése miatt s így testileg is a bűn miatt. Mindkét részünknek, azaz mind lelkünknek, mind testünknek orvosságra és feltámasztásra volt szüksége, hogy jobbfordulásban újhódjon meg, ami rosszabbá változott. A lélek halála a bűn, a test halála a feloszlás, amivel bekövetkezik a lélek eltávozása is a testből. Mert amiképp a lélek Istennek az elhagyásával, a test a lélek eltávozásával hal meg; a lélek azáltal halgává, a test lélekteleenné lesz.

A lélek feltámad a bűnbánat által s még a halandó testben megkezdődik az élet megújulása a hit által, amellyel hisz abban, aki megigazulttá teszi a bűnöst (Róm. 4, 5). S gyarapodik a jó erkölcsekben és erősödik napról-napra, amint egyre jobban megújul a belső ember (II. Kor. 4, 16). A test pedig, mintegy a külső ember, minél továbbra nyúlik a jelenlegi élet, annál inkább megromlik a kor, a betegség, a különféle bántalmak által, míg nem a véghez jut, amelyet mindnyájan halálnak

hívunk. Feltámadása elhalasztódik a világ végére, amikor majd megigazulásunk is kimondhatatlan tökéletességhez jut.

De Trin. IV. 3, 3.

Mielőtt ez a titok, ez az áldozat, ez a pap, ez az Isten küldetett és eljött, asszonytól születve, mindaz a szent és titokzatos jelenség, amiben atyáinknak része volt, angyali csodák, vagy a maguk által végzett művek révén, ennek volt a példázata, hogy minden teremtmény cselekedetével valamiképp hirdesse azt az eljövendő Egyet, aki-ben van üdvössége mindenkinek, aki a haláltól megszabadítandó.

Mínthogy az egy igaz és fenséges Istentől az istentelenség gonoszsága által elszakadva, és ellentétbe kerülve hanyatlottunk le, s elvesztünk a sokféleségben, szétszakadva a sokféle által és csüggve a sokfélén, szükséges volt, hogy a megkönyörülő Isten intésére és parancsára éppen a sokféleség egyesülten kiáltson az eljövendő Egy után; hogy eljöjjön az Egy, akit együttesen hívtak és a sokféleség bizonysgot tegyen az Egy megérkezéséről; hogy a sokféleség terhétől szabadultan járuljunk az Egyhez, s lélekben a sok bűnnek meghalva, s a bűn miatt a test halálára szántan szeressük azt

az Egyet, aki bűn nélkül halt meg testileg értünk; hogy higgyünk a feltámadottban és a hit által vele lélekben feltámadva megigazuljunk eggyé válva az egy igazban. S magának testünknek a feltámadása miatt se essünk kétségbe, látva, hogy bennünket, a sok tagot megelőzőtt az egy Fő; akiben most a hit által megtisztulva s majdan a látás által kiteljesedéshez jutva, a Közvetítő által Istennel kiengesztelten tapadjunk az Egyhez, élvezzük az Egyet, maradjunk vele egyek.

De Trin. IV. 7, 11.

Igazi áldozat minden mű, melyet azért végzünk, hogy Istenhez szent közösségben tapadjunk; tehát ama végső jóra vonatkozik, amely által valóban boldogok lehetünk. Így maga az embertárson segítő irgalmasság sem áldozat, ha nem Istenért tesszük. Mert az áldozat, habár ember cselekszi, vagy ajánlja fel, mégis az istenségre vonatkozó dolog, azért nevezték azt a régi latinok ezzel a szóval.* Ezért maga az ember áldozat, ha Isten nevében szentelik meg és Istennek ajánlják, amennyiben meghal a világnak, hogy Istennek éljen. Mert ez is az irgalmasság egy neme, amit valaki maga iránt gyakorol. Ezért van írva: „Könyörülj lelkedre és tessél Istennek” (Sir. 30, 24).

* Sacrificium.

Áldozat az is, mikor testünket a mértékletességgel fegyelmezzük; ha azt, amint tartozunk, Istenért tesszük, hogy ne adjuk tagjainkat a gonoszság bűnének fegyveréül, hanem Istennek az igazság fegyveréül (Róm. 6, 13). Erre buzdítva mondja az Apostol: „Kérlek tehát benneteket, testvérek, az Isten irgalmasságára, hogy adjátok testeteket élő, szent és az Istennek tetsző áldozatul, ez legyen a ti ésszerű istentiszteletetek.” (Róm. 12, 1).

Ha tehát áldozat az, ha a testet, mely nála alacsonyabb, a lélek mint szolgát vagy mint eszközt használja, amennyiben annak jó és helyes használatát Istenre vonatkoztatja, mennyivel inkább áldozattá válik maga a lélek, ha Istennek adja magát, hogy az ő szeretetének tüztől felgyullasztva a világi vágy viseletét elhagyja s neki mint változhatatlan formának alávetve magát, alakuljon át, azzal lévén tetszésére, amit az ő szépségéből kapott? Ezt fűzi hozzá folytatólag ugyanaz az Apostol, mondván: „És ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem alakuljatok át értelmeteknek megújulásával, hogy felismerjétek, mi az Isten akarata, mi a jó, a kedves és a tökéletes” (Róm. 12, 2).

Mivel tehát az igazi áldozatok az irgalmasság művei vagy önmagunkkal, vagy felebarátainkkal szemben, melyeket Istenre vonatkoztatunk, az irgalmasság műveit pedig tisztán azért gyakoroljuk, hogy a nyomorúságból szabaduljunk s így boldo-

gok legyünk, ezt pedig csak azzal a jóval érjük el, amelyről áll a mondás: „Nekem pedig jó az Istenhez ragaszkodnom” (72. Zsolt. 28). Nyilvánvalóvá lesz, hogy magát az egész megváltott Várost, azaz a szentek egyesülését és közösségét, mint egyetemcs áldozatot ajánlja fel Istennek a Főpap, aki önmagát is feláldozta kínszenvedésében értünk a szolga alakjában, hogy ily magasztos Főnek testvére lehessünk. Mert ezt mutatta be, ebben lett bemutatva, mert ennek értelmében közvetítő, ebben pap, ebben áldozat is.

Azért tehát, miután az Apostol buzdított bennünket, hogy testünket élő, szent, Istennek tetsző áldozatul adjuk ésszerű istentiszteletünként és ne szabjuk magunkat ehhez a világhoz, hanem alakuljunk át értelmünk megújításával; annak bizonyítására, hogy mi az Isten akarata, mi a jó, tetsző és tökéletes, hogy a teljes áldozat mi magunk vagyunk, mondja: „Mondom ugyanis mindeniteknek a nekem adott kegyelemnél fogva, hogy senki se gondoljon magáról kelletténél többet, hanem józanul gondolkodjék: mindegyik a hit mértéke szerint, amelyet az Isten kiosztott neki. Amint ugyanis egy testben sok testrészünk van, nincs azonban minden testrésznek ugyanaz a rendeltetése, akként sokan vagyunk egy test Krisztusban; egyenként azonban egymásnak tagjai, de különböző adomá-

nyaink vannak a nekünk adott kegyelemnek megfelelően" (Róm. 12, 3–6.).

Ez a keresztyének áldozata: „Sokan egy test Krisztusban”. Ezt ünnepli az Egyház a hívek által is ismert oltáriszentségben, abban szemlélhető, hogy az, amit bemutat, önmaga.

De Civ. Dei X. 6.

Ki olyan igaz és szent pap, mint Isten egyszülött Fia, kinek nem volt szüksége, hogy áldozattal tisztuljon meg bűneitől, akár az credeti bűntől, akár az emberi életben ahhoz járuló bűnöktől (Zsid. 7.)? És emberek mit tarthatnak méltóbb áldozatnak magukért az emberi testnél? És mi lenne alkalmasabb ehhez a feláldozáshoz a halandó testnél? És lehetne-e a halandók vétkeinek tisztulására valami tisztább, mint az a test, mely testi kívánság szennyc nélkül fogantatott és szűz méhből született? És mi ajánlható fel és fogadható el oly kedvesen, mint a mi áldozatunk teste, mely a mi papunk testévé vált?

Ha tehát minden áldozatban négy dolog jön figyelembe: az, akinek bemutatják, aki bemutatja, amit bemutatnak, akikért bemutatják; úgy ugyanaz az egy és igaz Közvetítő, aki bennünket Istennél a béke áldozata által kiengesztelt, egy maradt azzal,

akinek bemutatta, magával egyesítette azokat, akikért azt bemutatta, ő maga egyben aki bemutatta és amit bemutatott.

De Trin. IV. 14, 19.

Nem Isten hatalmával, hanem igazságosságával kellett a gonosz lelket legyőzni. Mert van-e hatalmasabb a Mindenhatónál? Vagy melyik teremtmény hatalma hasonlítható a Teremtő hatalmához? Minthogy az ördög romlottságának vétkével vált a hatalom szeretőjévé s az igazságosság árulójává és támadójává; mert az emberek is ebben annál inkább utánozzák, minél inkább félretéve vagy gyűlölve is az igazságosságot, a hatalomra törekszenek és örülnek, akár annak megszerzésén, akár gerjedeznek utána; úgy tetszett Istennek, hogy az ember kiszabadításához az ördög hatalmából, az ördögöt ne a hatalom, hanem az igazságosság győzze le. S így az emberek is Krisztust követve, igyekezzenek az ördögöt nem hatalommal, hanem igazságossággal legyőzni. Nem azért, mintha a hatalomtól, mint valami rossztól, menekülni kellene, de meg kell őrizni a rendet, ebben pedig előbbrevaló az igazságosság . . .

Mi tehát az az igazságosság, amely legyőzte az ördögöt? Nem más, mint csakis Jézus Krisztus

igazságossága. És hogyan győzte le? Úgy, hogy bár nem talált benne semmi halálra méltót, mégis megölte őt. Bizonyára igazságos, hogy az adósok, akiket fogva tartott, szabadon bocsáttassanak, akik abban hittek, akit minden adósság nélkül megölt. Ezt jelenti a mondás, hogy Krisztus vére által igazultunk meg (Róm. 5, 9.)...

Vajon ugyanannak a teljes méltányosságnak a joga győzte volna-e le az ördögöt, ha Krisztus hatalommal, nem igazságossággal akart volna vele szemben eljárni? De későbbre hagyta azt, amire képes volt; hogy előbb azt tegye meg, amire szükség volt. Azért volt erre szükség, mert ember is, Isten is volt. Ha nem lett volna ember, nem lehetett volna megölni; ha nem lett volna Isten, nem lehetett volna elhinni, hogy nem akarta, amire képes volt, hanem hogy nem volt képes arra, amit akart. Azt sem hinnénk, hogy az igazságosságot elébehelyezte a hatalomnak, hanem hogy a hatalom hiányzott neki. Így azonban érettünk emberit szenvedett, mert ember volt; de ha nem akarta volna, megtehetette volna, hogy ezt ne szenvedje, mert Isten volt. Ezért megalázódásában kegyesebb lett az igazságosság, mert ha nem akarta volna, nem kellett volna a megalázódást elszenvednie oly nagy isteni hatalomban. S így ő, az annyira hatalmas halandó, nekünk tehetetlen halandóknak

az igazságosságot éppúgy ajánlotta, amint a hatalmat megígérte.

Ezek közül az egyiket halálával, a másikat feltámadásával vitte végbe. Mert mi igazságosabb, mint az igazságosságért a kereszthálálára jutni? S mi hatalmasabb, mint feltámadni halottaiból s azzal a testtel, amelyben megölték, felmenni a mennybe? Előbb tehát az igazságossággal, azután a hatalommal győzte le az ördögöt. Igazságossággal ugyanis, mert semmi bűne nem volt s az teljesen igazságtalanul ölte meg. Hatalommal pedig, mert ő a halott, életre kelt, hogy többé meg ne haljon (Róm. 6, 9).

De hatalommal győzte volna le az ördögöt akkor is, ha az nem lett volna képes őt megölni; bár nagyobb hatalmat jelent magát a halált is legyőzni feltámadva, mint azt élve elkerülni. De valami más, ami miatt megigazulunk Krisztus vérében, ha a bűnök bocsánata kiragad bennünket az ördög hatalmából. Ez arra vonatkozik, hogy Krisztus az ördögöt igazságossággal, nem hatalommal győzte le. Mert hiszen gyöngeségéből, melyet a halandó testben felvett, nem halhatatlan hatalmából feszített meg Krisztus. Mégis erről a gyöngeségről mondja az Apostol: „Az Isten gyöngesége erősebb az embereknél” (I. Kor. 1, 25).

Mennyire szeretted minket, jóságos Atyánk! Nem kegyelmeztél egyetlen Fiadnak, hanem odaadtad őt értünk, gonoszokért (Róm. 8, 32)! Mennyire szeretted minket, akikért ő a veled való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amihez feltétlenül ragaszkodjék, hanem engedelmes volt egészen a kereszt haláláig (Filipp. 2, 6). Ő volt az egyetlen szabad a holtak között (87. Zsolt. 6–8.), mert hatalma volt letenni életét és hatalma volt újra felvenni (Jn. 10, 18). Színed előtt értünk győzött és feláldoztatott, s azért győzött, mert feláldoztatott. Színed előtt főpapunk és áldozatunk, s azért főpap, mert áldozat. Tőled születve, nekünk szolgálva szolgálkból fiaiddá tett minket! Méltán erős beléje vetett reményem, hogy minden nyavalyámat meggyógyítod általa, ki jobboldon ül és közbenjár értünk (Róm. 8. 34). Különben kétségbe kellene esnem. Mert sok és súlyos nyavalyám van nekem; sok és súlyos, de a te orvosságod még nagyobb. Azt gondolhattuk volna, hogy Igéd távol van az emberekkel való kapcsolattól s kétségbeeshettünk volna önmagunkért, ha nem lett volna testté és nem lakoznék bennünk.

Conf. X. 43, 69.

MINDEN KEGYELEM KRISZTUS ÁLTAL

„Bizony, bizony mondom nektek: Eljön az óra és már itt is van, mikor a holtak meghallják Isten Fiának szavát, és akik hallgatnak rá, élni fognak. Mert amint az Atyának élete van önmagában, úgy adta a Fiúnak is, hogy élete legyen önmagában” (Jn. 5, 25–26). Még nem a második feltámadásról beszél itt, azaz a testéről, mely a világ végén következik majd be, hanem az elsőről, az most van. A megkülönböztetés végett mondja ugyanis: „Eljön az óra és már itt is van”, de ez nem a testek, hanem a lelkek feltámadásának órája. Mert a lelkek is meghalnak az istentelenségben és a bűnökben, ezekről a halottakról mondja ugyancsak az Úr: „Hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat” (Mt. 8, 22.); azaz a lelkileg halottak temessék a testileg halottakat.

Ezekre a hitetlenségben és gonoszságban lelkileg halottakra nézve mondja tehát: „Eljön az óra és már itt is van, mikor a holtak meghallják Isten Fiának szavát, és akik hallgatnak rá, élni fognak”. „Akik hallgatnak rá”, mondta, vagyis akik engedelmeskednek, akik hisznek és végig állhatatosak maradnak. Nem tett itt semmi különbséget jók és rosszak között. Mert mindegyiknek jó hallani az ő szavát és élni, átmenve az istentelenség halálából

az istenfélelem életébe. Erről a halálról mondja Pál apostol: „Tehát mind meghaltak és ő mindenkiért meghalt, hogy akik élnek, már nem azoknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt” (II. Kor. 5, 14–15).

Minden kivétel nélkül tehát mind meghaltak a bűnben, akár az eredeti bűnben, akár az akaratlan is hozzáadott bűnökben; vagy az igazság tudatlanságával, vagy annak tudásával, de meg nem tételével. És valamennyi halottért meghalt az egy Élő, az egy, akinek egyáltalában semmi bűne nem volt. Hogy akik a bűnök bocsánatából élnek, már ne maguknak éljenek, hanem annak, aki mindenkiért meghalt bűneink miatt és feltámadt megigazulásunkért. Hogy higgyünk benne, aki a bűnöst igazgá teszi. Hogy az istentelenségből megigazultan, mintegy a halálból feltámadva, az első feltámadásba, most van az, soroztathassunk.

De Civ. Dei XX. 6, 1.

Ez a közvetítés engeszteli meg Istent az egész emberi nem Ádám által tőle elidegenedett tömegéért. „Amint a bűn egy ember által jött be a világba s a bűn által a halál, s így a halál átment minden emberre, mert mind vétkezett” (Róm. 5, 12). Ki ragadtatik ki innen, a haragnak ebből a

tömegéből; ki lesz megkülönböztetve az irgalmaságra? „Mert ki tesz téged másnál különbbé? Hiszen mid van, amit nem kaptál?” (I. Kor. 4, 7.)

Tehát nem különböztetnek meg bennünket az érdemek, hanem a kegyelem. Mert ha érdemekről lenne szó, az tartozás lenne; ha valami tartozás, nem ingyenes; ha nem ingyenes, nem kegyelem. Ezt maga az Apostol is megmondja: „Ha kegyelemből, akkor már nem cselekedetek fejében, különben a kegyelem már nem volna kegyelem” (Róm. 11, 6).

Egy által üdvözülünk nagyobbak, kisebbek, öregek, ifjak, gyermekek, csecsemők; egy által üdvözülünk. „Mert egy az Isten és egy a Közvetítő Isten és az emberek között, az ember Jézus Krisztus. Egy ember által van a halál, úgy egy ember által is van a halottak feltámadása; és amint Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban is mindnyájan életre fognak kelni” (I. Kor. 15, 21–22).

Sermo 293, 8.

„Mert tenálad a bocsánat”. És mi az a bocsánat, ha nem az áldozat? S melyik áldozat, ha nem az, mely érettünk mutattatott be? Az ártatlanul kiontott vér eltörölte a gonoszok minden bűnét. Így nagy árnak az adása váltott meg minden fog-

lyot a fogvatartó ellenség kezéből. Tehát „nálad a bocsánat”.

Mert ha nem lenne nálad a bocsánat, ha csak bíró akarnál lenni és irgalmas nem akarsz lenni, számontartod minden gonoszságunkat és számonkéred, ki bízhat benned, ki áll meg előtted és mondhatja: ártatlan vagyok? Ki állja meg ítéletedet? Az egyetlen remény tehát: „Mert nálad a bocsánat”.

En. in Psalm. 129, 3.

Sem az isteni törvény ismerete, sem a természet, sem csupán a bűn bocsánata ama kegyelem, amely a mi Urunk Jézus Krisztus által adatik; hanem az hozza létre, hogy a törvényt teljesítsük, hogy a természet megszabaduljon, hogy a bűn ne uralkodjék.

De gratia et libero arbitrio 14, 27.

Kétségtelen, hogy az emberiség kezdetétől fogva mindazok, akik benne hittek, őt valamiképp megismerték s jámbor és igaz módon parancsai szerint éltek, bármikor és bárhol éltek, őáltala üdvözültek. Mert amint mi hiszünk benne, hogy az Atyánál maradt s már testben eljött hozzánk,

ugyanígy hitték a régiek, hogy az Atyánál maradt testben el fog jönni . . . Akkoriban más néven és jelekkel, mint most, kezdetben rejtettebben, később kifejezettebben, kezdetben kevesebben, később többen ugyanezt az egy igaz vallást hirdették és gyakorolták.

Amint azt az időknek megfelelően az isteni Bölcsesség jónak látta, az emberi nem kezdetétől, hol rejtettebb, hol nyilvánvalóbb módon nem szűnt meg a prófétai hirdetés. Nem is hiányoztak olyanok, akik benne hittek Ádámtól Mózesig magában Izrael népében, mely valami titokzatos módon próféta nemzet volt. De más népeknél is, mielőtt a testben eljött volna. Mert ha a zsidók szent könyvei már Ábrahám idejétől kezdve említést tesznek némelyekről, akik nem az ő testi leszármazottaik, sem nem Izrael népéből valók, sem nem a zsidó néphez csatlakozó jövevények társaságából s mégis részesévé lettek ennek az üdvözítő titoknak, miért ne hihetnénk, hogy a többi pogány népeknél is, itt vagy amott, mások is voltak ilyenek, habár őket nem említik azok a tekintélyek? Így e vallás üdvösségének, mely egyedül igaz s melynek egyedül van az igazi üdvösség megígérve, sohasem volt hiányával egy ember sem, aki arra méltó volt, s aki hiányával volt, nem volt arra méltó.

Vajon nem neki, az igazságnak állnak-e ellen a romlott elméjű, megbízhatatlan hitű emberek (II. Tim. 3, 8.), kik gonoszságot beszélnek, azt felelik mondván: Istentől van ember-létünk, de önmagunktól igazvoltunk? Mit beszéltek, saját magatokat csapjátok be, hiszen nem a szabad akaratot valljátok, hanem a kevélység magaslatáról hiú képzelődésekkel az alámerülés örvényébe vetitek azt. Jelszavatok természetesen, hogy az ember önmagától cselekszi az igazságot; ez a ti kevélységetek tetőfoka.

De ellentmond az Igazság és szól: „A szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn” (Jn. 15, 4). Menjetek csak a meredeknek s nem tudván mibe kapaszkodni, dobálózzatok szeles fecsegéssel. Ez a ti követeléseitek hiábavalósága. De hogy mi következik rátok, lássátok, s ha még van bennetek valami érzék, iszonyodjatok vissza. Mert aki azt hiszi, hogy magától hoz gyümölcsöt, nincs a szőlőtőn. Aki nincs a szőlőtőn, nincs Krisztusban; aki nincs Krisztusban, nem keresztény. Íme, alámerülésteik mélysége.

In Joan. Evang. tr. 81, 2.

A KEGYELEM GYÓGYÍTÓ ÉS INDÍTÓ EREJE

Minthogy annak az elfordulásnak a mozgása, amelyet bűnnek ismerünk, hiányos mozgás, minden hiány pedig a semmiből ered, lásd, hová tartozik az s ne kételkedj abban, hogy nem Istenhez tartozik . . .

Minthogy az ember, aki magától bukott el, nem képes magától felkelni, Istennek felülről felénk nyújtott jobbját, azaz a mi Urunkat Jézus Krisztust ragadjuk meg erős hittel, várjuk biztos reménnyel, vágyakozzunk utána forró szeretettel.

De lib. art. II. 20, 54.

Habár a bűnt egyedül a szabadakarat hozta létre, nem volt elegendő a szabadakarat az igaz-lelkűség megőrzésére, ezt csak a változhatatlan jóban részesítő isteni segítség nyújthatta. Mert amint az embernek hatalmában áll meghalni, ha akarja, hiszen hogy mást ne említsünk, bárki a táplálkozástól tartózkodással megölheti magát; viszont az élet fenntartásához nem elegendő az akarat, ha hiányzik a táplálék és egyéb védelem segítése: éppenúgy az ember a Paradicsomban az igazultság elhagyásával képes volt akarattal megölni ma-

gát, de hogy megtarthassa az igazultság életét, ahhoz nem volt elég az akarat, szükséges volt, hogy segítségére jöjjön az, aki teremtette.

De azóta a bukás óta még nagyobb az Isten irgalmassága, minthogy most már meg kell szabadítani a szolgaságból magát az akaratot is, amely felett úrrá lett a bűn a halál mellett. Semmiképpen sem szabadul meg attól magától az akarat, hanem egyedül Isten kegyelme által, mely a Krisztusban való hitben van megalapozva, hogy magát az akaratot az Úr készítse elő, amint írva van (Példb. 8, 35.); hogy azután Isten többi ajándékát befogadhassa, melyek által az ember az örök üdvösség ajándékához jut.

Enchir. 28, 106.

A bűnbejutáshoz elegendő volt a szabadakarat, amellyel az ember magát megrontotta, de az igaz állapotba való visszatéréshez orvosra van szüksége, mert nem egészséges; életrekeltőre van szüksége, mert halott. Erről a kegyelemről egyáltalában semmit sem mond,* mintha az ember csak a maga

* Pelagius.

akaratával gyógyíthatná meg magát, mert csak a maga akaratával rontotta meg magát... A bűn a lélek halála, melyet elhagyott az ő élete, az ő Istene; szükségképpen holt cselekedeteket tesz, amíg csak Krisztus kegyelme ismét életre nem kelti.

De natura et gratia 23, 25.

Bár az ételtől való tartózkodás nem szubsztancia, mégis a táplálkozás teljes elhagyásával a test szubsztanciája annyira meggyengül, annyira megromlik erőbeli egyensúlya, annyira kimerül erőben, annyira meggyöngíti és megtöri a bágyadtság, hogy ha még egyáltalában életben marad, alig lehet ahhoz az ételhez visszaszoktatni, amelytől való tartózkodás beteggé tette. Éppígy a bűn nem szubsztancia: de szubsztancia az Isten, éspedig a legfőbb szubsztancia és az értelmes teremtmény egyedül igazi eledele. Őt hagyja el az ember engedetlenségével, meggyengülésében nem képes őt felfogni, akinek nemcsak életének, de örömének is kellene lennie. Azért hallod miképpen mondja: „Elperzelődtem, mint a fű, kiaszott a szívem, mert még

azt is elfelejtettem, hogy kenyeremet megegyem" (101. Zsolt, 5).

De natura et gratia 20, 22.

Kinek mondjam el, hogyan mondjam el, hogyan húz le a vágnak a súlya a feneketlen örvénybe és hogyan emel fel a szeretet a te Lelked által, ki a vizek felett lebegett? Kinek mondjam el, hogyan mondjam el alásüllyedésünket és fel-emelkedésünket? Hiszen nem helyekről van szó, amelyekbe alámerülünk és amelyekből felmerülünk. Mi hasonló ehhez s mi különbözőbb ennél?

Szenvedélyeink, rendetlen szeretetünk, lelkünk tisztátalansága sodor lefelé a múlandón csüggő szeretetünkkel, de Lelkednek tisztasága emel fel a biztonság szeretetével, hogy szívünk emelkedjék fel hozzád, ahol a te Lelked lebeg a vizek felett, és eljussunk a mindent felülmúló nyugalomra, midőn lelkünk áthaladt a vizeken, amelyek nem is valóságos vizek (123. Zsolt. 5).

Conf. XIII. 7.

A kétféle fa, a jó és a rossz, kétféle embert jelent, a jót és a rosszat. Mi más a jó ember, ha nem

a jóakarátú, azaz a jó gyökerű fa, és mi más a rossz ember, ha nem a rosszakaratú, azaz a rossz gyökerű fa? A gyökerek és fák gyümölcsei a cselekedetek, a beszédek, a gondolatok; a jók a jó-akarattól erednek, a rosszak a rosszból.

Akkor teszi az ember jóvá a fát, mikor elfogadja Isten kegyelmét. Mert nem magától teszi magát rosszból jóvá, hanem attól, azáltal és abban, aki mindenkor jó. De nemcsak ahhoz, hogy jó fa legyen, hanem ahhoz is, hogy jó gyümölcsöt hozzon, ugyanúgy szüksége van a kegyelem segítségére, nélküle semmi jót nem tehet. Mert az működik közre a jó fák gyümölcseinél, aki kívülről öntözi és műveli szolgája által és maga adja a belső növekedést is (I. Kor. 3, 7).

Rosszá pedig az ember teszi a fát, mikor magát rosszá teszi, mikor elszakad a változhatatlan Jótól; a tőle való elszakadás ugyanis a rosszakarat eredete. Ez az elszakadás nem kezdte még egy másik rossz természetnek, hanem megrontja azt, ami jónak lett teremtvé. A véték gyógyításával pedig semmi rossz nem marad vissza, mert benne volt ugyan a természet vétke, de a véték nem volt természet.

De gratia Christi c. 18–19.

Amint a levegő a fény jelenlétére nem világos, hanem azzá lesz, mert ha az lett volna, nem azzá lenne, a fény távollétében is világos maradna; az ember is, Isten jelenlétével megvilágosodik, távollétével nyomban elsötétül; tőle pedig nem térbeli elválasztás útján távolodik el, hanem az akarat elfordulásával. Annak kell tehát az embert jóvá tenni és abban megtartani, aki változhatatlanul jó. Kell, hogy állandóan ő alkosson, állandóan ő tökéletesítsen bennünket, hozzá ragaszkodva és a feléje fordulásban kitartva. Erről szól a mondás: „Nekem pedig jó Istenhez ragaszkodnom”; és neki mondjuk: „Reád bízom megőrzésre erőmet” (58. Zsolt. 10). Mert az ő alkotásai vagyunk, nemcsak avégett, hogy emberek legyünk, hanem avégett is, hogy jók legyünk.

De Gen. ad litt. VIII. 12, 26–27.

Egyedül Istennek a kegyelmével, a mi Urunk Jézus Krisztus által szabadulnak meg az emberek a rossztól, s anélkül egyáltalában semmi jót nem tesznek, akár gondolatban, akár akarásban és szeretetben, akár cselekedetben. Nemcsak azért, hogy annak az irányításával tudják, mit cselekedjenek, hanem hogy annak a biztosításával szeretettel tegyék meg azt, amit tudnak. Mert hiszen a jó aka-

ratnak és a tettnek ezt a sugalmazását kérte az Apostol azok részére, akiknek mondta: „Kérjük pedig az Istent, hogy semmi gonoszat se cselekedjetek, nem azért, hogy mi méltóknak tűnjünk fel, hanem hogy ti hadd cselekedjétek a jót” (II. Kor. 13, 7).

- De correptione et gratia 2, 3.

Azt hiszik a pelágiánusok, valami nagy dolgot tudnak, mikor azt állítják: „Isten nem parancsolná azt, amiről tudná, hogy arra nem képes az ember”. Ki ne tudná ezt? Ám azért parancsol némely dolgot, amire nem vagyunk képesek, hogy megismerjük, mit kell tőle kérnünk. Mert az a hit, ami kéressel éri el azt, amit a törvény parancsol...

Bizonyos, hogy mi tartjuk meg a parancsokat, ha akarjuk. Ám mivel az akaratot Isten készíti elő, tőle kell kérnünk, hogy annyit akarjunk, amennyi elégséges, hogy akarattal megtegyük. Bizonyos, hogy mi akarunk, amikor akarunk. De az ő műve, hogy a jót akarjuk... Bizonyos, hogy mi cselekszünk, amikor cselekszünk. De az ő műve, hogy cselekedjünk, megadván az akaratnak az elegendő hatékonyságot.

De gratia et libero arbitrio 16, 32.

Mi cselekszünk, vagyis mi magunk tesszük magunkat megigazultakká. Mert itt mi is működünk; de vele, a működővel működünk közre, mert irgalmassága megelőzött minket. Megelőzött pedig, hogy meggyógyuljunk, mint ahogy követ is, hogy mint gyógyultak is serénykedjünk. Megelőzött, hogy jámborul éljünk, követ, hogy mindig vele éljünk. Mert nélküle semmit sem tehetünk (Jn. 15. 5). Írás van ugyanis mindkettőről, arról is, hogy: „Én Istenem, clémbe jön az ő irgalmassága” (58. Zsolt. 11). Úgyszintén: „Irgalmasságod követ engem életem minden napján” (22. Zsolt. 6).

De natura et gratia 31, 35.

Magának a jóban való állhatatosságnak tekintében sem akarta Isten, hogy az ő szentjei a maguk erejében dicsekedjenek, hanem őbenne, ki nekik nemcsak a segítséget adja, amilyent adott az első embernek, ami nélkül nem tarthatnának ki, ha akarnak; hanem az akarást is műveli bennük, minthogy csak úgy tartanak ki, ha arra képesek és azt akarják. A kitartásnak mind a lehetőségét, mind az akarását az isteni kegyelem bőkezősége ajándékozza nekik. A Szentlélek ugyanis annyira felgyullasztja akaratukat, hogy azért képesek, mert

így akarják, s azért akarják így, mert Isten működik bennük, hogy akarjanak.

Ha ugyanis ennek az életnek a nagy gyöngeségében (mely gynögeségében mégis az elbizakodottság visszaszorítására kellett az erényt tökéletesíteni) rájuk hagyatkoznék akaratauk úgy, hogyha akarnának, megmaradnának Isten segítségében, mely nélkül nem tarthatnak ki, s Isten nem működne bennük, hogy akarjanak, oly sok és nagy kísértés közepett maga az akarat törne meg, s azért nem tudnának kitartani, mert a gyöngeségtől ellankadva nem is akarnának, vagy az akarat gyöngeségében nem úgy akarnának, hogy képesek legyenek.

Segítve lett tehát az emberi akarat gyöngeségén, hogy az isteni kegyelem elhajlás nélkül s elválaszthatatlanul vezesse, s így habár gyöngé, mégse lankadjon el, se le ne győzze valami ellenkező erő.

De correptione et gratia 12, 38.

Beismeri,* hogy „az elkövetett bűnök mégis isteni erővel törlendők el s azért kérnünk kell az Urat”, hogy t. i. bocsánatot kapjunk; „mert ami megtörtént, meg nem történtté nem teheti” saját

* Pelagius.

bevallása szerint is ama általa dicsért „természeti képesség és emberi akarat”. Azért ebben a szükségben az marad hátra, hogy bocsánatért imádkozzék.

Am hogy segítséget kapjon ahhoz, hogy ne vétkezzék, ezt sohasem mondta, nem olvastam nála, csodálatosképpen teljesen hallgat erről. Pedig az Úr imája int, hogy mindkettőt kérjük: hogy vétkeink megbocsáttassanak, és azt is: hogy ne vitesünk kísértésbe; amazt, hogy a multat kiengeszteljük, emezt, hogy a jövőbelieket elkerüljük. Habár ez nem történik az akarat hiányával, mégis, hogy megtörténjék, egyedül az akarat nem elég. Ezért nem feleslegesen s nem esztelenül intézzük az Úrhoz imánkat. Mert mi volna oktanabb, mint annak a megtételéért imádkozni, ami hatalmadban áll?

De natura et gratia 18, 20.

AZ ISTENI KEGYELEM ÉS AZ EMBERI AKARAT

Hogy pedig ne gondoljuk azt, mintha az emberek semmit sem cselekednének itt szabad akarat-tal, ezért mondja a zsoltár: „Ne keményítsétek

meg szíveteket". Úgyszintén Ezekiel által: „Vessétek el magatoktól minden törvényszegéseket, melyet elköveltetek, és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket és teljessítetek minden parancsomat. Miért is halnátok meg, Izrael háza, mondja az Úr. Mert nem akarom én a halandó halálát, úgymond az Úristen; térjete meg, hogy éljete" (Ezek. 18, 31-32).

Emlékezhetünk, ő mondja „térjete meg, hogy éljete", akinek mondjuk: „Állíts minket helyre, Isten" (79. Zsolt. 4. és 85, 5). Emlékezhetünk, az mondja: „Vessétek el magatoktól minden törvényszegéseket," aki az, aki „igazzá teszi a bűnöst" (Róm, 4, 5). Emlékezhetünk, ugyanő mondja: „Szerezzenek magatoknak új szívet és új lelket", aki mondja: „Új szívet adok nektek és új lelket adok nektek".

Aki tehát azt mondja: „Szerezzenek magatoknak", hogyan mondhatja: „Adok nektek"? Miért parancsolja, ha ő maga adja majd meg? Miért adja, ha az ember cselekszi, ha nem azért, mivel adja, amit parancsol, mikor segít, hogy megtegye az, akinek parancsolja?

Mindig meg van bennünk a szabadakarat, de nem mindig jó az. Mert vagy szabad az igazságtól, amikor a bűnnek szolgál, s ilyenkor rossz, vagy szabad a bűntől, amikor az igazságnak szolgál s ilyenkor jó. Az Isten kegyelme pedig mindig jó

s általa történik, hogy jóakarátú legyen az ember, aki azelőtt rosszakaratú volt. A kegyelem által történik az is, hogy maga a jóakarát, mely már kifejlődőben van, növekedjék és olyanná legyen, hogy képes legyen teljesíteni az isteni parancsokat, amelyeket akar, mikor erősen és tökéletesen akar. Erre áll ugyanis az, ami írva van: „Ha akarsz, tartsd meg a parancsokat” (Sir. XV. Septuag. sz.).

Az embernek, aki akar, és nem képes még, fel kell ismernie, hogy még nem akar teljesen és imádkoznia kell, hogy legyen annyi akarata, amennyi elégséges a parancsok teljesítésére. Így kap ugyanis segítséget, hogy megtegye, ami parancsolva van. Mert akkor alkalmas akarni, amikor képesek vagyunk rá; és akkor alkalmas képesnek lenni, amikor akarunk. Mert mit ér, ha azt akarjuk, amire nem vagyunk képesek, vagy nem akarjuk, amire képesek vagyunk?

De gratia et libero arbitrio 15. 31.

Az egész az Istentől; mégsem úgy, mintha mi aludnánk, mintha mi nem igyekeznénk, mintha mi nem akarnánk. Akaratod nélkül nem lesz benned Istennek igazságossága. Az akarat ugyan nem a másé, csak a tied; az igazságosság sem a másé, csakis az Istené. Létezhet az Isten igazságossága a

te akaratod nélkül, de tebenned nem létezhet akaratod nélkül. Megmutatta, mit kell tenned; megparancsolta a törvény, ne tedd ezt, ne tedd azt, tedd ezt, tedd azt. Megmutatta, megparancsolta, kinyilvánította számodra. Ha van szíved, megérted, mit tegyél. Kérj, hogy megtegyed, ha ismered Krisztus feltámadásának crejét. Mert „odaadatott bűneinkért és feltámadott megigazulásunkért” (Róm, 4. 25).

Mit jelent, megigazulásunkért? Hogy megigazulásunkra legyen, hogy megigazultakká tegyen bennünket. Az Isten műve leszel, nemcsak azért, mert ember vagy, hanem azért is, mert igaz vagy. Jobb ugyanis igaznak lenned, mint embernek lenned. Ha emberré Isten alkotott téged, igazzá te alkotod magadat, valami jobbat alkotnál, mint amit Isten alkotott. Ám nélküled alkotott Isten. Hiszen nem járultál hozzá valami beleegyezéssel, hogy alkosson téged az Isten. Hogyan is járultál volna hozzá, mikor nem léteztél? Aki tehát alkotott téged hozzájárulásod nélkül, nem tesz megigazulttá hozzájárulásod nélkül. Tehát tudtodon kívül alkotott, akaratoddal tesz megigazulttá.

„Aki megkoronáz, könyörülettel és irgalommal téged”. Talán már szinte követelő kezdesz lenni, mikor hallod: „megkoronáz téged”. Tehát nagy vagyok én, tehát küzdöttem én! Kinek az erőivel? A magadéval, de ő nyújtotta oda azokat neked. Mert hogy küzdöttél, nyilvánvaló, s azért koronáztatol majd meg, mert győzesz. De lásd, ki győzött elsősorban, lásd ki tett téged is győztessé másodszorban...

Miből harcoltál, miből őrizted meg a hitet? „Nem ugyan én, hanem Isten kegyelmé énvelem” (I. Kor. 15, 10). Tehát hogy megkoronáztatol, az ő irgalmasságából koronáztatol. Sohase légy kevély, dicsérd mindenkor az Urat, ne feledd el semmilyen jótéteményét. Jótéteménye, hogy bűnös és istentelen létedre meghívott, hogy megigazulttá tegyen. Jótéteménye, hogy felemelt és kormányzott, hogy ne bukjal el. Jótéteménye, hogy erőt nyújtott neked, hogy végig kitarts. Jótéteménye, hogy tested is, mely rád nehezedett, feltámadjon s egyetlen hajad szála el ne vesszen. Jótéteménye, hogy a feltámadás után megkoronáztatol. Jótéteménye, hogy magát az Istent szüntelen, örökké dicsérd. Ne felejtse el semmilyen jótéteményét, ha azt akarod, hogy lelked dicsérje az Urat „aki megkoronáz könyörülettel és irgalommal téged”.

Maga az ész is, amennyiben ezekről a dolgokról olyanok részéről, amilyenek mi vagyunk, valamit kezdeményezhet, bármelyikünket kutatásában erősen szorongatja, ne úgy védelmezzük a kegyelmet, hogy a szabadakarat megszűnésének látzatát keltsük; viszont ne úgy állítsuk a szabad akaratot, hogy hálátlanoknak ítéltesünk kevély kegyeletlenségünkért Isten kegyelmével szemben.

De peccatorum meritis et remissione II. 18, 28.

Amikor a te szolgád, Simplicianus elbeszélte a mi Victorinusszal történt, fellobbantam követésére; hiszen ez is volt elbeszélésének célja. Amikor pedig még azt is hozzátette, hogy ő alávetette magát a Julianus császár idejében hozott törvénynek, mely megtiltotta, hogy a keresztények irodalmat és szónoklást tanítsanak, s inkább elhagyta a szófecsérlő iskolát, mintsem a te ígédet, mely a gyermekek nyelvét ékesszólóvá tette (Bölcs. 10, 21), úgy tűnt fel előttem, hogy bátorságánál nagyobb a szerencséje, mert alkalmat talált arra, hogy teljesen szolgálatodra adja magát.

Erre áhítoztam én is, aki láncra voltam verve, nem idegen bilincsel, hanem a magam akarata béklyójával. Akarásomat az ellenség tartotta kézben, láncot kovácsolt belőle s megkötözött vele.

Mert a rosszraforduló akaratból kívánság lett, s ha a kívánságnak szolgál az ember, szokás lesz belőle s ha a szokásnak nem áll ellen, szükségszerűséggé válik. Ezek egymásbafonódó láncszemekhez hasonlítanak, azért beszéltem láncról, kemény szolgaságban tartottak. A bennem gerjedező új akarat pedig, hogy neked önmagadért szolgáljak és élvezzelek, Istenem, te egyedülvaló gyönyörűség, még nem volt képes legyőzni a régit, mely az idők során megrögződött. Két akarat harcolt itt bennem, a régi és az új, az egyik testi, a másik szellemi s ellentétük szétzilálta lelkemet.

Magamon tapasztalva megértettem így, amit olvastam, hogyan vágyakozik a test a lélek ellen, a lélek pedig a test ellen (Gal. 5, 17). Én ugyan benne voltam mindkettőben, de inkább volt az énem abban, amit helyeseltem, mint abban, amit kárhoztattam. Mert az utóbbiban voltaképp már nem én voltam, mert nagyrészt akaratom ellenére szenvedtem azt, mintsem akarattal tettem. De mégis a szokás magam ellen magamtól, erősebbé vált, hiszen akaratommal jutottam oda, ahová inkább ne jutottam volna. S ki tiltakozhatik joggal az ellen, ha a bűnöst követi a megérdemelt büntetés?

Nem volt számomra már az a mentség sem, amivel addig áltattam magam, hogy még azért nem vetem meg a világot és nem szolgálok ne-

ked, mert az igazság ismerete bizonytalan számomra; mert már azóta az is bizonyossá vált. De még a földhöz kötve, vonakodtam érted küzdeni, s úgy féltem, hogy megszabadulok minden akadálytól, mint ahogy félni kell a beléjük botlástól.

A világ terhe, miként az álom, édesdeden nehezedett rám s rólad való elmélkedéseim gondolatai hasonlítottak annak az embernek az igyekezetéhez, aki felkelni készül, de győzedelmeskedik rajta a mély álom és visszasüllyed abba. S amiképp senki sem akar folyvást aludni, s minden építéletű ember jobb szeret ébren lenni, mégis gyakran halogatja, hogy az álom karjából szabaduljon, ha nehéz zsibbadás ül tagjaira, s az álmot, habár már nincs egészen kedvére, még szívesen élvezi, mikor már elérkezett a felkelés ideje: éppen úgy én is biztos voltam ugyan abban, hogy jobb magamat átadnom szeretetenednek, mint a magam kívánságának engednem; ám amaz tetszett és meggyőzött, az utóbbit szerettem és lekötött.

Nem tudtam mit feleljek szavadra: „Kelj fel alvó, támadj fel halottaidból és Krisztus meg fog világítani” (Efez. 5, 14). S míg körülöttem minden szavaid igazságára mutatott, az igazságtól meggyőzve sem tudtam egyebet felelni lusta és álmatag szavaknál: „mindjárt”, „igen, mindjárt”, „hagyj még egy kicsit”. De a „mindjárt, mindjárt” nem jutott a mindjárthoz és a „még egy kicsit”

hosszúra nyúlt. Hiába volt gyönyörűségem törvényedben felső emberi voltom szerint, mert a másik törvény tagjaiban küzdött értelmem törvénye ellen s a bűn törvényének foglyává tett, mely tagjaiban volt (Róm. 7, 22–25).

A bűn törvénye ugyanis a szokás hatalma, mely akarata ellen is magával ragadja és fogva tartja a lelket, megérdemelt módon, mert akarattal bukkott belé. Engem, szerencsétlen embert, ki szabaddít meg e halálnak testétől, ha csak nem a te kegyelmed, Jézus Krisztus, a mi Urunk által?

Conf. VIII. 5.

Egész reménységem egyedül a te nagy irgalmaságodban van. Add meg, amit parancsolsz, és parancsold, amit akarsz. Önmegtartóztatást parancsolsz nekünk. „Mikor megtudtam – mondotta valaki –, hogy senki sem lehet önmegtartóztató, ha csak Isten nem adja meg neki, már az is bölcsesség volt tudni, kinek ajándéka az” (Bölcs. 8, 21). Mert az önmegtartóztatással összeszedjük magunkat s egységbe jutunk, kik attól sokfelé szétfolytunk. Kevésbé szeret téged ugyanis az, aki melletted másvalamit is szeret, ha nem éretted szereti. Ó, Szeretet, ki mindig égsz és soha ki nem alszol, Istenem, Szerelmem, gyullassz fel engem! Önmeg-

tartóztatást parancsolsz: add meg, amit parancsolsz, és parancsold, amit akarsz.

Conf. X. 29.

AZ ISTENI ELŐRERENDELÉS TITKA

Isten kegyelmét mind a meginduláshoz, mind a végig való állhatatossághoz nem a mi érdemeink szerint adja, hanem titokzatos, végtelen igazságos, legbölcsebb, legjóságosabb akarata szerint: mert akiket eleve elrendelt, azokat meg is hívta (Róm. 8, 30) azzal a hívással, amelyről mondatott: „Isten nem bánja meg adományait és hívását” (uo. 11, 29). Hogy az emberek közül ki tartozik ehhez a híváshoz, nincs ember, aki ezt biztos állítással megmondhatná. Mert ebben az életben, mely kísértésben telik el a földön (Jób. 7, 1), aki azt hiszi magáról, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék (I Kor. 10, 19). Éppen azért Isten igen gondviselő akarata, hogy akik nem maradnak állhatatosak, az állhatatosakkal keverődjenek, hogy tanuljuk meg, ne legyünk nagyravágyók, hanem együttérzők az egyszerű emberekkel (Róm. 12, 16) és félelemmel

és rettegéssel munkáljuk üdvösségünket; mert Isten maga műveli bennünk a szándékot, meg a végrehajtást is, jóakarata szerint (Filipp. 2, 11–12).

Mi akarunk tehát, de Isten műveli bennünk az akarást is; mi működünk tehát, de Isten működik bennünk és működtet jóakarata szerint. Üdvös ezt nekünk hinni és megvallani; ez a jámborság, ez az igazság, hogy alázatos és szerény legyen dicséretünk és odaadjuk az egészet Istennek.

Gondolkodunk, mikor hiszünk, gondolkodunk, mikor beszélünk, gondolkodunk, mikor bármit cselekszünk. Ami azonban a jámborságra és Isten igaz tiszteletére vezető utat illeti, nem vagyunk elegendők valamit gondolni magunktól önmagunkból, hanem képességünk Istentől van (II. Kor. 3, 5). „Mert nincs hatalmunkban szívünk és gondolatunk”, azért ugyanaz, aki ezt mondta, ugyancsak Ambrus folytatja (*De fuga saeculi*, cap. 1.): „De ki olyan boldog, hogy szíve állandóan felemelkedik? Isteni segítség nélkül kivel történhetik ez meg? Biztosan semmiképpen.” „Elvégre” – mondja – „épp erről állítja az Írás: Boldog az ember, akit te megsegítesz szívének felemelésében” (83. Zsolt. 6).

Mindenesetre ezt a mondást nemcsak a Szentírásban olvasta, hanem amint erről a férfiúról kétkedés nélkül hinnünk kell, a maga szívében is

érezte azt Ambrus.* Amit tehát a hívek szent cselekményében mondunk, hogy „Emeljük fel szívünket az Úrhoz”, az Úr ajándéka. Hogy ezért az ajándékért magának a mi Urunknak Istenünknek kell hálát adni, e szavak után a pap figyelmezteti a híveket s ők válaszolják: „Méltó és igazságos”. (A mise kánonjának bevezetésében.)

Hiszen ha nincs hatalmunkban a szívünk, hanem isteni segítség ragadja meg, hogy felemelkedjék s keresse azt, ami odafenn van, ahol Krisztus ül az Isten jobbján, nem ami a földön van (Kolossz. 3, 1-2): ezért a nagy dologért kinek kell hálát adnunk, ha nem a mi Urunknak, Istenünknek, aki ezt műveli, megszabadítva bennünket ilyen jótéteményével e világnak mélységéből, kiválasztott és előrerendelt a világ alkotása előtt?

De dono perseverantiae 13, 33.

Merésze-e valaki állítani, Isten nem tudta előre, kiknek fogja megadni, hogy higgyenek, vagy kiket fog átadni Fiának, hogy senkit se veszítsen el közülük (Jn. 18, 9)? Ha ezt mindenesetre előre tudta, bizonyosan előre tudta jótéteményeit, me-

* Milánói püspök és egyházatya, aki Ágostont megkeresztelte.

lyekkel az üdvösségre méltat bennünket. Ez, nem egyéb, a szentek előrendelése: ti. Isten ama jó-téteményeinek előretudása és előrekészítése, amelyek segítségével teljes bizonyossággal üdvözülnek, akik üdvözülnek. A többiek pedig igazságos isteni ítélettel hol hagyatnak vissza, ha nem a pusztulás tömegében?

De dono perseverantiae 14, 35.

Kezdetől fogva Isten előre tudta, az Egyház könyörgése szerint, hogy magát hivatottainak adja, amint magában az előrerendelésben már megadta. Félreértés nélkül kinyilvánítja ezt ugyanis az Apostol Timoteusnak mondván: „Szenvedj velem az Evangéliumért az Isten erejének segítségével, ki megmentett s szent hívással meghívott minket, nem a mi cselekedeteink alapján, hanem az ő saját elhatározása s azon kegyelme folytán, amely örök idők előtt adatott nekünk Jézus Krisztusban s most nyilvánvalóvá lett a mi Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak megjelenése által” (II. Tim. 1, 8–10).

Hogy valamikor nem lett volna az Egyház hitében ennek az előrerendelésnek igazsága, melyet most az új eretnekek ellen nagyobb szorgalommal védelmezünk, azt mondom, az állítsa ezt, aki ál-

litani merészeli, hogy az Egyház valamikor nem imádkozott, vagy nem helyesen imádkozott akár azért, hogy a hitetlenek higgyenek, akár azért, hogy a hívők kitartsanak. Ha ezeket a javakat mindig kérte, mindenesetre azokat mindig Isten ajándékainak hitte, sohasem volt szabad azok előretudását tagadni. Így hát eme előrerendelés hite, melyet most új eretnekkel szemben újult gonddal védelmez, Krisztus Egyházában mindenkor megvolt.

De dono perseverantiae 23, 65.

A választottak és előrerendelték számából olyanokat is, akik igen rossz életet éltek, bűnbánatra vezet Isten jósága, akinek türelme nem vonta ki őket ebből az életből gonoszágaik művelése közben; hogy megmutassa mind nekik, mint örököstársaiknak, mily mély rosszaságból képes az Isten kegyelme kiszabadítani...

Tehát habár mindnyájan a pusztulásnak és ítéletnek ugyanabból a tömegéből szívük keménysége és töredetlen szívük szerint, amennyiben rajtuk áll, haragot halmoznak maguknak a harag napjára, amikor megkapja mindenki részét művei szerint: mégis Isten némelyeket innen irgalmas jóságával a bűnbánathoz vezet, másokat igazságos

ítélete szerint nem vezet ahhoz. Mert hatalma van odavezetni és vonzani magának az Úrnak mondanása szerint: „Senki sem jön hozzám, ha az Atya, aki küldött engem, nem vonzza” (Jn. 6, 44).

C. Jul. Pcl. V. 4, 14.

Leveleinek kezdetén kiáltja a Nemzetek Tanítója: „Pál, Krisztus Jézus szolgálja, a meghívott Apostol, akit Isten Evangéliumának hirdetésére választott ki, melyet a szent iratokban prófétái által megígért Fiáról, aki test szerint Dávid nemzetségéből született, de akit előre rendelt Isten hatalmas Fiának a szentség Lelke szerint a halottaiból való feltámadása által” (Róm. I, 1-4.) ... Amint tehát előre rendeltetett amaz Egy, hogy fejünk legyen, úgy sokan előrerendeltettünk, hogy az ő tagjai legyünk. Némuljanak itt el az emberi érdemek, elvesztek azok Ádám által, hogy uralkodjék ami uralkodik, Isten kegyelme a mi Urunk Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia, az egy Úr által.

Aki a mi főnkben páratlan születésének megelőző érdemeit megtalálja, ugyanaz kutassa bennünk, tagjaiban, a megsokszorozódott újjászületés érdemeit. Mert Krisztusnak sem jutalomképpen,

hanem ingyen adatott, hogy minden bűnnek kötöttségétől mentesen a Szentlélektől és Szűztől szülessék. Így nekünk is, a vízből és Szentlélekből való újjászületés nem valami érdem jutalmaképpen, hanem ingyen adatott. S a hit vezetett az újjászületés fürdőjéhez, ezért ne higgyük, mi voltunk a korábbiak, kik valamit adtunk, hogy visszaadassék nekünk az üdvözítő újjászületés. Az adta ugyanis nekünk a Krisztusban való hitet, aki nekünk adta Krisztust, akiben hiszünk. Ő adja az emberekben a hit kezdetét és a tökéletességet Jézusban, aki Jézust a hit szerzőjének és bevégezőjének tette meg. Mert mint tudjátok, így nevezi őt a Zsidókhoz szóló levél (12, 2).

De praedestinatione sanctorum 15, 31.

A MEGSZENTELO KEGYELEM

Nemcsak az elkövetett rossz megbocsátása által teszi Isten a bűnöst megigazulttá, hanem a szeretet ajándékozása által is, hogy elkerülje a rosszat és tegye meg a jót a Szentlélek által, akinek állandó ajándékozásáért könyörög az Apostol azok

részére, akinek mondja: „Arra kérjük az Istent, hogy semmi rosszat ne tegyetek” (II. Kor. 13, 7).

C. Jul. Pel. op. imp. II. 165.

Olyan sokféléte emlegetsz, amivel segít bennünket Isten, nevezetesen: „paranccsal, áldással, megszenteléssel, fenyítéssel, felhívással, megvilágosítással”, de nem emlited, hogy a szeretet adományozásával, mikor János apostol mondja: „A szeretet Istentől van” (I. Jn. 4, 7). Ugyancsak arról mondja: „Lássátok, minő szeretetet tanúsított irántunk az Atya, hogy Isten fiainak neveztetünk és azok is vagyunk” (ua. 3, 1).

Ebben a szeretetben, mely az emberi szívnek lélekben, nem betűben adatik, ama hatalom is értődik, amelyről ugyanő maga mondja Evangéliumában: „Hatalmat adott nekik, hogy Isten fiává legyenek” (Jn. 1, 12). Ti azt állítjátok, hogy ez embertől van, az ember szabad akarata által, mert ennek a világnak a lelke a tiétek, nem az, amelyik Istentől van; ezért nem ismeritek, amit Isten nekünk ajándékozott (I. Kor. 2, 12).

C. Jul. Pel. op. imp. III. 106.

Hogy minden tekintetben tökéletesek legyünk, a bűn legcsekélyebb gyöngesége nélkül, ezt Isten nemcsak akarja, hanem hogy beteljesedjék, műveli is bennünk és segít hozzá. Ezt műveli velünk Isten kegyelme, a mi Urunk Jézus Krisztus által, nemcsak a parancsok, a szentségek, a példák által, hanem a Szentlélek által is, aki rejtetten kiárasztja a szeretetet szívünkbe (Róm. 5, 5); közbenjár értünk szavakba nem foglalható sóhajtásokkal (ua. 8, 26), míg csak teljes nem lesz lelki egészségünk és Isten megmutatja magát látásra, amilyen ő örök igazságban.

De perfectione justitiae hominis 20, 43.

Midőn Nikodémus a mondottakat nem értette meg, kérdezte az Urat, hogyan lehetséges mindez? Lássuk, mit felelt erre az Úr. Mert bizonyára, ha feleletre méltatja a kérdést: „Hogyan lehetséges mindez?” azt mondja meg, hogyan lehetséges testi nemzésből származó ember lelki újjászületése? . . Így szól: „Senki sem ment fel a mennybe, csak az, aki alászállott a mennyből: az Emberfia, aki a mennyben van” (Jn. 3, 13). A lelki születés úgy történik, mondja, hogy a földi emberekből menygyei emberek lesznek; azt pedig csak úgy érhetik el, ha tagjaimmá lesznek, hogy ugyanaz menjen

fel, aki alászállott, mert csak az megy fel, aki alászállott . . .

Tehát a nehezebben hihetőbből történik a könnyebben hihető levezetése. Ha ugyanis a sokkal távolabb levő és összehasonlíthatatlanul felsőbbrendű isteni szubsztancia érettünk úgy vehette fel az emberi szubsztanciát, hogy egy személy legyen, s így az, aki a földön a test gyöngeségével embernek a fia volt, ugyanő legyen a mennyben a testnek istenséggel való részesülésében: mennyivel könnyebben hihető, hogy más szent és hívő emberek az ember Krisztussal egy Krisztussá lesznek, hogy mikor az ő kegyelmével egyesülten mindnyájan felmennek, ugyanaz az az egy Krisztus megy fel az égbe, aki az égből alászállott?

Így mondja ezt az Apostol is: „Amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig minden tagja, bár sok, mégis egy test, így van Krisztus is” (I. Kor. 12, 12). Nem azt mondta így Krisztusnak is, azaz Krisztus testének, vagy Krisztus tagjainak, hanem: „így van Krisztus is”, egynek nevezve a főt és a testet.

De peccatorum meritis et remissione I. 31, 60.

Azt mondjuk, az emberi akarat úgy részesül isteni segítségben az igazság megtételére, hogy az

akarát szabadságán kívül, mellyel teremtetett az ember, és a tanításon kívül mely megparancsolja, hogyan kell élnie, megkapja a Szentlelket, hogy általa létrejöjjön lelkében annak a legfőbb és változhatatlan jónak gyönyörűsége és szeretete, aki az Isten, már most, mikor még a hitben járunk és nem a szemlélésben (II. Kor. 5, 7); hogy az ingyenes ajándéknak mintegy ezzel a számára adott zálogával lobbanjon fel Teremtőjéhez való ragaszkodása és lángra gerjedjen amaz igaz világosságban való részesedéshez jutásra, hogy abból legyen jó léte, akitől van léte. Mert a szabadakarat sem való másra, csak a bűnre, ha rejtve marad az igazság útja. S mikor már ismeretessé kezd lenni, hogy mit kell tennie és mire kell támaszkodnia, ha az nem tetszik is és nem gerjeszt szeretetre, nem indít cselekvésre, nem vesszük azt fel, nem fogunk jól élni. Hogy pedig szeressük, árad szét az Isten szeretete szívünkben, nem a szabadakarat által, mely belőlünk támad, hanem a Szentlélek által, ki adott nekünk (Róm. 5, 5).

De spiritu et littera 3, 5.

„Mi pedig fedetlen arccal szemlélvén az Úr dicsőségét, ugyanazon képmássá fogunk átváltozni dicsőségről dicsőségre éppen az Úr Lelke által”

(II. Kor. 3, 18) ... Midőn Teremtője a teremtet dolgok e legkiválóbb természetét a bűnből megigazulttá teszi, eltorzult formából szépalakú formába viszi át. Mert hiszen magában a bűnben is, mennél elítélendőbb a véttség, annal biztosabb a természet dicsérete, és azért adja hozzá: „dicsőségről dicsőségbe”: a teremtés dicsőségéből a megigazulás dicsőségébe.

Persze másképpen is lehet érteni a mondást: „dicsőségről dicsőségre”: a hit dicsőségéről a szemlélet dicsőségére; az Isten fiainak dicsőségéről arra a dicsőségre, amelyben hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt, amint van (I. Jn. 3, 2). Ám ha hozzátette: „éppen az Úr Lelke által”, megmutatja, hogy Isten kegyelme juttatja nekünk az annyira kívánatos átalakulás jóságát.

De Trin. XV. 8, 14.

Isten Istenné akar téged tenni, nem természet szerint, amilyen az, akit nemzett,* hanem ajándékkal és gyermekévé fogadással. Mert amint ő embersége által halandóságod részesévé lett, úgy tesz téged felmagasztaltatással halhatatlanságának részesévé. Adj tehát hálát és öleld át ajándékát,

* A második isteni személy, a Fiúisten.

hogy méltó légy élvezni azt, amire hivatva vagy.

Ne kövesd Ádámot és nem maradsz csak ember. Ha nem csupán ember, bizonyára nem is hazug, mert „hazug minden ember” (115. Zsolt. 11). S mikor kezdesz a hazugságról leszokni, ne tulajdonítsd azt magadnak és ne kérkedj, mintha saját érdemed lenne, nehogy a kevélység szele kioltsa azt, ami olyan, mint a máshonnan meggyújtott mécses és ismét benne maradj a hazugságban.

Ne hazudjatok tehát testvéreim. Mert már nem vagytok a régi ember, Isten kegyelméhez járultatok, új emberek lettetek. A hazugság Ádám tulajdona, az igazság Krisztusé. „Szakítva tehát a hazugsággal, mondjunk igazat” (Efez. 4, 25.), hogy a lélek megelőző megújulásával az a halandó test is, amelyet még Ádámtól kaptatok, feltámadásának idején szintén méltó legyen majd a megújulásra és elváltozásra s így az egész ember áristenülten tapadjon az örök és változatlan igazsághoz.

Sermo 166, 4.

Minden jóéletű hívő gazdag ember, de nem ennek a világnak a gazdagsága értelmében. Általában ők maguk sem tudnak gazdagságukról, majd megtudják egykor. Él a gyökér, de tél idején a zöldelő fa is a kiszáradthoz hasonlít. Télnek ide-

jén ugyanis mind a kiszáradt, mind az élőfa meg van fosztva a levélzet díszétől, mind a kettő hiányával van a gyümölcs pompájának. De jön a nyár és megkülönbözteti a fákat; az élő gyökérleveleket hajt, gyümölccsel telik meg, a száraz nyáron is csupasz marad, úgy, mint télen. Így amannak a pajtát készítik elő, emerre fejszét fognak, hogy kivágiák és tűzre vessék.

Így a mi nyarunk Krisztus eljövele; telünk Krisztus rejtőzése; nyarunk Krisztus kinyilatkoztatása. Szóval a jó fákhöz, a hívőkhöz intézi az Apostol ezt a vigasztalást: „Meghaltatok, de életetek el van rejtve Krisztussal az Istenben”. Bizonyos, halottak vagytok, de csak látszólag azok, élők a gyökérben. Várd azért a nyár eljövendő idejét, ahogyan következik a mondás: „Amikor pedig Krisztus a ti életetek megjelenik, akkor majd ti is megjelentek vele együtt a dicsőségben” (Kolossz. 3, 3-4).

A TELJES KRISZTUS

Amennyire megfigyelni tudtuk, testvérek, a szent iratok háromféle módon értik és nevezik a mi Urunkat Jézus Krisztust, akár midőn a Törvény és a próféták által hirdetik, akár az Apostoli Levelek által, akár a történt dolgok hűséges leírásában, melyeket az Evangéliumból ismerünk. Az első mód Isten volta szerint, az Atyával egyenlő és örökké való istensége értelmében a test felvétele előtt. A második mód, amidőn olvassuk és értjük, hogy felvéve már a testet, ugyanaz az Isten, aki ember és ugyanaz az ember, aki Isten, kiválóságának bizonyos tulajdonsága szerint, amelyben nem egyenlő a többi emberekkel, hanem Közvetítő és az Egyház feje. A harmadik mód valamiképpen a teljes Krisztus, az Egyház teljességében, azaz mint fej és mint test, egy tökéletes férfiú teljessége szerint, e férfiúban mi egyenként tagok vagyunk.

Mert a fej és a test egy Krisztus, nem azért, mert test nélkül ő nem teljes, hanem mert velünk is teljes lenni kegyes volt ő, aki nélkülünk is mindig teljes, nemcsak amennyiben mint Ige az Atyával egyenlő egyszülött Fiú, hanem amennyiben magát az embervoltot is felvette, amellyel Isten és ember együtt.

Ám hogyan vagyunk mi az ő teste, tesvéreim, és hogyan egy Krisztus velünk? Hol találjuk azt, hogy az egy Krisztus fej és test, azaz a testet a fejével? A menyasszony vőlegényével mintegy magányosan beszél Izaiásnál, bizonyosan ugyanaz az egy beszél és lássátok, mit mond: „Mint a vőlegényt, koszorúval ékesített és mint a menyasszonyt, ékszerével díszített fel” (Iz. 61, 10). Ugyanannak mondja a vőlegényt a fej szerint, a menyasszonyt a test szerint. Kettőnek látszanak, de a kettő egy. Máskülönben hogyan vagyunk Krisztus tagjai? Az Apostol a legkifejezettebben mondja: „Krisztus teste vagytok és egyenként tagjai” (I. Kor. 12, 27).

Krisztus tagjai és teste vagyunk mindannyian együtt; nemcsak azok, akik ezen a helyen vagyunk, hanem az egész földön; nemcsak akik ebben az időben élnek, hanem mit mondjak? Az igaz Ábel-től az idők végéig, amíg csak nemzenek és születnek emberek, minden igaz, aki ezen az életen átmegy, ami mostani, azaz nem ezen a helyen, hanem ebben az életben létezik, ami a születendők után jövőbeli, ez az egész Krisztus teste, az egyesek pedig Krisztus tagjai.

Ha tehát mindannyian a test, egyenként a tagok, valóban van egy fej, amelynek ez a teste. „Ő”, mondja: „a testnek, az Egyháznak a feje, ő a kez-

det, elsőszülött a halottak közül, hogy az övé legyen az elsőség mindenben" (Kor. 1, 18). S mivel róla mondja azt is, hogy mindenkor „minden fejedelemségnek és hatalmasságnak a feje" (ua. 2, 10), az az Egyház, amely most zarándok, hozzá csatlakozik ama mennyei Egyházhoz, ahol az angyalok polgártársaink. Oktalanul igényelnénk is, hogy a test feltámadása után azzal egyenlők legyünk, ha az Igazság meg nem ígérte volna: „Hasonlók lesznek az Isten angyalaihoz" (Lk. 20. 36). S lesz egy Egyház, a Nagy Király Országá.

Sermo 341, 11.

Az Evangélium ama helyén, testvérek, ahol az Úr magát szőlőtőnek nevezi (Jn. 15, 1) és tanítványait szőlővesszőknek, abban az értelemben mondja ezt, hogy ő az Egyház feje, mi pedig tagjai vagyunk neki, aki közvetítő Isten és az emberek között, az ember Krisztus Jézus. (I. Tim. 2, 5). Egy természetű ugyanis a szőlőtő és a szőlővesszők; azért Isten lévén, akinek a természete nem a mienk, emberré lett, hogy benne mint szőlőtőben létezzen az emberi természet, amiben mi emberek szőlővesszők lehessünk.

In Joan. Evang. tr. 80, 1,

Kívánjunk egymásnak boldogságot és adjunk hálát, hogy nemcsak keresztények, de Krisztus lettünk. Értitek testvéreim Istennek a kegyelmét felettünk, mint fej felett? Csodálkozzatok, örvendezetek, Krisztus lettünk. Mert ha ő a fej, mi vagyunk a tagjai; az egész ember ő és mi.

Ezt jelenti Pál apostol mondása: „Ne legyünk már ingatag gyermekek, és ne vessen minket ideoda a tanítás bármely szélfúvása”. Megelőzően pedig azt mondta: „Míg nem mindnyájan eljutunk a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységére, férfiúi tökéletességre, olyan életkorra, melynek mértéke Krisztus teljessége.” (Efez. 4, 14, 13.) Krisztus teljessége tehát a fej és a tagok. Mi a fej, mi a tagok? Krisztus és az Egyház. Mert gögösen tulajdonítanánk ezt magunknak, ha nem lett volna kegyes ezt nekünk önmaga megígérni, aki ugyanazon Apostol által mondja: „Ti pedig Krisztus teste vagytok, és egyenként tagjai” (I. Kor. 12, 27).

In Joan. Evang. tr. 21, 8.

Maga az Úr kiáltott felülről az ő testéért: „Saul, Saul, miért üldözöl engem?” Pedig nem nyúlt senki hozzá, ám testéért, mely a földön szenvedett, kiáltott a fej az égből.

En. in Psalm. 130, 6.

Nem adhatott Isten nagyobb ajándékot az embereknek, mint hogy Igéjét, ki által mindent alkotott, fejükül tette és őket, mint tagokat hozzá illesztette, hogy legyen Isten Fia és ember fia, egy Isten az Atyával, egy ember az emberekkel. Úgy, hogy akkor is, mikor az Istennel beszélünk könyörögve, ne válasszuk innen el a Fiút; és mikor imádkozik a Fiú teste, ne válassza el magától fejét; legyen egyetlen Üdvözítője testének ő maga, a mi Urunk Jézus Krisztus, Isten Fia, aki imádkozzék is értünk, imádkozzék bennünk is és imádkozzunk mi is hozzá. Imádkozik értünk, mint papunk; imádkozik bennünk, mint fejünk; imádkozunk hozzá, mint Istenünkhöz.

Ismerjük hát el benne úgy a mi hangunkat, mint mibennünk az ő hangját. Ne kételkedjünk, hogy midőn főképp a jövendölés az Úr Jézus Krisztusról valami az Istenhez méltatlan alázatosságról szól, azt neki tulajdonítja, ki nem habozott magát hozzánk kötni. Neki szolgál ugyanis az egész teremtés, mert általa lett minden teremtmény. És azért, midőn az ő fenségét és istenségét szemléljük... az Írás bizonyos részében azt is halljuk, hogy sóhajt, imádkozik, vallomást tesz. S kételkedünk, hogy neki tulajdonítsuk-e ezeket a szavakat; mert istenségét még élénken szemlélő gondolkodásunk restel leszállni alázatosságához, mintha méltánytalanságot tenne vele, ha elismerné

ember voltában mondott szavait, akihez intézte szavát, mikor mint Istent imádta. Megakad többnyire az ember s próbálja nézetét változtatni; de nem ötlük szemébe más az Írásban, csak az, ami hozzá tér vissza és nem engedi a tőle való eltérést.

Térjen hát magához, legyen éber hitében s lássa, hogy az, akit kevéssel azelőtt Isten alakjában szemlélte, a szolga alakját vette fel... mondván: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” (21. Zsolt. 2). Imádjuk tehát őt Isten alakjában, aki imádkozik a szolga alakjában; ott, mint Teremtő, itt mint teremtmény, változás nélkül felvéve a megváltoztatandó teremtményt s bennünket magával egy emberré téve, a fej és a test. Imádkozunk hát hozzá, általa, öbenne.

En. in Psalm. 85, 1.

Szeressük Urunkat, Istenünket és szeressük az ő Egyházát; őt mint Atyánkat, ezt mint Anyánkat; őt mint Urunkat, ezt, mint az ő szolgálóját, mert szolgálójának fiai vagyunk. Nagy szeretet fonja ám egybe ezt a frigyet: senki sem sértheti meg az egyiket anélkül, hogy méltatlanná ne tenné magát a másikhöz.

Senki se mondja: a bálványokhoz járulok, az

ördögös fanatikusoktól és sorsvetőktől kérek tanácsot, de az Isten Egyházát mégsem hagyom el, katolikus vagyok. Megtartva Anyádat, megsértetted Atyádat. A másik megint mondja: távol legyen tőlem; nem kérek tanácsot a sorsvetőktől, nem kérem az ördögösöket, nem kérdezem a szentségtörő jóslatokat, nem megyek a gonosz lelkek imáadására, nem szolgálok a köveknek, mégis Donatus* pártján vagyok. Mi hasznodra van, hogy nem bántottad meg Atyádat, ha számonkéri tőled Anyád megbántását? Mi hasznodra van, ha megvallod az Urat, tiszteled az Istent, dicséred, Fiát elismered, vallod őt, ki az Atya jobbán ül, de gyalázod Egyházát?

En. 2 in Psalm. 88, 14.

Kegyelmének keze, irgalmasságának jobbjá alkotta a szíveket, képezte szíveinket. Külön-külön alkotta őket, mindegyikünknek megadta a maga szívét, ami mégsem bontja meg az egységet. Amint egyenként lett megalkotva valamennyi tag, mindegyiknek megvan a maga tevékenysége s mégis a testnek az egységében élnek. Amit a kéz végez, nem végzi azt a szem; amire képes a fül, nem

* A nevéről elnevezett szakadás vezére.

képes arra a szem, vagy a kéz, mégis valamennyi egységben működik; a kéz, a szem, a fül különböző tevékenységet végez, mégsem akadályozzák egymást.

Így Krisztus testében is az egyes ember mint egyedi tag sajátos ajándékainak örvend, mert aki népét örökségül választotta, egyenként alkotta meg szívüket. „Vajon mindnyájan apostolok-e? Vajon mindnyájan próféták-e? Vajon mindnyájan tanítók-e? Vajon mindnyájuknak megvan-e a gyógyítás adománya? Vajon mindnyájan beszélnek-e nyelveket? Vajon mindnyájan értelmeznek-e? Egyiknek ugyanis a bölcsesség beszéde adatik a Lélek által, a másiknak meg a tudomány beszéde ugyanattól a Lélektől, ennek a hit ugyanabban a Lé'ekben, annak a gyógyítások adománya” (I. Kor. 12, 8–9, 29–30).

En. 2. in Psalm. 32, 21.

„Eljegyeztelek titeket egy férfival, hogy tiszta szűzként vezesselek Krisztushoz”. Mit félsz tehát? Miért vagy féltékeny? „Félek” úgymond, „hogy amint a kigyó álnoksága rászedte Évát, úgy a ti értelmeteket is megronthatja a Krisztus iránt való tisztaságban” (II. Kor. 11, 3). Az egész Egyházat szűznek nevezte. Látjátok, hogy az Egyháznak kü-

lönbözők a tagjai, különböző adományok gazdagítják őket s örvendenek azoknak.

Némelyek házas férfiak, mások házas nők, némelyek özvegyek, s nem keresnek többé feleséget; mások özvegy asszonyok, s nem keresnek többé férjet; némelyek megőrzik érintetlenségüket ifjúságuktól, mások szüzességet fogadtak Istennek. Különböző állapotban élnek, de mindannyi egy szűz. Hol az a szüzesség? Nem a testben. Kevés nőnek tulajdona ez, s ha szüzességről lehet beszélni a férfiaknál, kevés férfi van a test szent érintetlenségében is az Egyházban, s annál tiszteletreméltóbb tagok; más tagok pedig nem a testben, de valamennyien a lélekben őrzik meg a szüzességet. Mi a lélek szüzessége? A teljes hit, a szilárd remény, az őszinte szeretet. Ezt a szüzességet féltette az, aki féltékeny volt a vőlegényre, hogy a kígyó megrontja.

In Joan. Evang. tr. 13, 12.

Az a fájdalom, amelyet a rossz vagy hamis keresztények erkölcssei miatt való üldöztetés kelt a jámborak szívében, hasznára van a bánkódóknak, mert abból a szeretetből ered, amely nem akarja azok vesztét, sem azt, hogy mások üdvösségének akadályára legyenek. Végeredményben nagy vi-

gasztalásul szolgál javulásuk, oly nagy örömmel tölti el az a jámborok lelkét, amilyen fájdalom gyötörte őket romlásuk miatt. Ezért ebben az időben, ezekben a rossz napokban, nemcsak Krisztus és apostolainak testi megjelenése óta, de kezdve Ábelén, az első igazon, akit megölt gonosz testvére s azután az idők végéig, a világ üldözése és Isten vigasztalása közt zarándokolva megy előre az Egyház.

De Civ. Dei XVIII. 50, 2.

Hogyan lehetséges, hogyha a fej szenved, a kéz azt mondja, hogy ő nem szenved? Vagy ha szenved a kéz, mondhatja-e a fej, hogy nem szenved? Vagy ha a láb szenved, mondhatja-e a fej, hogy nem szenved? Ha valamelyik tagunk szenved valamit, minden tag siet, hogy segítségére legyen a szenvedő tagnak. Ha tehát mikor ő szenvedett, mi őbenne szenvedtünk, s ő már felment a mennybe s az Atya jobbán ül, bármit szenved Egyháza, ennek az időnek megpróbáltatásaiban, kísértéseiben, szükségeiben, szorongásaiban (mert így kell kimunkálódnia, hogy mint az arany a tűzben tisztuljon), ő szenved.

En. in Psalm. 62, 2.

Aki a kenyér, az a hegy is: kenyér, mert táplálja az Egyházat, hegy pedig, mert teste az Egyház. Maga az Egyház a hegy s mi maga az Egyház? Krisztus teste. Kösd hozzá a fejet s egy ember lesz. A fej és a test egy ember. Ki a fej? Az, aki született Szűz Máriától, aki halandó testet vett fel bűn nélkül, akit a zsidók ütöttek, megostoroztak, megvetettek, megfeszítettek; aki átadatott bűneink miatt és feltámadt megigazulásunkra.

Ő az Egyház feje, ama kenyér arról a földről, s mi az ő teste? Jegyese, vagyis az Egyház. Mert „ketten lesznek egy test. Nagy titok ez, mondom én Krisztusra és az Egyházra értem”. (Efez. 5, 31, és 32). Így mondta ezt az Úr is az Evangéliumban a férfiről és a nőről: „Már nem ketten vannak, hanem egy test” (Mt. 19, 6). Hát azt akarta, hogy egy ember legyen a Krisztus, Isten és az Egyház. Ott a fej, itt a tagok. Nem akart feltámadni a tagokkal, hanem a tagok előtt, hogy legyen a tagoknak mit remélniök. De azért akart meghalni a fej, hogy előbb támadjon fel a fej; előbb akart a fej a mennybe menni, hogy a fejben legyen a többi tag reménye s várják önmagukra annak beteljesülését, ami meg lett ígérve a fejben.

KRISZTUS LELKE AZ EGYHÁZ LELKE

Temploma van annak, akiről az Apostol mondja: „Nem tudjátok-e, hogy testetek a Szentlélek temploma, ki bennetek van, kit az Istentől kapatok?” Róla mondja a másik helyen: „Nem tudjátok, hogy testetek Krisztus tagja?” (I. Kor. 6, 19, 15). Hogyne volna hát Isten az, akinek temploma van? Avagy kisebb Krisztusnál, akinek a tagjai az ő temploma? Hiszen nem egy másik templom az övé, egy másik az Istené, mikor ugyanaz az Apostol mondja: „Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok?” aminek a bizonyítására hozzáteszi: „És Isten Lelke lakik bennetek” (ua. 3, 16).

Isten lakik tehát az ő templomában, nemcsak a Szentlélek, hanem az Atya és a Fiú is, aki testéről is, ami által az emberekből álló Egyház feje lett, „hogy övé legyen az elsőség mindenben” mondja: „Bontsátok le ezt a templomot s én harmadnapra felépítem azt” (Jn. 2, 19). Tehát Istennek, azaz a teljes fenségés Háromságnak a temploma a Szent Egyház, azaz egészében a mennyben és a földön.

Minthogy a bűnök az Egyházon kívül nem bocsáttatnak meg, abban a Lélekben kellett megbocsáttatniok, aki az Egyházat egybegyűjti. Következésképp, ha valaki az Egyházon kívül bánja bűneit, de szíve nem bánkódik amiatt a nagy bűn miatt, hogy kívül áll az Isten Egyházán, mit használ bűnbánata? Már csak czzel ellentmond a Szentléleknek, hogy kívül van az Egyházon, mely ezt az adományt kapta, hogy benne a Szentlélekben történjék a bűnök bocsánata.

A bocsánatot ugyan a Háromság adja, sajátosan mégis azt a Szentlélekhez tartozónak értjük. Mert ő a fogadott fiak Lelke „akiben kiáltjuk, Abba, Atya” (Róm. 8, 15); hogy neki mondhasuk: „Bocsásd meg vétkeinket” (Mt. 6, 12). Amint János apostol mondja: „Azt, hogy Krisztus bennünk marad, azt a Lélektől tudjuk, melyet nekünk adott” (I. Jn. 3, 24). „Maga a Lélek tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten fiai vagyunk” (Róm. 8, 16). Mert hozzá tartozik ama közösség, amellyel Isten egyszülött Fiával egy test leszünk. Azért az Írás: „Ha tehát ér valamit a Krisztusban adott buzdítás, e szeretetből fakadó intelem a Lélekben való közösség” (Filipp. 2, 1).

Emiatt a közösség miatt szóltak minden nép nyelvén azok, akikre eredetileg eljött. Mert amint a nyelv által alakul ki az emberi nem társadalma, így kellett minden nép nyelvén jelezni Isten gyer-

mekeinek és Krisztus tagjainak jövőendő közösségét minden népnél; hogy amint akkor nyilvánvaló lett, az kapta meg a Szentlelket, aki minden nép nyelvén beszélt, úgy most az ismerje meg, hogy megkapta a Szentlelket, aki az Egyház békéjének kötelékéhez tartozik, mely szétárad minden népnél. Ezért mondja az Apostol: „Igyekeztek megtartani az egyetértést a béke kötelékével” (Efez. 4, 3).

Sermo 71, 28.

Bírjuk a Szentlelket, ha szeretjük az Egyházat; szeretjük pedig akkor, ha kötelékében és szeretetében megmaradunk. Mert maga az Apostol, miután elmondotta a különböző embereknek adott különböző adományokat, mint az egyes tagok szolgálatait, mondja: „Még kiválóbb utat mutatok nektek”, s kezd beszélni a szeretetről.

Elébe helyezte azt az emberek és angyalok nyelvénk, elébe a hit csodáinak, a tudománynak és a jövőendőlésnek, elébehelyezte azt még az irgalmasság olyan nagy művének is, ha valaki amit birtokol, szétosztja a szegényeknek; s végül elébe helyezte azt a test szenvedésének is. Mindezeknek az oly nagy dolgoknak elébe helyezte a szeretetet (I. Kor. 12–13.).

Ez legyen a tied, s mindened lesz, mert nélküle semminek sem veszed hasznát, amid lehet. Mivel pedig a Szentlélektől jön a szeretet... halljad az Apostol mondását: „Isten szeretete kiárad szívünkbe a Szentlélek által, aki nekünk adatott” (Róm. 5, 5).

In Joan. Evang. tr. 32, 8.

„Szavaim” úgymond „melyeket hozzátok intéztem, lélek és élet”. (Jn. 6, 63). Mondottuk már, testvérek, hogy teste vételénél és vére ürítésénél szívünkre kötötte, maradjunk őbenne s ő bennünk. Benne maradunk pedig, ha tagjai vagyunk; ő maga pedig bennünk marad, ha az ő temploma vagyunk. Hogy tagjai lehessünk, az egység köt össze bennünket. Hogy az egység összekössön, mi műveli ezt, ha nem a szeretet? És Isten szeretete honnan van? Kérdezd az Apostolt, ő mondja: „Isten szeretete kiáradt szívünkbe a Szentlélek által, aki nekünk adatott” (Róm. 5, 5).

Tehát a „Lélek az, ami éltet” (Jn. 6, 63), mert a lélek élteni a tagokat. De csak azokat a tagokat élteni a lélek, amelyeket a testben talál, amelyet maga a lélek tesz elevenné. Mert a lélek, mely benned van, ó ember, mely által mint ember létezel, élteni-e vajon azt a tagot, amelyet testedtől

különválva talál? ... Lelked csak azokat a tagokat élteti, amelyek testedben vannak; ha egyet elveszel, már nem élteti lelked, mert nem fűződik tested egységébe.

Ezek a szavak arra szolgálnak, hogy szeressük az egységet és féljünk a szétválástól. Mert semmitől sem kell a kereszténynek annyira félnie, mint a Krisztus testétől való elválástól. Ha ugyanis elválik Krisztus testétől, nem az ő tagja; ha nem az ő tagja, nem élteti az ő Lelke. „Akiben nincs Krisztus Lelke”, mondja az Apostol, „az nem tartozik hozzá” (Róm. 8, 9). Tehát: „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit, szavaim, melyeket hozzátok intéztem, lélek és élet”.

In Joan. Evang. tr. 27, 6.

AZ EGYHÁZ KATOLICITÁSA

Tartanunk kell a keresztény vallást és a közösséget azzal az Egyházal, amelyik katolikus és amelyiket katolikusnak neveznek, nemcsak a hozzátartozók, hanem minden ellenség is. Mert maguk az eretnekek és a szakadások követői is, mikor nem a saját híveikkel, hanem kívülállókka

beszélnek, akarva-nemakarva „katolikus”-nak semmi mást nem hívnak, csak a Katolikus Egyházat. Mert nem lehet őket megérteni, csak ha ezzel a névvel különböztetik azt meg, amelyen az egész földön nevezik.

De vera relig. 7, 12.

Ismered és megemlíted, a Szentlélek úgy jött, hogy azok, akiket betöltött, minden nyelven beszéltek; de mit jelentett az a jel és az a csoda? Miért csak úgy adatik a Szentlélek, hogy akinek adatik, beszélhet minden nyelven, ha akkor az a csoda nem azt hirdette, hogy minden nép hinni fog s így minden nyelven szólni fog majd az Evangélium?

Ezt már sokkal korábban, a zsoltár is megjövendölte: „Nem hanggal, nem beszéddel, nem hallható igékkal”. Ezt azokról mondta, akik a Szentlélek vételével minden nyelven beszélni fognak majd. De mivel ugyanaz az Evangéliumnak és Krisztus testének minden népnél és minden nyelven elkövetkezendő hirdetését jelentette, következésképp mondja: „Az egész földre elhat szózatuk s a földkerekség határait szavuk” (18. Zsolt. 4-5).

Ebből következik, hogy az igaz Egyház senki

előtt sem rejtőzik. Ezért mondja az Evangéliumban maga az Úr: „A hegyre épült város el nem rejtethető” (Mt. 5, 14) . . . Íme, előtted a Szentlélek eljövetele, aki tüzes nyelveken küldetett, hogy mutassa a szeretet hevét, ami bizonyára nincs meg abban, aki az Egyházzal, mely minden nyelvű, nem őrzi meg a lelki egységet a békesség kötelékében.

Contra litteras Petiliani II. 32, 74.

Senki sem jut el az üdvösségre és az örök életre, akinek nem feje Krisztus. De Krisztus csak annak lehet a feje, aki az ő testében van, ami az Egyház.

De unitate Ecclesiae 19, 49.

Hogyan is van az, testvérek? Aki most megkeresztelkedik Krisztusban és hisz Krisztusban, de nem beszél minden nyelven, arról nem kell hinnünk, hogy megkapta a Szentlelket? Távol legyen, hogy ilyen csalárdságot tartsunk szívünkben. Bizonyosak vagyunk abban, hogy mindegyik ember megkapja, ám abban a mértékben telik meg a hit edénye, amilyenel a forráshoz járult. De mondhatja-e valaki, ha most is megkapják, miért nem

beszél senki sem minden nép nyelvén? Mert már maga az Egyház beszél minden nép nyelvén.

In Joan. Evang. tr. 32, 7.

Csalódásuk miatt az emberek vagy nem vállalják a jobb életet, vagy vaktában fognak ahhoz. Mert akkor is, amikor dicsérni akarnak, úgy dicsérnek, hogy nem mondják meg a belekeveredett rosszat, s akik ócsárolni akarnak, oly irigy és elferdült lelkülettel ócsárolnak, hogy bezárják szemüket a jó előtt és csak a rosszat nagyítják fel, ami ott van, vagy úgy vélik, hogy ott van. Ezért van, hogy minden hivatás, amelyet rosszul dicsérnek, azaz nem óvatosan dicsérnek, midőn dicséretével hívogatja az embereket, azok, mikor oda jönnek, némely olyan emberre találhatnak, akiket ott nem hittek, a rosszakon megütközve visszahökölnek a jóktól. Testvércim, ezt a tanítást életetekre vonatkoztassátok s úgy hallgassátok, hogy éljete.

Általánosságban mondva dicsérik Isten Egyházát: Nagy emberek a keresztények, egyedül a keresztények, nagy a Katolikus Egyház; mindnyájan szeretik egymást, törődnek egymással amennyire ki-ki képes, imákkal, böjtökkel, himnuszokkal ünnepel a földkerekség, a béke együttérzésében dicsérik Istent. Hallja ezt talán valaki, akinek nincs

tudomása, hogy elhallgatták a közējük vegyűlt rosszakat, jön a dicséret hívására, ott találja a bevegűlt rosszakat, akikről nem szűltak neki, mielőtt jűtt; megűtkűzik a hamis keresztűnyeken, visszalép az igazi keresztűnyek elűl.

Viszont a gűylűlkűdűk, gyalázkűdűk szidalmakban tűrnek ki: Ilyenek a keresztűnyek? Kicsodák a keresztűnyek? Zsugoriak, uzsorások. Nem űk tűltik-e meg a szűnházakat és cirkuszokat a jűtékok és látványosságok alkalmával, akik űnnepnapokon a templomokat tűltik meg? Iszákosak, falánkak, irigyek, bántják egymást. Vannak ilyenek, de nemcsak ilyenek vannak.

Ama űcsárlű elvakult lűlekkel hallgat a jűkrűl, s ama dicsérű űvatlan lűlekkel hallgat a rosszakrűl. De ha űgy dicsérűjűk ebben az idűben Isten Egyházát, ahogyan dicsérű az Isten Írása, mint íme most mondtam: „Amilyen a liliom a tűvisek kűzűtt, olyan a barátnűm a leányok kűzűtt”, – hallja ezt egy ember, megfontolja, tetszik neki a liliom, belép, tapad a liliomhoz, tűri a tűvist. Meg fogja érdemelni, hogy a Vűlegény dicsérűtében és csűkjában legyen része, ű mondja: „Amilyen a liliom a tűvisek kűzűtt, olyan a barátnűm a leányok kűzűtt” (Ének. én. 2, 2).

Mi mást mondunk mi ama eretnekeknek, mint hogy: „Ismerjétek a békét, szeressétek a békét”? Igazaknak mondjátok magatokat, de ha igazak lennétek, a pelyva közt sóhajtoznátok, mint szemek. Mert mivel szemek vannak a Katolikus Egyházban és igaz szemek, azért tűrik el a pelyvát, amíg a szérút meg nem forgatják...

A katolikus beszéd: nem szabad feladni az egységet, nem szabad szétvágni Isten Egyházát. Majd megítéli Isten a rosszakat és a jókat azután. Ha most nem lehet a rosszakat a jóktól elválasztani, el kell őket viselni egy időre: a rosszak velünk lehetnek a szérún, nem lehetnek a csűrben. S talán azok, akik ma rosszaknak mutatkoznak, holnap jók lesznek; s akik ma jóságukkal kevélykednek, holnap rosszaknak találtatnak. Aki tehát alázatosan elviseli ideiglenesen a rosszakat, az jut majd el az örök nyugalomra. Ez a szó katolikus.

En. in Psalm. 119, 9.

AZ EGYHÁZ TANÍTÓ ÉS KORMÁNYZÓ HIVATÁSA

Hogy valaki az emberi atya földi örökségét megkaphassa, a testi anya méhéből kell születnie; hogy elnyerje a mennyei Atya örökségét, az Egyház öléből kell születnie. A halandó atya felesége által nemzi örökébe lépő fiát; Isten az Egyházból nemzi fiait, akik nem követni fogják, hanem vele fognak maradni . . . „Ami testből születik, az test, de ami lélekből születik, az lélek” (Jn. 3, 6). Lelki-leg születünk tehát, s a Lélekben szóval és szentséggel születünk.

In Joan. Evang. tr. 12, 5.

Elsősorban kérlek azt megtartani, ami ebben a vitában a fő dolog, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus, amint maga mondja az Evangéliumban, édes igát és könnyű terhet rakott ránk (Mt. 11, 30). Ezért az Újszövetség népét oly szentségekkel gyűjtötte egybe, amelyek száma igen kevés, hozzájárulásuk könnyű, jelentőségük igen kiváló. Ilyen a Szentháromság nevével megszentelt keresztség, az ő testével és vérével való egyesülés, s ami egyéb a kánoni könyvekben átadva lett, kivéve azt, ami

az Ószövetség népét szívük állapotának és a próféták idejének megfelelően a szolgaság igájával terhelte, amiről Mózes öt könyvében is olvasunk.

Az pedig, amit nem a Szentírás, hanem a hagyomány alapján őrzünk, amit az egész földön tartanak, ismeretes vagy maguknak az apostoloknak parancsából és rendeletéből, vagy az egyetemes zsinatokéból, amelyeknek tekintélye a legerőteljesebb az Egyházban. Ilyen az Úr szenvedésének, feltámadásának, mennybemenetelének, a Szentlélek eljövetelének évenkénti ünneplése, s más ehhez hasonló, amelyet a mindenfelé terjedő egyetemes Egyház megtart. Más szokások pedig helyek és vidékek szerint változnak . . . Ami ezekben nyilvánvalóan nem ellenkezik se a hittel, se a jó erkölccsel, közömbösnek tekintendő, megtartandó tekintettel azoknak a közösségére, akik között valaki él.

Epist. 34, 1-2.

Ne említsem a szintiszta bölcsességet, melynek ismeretére kevés lelki ember jut el ebben az életben, hogy azt ember létükre valami kis részében bár, mégis kétség nélkül megismerjék. A többségben lévő tömeget ugyanis nem az értelem élessége, hanem a hit egyszerűsége segíti a teljes biz-

tossághoz. Hogy tehát mellőzzem ezt a bölcsességet, amelynek létét a katolikus Egyházban ti nem hiszitek, van sok más egyéb, ami nagyon igazoltan az ő ölében tart engem.

Tart a népek és nemzetek egyetértése, tart az a tekintély, mely kezdetét a csodákban bírja, a remény táplálja, a szeretet növeli, a régiség erősíti. Tart magától Péter apostol székétől kezdődően, akire juhait legeltetését bízta az Úr feltámadása után, a papoknak a jelenlegi püspöki karig húzódó folytonossága. Tart végül maga a katolikus név, melyet oly sok eretnecség közepett nem ok nélkül kapott egyedül ez az Egyház... A keresztény név annyi és oly nagy, igen kedves köteléke méltán tartja a hívő embert a katolikus Egyházban, még ha értelmünk lassúsága vagy az élet érdemtelensége miatt még nem is mutatja magát teljes nyíltságában az igazság...

Talán az Evangéliumot fogod nekem felolvasni s abból próbálsz igazolni a Manicheus személyét. Ha tehát olyan valakire találsz, aki még nem hisz az Evangéliumnak, mit teszel, ha azt mondja neked: nem hiszek? Én pedig nem hinnék az Evangéliumnak, ha nem indítana rá a katolikus Egyház tekintélye... Ha tehát igazolni akarod magad, hagyd az Evangéliumot. Ha az Evangéliumhoz tartod magad, én azokhoz tartom magam, akiknek a parancsára hittem az Evangéliumnak;

s az ő parancsukra neked egyáltalában nem hiszek.

Contra Epistolam Manichaei (Fundamenti I.) c. 4-5.

Mit jelent: „Atyáid helyébe fiaid születnek”? (44. Zsolt. 17). Atyákul küldettek az apostolok, az apostolok helyébe fiaid születtek, püspökök állítottak. Mert a püspökök, akik ma az egész világon vannak, honnan születtek? Maga az Egyház atyáknak nevezi őket, maga nemzette őket s maga helyezte őket az atyák székébe. Ne gondold hát magad elhagyatottnak, ha nem látod Pétert, nem látod Pált, ha nem látod azokat, akiktől születtek: sarjadból nőtt ki számodra az atyáság.

En. in Psalm. 44, 32.

Az örökösre vonatkozik az Apostol mondása: „Félek, hogy amint a kígyó félrevezette Évát álnokságával, úgy a ti értelmetek is megromlik és elfordul a Krisztus iránt való egyenes lelkülettől” (II. Kor. 11, 3). Öröködött ő, őr volt, amennyire képes volt; öröködött azok felett, akiknek élén állott. S a püspökök ezt végzik. Mert azért emelték magasabbra a püspök helyét, hogy ők maguk ügyelje-

nek fel s mintegy őrizték a népet. Mert amit görögül püspöknek neveznek, azt latinul felügyelőnek értelmezzük: mert felügyel, mert felülről néz... S arról a magas helyről veszedelmes a számadás, ha nem állunk itt azzal a szívvel, hogy alázatosságban lábaitok alatt legyünk, s imádkozzunk értetek, hogy aki ismeri gondolataitokat, örködjön azok felett.

En, in Psalm. 126, 3.

Figyeld arra is, amit az Apostol mond: „Talán próbára akarjátok tenni a belőlem szóló Krisztust?” (II. Kor. 13, 3). S fontold meg, amit nem Pál, hanem Krisztus mondott általa... „Hirdesd az igét, akár alkalmas, akár alkalmatlan” (II. Tim. 4, 2). Figyeld meg azt is, hogy midőn Titus számára fejtegeti, milyennek kell lennie a püspöknek, azt is mondta, állhatatosnak kell lennie az igéhez hű tanításban... Kétségbevonhatatlan parancssal megerősítette, hogy a püspöknek az egész-séges tanítás alapján meg kell cáfolnia és le kell intenie a fecsegő és ámitó embereket. Ebből tudom, hogy ez számomra is parancs: végzem erőmhöz képest; ebben a munkában tartok ki állhatatosan annak segítségével, aki a parancsot adta.

Contra Cresconium donatistam I. 9, 12.

Amíg az Úrtól távol s a hit, nem a szemlélődés állapotában zarándokolunk, (II. Kor. 5, 6-7), éppen a hit által Krisztus hátát, azaz testét kell látnunk; vagyis a hit szilárd alapján kell állnunk, ezt jelenti a szikla. S azt ilyen biztos őrhelyről szemléljük, azaz a katolikus Egyházban, arról mondatott: „Erre a sziklára építem Egyházamat” (Mt. 16, 18).

De Trin. II. 17, 28.

Az ész ellen egy józan ember sem, az Írás ellen egy keresztény sem, az Egyház ellen egy békeszerető ember sem vélekedik.

De Trin. IV. 6, 10.

AZ EGYHÁZ SZENTSÉGEI

„Jöttek hát a katonák, és az elsőnek ugyan megtörték a lábszárát és a másiknak is, kit megfeszítettek övele. Mikor pedig Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt, nem törték meg lábszárát, hanem egyik katona lándzsával megnyitotta oldalát,

melyből legott vér és víz folyt ki” (Jn. 19, 32–33). Óvatos szót használt az evangalista, hogy ne mondja: megütötte, vagy megsebezte oldalát, vagy valami mást; hanem: „megnyitotta”, hogy azon valamiképp az életnek az ajtaja táruljon fel, melyből az Egyház szentségei áradtak. Nélkülük nem lépünk be az életbe, amely az igazi élet. Az a vér a bűnök bocsánatára ömlött ki, az a víz az üdvösség serlegét vegyíti, fürdőt is, italt is nyújt.

Ennek volt az előjele, midőn Noé parancsot kapott, hogy a bárka oldalára ajtót készítsen (Gen. 6, 16), amelyen bemenjenek a vízözöntől megkímélt állatok, az Egyház előképei. Ezért lett alkotva az első asszony az alvó férj oldalából, (ua. 2, 22) s neve az élők élete és anyja lett (ua. 3, 20). Nagy jónak volt ez ugyanis a jelképe, a parancs-sértés nagy rosszasága előtt. Ez a második Ádám fejét lehajtva szenderült el a kereszten, hogy hitvestárs alkottassék abból, ami a halálra szenderültnek oldalából kifolyt. Ó, halál, melyből életre kelnek a halottak! Mi tisztább annál a vérnél, mi üdvösségesebb annál a sebnél?

In Joan. Evang. tr. 120, 2.

Akár igaz az, akár hamis, semmi néven nevezett vallásba sem lehet az embereket beolvasztani, ha

valami látható jel vagy szentség közössége nem egyesíti őket. Ezeknek a szentségeknek az ereje kimondhatatlanul sokat ér, s azért megvetésük szentségtörökké tesz. Mert kegyetlen annak a megvetése, ami nélkül nem lehet teljes a vallásos kegyelet.

Contra Faustum Manichaeum XIX. 11.

Egy jelnek szolgál, aki valamit jelző dolgot művel vagy tisztel anélkül, hogy tudná, hogy az mit jelent. Aki azonban istenileg rendelt hasznos jelt művel, vagy tisztel, melynek erejét és jelentőségét érti, nem azt tiszteli, ami látható, vagy tovatűnik, hanem inkább azt, amire az ilyenek mind vonatkoztatandók. Az ilyen lelki és szabad ember a szolgaság idejében is, amelyben a testi lelkületűeknek nem célszerű ama jeleket felfedni, azok igájával kell őket megszelidíteni. Ilyen lelki emberek voltak a pátriárkák és próféták s Izrael népében mindazok, akik által a Szentlélek a Szentírás segítségét és vigasztalását szolgáltatta.

Miután azonban a mi időnkben a mi Urunk feltámadásával szabadságunk legnyilvánvalóbb bizonyítéka felragyogott, nem vagyunk megterhelve ama jelek nehéz szolgálatával, amelyeket már értünk. A sokféle jel helyett maga az Úr és az apos-

tolí tanítás csak keveset rendelt el, és pedig olyanokat, amelyek elvégzése könnyű, értelmük igen magasztos, megtartásuk igen kegyeletes. Ilyen a keresztség szentsége és az Úr testének és vérének az ünnepe.

Midőn valaki ezeket felveszi, a tanítás által beavatva tudja, hogy azok mire vonatkoznak úgy, hogy azokat nem testi szolgálalkúséggel, hanem inkább lelki szabadsággal tiszteli. Amint azonban szolgálai gyöngeség jele, ha valaki a betűt követi és a jeleket az általuk jelzett dolgoknak veszi, éppúgy rossz úton járó tévely a jeleket haszon nélküli dolgoknak értelmezni. Aki pedig nem fogja fel a jel értelmét, de mégis annyit ért, hogy az jel, az sem görnyed a szolgaság alatt. Jobb nem ismert, mégis hasznos jelek nyomása alatt állni, mint azokat haszontalanoknak értelmezve a szolgaság igájából kiszabadított nyakat a tévely hurkába kötni.

De doct. chr. III. 9, 13.

A szentségre vonatkozólag, melyet felvesz, első sorban jól elméjébe kell vésni*, hogy bár a természetfeletti valóságok külső jelei láthatók, ben-

* A keresztség felvételére készülő jelöltnek.

nük mégis valami láthatatlant tisztelünk, s hogy az áldás által megszentelt dolgot nem úgy kell tekinteni, amint az a közönséges használatban történik. Azután azt is meg kell neki mondani, mit jelentenek a szavak, melyeket hall s mit hoz a lelkeben létre az, aminek egy dolog jelképét viseli.

De catechizandis rudibus 26, 30.

„Ti már tiszták vagytok a tőlem kapott tanítás hatására” (Jn. 15, 3). Miért nem mondja: Ti már tiszták vagytok a keresztség által, mely lemosott benneteket, hanem: „a tőlem kapott tanítás hatására”, ha nem azért, mert a vízben is az ige tisztít meg. Vedd el az igét és mi egyéb a víz, mint víz? Az elemhez hozzájárul az ige és szentség lesz, ez maga is, mint a látható ige. Mert ezt is mondta, mikor a tanítványok lábát mosta: „Aki meg van mosva, annak csak lábát kell megmosni, akkor egészen tiszta lesz” (Jn. 13, 10).

Honnan van az a nagy ereje a víznek, hogy a testet érinti és a szívet lemossa, ha nem a szónak a hatásából: nem azért, mert mondják, hanem mert hiszik? Mert magában a szóban is más a tovatűnő hang és más a marandandó erő. „A hit igéje az, melyet hirdetünk”, mondja az Apostol, „ha száddal vallod, hogy Jézus az Úr és szívedben

hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt halottaiból, üdvözülsz. A szívbeli hit ugyanis megigazulásra, a szóbeli megvallás az üdvösségre szolgál" (Róm. 10, 8-10)...

„A hit igéje az, melyet hirdetünk”, ez szenteli meg kétségtelenül a keresztséget is, hogy az megtisztíthasson. Krisztus ugyanis, ki velünk szólótó, az Atyával szőlőműves „szerette az Egyházat és feláldozta magát érte”. Olvasd az Apostolt s lásd, mit fűz hozzá: „hogymegszentelje”, úgymond, „a víz fürdőjében az élet igéjével” (Efez. 5, 25-26).

Semmiképp sem tulajdonítaná a tisztulást a folyékony és tovatűnő elemnek, ha nem adatnék hozzá „igéjével”. A hitnek ez az igéje oly sokat ér Isten Egyházában, hogy általa megtisztul a hívő, a felajánló, az áldó, a meghintő, a kicsiny gyermek is, bár még nem képes szívben hinni a megigazuláshoz és szóval megvallani az üdvösségre. Mindez a szó által történik, melyről az Úr mondja: „Ti már tiszták vagytok a tölem kapott tanítás hatására”.

In Joan. Evang. tr. 80, 3.

Ha tudni akarod, megkaptad-e a Szentlelket, kérdezd meg szívedet, nehogy csetleg felvéve a szentséget, ne vedd fel a szentség erejét is. Kér-

dezd meg szívedet, s biztos lehetsz, ha meg van abban testvéred szeretete. Nincs szeretet Isten Lelke nélkül. Ezért kiáltja Pál: „Isten szeretete kiárad szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által” (Róm. 5, 5).

In Epistolam Joannis tr. 6, 10.

Létezhet a szőlővessző látható formája a tőkén kívül is, de a gyökér láthatatlan életéhez csak a tőkén át lehet jutni. Ezért a szentségek látható jeleit, melyeket hordoznak és ünnepelnek azok, akik leváltak Krisztus testének egységéről, nyújthatják a jámborság formájául, de a jámborság láthatatlan és lelki ereje azokban nem lehet, amint az ember érzékelő képessége sem követi a testéről levágott tagot.

Sermo 71, 32.

AZ ÚJJÁSZÜLETÉS ÉS A BŰNBÁNAT SZENTSÉGE

Midőn az Apostol . . . azt mondja: „Amint egynek a bűne miatt büntetés szállt minden emberre, úgy életet adó megigazulás is minden emberre egy-

nek az igazvolta miatt” (Róm, 5, 18.) – eléggé feltárja, nem születik ember Ádámtól a büntetés bilincse nélkül, s nem szabadul ember a büntetéstől másképp, csak a Krisztusban való újjászületés által.

Miután az egy ember által okozott büntetésről s az egy ember által kapott kegyelemről szólt, amilyen terjedelemben azt levelében szükségesnek ítélte, utána közli a szent keresztségnek Krisztus keresztjében rejlő nagy titkát olyan módon, hogy megértsük, a Krisztusban való keresztség nem más, mint Krisztus halálának hasonmása. A keresztfeszített Krisztus halála pedig nem más, mint a bűnbocsánat hasonlósága. Amint tehát őbenne igazi halál történt, úgy bennünk is a bűnök igazi bocsánata, s amint ő valóban feltámadt, úgy bennünk is valóságos legyen a megigazulás...

Ha tehát így kimutatja, hogy meghaltunk a bűnnek, mivel Krisztus halálában kereszttelkedtünk meg, bizonyosan a kisdedek is, akik Krisztusban megkereszteltetnek, meghalnak a bűnnek, mert ők is az ő halálában kereszttelkednek meg. Mert minden kivétel nélkül mondja: „Mindnyájan, akik megkeresztelkedtünk Jézus Krisztusban, az ő halálában kereszttelkedtünk meg” (Róm. 6, 3). Ezt annak bizonyására mondja, hogy meghaltunk a bűnnek.

De milyen bűnnek halnak meg a kisdedek az

újjászületésben, ha nem annak, amelyet a születéssel vontak magukra? Ezért rájuk is vonatkozik, amit folytatólag mond: „A keresztség által ugyanis vele együtt a halálba temetkeztünk, hogy amint Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt halottaiból, úgy mi is új életet éljünk . . . Ezért úgy tekintsetek ti is magatokat, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Krisztus Jézusban” (Róm. 6, 3–11.) . . .

Mindaz tehát, ami Krisztus keresztségére, temetésére, harmadnapon történt feltámadására, mennybemenetelére, az Atya jobbán való ülésére vonatkozik, úgy történt, hogy ezek a dolgok nemcsak titokzatos értelmű szavaival, de nyilvánvaló tetteivel is előképei legyenek a földön történő keresztény életnek.

Enchir. 14, 51–53.

A régi igazaknak nem volt vétjük, ha nem részesültek a körülmetélésben. Később azonban, midőn Isten megparancsolta Ábrahámnak és utódainak a körülmetélést, elmulasztása már súlyos bűnt képezett. Éppenúgy, miután az Úr Krisztus Egyházában az Újszövetség szentségeként a testi körülmetélés helyett a szent keresztséget adta, és a legkifejezettebben megmondta: „Aki újra nem

születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Istent országába” (Jn. 3, 5), – már nem kell keresnünk, ki mikor lett megkeresztelve. Hanem akikről csak olvasunk, hogy Krisztus testében, mely az Egyház, a mennyek országába tartoznak, rajtuk csakis a megkeresztelteket érthetjük. Hacsak némelyeket a szenvedés szüksége nem látogatott meg s nem akarván Krisztust megtagadni, megölték őket, mielőtt megkeresztelkedtek volna. Ezeknek maga a szenvedés számíttatott be keresztségül.

Epist. 265, 4.

A hit az Atya, a Fiú, a Szentlélek nevében az én uralkodómnak a jegye. Megparancsolta, hogy ezt a jegyet vessék katonáiba, vagy inkább követőibe, akiket majd táborába gyűjtenek, mondván: „Menjetek, kereszteljétek meg a népeket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében” (Mt. 28, 19). Mivel tudta Pál, hogy az Úr mondására kell minden hívőbe belevésni ama jegyet, megriadt azoktól, kik Pálé akartak lenni s mondta azoknak: „Talán Pál nevében kereszteltek meg benneteket?” (I. Kor. 1, 13).

Sermo ad Caesarensis Ecclesiae plebem 3.

Amint írva van, haragjában Isten nem tartva vissza irgalmasságát, a nyomorultak egyéb vigasztalása mellett, melyet szüntelenül nyújt az emberi nemnek, az idők teljén, amikor annak megvalósítását alkalmasnak ítélte, elküldte egyszülött Fiát (Gal. 4, 4), ki által mindent teremtett, hogy Isten maradvá emberré legyen s közvetítő Isten és az emberek között az ember Krisztus Jézus (I. Tim. 2, 5). A benne való hit által kell azoknak, akik az újjászületés fürdője által feloldoztattak minden bűnnek az adósságától, ti. mind az eredeti bűntől, melyet a születés von maga után, ellene lett leginkább az újjászületés rendelve, mind a többieknek, kik rossz életükkel követték el a bűnt, szabadulniok az örök kárhozattól és élniök a hitben, reményben, szeretetben, hogy ez életben zárando-kolva s küzdelmes és veszedelmes kísértésekben bár, de Isten testi és lelki vigasztalásai közt haladjanak az ő látására, tartva az utat, ami nekik adatott Krisztusban.

De mivel még öbenne járva sincsenek bűn nélkül, ennek az életnek gyöngeségében lopózik az beléjük, adta az irgalmasság üdvös orvosságát, mely támogatja imáikat, amelyben arra tanította őket: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt. 6, 12).

Ezt műveli az Egyház, boldog reménységgel e

terhes életben. Péter apostol apostolságának elsőbbsége alapján jelképes egyetemességgel ezt az Egyházat képviselte. Mert ami őt önmagában illeti, természet szerint ember volt, kegyelem szerint keresztény, bőségebb kegyelem alapján az egyik és pedig az első apostol. De az egész Egyház jelképévé lett, midőn neki mondatott: „Neked adom a mennyország kulcsait, s amit megkötysz a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit feloldasz a földön, a mennyben is feloldott lesz”.

Ezt az Egyházat ebben a világban zivatar, áradás, viharok módjára különböző kísértések rázkódtatják meg, de nem omlik össze, mert sziklára van alapozva, Péter erről kapta nevét. Mert nem Péterről hívják a sziklát, hanem a szikláról Pétert, amint Krisztust sem a keresztényről, hanem Krisztusról a keresztényt. Azért mondja ugyanis az Úr: „Erre a sziklára építem Egyházamat”, mivel Péter mondotta: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia” (Mt, 16. 16–19). Tehát, mondja, erre a sziklára, melyet megvallottál, építem Egyházamat... Így hát az Egyház, mely Krisztusban van megalapozva, a mennyek országának kulcsait kapta meg Péterben, azaz a bűnök megkötésének és feloldásának hatalmát.

In Joan. Evang. tr. 124, 5.

Lázár felemelkedett, kilépett a sírból, de meg volt kötözve, mint az emberek, akik a bűnvallo-másnál vezekelnek. Már kiléptek a halálból, mert nem tennének vallomást, ha nem léptek volna abból ki. Maga a bevallás kilépést jelent a rejtekből és sötétségből. De mit bízott az Úr Egyháza? Azt mondja: „Amit feloldotok a földön, fel lesz oldva a mennyben is” (Mt, 18, 18). Következőleg, ha Lázár kilépett, mivel Isten irgalmas-sága jóságát gyakorolta rajta, vezesd a rejtetten halott, rothadó embert a bűnvallomáshoz; a többi már teljesíti az Egyház szolgálata: „oldjátok fel őt, hogy járni tudjon” (Jn. 11, 44).

Sermo 352, 8.

AZ EUCHARISZTIA

„Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér”. Élő, mert a mennyből szállottam le. A mennyből hullott a manna is, de a manna árnykép volt, ő pedig az igazság. „Aki e kenyérből eszik, örökké él; a kenyér melyet adni fogok, az én testem a világ életéért” (Jn. 6, 51). Mikor fogná fel a test, hogy a kenyeret testnek nevezte? Testnek mondja,

mit a test nem fog fel s annál kevésbé fogja fel a test, mert testnek mondja. Ettől ugyanis megriadtak, azt mondták, ez sok részükre; úgy hitték, ez nem lehetséges. „Ez az én testem” mondá „a világ életéért”.

Ismerik a hívek Krisztus testét, ha nem hanyagolják el, hogy Krisztus teste lehessenek. Krisztus testévé kell lenniök, ha Krisztus Lelkéből akarnak élni. Krisztus Lelkéből csak Krisztus teste él. Értsétek meg testvéreim, amit mondtam. Ember vagy, lelked is, tested is van. Lelkednek mondom, amit így hívnak, általa vagy ember, mert lélekből és testből vagy. Tehát láthatatlan lelked és látható tested van. Mondd meg, melyik melyikből él? Lelked él-e testedből, vagy tested lelkedből? Mindenki, aki él, válaszol rá, aki pedig nem tud erre válaszolni, nem tudom, él-e; mit válaszol mindenki, aki él? Testem mindenesetre lelkemből él!

Akarsz hát te is Krisztus Lelkéből élni? Légy Krisztus testében. Mert vajon az én testem a te lelkedből él-e? Az én testem az én lelkemből, a tied a tiédből. Krisztus teste csak Krisztus Lelkéből élhet. Ezért Pál apostol, midőn magyarázza nekünk ezt a kenyeret, azt mondja: „Mi sokan egy kenyér, egy test vagyunk” (I. Kor. 10, 17).

Ó, jóság szentsége! Ó, egység jegye! Ó, szeretet köteléke! Aki élni akar, van hol élnie, van miből élnie. Járuljon ide, higgyen; tagozódjék be a testbe,

hogy az éltesse. Ne riadjon vissza a tagok szövetségétől; ne legyen rothadó tag, mely levágást érdemel; ne legyen elnyomorodott, melyért szégyenkeznek; legyen beilleszkedő, egészséges, álljon szilárdan a testben, éljen Istennek Istenből; fáradozzon most a földön, hogy azután majd uralkodjék a mennyben.

In Joan. Evang. tr. 26, 13.

„Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, annak örök élete van” (Jn. 6, 54). Ebben tehát nincs része annak, aki ezt a kenyeret nem eszi és ert a vért nem issza. Mert nélküle múlandó életük lehet az embereknek, örök életük azonban semmiesetre. Aki tehát nem eszi az ő testét és nem issza az ő vérét, nincs abban az élet; s aki eszi az ő testét és issza az ő vérét, az az életet bírja. Mindkettőre megfelel, amint tovább mondja: „örök élete”.

Nem úgy van ezzel az étellel, mint amelyet a múlandó élet fenntartása végett veszünk magunkhoz. Mert aki ezt nem veszi magához, nem fog élni; de azért, aki azt magához veszi, sem fog élni. Mert lehetséges, hogy sokan, akik azt magukhoz vették, öregség, betegség, vagy valami egyéb ok következtében meghalnak. Ám azzal az étellel és

itallal, azaz az Úr testével és vérével nem úgy van. Mert amint az, aki azt nem veszi, nem bírja az életet, úgy aki ezt veszi, bírja az életet, mégpedig az örök életet.

In Joan. Evang. tr. 26, 15.

„Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, bennem marad és én őbenne” (Jn. 6, 56). Azt az ételt enni és azt az italt inni tehát annyit jelent, mint Krisztusban maradni és őt, ki nálunk marad, magunkban bírni. Ezért aki nem marad Krisztusban, s akiben nem marad Krisztus, kétségtelenül nem eszi az ő testét, sem nem issza az ő vérért (habár testileg és láthatólag fogaival érinti Krisztus testének és vérének szentségét). Inkább ezt az oly nagy szentséget ítéletére eszi és issza, mert tisztátalan lélekkel merészel Krisztus szentségeihez járulni. Azokat csak az veszi magához méltóan, aki tiszta. Róluk van mondva: „Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meglátják Istent” (Mt. 5, 8).

„Amint”, úgymond, „engem küldött az élő Atya és én az Atya által élek, úgy aki engem eszik, én általam él” (Jn. 6, 57). Nem azt mondja: amint én eszem az Atyát és az Atya által élek, úgy aki engem eszik, ő is általam fog élni. Mert a Fiú az Atyában való részescdés által nem lesz jobb, ki

vele együtt született, mint ahogy a testével és vérével való egyesülés által, amit ama evés és ivás jelent, a Fiúban való részesedés által mi jobbbá leszünk. Mi tehát általa élünk, midőn esszük őt, azaz midőn befogadjuk őt, magát az örök életet, amit nem birtokolunk magunkból...

„Ez a mennyből alászállott kenyér,”: hogy evén éljünk, mivel az örök életet magunkból nem bírhatjuk. Azt mondja: „Nem úgy, mint atyáitok a mannát ették és meghaltak; aki e kenyeret eszi, örökké élni fog” (Jn. 6, 59). Hogy tehát azok meghaltak, úgy akarja érteni, hogy nem élnek örökké. Mert idővel bizonyára azok is meghalnak, akik Krisztust eszik, de örökké élnek, mert Krisztus az örök élet.

In Joan. Evang. tr. 26, 18–20.

Mit jelent a mondás: „Aki bennem marad, és én őbenne” (Jn. 6, 57 és 15, 5)? Mi mást, mint amit a vértanúk hallottak: „Aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözülni fog” (Mt. 24, 13). Hogyan maradt őbenne Szent Lőrinc? ... Maradt a kísértésig, maradt a zsarnoki kihallgatásig, maradt a kemény fenyegetésig, maradt a megöletésig, de nem elég, maradt a kegyetlen kínzatásig. Mert nem ölték meg rögtön, hanem a tűzben kínozták; hagyták

sokáig élni, vagy inkább nem sokáig hagyták élni, hanem kényszerítették, hogy lassan haljon meg. Tehát abban a hosszú halálban, azok között a kínzások között, nem érezte a kínokat, mert jól evett és ivott, mintegy túltáplálkozott azzal az eledellel, és megittasodott attól a kehelytől. Mert ott volt, aki mondotta: „A Lélek az, aki éltet”, a test ugyan éget, de a szellem éltette a lelket.

In Joan. Evang. tr. 27, 12.

Kérdezem, mi az Úr lábainak zsámolya s az írás feleli nekem: „A föld lábaimnak zsámolya”. Habozva Krisztushoz fordulok, mert őt keresem itt s megtalálom hogyan lehet istengyalázás nélkül imádni a földet, istengyalázás nélkül imádni lábai zsámolyát. Mert ő a földből vett testet, mivel a test a földből van és Mária testéből vette fel a testet.

S mivel a tényleges testben járt itt, a tényleges testet is adta eledelül az üdvösségre. De senki nem veszi ezt a testet anélkül, hogy előbb nem imádná. Megtaláltuk már, hogyan imádjuk az Úr lábainak zsámolyát, azaz az Úr lábainak ilyen zsámolyát s nemcsak nem vétkezünk, ha imádjuk, de vétkezünk, ha nem imádjuk. De vajon éltet-e a test? Maga az Úr mondta, mikor ugyanannak a föld-

nek ugyancsak az átadásáról szólott: „A Lélek az, ami életet, a test nem használ semmit” . . . Akkor pedig, mikor ezt az Úr átadta, a maga testéről mondta: „Aki nem eszi az én testemet, nem lesz abban az örök élet”.

En. in Psalm. 98, 9.

„Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma”, ezen a kérésen nagyon jól érthető az Eucharisztia is, a te mindennapi ételed. Mert tudják a hívek, mit vesznek magukhoz s jó nekik a mindennapi kenyeret magukhoz venni, amire ebben az időben szükségünk van. Magukért könyörögnek, hogy jók legyenek, hogy a jószágban, a hitben, a jó életben állhatatosak legyenek. Erre vágnak, ezért imádkoznak, mert ha nem tartanak ki a jó életben, elválasztódnak attól a kenyértől . . . Úgy éljünk, hogy a te oltárodtól el ne szakadjunk.

Sermo 58, 5.

Vannak, akik azt tartják, ezek a látható áldozatok megfeleltek más isteneknek, de az igaz Istennek, minthogy láthatatlan, láthatatlan áldozatok valók s nagyobbak a nagyobbak, jobbak a jobb-

nak, amilyenek a tiszta léleknek és a jóakaratnak a szolgálatai. Az ilyenek tényleg nem veszik tudomásul, hogy ezek az áldozatok a belsőnek éppen úgy jelei, mint a hallható szó jele a dolgoknak.

Ennélfogva, amint kérésünket és dicséretünket kifejező szavakat ahhoz intézzük, akinek felajánljuk szívünk általuk jelzett érzéseit, ugyanígy, midőn áldozatot mutatunk be, nem másnak juttatjuk a felajánlandó látható áldozatot, mint annak, akinek szívünkben magunknak kell láthatatlan áldozatának lennünk. Ekkor helyeselnék nekünk s örvendenek velünk s erejükhöz képest segítenek ebben az Angyalok s a jóságban és istenszeretetben hatalmasabb felsőbb Erősségek...

Ezért az igazi Közvetítő, amint szolgálta alakját felvéve közvetítő lett Isten és az emberek között, az ember Krisztus Jézus, bár Isten alakjában az Atyával fogadja az áldozatot, kivel egy Isten is, mégis szolgálta alakjában inkább akart áldozat lenni, mint áldozatot fogadni, nehogy alkalmat adjon bárkinek is arra a hiedelemre, hogy valami teremtménynek kell áldozatot bemutatni. Ezáltal pap is, maga az áldozat bemutatója, maga az áldozat is.

Azt akarta, hogy ennek a ténynek naponkénti ünneplése legyen az Egyház áldozata, mely midőn neki, a fejnek teste, magát oáltala tanulja feláldozni. Ennek az igaz áldozatnak sokféle előképe

volt a szentek tiszteletreméltó áldozata, hogy a sokféle ezt az egyet ábrázolja, sokféle szó gyanánt egy dolgot fejezzen ki, hogy untalan sokszor erre figyelmeztessen. Ennek a legfőbb és igaz áldozatnak adta át a helyet minden hamis áldozat.

De Civ. Dei X. 19–20.

Nem tagadható, hogy az elhunyt lelkeknek enyhülést hoz élő hozzátartozóik kegyelete, mikor értük a Közvetítő áldozatát bemutatják, vagy alalmaznát adnak az Egyházban. Ám ez azoknak válik javára, akik életükben megérdemelték, hogy később majd ez javukra legyen. Van ugyanis olyan életmód, mely sem annyira jó, hogy ne lenne ilyenre szüksége a halál után, sem annyira rossz, hogy ne válna javára a halál után. Van valóban olyan jó élet, amely ezt nem kívánja; s viszont van olyan rossz élet is, amelyen az életből való távozással ezek nem segítenek. Ezért itt szerzünk minden érdemet, ami ezen élet után enyhülésünkre vagy megterhelésünkre válik. Senki se adja át magát pedig annak a csalódásnak, hogy amit itt elmulasztott, halálával majd Isten érdeméül tudja azt be.

Amit tehát az Egyház a halottak ajánlásával gyakorol, nem áll ellentétben ama apostoli kije-

lontással, mely azt mondja: „Mindnyájunknak meg kell jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki elvegye, amit testi életében érdemelt, aszerint, amint jót vagy gonoszt tett” (II. Kor. 5, 10). Mert ezt az érdemet is, hogy azok így jávára legyenek, ki-ki testi életében szerezte meg a maga számára.

Enchir. 29, 110.

Anyám, elmúlásának napja közeledtével, nem gondolt arra, hogy teste díszes temetésben részesüljön, vagy fűszerekkel bebalzsamozzák, választékos síremlékre sem vágyott, s azzal sem törődött, hogy hazai sírba kerüljön. Nem ilyenfélét hagyott meg nekünk, hanem csak az volt a kívánsága, emlékezzünk meg róla oltárodnál, amely előtt egy napot sem mulasztott el szolgálatodban. Tudta, hogy ott szolgáltatják a szent áldozatot, mely eltörölte az „ellenünk bizonyító kéziratot” (Kol. 2. 14).

Conf. IX. 13, 36.

AZ EGYHÁZIREND

Mindakettő szentség és mindakettőt bizonyos felszenteléssel kapja az ember: az egyiket, mikor megkeresztelik, a másikat, mikor pappá szentelik. Ezért az Egyházban egyiket sem szabad megisméltetni.

Contra Epistolam Parmeniani II. 13, 28.

Mindig Istené a kegyelem és Istené a szentség. Az ember csak kiszolgáltatója annak; ha jó, Istennel egyesülve marad, és Istennel együtt működik; ha pedig rossz, általa műveli Isten a szentség látható formáját, a láthatatlan kegyelmet pedig ő maga adja meg.

Epist. 105, 12.

Figyeljetek testvérek: Mielőtt a mi Urunk Jézus Krisztus a keresztséghez járult, (mert keresztsége után galamb szállt le, melyből János valami különös dolgot ismert meg a hozzá szóló mondásból: „Akire látod, hogy rászáll a Lélek galamb alakjában, és rajta marad, ő az, aki a Szentlélekkel

keresztel" (Jn. 1, 33) megtudta, hogy ő keresztel Szentlélekben, de olyan módon, hogy a hatalom tőle nem megy át a másokra . . .

Mert ha a keresztség szentségi volta az érdemek különbözőségétől függne, minthogy különbözők az érdemek, különbözők lesznek a keresztségek is s kiki azt gondolhatná, annál jobbat kapott, minél jobbnak látszik az, akitől kapta. Értsétek meg testvérek, maguk a szentek, a jók, akik a galambhoz, ama Jeruzsálem városának részeseihez tartoznak, maguk a jók az Egyházban, akikről az Apostol mondja: „Az Úr ismeri övéit” (II. Tim. 2, 19), különböző kegyelmek birtokosai, nem egyenlő valamennyinek az érdeme; némelyik szentebb a többinél, némelyek jobbak a többinél. Miért van hát az, ha például valakit egy szent és igaz keresztel meg, egy másikat egy másik, akinek Istennél csekélyebb az érdeme, csekélyebb a rangja, csekélyebb az önmegtartóztatása, csekélyebb az életmódja, mégis mindkettő ugyanegy és egyenlőértékűt kapott, ha nem azért, mivel „ő az, aki keresztel”?

Hogyan van az, hogy ha keresztel a jó és a jobb, azért nem kap az egyik jót, a másik jobbat, hanem bár a kiszolgáltatók közül az egyik jó, a másik jobb volt, egy és egyenlő, amit kaptak, nem jobbat az egyik, csekélyebbet a másik. Így ha az Egyház tudta nélkül, vagy türelméből egy rossz keresztel, (mert a rosszakat vagy nem ismerik, vagy

eltűrik, eltűrik a pelyvát, mígnem megtörténik a szérű végső tisztítása) az, amit kaptak, egy, nem különböző a különböző kiszolgáltatók szerint, hanem egy és egyenlő, mivel „ő az, aki kereszttel”.

In Joan. Evang. tr. 6, 7–8.

János tanúskodott róla, mert látta. Milyen tanúságot adott? „Ő az Isten Fia” (Jn. 1, 34). Szükséges volt tehát, hogy keresztteljen ő, aki Isten egyszülött Fia, nem fogadott fia. A fogadott fiúk az Egyszülött szolgái: az Egyszülötté a hatalom, a fogadottaké a szolgálat. Lehet, hogy olyan szolga kereszttel, aki nem tartozik a fiak számához, mert rossz életet folytat és rosszat cselekszik. Mi vigasztal bennünket? Hogy „ő az, aki kereszttel”.

In Joan. Evang. tr. 7, 4.

Ahhoz, hogy valaki igazi pap legyen, szükséges, hogy ne csak a felszenteléssel, hanem a megigazultság állapotával is legyen felruházva, úgy amint írva van: „Papjaid öltözzenek igazságba” (131. Zsolt. 9).

Contra litteras Petiliani II. 30, 69.

Az egyházi személy két dologra tett fogadalmat: az életszentségre és a papságra; bensőleg a szentségre, mert a papságot népéért rakta Isten a nyakába, ami inkább teher, mint tisztesség.

Sermo 355, 6.

Az Úr segítségével azt akarjuk nektek nyújtani, amit ő adott. Jól átgondoljuk és elménkben tartjuk a szolgálat hivatását, hogy ne mint tanítók szóljunk, hanem mint szolgák; nem tanítványokhoz, hanem tanuló társakhoz; mert szolgákhoz sem szólunk, hanem szolgatársakhoz. Egy a mi tanítónk, iskolája a földön, tanító széke a mennyben.

Sermo 292, 1.

Te, ki azt akarod, hogy hallgassanak, előbb te hallgass, és mondd, amit mond valaki a zsoltárban: „Hadd halljam meg, mit szól hozzám az Úristen, hiszen ő békét hirdet népének” (84. Zsolt. 9). Milyen vagyok hát én, ki nem hallom meg, amit hozzám szól s azt akarom, hogy mások hallgassák azt, amit általam hirdet? Halljam előbb, nagyon is halljam, mit szól hozzám az Úristen, mert békét hirdet népének. Halljam, sanyargassan

testem és rabságra vessem, hogy amíg másoknak hirdetem az ígét, magam elvetésre méltónak ne találtassam (I. Kor. 9, 27).

En. in Psalm 49, 23.

Azt hiszem, szemetek előtt áll viselkedésünk, úgy hogy talán mi is el merjük mondani, habár nagyon nem vagyunk hozzá hasonlók, amit az Apostol mondott: „Legyetek követőim, mint ahogy én Krisztus követője vagyok” (I. Kor. 4, 16).^{*} S azért nem szeretném, ha bárkinek is alkalmat adnék magamról a rossz életre. „Gondunk van ugyanis a becsületre”, amint mondja ugyancsak az Apostol „nemcsak Isten, hanem az emberek előtt is” (II. Kor. 8, 21).

Magunk számára elégséges lelkiismeretünk; számotokra van becsületünk, nem a mi hatalmunkban áll az, annak nálatok kell lenni. Tartsátok meg amit mondtam és különböztessetek. Két dolog a lelkiismeret és a becsület. A lelkiismeret számodra, a becsület felebarátod számára van. Aki lelkiismeretében bízva elhanyagolja becsületét, érzéketlen ember: különösen, ha olyan helyre van állítva, amelyről azt mondja az Apostol tanítvá-

^{*} A megöregedett püspök beszédei.

nyának írva: „Magad járj elől jó példával mindenben” (Tit. 2, 7).

Sermo 355, 1.

Akik szeretnek bennünket, keresik, amit dicsérhetnek bennünk; akik pedig gyűlölnek, lehúznak bennünket. Önmagunknak pedig a kettő között középre állítva, Urunk segítségével úgy kell életmódunkat meg becsületünket is megőrizni, hogy dicsőítőink ne szégyenkezzenek a gyalázók miatt.

Sermo 356, 1.

Én, kit Isten irgalmából püspökötöknek láttok, fiatalon jöttem ebbe a városba, mint közületek sokan tudják. Kerestem, hol létesíthetnék monostort, ahol testvéreimmal együtt élhetnék. A világi élet minden reményéről lemondtam, ami lehettem volna, nem akartam lenni, de nem kerestem azt sem, amivé lettem... Uramnak a gyülekezetében nem választottam a felsőbb helyet, hanem az alacsonyabbat és a megvetettet, neki tetszett mondani nekem: „Jőjj feljebb”...

Megragadtak, pappá szenteltek s ezen a fokon át jutottam a püspökségre. Semmit sem hoztam

magammal ebbe az egyházba, csak abban a ruhában jöttem, ami akkor rajtam volt. S mivel úgy terveztem, hogy monostorban élek majd testvéreimmal, szándékomat és akaratomat megtudva a boldogemlékű öreg Valerius adományozta nekem azt a kertet, amelyben van most a monostor.* Hozzáálltam jószándékú testvérek összehozásához, akik hozzám hasonlóak, akiknek semmijük sem volt, mint nekem sem. S követtek engem, hogy amint én csekély szegénységemen túladtam és elosztottam azt a szegények között, úgy tegyenek azok is, akik velem akartak lenni, hogy a közösből éljünk. Ami nagy és igen gazdag birtokunk pedig legyen maga az Isten.

• Sermo 355, 2.

„Ezekén nincs hatalma a második halálnak” ehhez a mondáshoz hozzáadja és mondja: „hanem Istennek és Krisztusnak papjai lesznek és vele uralkodnak ezer esztendeig” (Jel. 20, 6). Ez persze nemcsak a püspökökről és a presbiterekről szól, akiket sajátos értelemben jelenleg is papoknak hívnak az Egyházban, hanem amint mindnyájunkat

* Szent Ágoston papjaitól megkívánta a közös életet, így élt maga is velük szerzetesi szellemben.

keresztényeknek mondanak, tekintettel a titokzatos krizmára*, úgy mindannyian papok, mert tagjai az egy Papnak. Róluk mondja Péter apostol: „Szent nemzet, királyi papság” (I. Pét. 2, 9).

De Civ. Dei XX. 10.

* Latinban: christiani – chrisma (olajból és balzsamból készült kenet a szentségek kiszolgáltatásához).

A KERESZTÉNY ÉLET

A LEGFŐBB JÓ

Aki azt keresi, hogyan juthat a boldog életre, bizonyára nem mást keres, mint azt, hol van a legfőbb jó, azaz nem romlott és könnyelmű nézet szerint, hanem a biztos és rendíthetetlen igazságnak megfelelően, hol rejlik az ember legfőbb java? Nem találhatja azt senki máshol, mint vagy a testben, vagy a lélekben, vagy Istenben, vagy ezek közül kettőben, vagy mindegyikben.

Ha megértetted, hogy a legfőbb jó, sőt annak valami része sem lehet semmiképp a testben, kettő marad hátra, a lélek és az Isten, közülük vagy az egyikben, vagy mindakettőben található az. Ha pedig hozzá veted és megértetted, hogy ugyanaz áll a lélekről, ami a testről, Istenen kívül mi más jöhetne itt tekintetbe, amiben az ember legfőbb java állna?

Nem azért, mintha más jó nem létezne, hanem, mert azt mondjuk legfőbbnek, amihez mindent vonatkoztatunk. Mert annak az élvezésében boldog

valaki, amiért akarja a többit, minthogy a legfőbb jót már nem másért, hanem önmagáért szereti. Azért mondjuk, ott van a cél, ahol már nem található továbbjutás, vagy másra vonatkoztatás. Itt pihen meg a vágy, itt biztonságos az élvezet, itt teljes nyugodtságu a legjobbra törő akarat öröme.

Nagy ostobaság lenne tagadni, hogy a lélek jobb a testnél. Ugyanígy tagadni azt, hogy jobb az, aki adja a boldog életet, vagy a boldog élet valamely részét, mint az, aki kapja. Tehát a testtől nem kapja a lélek sem a legfőbb jót, sem a legfőbb jónak valamely részét...

Ügyszintén az is hamar belátható, maga a lélek sem a maga javával boldog, amikor boldog, különben sohasem lenne boldogtalan. Így abbahagyjuk annak keresését is, vajon a lélekben van-e ama legfőbb, hogy úgy mondjam, boldogító jó, vagy annak valami része. Mert amikor a lélek önmagának örvend, mint a saját javának, kevély. Midőn azonban belátja, hogy változékonny, akár csak azt az egyet, hogy tudatlanságból lesz bölcsesség s felismeri, hogy a bölcsesség változhatatlan, egyszersmind azt is be kell látnia, hogy az az ő természete felett áll s hogy a benne való részese-dés s az általa történő megvilágosítás bőségesebb és biztosabb öröme van, mint önmaga.

Így abbahagyva és lelohasztva a kérkedést és felfuvalkodottságot, azon igyekszik, hogy Istenhez

tapadjon s benne, a változhatatlanban crösödjön és újuljon meg... Ennélfogva annál kevésbé érzi magát szilárdnak, minél kevésbé ragaszkodik Istenhez, aki a legfőbb. Mégpedig azért a legfőbb lét, mert semmiféle változás nem növeli, vagy csökkenti. A maga javára pedig az a fejlesztő változás, ha tökéletesen egybeforr Istennel. Olyan változás pedig, mely fogyatkozással jár, vétkes jellegű...

Az első bűn, azaz az első szándékos fogyatkozás az, ha valaki a maga hatalmában találja örömet. Mert valami kisebbnek örvend, mintha örülne Isten hatalmának, ami biztosan nagyobb. Akik ezt nem látták, szemlélve az emberi lélek képességeit, meg a tetteknek és mondásoknak nagy szépségét, ámbár szűgyelték a testbe helyezni a legfőbb jót, azt magába a lélekbe helyezték s ezzel mindenestre alacsonyabbra helyezték azt, mint ahová teljességgel tiszta ésszel helyezni kell.

Epist. 118, 13-15.

Hogy az ember valamivé legyen, ahhoz fordul, aki teremtette. Mert ha tőle távolodik, elhidegül; ha hozzá közeledik, felhevül; tőle távolodva első-tétül, hozzá közeledve megvilágosodik. Akitől van ugyanis a léte, annál van jóléte is... Aki tehát

úgy akar Istenhez hasonló lenni, hogy őbenne áll meg s reá bizza megőrzésre erejét, mint írva van (38. Zsolt. 10), ne távolodjék el tőle, vele egybeforrva ő nyomja rá pecsétjét, mint a gyűrű a viaszra... Ha azonban téves úton akar Istenhez hasonlóvá lenni... hogy a maga hatalmával éljen, úgy mint Isten, másnak az alakítása, másnak az uralma nélkül létezzen, testvérek, mi más következménye lesz annak, mint az, hogy eltávolodva az ő melegtől megmerevül, eltávolodva az igazságtól kiüresedik, eltávolodva a legfőbb és változhatatlan léttől silányabbá válva elerőtlenedik.

En. 2. in Psalm. 70, 6.

Mi más a boldog élet, mint valami örökkévalónak bírása ismeretünkben? Mert örökkévaló az, amiben egyedül bízunk biztonsággal, s a szerető lélektől el nem vehető. Ez éppen az ismeret által való bírás. Mert mindennél kiválóbb az örökkévaló; birtokába pedig csak azzal juthatunk, ami kiválóbb részünk, azaz értelmünkkel. Hiszen amit értelmünkkel birtokolunk, ismeret által birtokoljuk, de csakis azt a jót ismerjük meg tökéletesen, amelyet tökéletesen szeretünk.

De divers. quaest. 83; q. 35, 2.

ÉLVEZET ÉS HASZNÁLAT

Vannak dolgok, amelyek élvezetre, vannak olyanok, amelyek használatra vannak rendelve, vannak olyanok, amelyeket élveznek és használnak. Azok, amelyek élvezetre vannak rendelve, boldoggá tesznek bennünket. Azok a dolgok pedig, amelyek használatra vannak, segítenek bennünket boldogságra törekvésünkben s mintegy kezünkre járnak, hogy eljussunk azokhoz, amik boldogítanak s azokban megtapadhassunk. Mi pedig, akik élvezünk és használunk, a kettő közé vagyunk állítva. Ha a használatra szánt dolgokat élvezni akarjuk, előhaladásunk elakad, néha tévútra is jut úgy, hogy az alacsonyabbrendű dolgok szeretete miatt akadályoztatva azoknak a dolgoknak elérésétől, amelyeket élveznünk kellene, visszatartunk, vagy azoktól el is fordulunk.

Élvezni annyit jelent, mint valami dologhoz szeretettel ragaszkodni önmagáért. Használni pedig annyit, mint valamit igénybevenni annak elérésére, amit szeretünk, ha az valóban megérdemli a szeretetet. Mert a még nem engedett használatot inkább rosszra használásnak, vagy visszaélésnek kell nevezni.

Ha vándorok lennénk, akik csak hazájukban élhetnek boldogan s akiket éppen a vándorlás tesz

boldogtalanokká, boldogtalanságunk végére jutását kívánva, ha hazánkba visszatérni akarunk, szükségünk lenne földi vagy vízi jármű használatára, hogy megtérhessünk hazánkba, melyet élvezni akarunk. De ha az út szépsége, vagy a járművek ringatása gyönyörködtetne bennünket, s azoknak élvezete felé fordulnánk, amiket használnunk kell, nem akarnánk gyorsan befejezni útunkat s hamis gyönyörbe bonyolódva elidegenülnénk a hazától, amelynek a gyönyöre boldoggá tenne.

Így a jelenlegi halandóság életében távol járunk az Úrtól (II. Kor. 5, 6). Ha vissza akarunk térni a hazába, ahol boldogok lehetünk, bár használnunk kell ezt a világot, de nem szabad azt élveznünk. A teremtett dolgokból kell felismernünk azt, ami Istenben láthatatlan (Róm. 1, 20); azaz a testi és múlandó dolgokból örök, szellemi javakat kell felfognunk.

De doctr. chr. I. 3-4.

A dolgok közül csak azok vannak élvezetre rendelve, amelyekről úgy emlékeztünk meg, mint örök és változhatatlan dolgokról, a többit pedig használnunk kell, hogy amazok élvezetére eljuthassunk. Mi magunk is, akik élvezünk és használunk más dolgokat, bizonyos dolgok vagyunk. Mert

valami nagy dolog az ember, Isten képére és hasonlatosságára teremtve, nem amennyiben halandó testbe van foglalva, hanem amennyiben az értelmes lélek méltóságával az állatok fölé emelkedik.

Ennélfogva nagy kérdés, vajon az embernek élveznie kell-e önmagát, vagy használnia, vagy mindkettő meg van-e engedve? Mert parancsunk van arra, hogy szeressük egymást. De az a kérdés, vajon az egyik embernek a másikat önmagáért kell-e szeretnie, vagy valami másért? Ha önmagáért szeretjük az embert, élvezzük; ha másért, használjuk. Úgy tetszik nekem, hogy másért kell azt szeretnem. Amit ugyanis önmagáért kell szeretnünk, abban van megalapozva az örök élet; aminek ha még nem is a valósága, mégis a reménysége már evilági életünkben vigasztalásunkra szolgál. Átkozott pedig, aki emberbe helyezi reményét (Jcr. 17, 5).

De ha kellő világossággal vizsgálódsz, úgy találod, önmagát senkinek sem kell élveznie; mert senkinek sem önmagáért kell magát szeretnie, hanem annak a kedvéért, akinek élvezésére vagyunk rendeltetve. Akkor ugyanis a legjobb az ember, ha egész életével a változhatatlan élet felé tart és minden érzésével rajta csügg. Ha pedig önmagát önmagáért szereti, nem vonatkoztatja magát Istenhez, hanem önmaga felé fordulva nem fordul valami változhatatlan felé. S azért már bizonyos fo-

gyatkozással élvezi magát; mert jobb az ember, ha teljességgel hozzátapad és odakötődik a változhatatlan jóhoz, mintha attól akárcsak önmagához fordulva is, eloldódik.

Ha tehát önmagadat nem magadért kell szeretned, hanem azért, aki szeretettednek egyedül helyes célja, más ember sem neheztelhet rád, ha őt is Istenért szercted. Mert ez az Isten által megállapított szeretet szabálya: „Szeresd – úgymond – felebarátodat, mint önmagadat; Istent pedig teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből” (Levit. 19, 28; Deut. 6, 5; Mt. 22, 37).

Minden gondolatodat, egész életedet, teljes értelmeket annak kell adnod, akitől mindazt kapsz, amit odaadsz. Minthogy pedig azt mondja: „teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből”, életünk egyetlen részecskéjét sem hagyja ki, mintha az tétlenül maradhatna és alkalmat kaphatna arra, hogy valami más dologban lelje kedvét. Hanem bármi más szeretnivaló dolog jut a lélekbe, oda kell sodródnia, amerre a szeretet teljes áradata tart. Mindaz tehát, aki felebarátját helyesen szereti, el kell érnie nála, hogy az is teljes szívéből, teljes lelkéből, teljes elméjéből szeresse Istent. Ha ilyen módon szereti felebarátját, mint önmagát, önmaga is annak teljes szeretetét Isten szeretetére vonatkoztatja, mely egyetlen kis patakot

sem enged magától élveztetetni, ha annak elfolyásától maga csökken.

De doctr. chr. I. 22.

Még mindig kétértelműnek tűnik az a mondás, hogy azt a dolgot élvezzük, amit önmagáért szeretünk s hogy csak azt a dolgot szabad élvezni, ami boldoggá tesz bennünket, a többit pedig csak használni. Mert Isten szeret bennünket és a Szentírás sokat emlegeti irántunk való szeretetét; hogyan szeret hát bennünket Isten, úgy, hogy használjon, vagy úgy, hogy élvezzen bennünket? De ha élvez, rászorul a mi jóságunkra, amit ép elmével senki sem állíthat...

Isten nem úgy használ valamit, mint mi. Mert mi a használt dolgokat arra fordítjuk, hogy Isten jóságát élvezzük; Isten pedig a maga jóságára fordítja használatunkat. Azért vagyunk ugyanis, mert ő jó; s amennyiben vagyunk, jók vagyunk. Mint-hogy ezenfelül igazságos is, nem maradunk büntetlenül rosszak; s amennyiben rosszak vagyunk, annyival kevésbé vagyunk. Ő ugyanis a legfőbb és legelső létező... Ennélfogva minden más csak tőle kapja létét és csak annyiban lehet jó, amennyiben létet nyer.

Ha tehát arról beszélünk, hogy Isten használ

minket, ez a használat nem az ő, hanem a mi hasznunkra szolgál, neki pedig csak jóságára válik. Ha valakin megkönyörülünk és segítünk, az illető hasznára való tekintettel tesszük azt; de azért valamiképp a mi hasznunkra is válik az, mert a szükkőködőnek juttatott irgalmasságot nem hagyja Isten jutalom nélkül. A legfőbb jutalom pedig, hogy őt magát élvezhetjük s mindnyájan, kik őt élvezzük, öbenne egymást is kölcsönösen élvezzük.

Midőn pedig az embert Istenben élvezed, inkább élvezed az Istent, mint az embert. Mert azt élvezed, aki boldoggá tesz; és ujjongasz majd, ha megérkezel hozzá, akibe érkezésed reményét veted. Ezért mondja Pál Filemonhoz: „Bizony testvér, én élvezni akarlak téged az Úrban” (Filem. 20). Ha nem tette volna hozzá: „az Úrban” és csak azt mondotta volna: „élvezni akarlak”, öbelé helyezte volna boldogságának reményét. Igen közel áll ugyanis az „élvezni” szóhoz a „gyönyörrel használni” értelem. Mert ha jelen van az, amit szeretünk, szükségszerűen magában hordozza a gyönyört is: ha ezen átsiklasz s azt az örökkévalóhoz vonatkoztatod, használod azt és csak átvitt, nem sajátos értelemben mondható, hogy élvezed. Ha ellenben maradandóan hozzátapadsz, abba helyezed örömöd célját, akkor valóban és sajátos értelemben azt kell mondanunk, hogy élvezed. Ezt azon-

ban nem teheted mással, csak ama Háromsággal, vagyis a legfőbb és változhatatlan Jósággal.

De doct. chr. I. 31–33.

ISTEN VILÁGOSSÁGÁBAN

Ha az igazsághoz vagy a bölcsességhez ragaszkodunk, minthogy az mindenki számára közös, minden ember bölcs és boldog lesz. Ám az egyik ember boldogságával nem lesz a másik is boldog. Mert amikor a másikat követi, hogy ő is az lehessen, abból kíván boldoggá lenni, amiből látja, hogy a másik is lett, ti. a változhatatlan és közös igazságból. Senki sem lesz okos másnak az okosságából, bátor bátorságából, mértékletes mértékletességéből, igazságos másnak igazságosságából. Hanem azzá lesz, ha lelkét hozzáigazítja az éretnyek ama változhatatlan szabályához és fényéhez, melyek romolhatatlanul élnek magában a közös igazságban és bölcsességben.

De lib. arb. II. 19. 52.

Hol vannak megírva azok a szabályok, ahonnan a nemigaz ember is megismeri, mi az igaz; ahol látja, mivel kellene bírnia, amit nem bír? Hol vannak hát megírva, ha nem annak a világosságnak a könyvében, amelyet igazságnak hívnak. Innen íratik le minden igazságos törvény, és megy át az igazságot cselekvő ember szívébe, nem hozzávándorlás módján, hanem mintegy belevésődve, amint a kép a gyűrűből a viaszba is átmegy, de benne marad a gyűrűben is.

Aki pedig nem műveli azt, amit ugyan lát, hogy művelnie kellene, elfordul attól a világosságtól, amely mégis érinti őt. Aki meg azt sem látja, hogyan kell élnie, menthetőbb ugyan vétkében, mert **nem** lépi át az ismert törvényt, de őt is megérinti **némelykor** a mindenütt jelenlévő igazság fénye, amikor figyelmeztetésre vétkét beismeri.

De Trin. XIV. 15, 21.

A bűn valami tett, vagy beszéd, vagy kívánság az örök törvény ellen. Az örök törvény pedig az isteni értelem, vagy Isten akarata, mely megparancsolja, hogy tartsuk meg a természet rendjét s tiltja annak megbontását.

Contra Faustum Manichaeum XXII. 27.

Eszes értelme által ad magának tanácsot a lélek Isten világosságából, ahonnan felfogja az Alkotó örökkévalóságában szilárdan álló tanácsot. Amit ott olvas, valami megrendítő, dicsérendő, szeretetreméltó, vágyat és kívánságot ébresztő; még nincs annak birtokában, még nem fogja azt fel; mint valami fény fut rajta át, nem olyan erős, hogy ott maradhatna. Azért összeszedi magát valamelyes egészségre és mondja: „Dicsérd lelkem az Urat”.

En. in Psalm. 145. 5.

Hogy a belénk vésett örök törvény fogalmát, amennyire tudom, szavakban röviden kifejtsem: az a törvény az, amelynél fogva igazságos, hogy minden a legteljesebb rendben legyen.

De lib. arb. I. 6, 15.

Minthogy a lélek önmagától semmi, mindene, ami létét adja, Istentől van, ha megmarad a maga rendjében, értelmét és lelkiismeretét magának Istennek a jelenléte élteti. Ennélfogva ez legbensőbb java. Azért ha a gőg felfuvalkodottá teszi, az számára kifelé menést, hogy úgy mondjam, ki-

üresedést jelent, ami az egyre kisebb létre jutással egyenlő.

De musica VI. 13. 40.

Van az embernek a testi érzékekbe fonódott, testi örömkön csüggő, testi bántódástól menekülő, gyönyörre törekvő élete... De miután abba a korba lépett, amelyben felébred az ész használata, az isteni akarat segítségével másfajta életet választhat, az értelmi örömet, a benső és örök boldogságot. Mert az embernek lelke van; de éppen cszének használatán múlik, milyen irányba fordítsa akaratát; vajon a külső és alacsonyabbrendű, avagy a belső és magasabbrendű természet javai felé, azaz a test és a mulandóság élvezése, vagy az istenség és az örökkévalóság élvezése irányába. Mert mintegy a középbe van állítva, alatta a testi természet, fölötte magának és testének Teremtője.

Jól használhatja azért az értelmes lélek a mulandó és testi szerencsét is, ha nem adja át magát a teremtménynek a Teremtő elhanyagolásával, hanem inkább szerencséjét Teremtője szolgálatába állítja, aki azt is jóságának bőséges gazdagságából ajándékozta neki. Mert mint minden jó, amit Isten teremtett, az értelmes teremtménytől a legalacsonyabb testi lényig, úgy ezekben is jól cselekszik az

értelmes lélek, ha megtartja a rendet, és különböztetve, választva, mérlegelve, a kisebb értékűt alárendeli a nagyobbaknak, a testi a lelkinek, az alacsonyabbat a magasabbnak, az időleget az örökévalónak, nehogy a magasabbrendű elhanyagolásával s az alacsonyabb kívánságával (amivel maga is silányabbá válik) önmagát is, testét is rosszabb állapotba juttassa, hanem inkább rendezett szeretettel magát is, testét is a jobbra irányítsa.

Epist. 140. 3-4.

A szabad akaratát már használni képes ember értelmében is van törvény, a természettől szívébe írva, ez sugalmazza ne tegyen másnak olyasmit, amit maga sem akar elszenvedni.

Epist. 157. 15.

A SZÁNDÉKBÓL SARJAD A CSELEKEDET

Bensőnk tisztaságát kereste az Úr; ha az megvan, a külsőnek is tisztának kell lennie . . . Honnan származik az alamizsna? A szívből. Mert ha ke-

zed nyújtod, de szívedben nincs száanalom, mit sem tettél. Ha pedig szívedben szánakozol, még ha nincs is, amit kézzel adhatnál, elfogadja Isten alalmazsnádat...

Mi történik, ha valaki nem mondja ki, csak gondolja a rosszat? Vajon tiszta-e mert testi szájából semmisen jött ki? De hallotta már Isten szívének szájából... Mikor megy ki a gonoszság a szájból? Amikor az akarat a tettet elhatározta. Elhatározta, hogy megteszed; kimondta, megtetted. Ha a lopást nem hajtottad végre, az talán nem volt kénytelen veszteni, akiét elvenni szándékoztál, ő nem is veszített semmit, de te megítéltetsz a lopásért. Elhatározta, hogy megölsz egy embert. Kimondta szívedben, elhangzott belső szájadból a gyilkosság; az ember még él, de te gyilkosként leszel büntetve. Mert az a kérdés, mi vagy Isten előtt, nem az, minek mutatkozol az emberek előtt.

En. in Psalm. 125, 5, 7.

Helyesek azok és az összes vele kapcsolatos akarások, ha jó az, amire valamennyi vonatkozik; ha pedig az rossz, valamennyi rossz. S azért a jó akarások kapcsolata a boldogsághoz emelkedésnek az az útja, melyet mintegy biztos lépésben teszünk meg. A rossz és helytelen akarásoknak a bonyoló-

dása pedig bilincs, mely cselekvőjét megköti, hogy a külső sötétségre vettessék (Mt. 22, 13). Boldogok tehát azok, akik cselekedettel és életükkel a lépcsők énekét* éneklik; de jaj azoknak, akik szekérkötélként húzzák magukkal a bűnt (Iz. 5, 18).

De Trin. XI. 6, 10.

Aldjuk a szeretetet, átkozzuk a gonosztságot. Mert mennyit adott az emberi nemnek az elárult Krisztus? Vajon erre gondolt-e Judás, mikor elárulta? Isten üdvösségünkre gondolt, mellyel megváltattunk; Judás a bérre gondolt, melyért eladta az Urat. Maga a Fiú a váltságra gondolt, melyet értünk adott; Júdás az eladásra kapott bérre gondolt. Tehát a különböző szándék különböző cselekedeteket végzett. Egy dolog s mikor azt a különböző szándék szerint mérlegeljük, úgy találjuk, az egyik szeretetreméltó, a másik kárhozatandó; az egyik dicsőítendő, a másik elvetendő. Ilyen nagy a szeretet ereje. Látjátok, egyedül ez választ szét, látjátok, egyedül az különbözteti meg az emberek cselekedeteit . . .

Sok cselekedet lehetséges, melynek jó a látszata, de nem sarjad a szeretet gyökeréből; mert van a

* Istenhez emelkedés.

töviseknek is viráguk. Némely cselekedet viszont keménynek, zordnak látszik, de a szeretettől dik-
tált fegyelmezés végett történik. Ezegyszer tehát
rövid parancs adatik neked: „Szeress, és tedd,
amit akarsz”. Ha hallgatsz, szeretetből hallgass; ha
kiáltasz, szeretetből kiált; ha dorgálsz, szeretet-
ből dorgálj; ha kímélettel vagy, szeretetből kímélj.
Belsődben a szeretet legyen a gyökér, ebből a gyö-
kérből csak jó jöhet létre.

In Epistolam Joannis tr. 7, 7–8.

Ha némelyek mennél szörnyűbb, annál ritkább
hiúsággal azt szeretik magukon, hogy egyáltalán
semmiféle érzés nem emeli, vagy lelkesíti, semmi-
féle érzés nem lágyítja, vagy hajlítja meg őket, in-
kább emberségüket veszítik el teljességgel, mint-
sem igazi nyugalomhoz jutnak. Nem azért helyes
ugyanis valami, mert kemény, vagy azért egészsé-
ges, mert eltompult.

De Gio. Dei XIV. 9, 6.

A hithez tartozik, hogy higgy, a szeretethez, hogy
cselekedj, mert ha hiszel, de nem szeretsz, nem
mozdulsz a jó tetre. S ha mozdulsz, úgy mozdulsz,

mint a szolga, nem mint a fiú; a büntetés félelméből, nem az igazság szeretetéből. Mondom tehát, az a hit tisztítja meg a szívet, amely a szeretet által tevékeny.

Sermo 53, 11.

Egyedül a szeretet az, mely mindent legyőz, s ami nélkül minden semmit sem ér, s ami bárhol van, mindent magához vonz.

Sermo 354, 6.

Amint a tisztátalan szeretet lángra gerjeszti a lelket a földi dolgok kívánására, és a veszendők követésével az elvesztésre hívja, az örvénybe dönti s a mélységbe meríti, így a szent szeretet a magasba emel s az örökkévalókra gyullaszt fel, arraszítja a lelket, ami nem múlik el se meg nem hal, s az alvilág mélyéből az égre emeli. Minden szeretetnek megvan a maga ereje, nem nyugodhat a szeretet a szerető lelkében, szükségszerűen vezet. De tudni akarod, milyenféle szeretet? Nézd, hová vezet.

Tehát nem intünk benneteket arra, hogy semmit sem szeressetek, hanem arra intünk, ne a világot

szeressétek, hanem azt, aki a világot teremtette szabad lélekkel szeressétek. Mert a földi szeretettel megkötött lélek szárnyain mintegy ragasztékot hordoz, nem képes repülni. De ha megtisztul a világ piszkos szenvedélyeitől, szinte kifeszített tollakkal s minden akadálytól feloldott két szárnyal repül, azaz Isten és a felebarát szereteténck két parancsával. Hová, ha nem Istenhez száll fel röptében, mikor felszáll szeretetével?

Mielőtt erre képes volna, sóhajtozik a földön, ha már benne van a repülés vágya s mondja: „Ki ad nekem szárnyat, mint a galambnak, hogy elszálljak és megpihenjek?” (54. Zsolt. 7). Hová repül máshová, aki az említett szót sóhajtotta, mint tova a botrányok közepéből. A botrányok közepéből hát, a rossz emberekkel való keveredésből, a pelyvából, amivel vegyítve van a mag, repülni akar oda, ahol nem szenved valami gonosznak a kapcsolatát és társaságát, hanem élhet az angyaloknak, mint polgártársaknak közösségében az örök Jeruzsálemben.

Én. in Psalm. 121, 1.

Minden teremtmény jó, de jól, meg rosszul is lehet szeretni. Jól, a rend megőrzésével, rosszul, a rend megzavarásával... Mert magát a szeretetet

is, amellyel jól szeretjük azt, ami szeretnivaló, rendezetten kell szeretni, hogy erénnyé váljék bennünk a jó életre. Ezért néztem szerint az erény rövid és igaz meghatározása: a szeretet helyes rendje.

De Civ. Dei XV. 22.

Amidőn a szeretet kifejlődőben van egy lélekben, kifejlődőben van az igazlelkűség is; a szeretet haladásával halad az igazlelkűség is; nagy szeretet, nagy igazlelkűség; tökéletes szeretet, tökéletes igazlelkűség.

De natura et gratia 70, 84.

AZ ISTENSZERETET ERÉNYE

Úgy gondolom, mikor az erkölcstről és az életről van szó, nem kell tovább keresnünk, mi az ember számára a legfőbb jó, amelyre mindent vonatkoztatnunk kell. Mind az ész részéről, amennyire arra képesek voltunk, mind az eszünket felülmúló isteni tekintély által nyilvánvaló, hogy a legfőbb jó nem más, mint maga az Isten. Mert mi

más lehetne az ember számára a legjobb, mint az, amiben megtapadnia a legboldogítóbb. Az pedig egyedül az Isten, akihez nem tapadhatunk másként, csakis a tisztelet, a vonzódás, a szeretet által. Ha pedig a boldog életre az erény vezet bennünket, azt szeretném állítani, az erény egyáltalában semmi egyéb, mint legfőbb szeretet Isten iránt.

De mor. Eccl. cath. I. 14-15.

Aki erejéhez képest teljesíteni gondolta és megtette amit a törvény kíván, nem az igazság iránti szeretetből, hanem a büntetés iránti félelemből, az ilyen ugyan a törvényből való igazságosság szerint kifogástalan ember volt. Nem lop, nem tör házasságot, nem mond hamis tanúságot, nem követ el gyilkosságot, nem kívánja meg felebarátja dolgát: megteheti ezt, talán megteheti; miből? a büntetéstől való félelemből.

Mégis azt hiszem, aki a büntetéstől való félelemből nem kíván, mégis kíván. A fegyverek és lövedékek s talán egy körülvevő vagy ellene vonuló tömegtől való erős félelmében az oroszlán is visszariad a zsákmánytól. S mégis mint oroszlán jön s mint oroszlán fordul vissza; nem rabolta el a zsákmányt, nem követett el gonoszságot. Ha ilyenfajta ember vagy, ez még igazságosság, igaz-

ságosság, mellyel magadra gondolsz, hogy kárt ne szenvedj.

Micsoda nagy dolog a büntetéstől félni? Ki nem fél tőle; melyik rabló, melyik gonosztevő, melyik semmirekellő? Ám az a különbség a te és a rabló félelme között, hogy a rabló az emberek törvényétől fél s azért követi el az utonállást, mert azt reméli, kijátssza az emberek törvényét. Te pedig annak a törvényétől félsz, akit nem csalhatsz meg. Mert ha megcsalhatnád, mit nem művelnél? Tehát a te rossz kívánságodat sem a szeretet tünteti el, hanem a félelem fogja le.

Sermo 169, 8.

A félelem szolga, a szeretet szabad; s hogy úgy mondjuk, a félelem a szeretet szolgája. Hogy az ördög ne birtokolja szívedet, előzze meg szívedben a szolga, hogy megőrizze a helyet az eljövendő úrnőnek. Cselekedj, cselekedj akár a büntetés félelméből, amíg nem vagy arra képes az igazságszeretetéből. Jön majd az úrnő s a szolga viszszalép, mert a tökéletes szeretet kizárja a félelmet.

Sermo, 156, 14.

Aki az örök boldogságért és a háborítatlan nyugalomért, melynek elkövetkezése a jelen élet után van ígérve a szenteknek, akar keresztény lenni, hogy ne kerüljön az örök tűzre az ördöggel, hanem Krisztussal az örökkétartó országba lépjen (Mt. 25. 34-46.), igazi keresztény. Az ilyen ember óvatos minden kísértésben, hogy a jó sors meg ne rontsa, se a balsors meg ne törje; szerény és mértékletes a földi javak bősége esetén, cröslelkű és türelmes a megpróbáltatásban. Előrehaladva eljut majd ahhoz a lelkülethez is, hogy inkább szeresse Istent, mint féljen a pokoltól. Úgy, ha Isten azt is mondaná neki: Élvezd örökké a testi gyönyöröket, vétkezz, amennyit tudsz, nem halsz meg, a pokolba se kerülsz, csak velem nem leszel, -- megborzná és semmiesetre se vétkezne. Nem azért már, hogy ne jusson oda, amitől félt, hanem hogy ne bántsá meg azt, akit annyira szeret. Egyedül őbenne van az a nyugalom, melyet szem nem látott, fül nem hallott, sem az emberi szívbe fel nem hatolt, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt (I. Kor. 2. 9.).

De catechizandis rudibus 17. 27.

Ha testi jutalmat kívánsz Istentől, még a Törvény alatt állsz s azért nem fogod teljesíteni magát

a Törvényt. Mert mikor látod, hogy ezekben a testi javakban bővelkednek azok, akik Istent megbántják, meginog járásod s magadban mondd: íme én tisztellem Istent, mindennap megyek templomba, elnyűttem térdemet az imádságban és szüntelen betegeskedem; az emberek meg gyilkolnak, rabolnak, örvendeznek és bővelkednek, jól megy a sorsuk. Hát ilyeneket kértél Istentől? Bizonyára a kegyelemhez tartoztál. Ha azért adott neked Isten kegyelmet, mert ingyen adta, szeresd őt ingyen. Ne jutalomért szeresd Istent, ő legyen jutalmad.

In Joan. Evang. tr. 3, 21.

Szeressük tehát Istent, testvéreim, önzetlenül és tiszta szívvel. Nem tiszta a szív, ha Istent jutalomért tiszteljük. Hogyan van hát? Isten tiszteletéért nem lesz jutalmunk? Tökéletesen lesz, de maga az Isten, akit tisztelünk, lesz jutalmunk, mert látni fogjuk őt úgy, amint van (I. Jn. 3, 2). Halljad, milyen jutalmat fogsz kapni. Mit mondott a mi Urunk Jézus Krisztus azoknak, akik szeretik őt? „Aki szeret engem, megtartja tanításomat; s aki engem szeret, Atyám szeretni fogja és én is szeretem őt.” Mit adsz tehát neki? „S én megmutatom magam neki” (Jn. 14, 23). Ha nem szeretsz, igen

kevés; de ha szeretsz, ha vágyakozol s szived nyughatatlan az utána való vágytól; ne kérj kívülről tőle valamit, ő elég neked . . .

En. in Psalm. 55, 17.

Halljad, mit mond valaki, aki tudta: „Ha Isten velünk, ki ellenünk?” Azt mondja: „Az Úr az én örökségem” (15. Zsolt. 5). Nem azt mondta: Ó, Uram, mit adsz örökségemül? Bármit adnál silány lenne az. Te légy örökségem, téged szeretlek, teljesen szeretlek téged; teljes szívből, teljes lélekből, teljes elméből szeretlek. Mi lenne számomra, ha bármit adnál nekem magadon kívül? Ezt jelenti Istent önzetlenül szeretni, Istentől Istent remélni, igyekezni Istentől betöltetni. Mert ő elég neked; rajta kívül semmim sem elég. Tudta ezt Fülöp is, mikor azt mondta: „Uram mutasd meg nekünk az Atyát és ez elég nekünk.” (Jn. 14, 8).

Sermo 334, 3.

Nincs Istennek a szeretetnél magasztosabb ajándéka. Ez választja szét az örökkévaló ország fiait s az örök kárhozat fiait. Más ajándékokat is kapunk a Szentlélek által, de a szeretet nélkül mit-

sem használnak. Ha tehát valaki nem részesül a Szentlélekben olyan mértékben, hogy őt Isten és a felebarát szeretőjévé tegye, nem lesz a baloldaltól a jobboldalra átvezetve.* A Lelket nem másért mondják sajátos értelemben ajándéknak, csakis a szeretetért. Akiben ez nincs, beszélhet az emberek és angyalok nyelvén: zengő érc és pengő cimbalom; s ha prófétáló tehetsége lenne és ismerné az összes titkokat és minden tudományt, ha oly teljes hite lenne, hogy hegyciket helyez át, semmi sem lenne; s ha elosztaná és testét átadná, hogy elégjen, semmit sem használ neki (I. Kor. 13, 1-3).

Micsoda nagy jó hát az, ami nélkül még oly nagy javak sem visznek senkit az örökéletre? Maga a vonzódás, vagy a szeretet (mert a kettő egy dolog) pedig aki birtokolja, ha nem is beszél nyelven, vagy nincs mit elosztania, vagy valami szükség visszatartja; sem testét nem adja át, hogy égjen, ha ilyen szenvedésre nincs kísértés, – az országba vezeti át, úgy hogy magát a hitet is csakis a szeretet teszi hasznossá. Szeretet nélkül ugyan létezhet a hit, de nem használhat is. Azért mondja Pál apostol is: „Krisztus Jézusban sem a körülmetélés nem ér semmit, sem a körülmetéletlenség,

* V. ö. Mt. 25, 33.

csak a hit, mely szeretet által munkálkodik" (Gal. 5, 6.)

De Trin. XV. 18, 32.

Ha az erény vezet bennünket a boldog életre semmi más nem állítanék erénynek csak Isten legnagyobb szeretetét. Mert az, amit négyrészes erénynek mondanak, úgy találom, magának a szeretetnek bizonyos különböző indulatától kapja nevét. Ezért ama négy erényt, amelynek éppúgy megvan az ereje mindenkiben, mint a neve mindenki szájában, nem is habozom úgy meghatározni, hogy a mértékletesség magát a szeretet tárgyának teljesen átadó szeretet; az erőlelkűség a szeretet tárgyáért mindent könnyen tűrő szeretet; az igazságosság csak a szeretet tárgyának szolgáló s azért helyesen uralkodó szeretet; az okosság a segítő és akadályozó dolgokat világosan különválasztó szeretet.

De nem bárminek, hanem Istennek, azaz a legfőbb jó, a legfőbb bölcsesség, a legfőbb egység szeretetének mondjuk ezt a szeretetet. Azért így is meghatározhatjuk: a mértékletesség a magát Isten teljes és romlatlan szolgálatába állító szeretet; az erőlelkűség az Isten szeretetéért mindent könnyen elviselő szeretet; az igazságosság a csak Istennek

szolgáló s azért minden az embernek alávetett dolognak helyesen parancsoló szeretet; az okosság az Istenhez segítő s a hozzájutásban akadályozó dolgokat helyesen megkülönböztető szeretet.

De mor. Eccl. cath. I. 15, 25.

Kedves szó a szeretet, de kedvesebb a tett. Nem beszélhetünk mindig róla, mert sokfélét cselekszünk s a különböző cselekedet szétszór bennünket, hogy nyelvünknek ne legyen ideje folyton a szeretetről beszélni... Az irgalmasság művelésér, a szeretet indulatát, az istenfélelem szentségét, a tisztaság romlatlanságát, a józanság mérsékletét mindenkor meg kell tartanunk. Akár a nyilvános életben vagyunk, akár otthonunkban; akár az emberek előtt, akár magányunkban; akár beszélünk, akár hallgatunk; akár cselekszünk valamit, akár nyugszunk. Ezeket mindig meg kell tartanunk, mert bensőnkben vannak mindezek az erények, amelyeket megneveztem.

De ki tudná valamennyit megnevezni? Olyanok azok, mint a vezér seregei, aki benn székel elméd-ben. Mert amint a vezér serege által cselekszik tetszése szerint, úgy az Úr Jézus Krisztus megkezdve lakozását a benső emberben, azaz elménkben a hit által (Efez. 3, 17.), mintegy szolgálóiként

használja ezeket az erényeket. S ezek által az erények által, melyek szemmél nem láthatók, mégis, ha emlegetjük, dicsérjük őket; de nem dicsérnénk, ha nem szeretnénk őket; nem szeretnénk ha nem látnánk őket; s ha valóban csak úgy szeretjük, ha látjuk őket, más szemmél láthatók azok, azaz a szív belső tekintetével. E láthatatlan erények láthatóan mozgatják a tagokat; a lábat a járásra. De mi által? Mi által mozgat a jóakarat, mely a vezér javáért küzd? A kezét a cselekvésre, de milyenre? Amit parancsol a szeretet, amelyet belül sugalmaz a Szentlélek.

In Epistolam Jaonnis tr. 8, 1.

Nem lehetséges, hogy aki Istent szereti, önmagát ne szeresse; sőt inkább egyedül az tudja magát szeretni, aki Istent szereti. Amennyiben az szereti magát eléggé, aki azon serénykedik, hogy a legfőbb és igazi jót teljességgel élvezze, ami semmi más, mint Isten, amint a mondottak kimutatták; ki habozhat magát szeretni, ha istenszerető ember? Vagy talán maguk az emberek között semmi szeretetkapcsolatnak nem kell lennie? Sőt, így kell annak lennie, hogy higgyük, nem lehetséges biztosabb lépcső Isten szeretetéhez embernek ember iránti szereteténél.

Ezért mondja ki a második parancsot maga az Úr, mikor megkérdezték az élet parancsairól... „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat” (Mt. 22, 39). Önmagadat pedig üdvösségesen szereted, ha magadnál jobban szercted Istent. Amit tehát cselekszel magaddal szemben, azt kell cselekedned felebarátoddal szemben, azaz, hogy ő is tökéletes szeretettel szeresse Istent. Mert nem szereted őt, mint önmagadat, ha nem igyekszel arra a jóra rávezetni, amely felé magad törekszel. Hiszen olyan jó az, mely nem lesz szűk, ha valamennyien veled együtt feléje törekednek.

Ebből a parancsból születnek az emberi társadalom kötelességei, könnyű azokban eltévedni. Arra kell törekedni elsősorban, hogy jóindulatúak legyünk, azaz semmiféle rossz szándékot, semmiféle gonosz cselet ne használjunk embertársunk ellen. Mert mi áll közelebb az emberhez az embernél?

De mor. Eccl. cath. I. 26, 48-49.

AZ IMA SZELLEMÉRŐL

Istennek a görög néven imáadásnak mondott szolgálattal tartozunk mind bizonyos külső cselekményekben, mind önmagunkban. Mert az ő temploma vagyunk mindnyájan együtt és egyenként (1. Kor. 3, 16–17), minthogy kegyeskedik mind az összesség egyetértésében, mind az egyesekben bennlakni; nem nagyobb az összességben, mint az egyesekben, mivel sem tömegben nem terjeszkedik ki, sem megosztódással nem kisebbedik meg.

Midőn hozzá felemelkedik, oltára szívünk; papként Egyszülöttével engeszteljük, véres áldozatot ontunk neki, mikor vérig küzdünk igazságáért; a legkedvesebb illatáldozatot égetjük, mikor színe előtt jámbor és szent szeretettől lángolunk. Neki szenteljük és adjuk vissza ajándékait bennünk és magunkat; jótéteményei emlékéit ajánljuk fel és szenteljük neki a nagy ünnepeken és meghatározott napokon, nehogy hálátlan elfeledés lopódzzék be az idő fordulásaiba. Neki szenteljük az alázat és dicséret áldozatát a lángoló szeretet tűzével a szív oltárán. Hogy őt lássuk, amennyire látható s hozzá kapcsolódjunk, megtisztítjuk magunkat a bűnök és rossz kívánságok minden szennytől, és az ő nevében megszentelődünk.

Mert ő boldogságunk forrása, minden vágyako-

zásunk célja. Midőn őt választjuk, vagy inkább újból választjuk, mert elhanyagolva elvesztettük, midőn tehát újból választjuk, amiből állítólag a „vallás” szó származik (Cicero: De nat. deor. I. 2, c. 28.) szeretettel feléje törekszünk, hogy hozzá érkeve megnyugodjunk; boldogok, hogy ezzel a céllal a teljességhez jutunk. Mert a mi javunk, amelynek célkitűzéséről nagy a vita a filozófusok közt, semmi más, mint őhozzá fűződni, aki testetlen ölelésével, ha úgy mondhatjuk, egyedül tölti be és termékenyíti meg igazi erényekkel az értelmes lelket. Parancsunk van, hogy ezt a jót szeressük teljes szívünkben, teljes lelkünkben, teljes erőnkben. Ehhez a jóhoz kell vezetniök azoknak, akik bennünket szeretnek s magunknak azokat, akiket szeretünk.

De Civ. Dei X. 3. 2.

Az Úr ama szavait kell most megbeszelnünk: „Bizony, bizony, mondom nektek, amit csak kérni fogtok az Atyától az én nevemben, megadja nektek” (Jn. 16, 23.). Az Úr eme beszédének korábbi részeinél már mondtuk, azokra tekintettel, akik némely dolgot kérnek az Atyától Krisztus nevében s nem kapják meg: nem kérünk az Üdvözítő nevében, ha valamit az üdvösség rendje ellen ké-

rünk (tr. 73.). Mert nem a betűk és szótagok hangját kell venni, hanem amit maga a hang jelent s ami azon a hangon teljesen és igazában értődik, amikor mondja: „az én nevemben”.

Ezért aki azt gondolja Krisztusról, amit nem szabad Isten egyszülött Fiáról gondolnia, nem kér az ő nevében, még ha betűkkel és szavakkal nem is hallgatja el Krisztust; mert annak nevében kér, akire gondol, amikor kér. Aki azonban azt gondolja róla, amit gondolnia kell, azaz ő nevében kér s megkapja, amit kér, ha nem örök üdvössége kárára kér. Megkapja pedig, amikor meg kell kapnia. Mert némely dolgot nem tagad meg tőle, hanem elhalasztja, hogy megfelelő időben adja meg.

In Joan. Evang. tr. 102, 1.

Aki jó adománvokat tud adni fiainak, sürget bennünket, hogy kérjünk, keressünk, zörgessünk. Hogy miért teszi ezt ő, aki tudja, mire van szükségünk, mielőtt kérnénk tőle, gondolkodásra indíthatna, ha nem fognánk fel, hogy Urunk és Istenünk nem a mi akaratunkat akarja megtudni, ami nem lehet előtte ismeretlen, hanem vágyunkat erősíteni az imában annak befogadására, amit adni készül . . .

Legyen távol az imától a sok beszéd, de ne hiányozzék belőle a sok kérdés, ha tartós a buzgó szándék. Mert sok a beszéd, ha az imában a szükséges dolgot felesleges szavakkal hánytorgatjuk. Sokat kérünk pedig akkor, ha a szív kitartó és jámbor megindultságával kopogtatunk annál, akihez imádkozunk. Mert ez a foglalatosságunk többnyire inkább sóhajokban, mint beszédben történik, inkább sírással, mint megszólítással. Ám könnyeinket színe elé helyezi és sóhajunk nincs rejtve az előtt, aki mindent az Ige által alkotott s nem keresi az emberi ígét.

Epist. 130, 16, 20.

„Mily jó Izrael Istene”. De kikhez? „Azokhoz, kik igazszívűek.” Kik igazszívűek? Kik akarataikat Isten akaratához igazítják, nem Isten akaratát igyekeznek a maguk akaratához hajlítani. Rövid parancs az ember szíve igazítására. Akarsz igaz szívet? Tedd, amit Isten akar, ne akard, hogy Isten azt akarja tenni, amit te akarsz. Nem egyenes-szívűek, azaz nem igazszívűek tehát, akik ülnek és vitatkoznak, hogyan kellett volna Istennek tenni; nem dicsérik, amit tett, hanem ócsárolják...

Mindazt, amit Isten tett, jól tette. S ha nem láthatjuk szándékát, miért tette azt így, ezt úgy, jó

nekünk alávetni magunkat bölcsességének és hinnünk, hogy jól tette, ha nem is ismerjük, miért tette. S igaz lesz szívünk, hogy bizakodjunk és bizzunk az Úrban s nem fog lábunk megínogni.

En. in Psalm. 124, 2.

Kerestem az Urat, és meghallgatott" (33. Zsolt. 5.) . . . nem azt mondta: kerestem az Úrtól aranyat, és meghallgatott; kerestem az Úrtól öregséget, és meghallgatott; kerestem az Úrtól ezt vagy azt és meghallgatott. Más valamit keresni az Úrtól, más magát az Urat keresni . . . Ne keress valamit az Úron kívül, hanem keresd magát az Urat, s meghallgat, s amíg beszélsz, mondja: „Íme itt vagyok” (Iz. 65, 24). Mi az „íme itt vagyok”? Íme, jelen vagyok, mit akarsz, mit kérsz tőlem? Bármit adok neked, silányabb az, mint én, engem bírjál, nekem örülj, engem ölelj át; még nem tudsz teljesen; hittel érints engem és tapadni fogsz hozzám (mondja neked Isten). S a többi terhed levegőszem rólad, hogy egészen megtapadj bennem, hogy amikor ezt a halandó lényedet halhatatlanságba öltöztetem (I. Kor. 15, 54.) légy egyenlő angyalaimmal, mindig lásd arcomat, örvendj s örömet senki sem veszi el tőled (Jn. 16. 22).

En. 2. in Psalm. 33, 9.

Nem ő növekszik dicséretünkkel, hanem mi. Isten sem jobb nem lesz, ha dicséred, sem rosszabb, ha ócsárolod; hanem ha dicséred a jót, jobb leszel, ha ócsárolod, rosszabb.

En. in Psalm. 134, 1.

Jelen életünk elmélkedésének Isten dicséretében kell lennie, mivel jövőendő életünk örök örvendezése Isten dicsérete lesz. De senki sem lehet alkalmas az örök életre, ki már most nem gyakorolja magát arra.

En. in Psalm. 148, 1.

Dicsérjük most a templomban, mikor összegyűlünk; mikor ki-ki hazatér, mintha abbahagná Isten dicséretét. Ne hagyjon fel a jó étlettel s mindig dicséri Istent. Akkor szűnsz meg Istent dicsérni, amikor elhajlasz az igazságosságtól s attól, ami tetszésére van. Mert ha a jó étlettől sohasem hajlasz el, nyelved hallgathat, életed kiált és Isten fülei szíveden.

En. in Psalm. 148, 2.

Ha bűneit vallja is meg valaki, Isten dicséretével kell megvallania azokat. Csak úgy istenfélő a bűn megvallása, ha nem ejt kétségbe s Isten irgalmasságát kéri.

En. in Psalm. 105, 2.

AZ ALÁZATOS LELKÜLETRŐL

Légy állhatatos Istenbe vetett hitedben s bízd rá magad minden erőddel. Ne akarj mintegy a magadé és a magad hatalmában lenni; hanem valljad magad e legkegyelmesebb és legteljesebben segítő Úr szolgájának. Mert akkor nem szűnik meg magához felemelni s csak azt fogja megengedni, hogy történjék veled, ami javadra válik, még ha azt nem is tudnád.

Solil. I. 15, 30.

Kerestem az erőszerzés útját, mely képessé tenne élvezéssedre. De nem találtam, míg csak át nem karoltam az Isten és emberek között közvetítő ember Krisztus Jézust (I. Tim. 2, 5.), a min-

denfölött örökké áldott Istent (Róm. 9, 5.), aki hív és mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn. 14, 16.) s aki az ételt, amelynek vételére még gyöngé voltam, a testbe vegyítette. Mert az Igé testté lett, hogy gyermekségünk tejjel táplálójá legyen bölcsességed, mellyel mindent teremtetél. Mert még nem voltam elég alázatos ahhoz, hogy az én alázatos Úr Jézusomat magamnál tartsam; azt sem tudtam még, mire tanít az ő gyöngesége. Mert a te Igéd, az örök igazság, magasabbrendű teremtményeidnél is magasabb, magához emeli azokat, akik magukat alávetik.

Conf. VII. 18.

Jó a szív emelkedett tartása, de nem önmagunk irányában, ami kevélység, hanem Isten felé, ami engedelmesség, csakis az alázatosak képesek arra. Figyelemreméltó módon tehát van olyan alázatosság, ami felemeltté teszi a szívet s van olyan fennhéjázás, amely lealacsonyítja a szívet. Ez ugyan ellentmondásnak látszik, hogy a fennhéjázás lefelé, az alázatosság felfelé irányul. Ám az istenfélő alázatosság egy fensőbbnek vet alá, de nincs fensőbb valami Istennél s azért felemel az alázatosság, mely Istennek rendel alá.

A vétékben lévő fennhéjázás ellenben, éppen az-

által, hogy megveti az alárendelést, amikor elesik attól, akinél nincs semmi magasabb, ugyanakkor alacsonyabbá válik s az történik vele, ami írva van: „Letaszítod őket, midőn felemelkednek” (72. Zsolt. 18). Nem azt mondja, miután felemelkedtek, mintha előbb történt volna a felemelkedés, azután a letaszítás, hanem „midőn felkemelkedtek”, akkor taszítottak le. Az öntelt fennhéjázás ugyanis már letaszíttottság.

De Cio. Dei XIV. 13. 1.

Egy szent sem a maga, hanem annak a hatalmának örvendez, akitől van képessége bárminek megfelelő megtételére. Tudja, nagyobb hatalmat jelent a Mindenhatóval jámbor akarattal egybekötni, mint a maga hatalmával és akaratával képesnek lenni olyanra, ami megremegteti azokat, akik arra nem képesek. Azért maga az Úr Jézus Krisztus ilyeneket művelvén, a rajta csodálkozók nagyobbra tanításának, s a szokatlan időbeli dolgoktól megragadott és felajzott embereknek az örökkévaló és benső dolgokra terelésének szándékával mondotta: „Jőjjetek hozzám mindnyájan, kik elfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én felüdítlek titeket; vegyétek magatokra az én igát.” És nem mondta: Tanuljatok tőlem, mert négynapos halottakat támasztok fel, hanem: „mert

szelíd vagyok és alázatosszívű”. Hatalmasabb ugyanis és biztosabb szilárdságú az alázatosság, mint a viharzó büszkélkedés. Azért folytatja mondván: „És nyugodalmat találtok lelketeknek” (Mt. 11, 28-29).

De Trin. VIII. 7, 11.

Óvakodnunk, félnünk, elfordulnunk, nem pedig utánoznunk kell az erős embereknek azt a fajtaját, akik elbizakodottak nem a test, a vagyon, a származás, a tisztelet dolgában, hisz ki ne látná, mind az időleges, elfolyó, esendő, tovatűnő, hanem elbizakodottak igaz voltukban... Ez az erő nem az egészségnek, hanem az esztelenségnek sajátja. Mert az örültek is bátrabbak, erősebbek az egészséges embernél, de minél nagyobb az erejük, annál közelebbi haláluk...

Az alázatosság tanítója pedig, ki gyöngeségünk részesévé lévén, megajándékozott istenségének részesedésével, azért szállott alá, hogy az útra tanítson és úttá legyen (Jn. 14, 6.), leginkább az alázatosságot kegyeskedett nekünk ajánlani. Azért nem tartotta magához méltatlannak, hogy a szolga keresztelje meg (Mt. 3, 13.), hogy tanítson bűneink megváltására, és gyöngeségünkben az erőhöz jutáshoz inkább az Apostol szavát bírjuk, aki azt mondja: „Amikor gyöngé vagyok, akkor vagyok

erős" (II. Kor. 12, 10). Tehát milyen módon nem akart erős lenni. Azok pedig, akik erősek akartak lenni, vagyis a maguk erényében elbizakodottan akartak igazak lenni, megbotlottak a botlás kövében (Róm. 9, 32.), baknak nézték a Bárányt s mivel mint bakot ölték meg, nem érdemelték meg, hogy a Bárány megváltsa őket.

En. 1. in Psalm. 58, 7.

Kicsinyek vagyunk, oltalmazzon hát bennünket Isten szárnyának árnyékában. Mi lesz, ha már nagyobbakká lettünk? Jó nekünk, ha akkor is oltalmaz bennünket, hogy alatta, a nagyobb alatt mi mindig fiókák legyünk. Hisz ő mindig nagyobb, bármekkora növekedünk is. Ne mondja senki sem: Oltalmaz, míg kicsi vagyok; mintha valamikor akkora nagysághoz juthatna, amely elégséges önmagának. Isten oltalma nélkül semmi se vagy. Akarjuk, hogy mindig ő oltalmazzon; akkor leszünk őbenne mindenkor nagyok, ha mindenkor alatta kicsinyek vagyunk.

En. in Psalm. 62, 16.

Nagy dolgokra törekszünk, ragadjuk meg a kicsinyeket és nagyá leszünk. Akarod felfogni Isten kiválóságát, fogd fel előbb Isten alázatosságát. Méltasd magad az alázatosságra önmagadért, mert Isten méltónak tartotta alázatossá lenni ugyancsak érted, nem ugyanis önmagáért. Fogd fel tehát Krisztus alázatosságát, tanulj alázatos lenni, ne kérkedj. Valld be gyöngeséged, vesd magad türelmesen az Orvos elé. Amikor megragadod az ő alázatosságát, vele emelkedel, nem mintha ő is emelkedne, mert ő az Ige; hanem inkább te, hogy egyre teljesebben befogadd őt.

Sermo 117, 17.

A SZERETET RENDJE

Igaz és szent életet az él, aki a dolgok részrehajthatatlan mérlegelője; ilyen pedig az az ember, akinek jól rendezett a szeretete. Az ilyen nem fogja szeretni azt, amit nem szabad szeretni; szeretni fogja, amit szeretni kell; nem fogja jobban szeretni azt, amit kevésbé szabad szeretni; nem fogja egyenlő mértékben szeretni, ami kevesebb, vagy több szeretet kíván; nem szereti kevésbé

vagy inkább azt, amit egyenlőképpen kell szeretni.

Egy bűnöst sem szabad, mint bűnöst szeretni; de minden embert mint embert szeretnünk kell Isten kedvéért; Istent pedig önmagáért kell szeretnünk. És ha Istent minden embernél inkább kell szeretnünk, akkor mindenki tartozik Istent inkább szeretni, mint önmagát. Ugyancsak inkább kell más embert szeretnünk, mint a saját testünket. Mert minden mást Istenért kell szeretnünk s a másik ember velünk együtt élvezheti Istent, amire testünk nem képes; mert a test csak a lélek által él, azzal élvezzük Istent.

Minden embert egyaránt szeretnünk kell. De mikor nem lehetsz mindegyik hasznára, akkor leginkább azokról kell gondoskodnod, akiket a hely, az idő, vagy bármiféle dolog körülménye mintegy sorsszerűen szorosabban hozzád fűz. Amiképpen ugyanis ha valamiben bővelkednél, amit oda kellene adnod a nélkülözőnek, s ha két ilyenrel találkoznál, de nem adhatnál mindkettőnek s közülük egyik sem haladná meg a másikat rászorultság vagy a hozzádtartozás tekintetében, nem tehetnél igazságosabbat, minthogy sorsvetéssel állapítanád meg, melyiknek add, amit kettőnek nem adhatsz: éppúgy, ha nem segíthetsz minden emberen, a sors intézkedésének kell tartanod, ki tartozik hozzád közelebb idő szerint.

Azok közül pedig, akik velünk élvezhetik Istent, részint azokat szeretjük, akiket mi gyámolítunk; részint azokat, akik minket gyámolítanak; részint olyanokat, akiknek segítségére szorulunk vagy akiknél mi segítünk; részint olyanokat, akiknek sem magunk nem vagyunk hasznára, sem nem várjuk tőlük, hogy a mi hasznunkra legyenek. Mégis akarnunk kell, hogy velünk együtt valamennyien szeressék Istent és mindazt, amivel segítjük őket, vagy amivel bennünket segítenek, erre az egy célra kell irányítanunk.

Ha ugyanis valaki a rosszhírű színházban megszeret egy színészt és művészetét úgy élvezi, mint valami nagy, sőt mint a legnagyobb jót, mindenkit szeret, akik azt vele együtt szeretik, nem önmaguk miatt, hanem a színész miatt, akit egyaránt szeretnek. S minél hevesebb az illető szeretete, annál inkább rajta lesz, hogy minél többen szeressék azt s minél több embernek vágyik megmutatni. Ha hüvösebben viselkedő embert lát, igyekszik fellelkesíteni embere dicséretével; ha meg ellenkezőre talál, hevesen gyűlöli abban kedvence gyűlöletét s minden módon azon lesz, hogy az ellenszenvet megtörje.

Mit kell akkor nekünk tennünk Isten szeretetének közösségében, akit élvezni a boldog életet jelent s akitől van mindazoknak, akik őt szeretik, létük és iránta való szeretetük? Nem kell félnünk,

hogya őt valaki megismeri, nem fogja tetszését megnyerni. Ő akarja, hogy szeressék, nem azért, hogy ő kapjon valamit, hanem hogy azoknak, akik szeretik, örök jutalmul adja önmagát, akit szeretnek. Ebből következik, hogy még ellenségeinket is kell szeretnünk. Mert nem félünk tőlük, mintha megfosztanának attól, amit szeretünk. Inkább szánakozunk rajtuk, mivel annál inkább gyűlölnek bennünket, mennél inkább el vannak választva attól, akit mi szeretünk. Ha hozzá megtérnek, majd szükségszerűen szeretik őt, mint boldogító jószágot, és minket, mint ilyen nagy jóban résztvevő társait.

De doct. christ. I. 27–29.

Tűzhöz hasonlóan kell a szeretetnek először a legközelebbieket birtokába vennie s azután a távolabbiakra terjeszkednie. Közelebb van hozzád testvéred, mint nem tudom kicsoda ember. Ismét inkább hozzád tartozik az, akit nem ismersz, de nincs ellened, mint az ellenség, ki ellenedre van. Terjeszd ki a szereteted hozzátartozóidra, ne is nevezd azt kiterjesztésnek. Mert a közeledben lévőket szereted, ha a hozzád tartozókat szeretted. Terjeszd ki az idegenekre is, kik nem tettek neked

rosszat. Haladj túl rajtuk is, s juss odáig, hogy szeresd ellenségeidet.

In Epistolam Joannis tr. 8. 4.

Kevésbé nagy dolog, ha jóindulatú, vagy segítő készségű vagy aziránt, aki nem tett neked rosszat. Nagyszerűbb annál és igen nemeslelkű jóság bizonyosága a szeretet ellenségeddel szemben, ki rosszat akar neked s tehetségéhez képest meg is teszi; te pedig mindig jót akarsz s ha képes vagy, megteszed, hallgatván Isten szavára: „Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnék és imádkozzatok üldözőitekért” (Mt. 5, 44).

De minthogy ez Isten tökéletes gyermekeinek adománya, bár minden hívő köteles eddig eljutni és emberséges lelkében Istenhez imádkozva, önmagában fáradozással és küzdelemmel ezt az indulatot kifejleszteni; ha az a nagy jó nem a nagy sokaság birtoka, mégis hinnünk kell, hogy meghallgatásra talál, aki az imában mondja: „Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”.

Kétségtelenül ennek az ígéretnek a szavát teljesíti az az ember, aki bár nem jutott odáig, hogy szeresse ellenségét, mégis, ha kérleli ellene vétett embertársa, hogy bocsásson meg neki, szívből meg-

bocsát. Hisz a maga könyörgésére is bocsánatot akar kapni, amikor az imában mondja: „Miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” azaz: úgy bocsásd meg könyörgésünkre vétkeinket, amint mi is megbocsátunk hennünket megkérlelő adósainknak.

Egyébként azt, aki bűnétől kérésre indítatva, megkérleli azt, aki ellen vétett, nem kell már ellenségnek tekinteni, kit nehéz lenne szeretni, amilyen nehéz volt az, amikor ellenségesen járt el velünk szemben. Aki pedig nem bocsát meg szívből annak, aki megkérleli és bűnét megbánja, semmiesetre se gondolja, hogy az Úr megbocsátja bűneit; mert az igazság nem hazudhat. Ám az Evangélium melyik olvasója vagy hallgatója előtt lehet ismeretlen az, aki mondotta: „Én vagyok az igazság” (Jn. 14, 6.)? Midőn ő tanított az imádságra, a benne rejlő értelmet nyomatékosan lelkünkre kötötte mondván: „Mert ha megbocsátjátok az embereknek vétkeiket, nektek is meg fogja bocsátani mennyei Atyátok a ti bűneiteket. Ha pedig meg nem bocsátotok az embereknek, Atyátok nem fogja megbocsátani nektek a ti bűneiteket” (Mt. 6, 14–15). Ha valaki ilyen mennydörgésszerű hangra sem ocsúdik fel, nem alszik, hanem halott; s mégis hatalmas ő a halottak feltámasztására is.

Szeresd az embert, aki neked mondja: Testvér, vétettem, bocsáss meg nekem! Ha ekkor nem bocsátasz meg, nem azt mondom, hogy kitörölöd az imát szívedből, hanem kitöröltetsz Isten könyvéből.

Sermo 56, 16.

AZ IGAZMONDÁSRÓL

Ha az életre akarsz jutni és jó napokat látni, mivelhogy jutalom az, gondold meg ehhez a jutalomhoz a szükséges munkát: „Őrizd meg nyelved a rossztól” (33. Zsolt. 13–15).

Sermo 297, 4.

Mutass nekem embert, aki akarná, hogy tévedésbe ejtsék. Mily sok ember található, aki más meg téveszteni akar, de senki sem akarja, hogy őt megtévesszék. Szembesítsd ezt magaddal. Nem akarod, hogy félrevezessenek, ne vezess mást félre; amit magad nem akarsz elszenvedni, másnak se tedd. Ha el akarsz jutni az életre, amelyben nem tévesztenek meg, élj olyan életet, mely nem téveszt

meg mást . . . Az igaznak adatik jutalmul az igazság s annak, aki a múlandóságban jó életet élt, adatik jutalmul az örökkévalóság.

Mindnyájan akarjuk hát testvérek az életet és az igazságot. De merre menjünk, melyik úton járjunk? Mert hogy merre menjünk, ha még nem is tartjuk birtokunkban, mégis már gondolkodásunkban és eszünkben hisszük és látjuk: az életre és az igazságra törekszünk. Maga Krisztus az.

Sermo 307, 9–10.

Nem mindenki hazudik, aki téves dolgot állít, ha azt hiszi vagy véli, igaz az, amit mond . . . Az hazudik, akinek más van a lelkében és mást fejez ki szavaival, vagy bármiféle jellel. Ezért is mondják, hogy a hazugnak kettős szíve van, azaz kettős gondolata: az egyik arról a dologról, amit igaznak tud vagy vél, de nem fejezi ki; a másik arról a dologról, amit kifejez téves voltának tudatával vagy hitével. Ezért lehetséges, hogy aki nem hazudik, téves dolgot mond, ha azt hiszi, úgy van az, amint mondja, bár nem úgy van; s lehetséges, hogy a hazug igazat mond, ha azt, amit hamisnak hisz, igaznak jelenti ki, bár az valóban úgy van, amint kijelenti. Mert lelke szándékából kell megítélni a hazugot vagy a nem-hazugot, nem ma-

guknak a dolgoknak igazságából vagy tévedéséből.

Ezért az, aki a tévedést igaznak állítja, amit pedig igaznak vél, tévedőnek vagy meggondolatlannak mondható, de hazugnak nem mondható igazoltan, mivel nincs állításában kettős szíve, nem is akar megtéveszteni, hanem téved. A hazugnak pedig vétke, hogy a megtévesztés kívánsága van lelke állításában, akár megtéveszt, ha hitelt adnak megtévesztő kijelentésének, akár nem téveszt meg, ha nem talál hitelre; vagy ha igaznak állítja a megtévesztés akaratával azt, amit nem gondol igaznak.

De mendacio 3. 3.

Aki Isten megvetésével szeretted magadat, a pénz szeretetével magadat is cserbenhagytad. Előbb cserbenhagytad, aztán elveszítetted. Mert a pénz szeretete okozta, hogy elveszítsd magadat. Pénzért hazudsz. „A hazug száj megöli a lelket” (Bölcs. 1, 11). Íme, a pénz keresésével elvesztetted lelkedet. Hozd elő az igazságnak, nem a kívánságnak a mértékét; hozd elő, de az igazságnak, nem a kívánságnak a mérlegét; hozd elő, kérlek s tedd az egyik részbe a pénzt, a másikba a lelket. Te már mérsz, de a kívánságtól csalásra használ-

lod ujjadat, azt akarod, hogy süllyedjen a pénztartó rész... A pénzt elébe akarod helyezni lelkednek, azért hazudni akarsz, ezt elveszíteni.

Hagyd, hogy Isten mérjen; ő nem csalható meg, nem is csal, ő mérjen. Íme, ő mér, lásd a mérlegelőt s halljad megállapítását: „Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is?” Isteni szó ez, a nem csaló mérlegelő szava, a megállapítóé, a figyelmeztetőé. Te az egyik részre tetted a pénzt, a másikra a lelked, lásd, mire tetted a pénzt. Mit felel az, aki mér? Te a pénzt tetted: „Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelke kárt szenved?” (Mt. 16, 26).

Sermo 330. 3.

AZ ERŐSLELKÜSÉG

Senki se hordja fennen magát és ne dicsekedjék szenvedésével, hanem előbb mutassa ki becsédének igaz voltát. Te a kínra mutatsz, én pedig az okot kérdezem. Mondod: szenvedtem; én pedig azt kérdem, miért szenvedtél? Mert ha csak a szenvedést nézzük, a rablók is megkoszorúztatnak. Vajon merészeli-e az mondani: ennyit és eny-

nyit szenvedtem? Miért? Megmondják neki: gonosztetteid miatt; azért kaptad a rossz büntetést, mert rossz okkal szolgáltál rá.

Ha szenvedéssel kell dicsekedni, az ördög is dicsekedhet vele. Nézzétek, mennyit szenved, templomait mindenfelé elpusztítják, bálványait mindenfelé összetörik, papjait, rajongóit mindenfelé megölik. Mondhatja-e: én is mártír vagyok, hiszen annyit szenvedek? Azért az Isten embere előbb válassza meg a maga számára az okot és biztonsággal járuljon a büntetéshez. Mert ha jó ügyben vállalja a büntetést, a büntetés után megkapja a koszorút is.

Sermo 329, 4.

„Ítéld meg engem Isten” (42. Zsolt. 1). A vértanúk szava ez. Ki merné mondani: „Ítéld meg engem, Isten”, ha nem lenne a legjobb ügy birtokában? Ígéretekkkel és fenyegetésekkel kísértik meg a lelket, csábítással csalogatják, fájdalommal kínozzák: mindazon győzedelmeskedtek Krisztusért a legyőzhetetlen vértanúk. Legyőzetett az ígérető világ, legyőzetett a dühöngő világ. Nem fogott meg a gyönyör, nem riasztott el a kínzás. A kemencében megtisztult arany nem fél a kárhozat tüzétől. Azért mintegy a szorongatás tü-

zében tisztultan biztonsággal mondja a boldogságos vértanú: „Ítéld meg, Isten”. Bármilyen jót találasz bennem, ítéld meg. Azt ajándékoztad nekem, ami neked tetszik, találj meg bennem, és ítéld meg.

Sermo 327. 1.

Kettős csatasort állított fel a világ Krisztus katonái ellen. Hízeleg ugyanis, hogy félrevezessen, megfélemlít, hogy megtörjön. Ne tartson fogva bennünket a magunk gyönyöre, ne félemlítsen meg másnak a kegyetlensége s legyőzetett a világ.

Sermo 276. 2.

Sokat megkoszorúztak, akik az amfiteátrumban az állatokkal küzdöttek; sokan megkoszorúztatnak fekvőhelyükön az ördög legyőzésével. Úgy látszik, mozogni sem képesek, ám belül, a szívben oly nagy erővel rendelkeznek, mely nagy harcot vív meg. De ahol rejtett a harc, ott rejtett a győzelem.

Miért mondtuk ezt, testvérek? Azért, hogy amikor a vértanúk születésnapját üljük, utánozzátok a vértanúkat. Ne gondoljátok, azért nincs számotokra koszorú szerzésére alkalom, mert immár

megszűntek az ilyenfajta üldözések. Most sem hiányzanak az ördög naponkénti üldözései, akár sugalmazás, akár a test valamilyen alkalmatlansága formájában. Te csak légy tudatában, van Vezéred, ki már megelőzött a mennyben; megadta számodra a követendő utat, tartsd magad öhozzá. Ha győzol, ne tulajdonítsd gögből magadnak, mintha a magad erejével küzdöttél volna, hanem előbb vedd azt magadhoz tőle, aki erőt ad, hogy győzzél, mert ő meggyőzte a világot (Jn. 16, 33). S mindenkor megkoszorúztatol s mint vértanú mégy majd el innen, ha az ördög minden kísértését legyőzted.

Sermo 4, 36–37.

Nagy, bizonyára nagy a vértanúk dicsősége. De nem tudom, vajon kisebb volt-e a szent Jób dicsősége . . . tartóztatta szívét a rossz gondolattól, nyelvét az átkozódástól, megőrizte lelke épségét a test rothadásában. Láttá, mit kerül el a jövőben, azért elviselte, amit szenvedett.

Hasonlóképpen minden keresztény, amikor valami testi bántalmat szenved, gondoljon az örök tűzre s lássa be, mily könnyű, amit szenved. Ne zúgolódjék Isten ellen, ne mondja, Isten, mit véttem ellened, miért szenvedem ezt? Inkább

mondja, amit mondott ugyanez a Jób, bár szent ember volt: „Számontartottad minden bűnömet s mintha tarsolyban lennének, megjelölted őket” (Jób, 14, 16–17). Nem merté magát bűn nélkülnek mondani, aki szenvedett, nem hogy bűnhődjék, hanem hogy próbára tétessék. Ezt mondja mindenki, ha szenved.

Sermo de urbis excidio 4.

A helyes és dicséretes emberi türelem, mely méltó az erény nevére, a rossz közömbös lélekkel történő elviselésében mutatkozik, nehogy nyugtalan lélekkel elhagyjuk azt a jót, ami által nagyobb jóhoz jutunk. Ezért, midőn a türelmetlenek nem akarják a rosszat elviselni, nem a rossztól való szabadulást érik el, hanem azt, hogy még súlyosabb rosszat szenvedjenek. A türelmesek pedig, akik inkább akarják a rosszat el nem követésével viselni, mint el nem viselésével elkövetni, könnyebbé tesz az is, amit türelemmel szenvednek s a rosszabbat is elkerülik, amibe türelmetlenséggel merülnének. Az örök és nagy javakat pedig nem veszítik el, midőn nem hátrálnak meg a múlandó és rövid ideig tartó rossz elől, mert amint az Apostol mondja: „A jelen szenvedések nem mérhetők

az eljövendő dicsőséghez, mely nyilvánvaló lesz rajtunk" (Róm. 8, 18).

De patientia 2, 2.

A SZEMLÉLŐDŐ ÉS A TEVÉKENY ÉLET

„Mária a jobbik részt választotta, nem vétetik az el tőle" (Lk. 10, 42). Mert azt választotta, amelyik mindig megmarad, „nem vétetik el tőle". . . Az Úr nem korholta a munkát, de megkülönböztette a szolgálatot. „Sok mindennel törődöl, pedig csak egy a szükséges". Mária már ezt választotta a maga részére. Elmúlik a sokféle munka és megmarad az egység szeretete. Amit tehát ő, választott, „nem vétetik el tőle". Amit pedig te választottál – bizonyára ez következik, bizonyára ez érthető –, amit te választottál, elvétetik. De elvétetik javadra, hogy megkapjad a jobbat. Elvétetik tőled a tevékenység, hogy megadassék a nyugalom. Te hajózol, ő már a révben van . . .

A két nőben kétféle élet van jelképezve, a jelenlegi és a jövőbeli, a munkálkodó és a megnyugvó, a küszködő és a boldog, az időbeli és az örökkévaló élet. Kétféle élet van, elmélkedjetek

róluk kimerítőbben. Amit a jelenlegi élet tartalmaz, nem mondom, hogy az rossz, gonosz, elvetemült, kicsapongó, hanem fáradságos és küzdelemteljes, félelmekkel fenytő, kísértésektől izgatott. Ezt az önmagában ártatlan életet, melyet Mária illően viselt, ezt az életet vizsgáljátok meg, amennyiben képesek vagytok s felőle bővebben gondolkozatok beszédünkénél . . .

Megmaradt tehát abban a házban, mely az Urat vendégül látta, abban a két nőben a kétféle élet, mindkettő ártatlan, mindkettő dicséretreméltó . . . De az egyik munkálkodó, a másik nyugvó; nem gonosztságot tevő, amitől óvakodnia kell a serénykedőnek, nem rest, amit kerülnie kell a nyugvónak. Abban a házban tehát ott volt a kétféle élet s maga az élet forrása. Mártában a jelenlegi dolgok képe, Máriában a jövődöbelié. Amit Márta végzett, ott vagyunk, amit Mária cselekedett, azt reméljük. Végezzük ezt jól, hogy a másikat teljesen elnyerjük.

Sermo 104, 3-4.

Ki ne csodálná és dicsérné azokat, akik megvetve és elhagyva ennek a világnak csábításait, tiszta és szent közösségi életre egyesülten együtt töltik életüket imában, olvasásban, megbeszélés-

ben; nincs bennük gőg, mely felfuvalkodottá, nincs bennük makacsság, mely nyugtalanná, nincs bennük féltékenység, mely iriggyé tenné őket; hanem szerények, szemérmesek, békességesek, kik Istemben teljesen egyetértő és bensőséges életüket kegyelmes szolgálatként neki ajánlják fel, akitől mindchhez a képességet megérdemelték. Senkinek sincs magántulajdona, senki sem csik másnak terhére. Kezüik munkájával szerzik meg, ami a test fenn-tartásához szükséges, s ami a léleknek sem vet akadályt Istennel szemben . . .

Ezt az erkölcsöt, ezt a rendet, ezt az intézményt, ha akarnám sem tudnám méltóképpen dicsérni s félek, nehogy olyan ítélet látszatába kerüljek, mintha az, amit előadtam, csak úgy válhatna tetszhetővé, ha az elbeszélő egyszerűségéhez még a dicsérő kothurnusát* tartanám hozzáveendőnek.

De mor. Eccl. cath. I. 31, 67–68.

Azokban, akik tudnak szívesen és alázattal hallgatni, s édes és üdvös törekvésben nyugodalmas életet élnek, találja gyönyörűségét a Szent Egyház és mondja: „Szendergek, de szívem virraszt”. Mi mást jelent ez . . . mint hogy úgy nyugszom, hogy

* A színészek magastalpú cipője.

halljak? Nyugodalmam nem a tétlenség táplálására szolgál, hanem a bölcsesség felfogására. „Szendergek, de szívem virraszt”: tétlen vagyok, s látom, te vagy az Úr (45. Zsolt. 1); mert „szabad idejének köszöni bölcsességét az írástudó; s aki-nek kevés a dolga, az tehet arra szert” (Sir. 38, 25). „Szendergek, de szívem virraszt”: pihenek a tevékeny cselekvéstől s lelkem átadja magát az isteni kedvtelésnek.

De míg azokban, akik kedvesen és alázatosan nyugszanak, csendesen gyönyörködik az Egyház, íme zörget az, aki mondja: „Amit sötétben mondok nektek, mondjátok el fényes nappal és amit fülbesúgva hallotok, hirdessétek a háztetőkről” (Mt. 10, 27). . . . Zörget tehát, hogy a szent csendben lévők nyugalmát elűzze s kiáltja: „Nyiss ki nekem”, véreből való „nővérem”, közeledésem által „barátném”, szellememről „galambom”, beszédemről, melyet a nyugalomban teljesebben megértettél „tökéletességem”; nyiss ki nekem, hirdess engem. Mert azokhoz, kik bezárkóztak előlem, hogyan lépek be, ha nincs, aki benyitna? Mert „hogyan higgyenek abban, akit nem hallottak?” (Róm, 10, 14).

In Joan. Evang. tr. 57. 3-4.

Mindaz, aminek az emberek között jelentősége

van, mert azt juttatták nekik, emberi intézmények; egy részük felesleges és fényűző találmány,* mások célszerűek és szükségesek... Az emberi érintkezés célszerű és szükséges intézménye, ami viseletben és testi öltözetben a nemek és állások különbözőségének megkülönböztetésére szolgál; azután a megjelölések számtalan faja, melyek nélkül az emberi társadalom vagy egyáltalában nem, vagy kevésbé célszerűen állhatna fenn, amilyenek az egyes államnak és népnek a súlyokra, mértékekre, a pénzverésre és értékelésre vonatkozó sajátosságai és más ilyenféle. Ha nem emberi intézmények lennének ezek, nem lennének különbözők a különböző népeknél, s az egyes népeknél fejedelmeik nem változtathatnák azokat tetszésük szerint.

Az emberi intézmények attól az egész körétől, amely az életszükségleteket szolgálja, semmiesetre sem kell menekülnie a keresztény embernek, sőt amennyire szükséges, figyelembe kell azokat vennie és emlékezetben tartania... Amik az emberek egymással való érintkezésére vonatkoznak, azokat el kell fogadnia, amennyiben nem a fényűzésre valók és feleslegesek. Főképpen az írásjeleket kell elsajátítani, nélkülük nem olvashatunk,

* Ilyennek tart bizonyos színházi mutatványokat és művészi ábrázolásokat.

s a különböző nyelveket, amennyire szükséges... Ehhez a nemhez tartoznak a jegyek is,* ezeket sajátítják el azok, akiket sajátos értelemben jegyzőknek neveznek. Hasznos ismeretek ezek, bűn nélkül sajátíthatók el, nem bonyolítanak babonába, nem ernyesztenek el érzékiségükkel, ha oly mértékben vesznek bennünket igénybe, ami nincs akadályára a nagyobb dolgoknak, amelyek elérésére kell szolgálniuk.

De doct. chr. II. 25–26.

Bár a háromféle életmód, a nyugalmi, a tevékeny s a kettőből összetett közül, a hit veszedelme nélkül bárki bármelyiket folytathatja s eljuthat az örök jutalomhoz, meg kell mégis különböztetni, mit kell az igazság szeretetében tölteni, mit kell a szeretet kötelességére fordítani. Senki sem adhatja át magát oly mértékben a nyugalomnak, hogy éppen nyugalomban ne törődjék felebarátja javával; se nem lehet annyira tevékeny, hogy az isteni dolgok szemléletét ne keresse.

A nyugalomban ne a tétlen semmittevés gyönyörködtesse, hanem az igazság kutatása vagy

* Főleg a beszédek jegyzésére használt rövidítések jelek.

feltalálása, abban kell előrehaladni s amit valaki feltalált, ne tartsa azt irigységből vissza mástól. A tevékenységben pedig nem a földi életben szerzhető tiszteletet vagy hatalmat kell szeretni, minthogy hiúság minden a nap alatt, hanem magát a munkát, amely éppen a tiszteletbeli vagy hatalmi állás révén teljesül, ha az helyesen és hasznosan teljesül, azaz, ha az alárendeltek Isten szándéka szerinti javára válik...

Ennélfogva az igazság megismerésének igyekezetétől, ami a dicséretes nyugalom tartozéka, senkit sem kell visszatartani; a felsőbb hely után azonban, ami nélkül nem lehet a népet kormányozni, még ha illendően viselhető és ellátható is, mégsem illő törtetni. Eszerint az igazság szeretete keresi a szent nyugalmat, a szeretet kényszerűsége vállalja a méltányos tevékenységet. Ha annak terhét senki sem rója ránk, az igazság megértésére és szemlélésére kell fordítani a nyugalmat; ha pedig ránk róják, vállalni kell a szeretet kényszerűségéből. De még ilyenkor sem kell az igazság örömeivel teljesen szakítani, nehogy annak élvezetétől megfosztva agyonnyomjon a kényszerűség.

Minthogy az Isten városának legfőbb java az örök és tökéletes béke, nem az, amelyen keresztül haladnak a halandók születésük és haláluk között, hanem amely halhatatlanságukban megmarad bármiféle ellentét szenvedése nélkül; ki tagadhatja,

hogy az az élet a legboldogabb, vagy hogy ahhoz hasonlítva a jelenlegi élet a lelki, testi és külső javak még oly teljessége mellett is, igen nyomorúságosnak ítélandó?

Mégis, aki ezt az életet úgy birtokolja, hogy használatát annak a céljára vonatkoztatja, amelyet legforróbban szeret, nagy hűséggel remél, nem lehetetlenül mondható már most is boldognak, inkább annak reményében, mint meglétében. A meglévő pedig annak reménye nélkül hamis boldogság és nagy nyomorúság, mert nem szolgál a lélek igazi javára. Mert nem igazi bölcsesség az, amely azt a szándékot, amellyel okosan megkülönböztet, erőlelkűen elvisel, mérséklően fegyelmezi magát, igazságosan eloszt, nem arra a célra irányítja, ahol Isten lesz minden mindenben, (I. Kor. 15, 28) biztos örökkévalóságban és tökéletes békében.

De Civ. Dei XIX. 19–20.

A helyes út tevékenysége szemét állandóan az Úrra irányítja, mert „ő húzza ki lábamat a törből” (24. Zsolt. 15). Az ilyen tevékenységet nem töri meg sem a munka, se nem hidegíti el a nyugalom; se nem nyugtalan, se nem ernyed, se nem vakmerő, se nem félénk, se nem meggondolatlan,

se nem heverő. Így tevékenykedjetek s a béke Istene lesz veletek (II. Kor. 13, 11).

Epist. 48, 3.

A MÜLANDÓ JAVAK HASZNÁLATA

Semmilyen teremtmény sem teheti megigazulttá az embert, hanem hogy minden teremtményt helyesen tudjon használni, a Teremtőnek kell megigazulttá tennie. Ezért maga az Úr, bár mint igazságos bíró a kapzsiságot mindenütt elítéli, mint igaz tanító, mégis rámutat a földi javak használatára . . . Azt mondja ugyanis: „Szerezzetek magatoknak barátokat a hamis mammonból” (Lk. 16, 9). Ez azt jelenti, a hamis mammon nem lehet a ti mammontok. Mert akkor használhatjátok helyesen a földi dolgok bőségét és szerezhettek azokból barátokat, kik titeket befogadnak az örök hajlékba, ha az számotokra nem lesz mammon, azaz nem hiszitek, hogy abból lesztek gazdagok. Mert a ti gazdagságtok, ami igazi gazdagság, ami minden szükségtől megszabadít titeket, nem szerezhető meg földi bőséggel. De hogy azt megérdemel-

ten élvezhessétek, előbb ezt kell jól használnotok, ami nem igazi gazdagság, nem is a tiétek, mert igaztalanul mondják azt gazdagságnak.

Sermo 50, 8.

Utánad kell menni az aranynak, nem neked az arany után. Mert jó az arany. Hiszen Isten semmi rosszat nem teremtett. Ne légy rossz, s jó lesz az arany. Íme, aranyat teszek a jó és a rossz ember közé. Elveszi a rossz: a szűkölködőket elnyomják, a bírákat megvesztegetik, a törvényeket felforgatják, az emberi dolgokat felzavarják. Miért ez? Mert rossz ember vitte el az aranyat. Elviszi a jó: a szegényeket élelmezik, a mezíteleneket felruházzák, az elnyomottakat felszabadítják, a foglyokat kiváltják. Mennyi jó a jó ember aranyából, mennyi rossz a rossz aranyából...

Nem kell eltávolítani a dolgokat az emberi életből, legyenek, de legyen meg a jó dolgok használata is. Némely javak csak a jókban vannak, mások közösek a jókban és a rosszakban. Csak a jókban található javak: a jámborság, a hit, az igazságosság, a tisztaság, az okosság, a mértéktelenség, a szeretet és egyéb hasonlók. Jók és rosszak közös javai a pénz, a tisztelet, a földi hata-

lom, a hivatalok, maga a testi egészség. Ezek is jók, de jó embereket kívánnak.

Sermo 311, 9, 11.

Keressd, ami elégséges, s látni fogod, milyen kevés az . . . Mi elég a játékrendezőnek a versenyzők annyiszori felszereléséhez? Lássátok, hogy nemcsak kevés elég nektek, de maga az Isten sem kíván tőletek sokat. Keress, amennyit ad neked s abból vedd magadnak a szükségest; a többi, ami feleslegként hever, mások számára szükséges. A gazdagok feleslege a szegények szükséglete. Idegen dolog birtoklása a felesleg birtoklása.

En. in Psalm. 147, 12.

Ha értelmesen megfontoljuk, ami írva van: „A hívő emberé az egész világ gazdagsága, a hitetlené egy obulus sem” (Septuag. Proverb. 17, 7), vajon nem arra a meggyőződésre jutunk-e, hogy mindazok, akik megengedett módon szerzett javakkal rendelkeznek ugyan, de azt nem tudják használni, idegen javat birtokolnak? Mert bizonyos, nem idegen jószág az, amit jogosan birtokolnak; jogosan pedig azt birtokolják, amit igazsá-

gosan; igazságosan pedig azt, amit jól birtokolnak. Mindaz tehát idegen jószág, amit rosszul birtokolnak; rosszul birtokolják pedig azt, amit rosszul használnak.

Látod tehát, mily sok embernek kellene idegen jószágot visszatérítenie, habár kevés volna található, akiknek azt vissza lehetne téríteni; de bárhol legyenek azok, annál inkább megvetik azt, mennél nagyobb joggal birtokolhatnák. Mert az igazságosságot senki sem birtokolja rosszul, aki nem szereti, nem is birtokolja. A pénzt pedig a rosszak rossz módon birtokolják, a jók pedig annál jobban, mennél kevésbé szeretik. Ilyen feltételek mellett tűrik el a rossz birtokosok igazságtalanságát s bizonyos jogokat állítanak fel közöttük, amiket polgári jogoknak neveznek. Ezek nem érik el, hogy jól használják a javakat, hanem hogy a rossz használat kevesebb kárral járjon.

Epist. 153, 26.

A múlandó dolgok helyes és kötelességszerű, természetüknek megfelelő, békességes és nyugodt kezelése az örökkévalók érdemét szüli, ha nem köt le tartásuk, ha nem fon körül megsokasodásuk, ha nem hengerít le leigázásuk. Mert magának az Igazságnak a szája mondta: „Ha a máséban

hűek nem voltatok, ki fogja odaadni nektek azt, ami a tiétek?” (Lk. 16, 12). Tágítva tehát a múltandó dolgok gondját, keressük a szilárd és biztos javakat. Mert a méz bősége mellett sincs hiába szárnya a méhecskének, megöli, ha rátapad.

Epist. 15, 2.

A TEST GONDOZÁSA

Senki sem gyűlöli magát. Ez a tény még semmiféle szekta részéről nem képezte vita tárgyát. De testét sem gyűlöli senki; mert igaz, amit az Apostol mond: „Soha senki a maga testét nem gyűlöli” (Efez. 5, 29). S ha némelyek mondogatják, szívesebben lennének teljesen test nélkül, alaposan becsapják magukat. Mert nem testüket, hanem annak romlottságát és terhét gyűlölik. Tehát nem test nélkül akarnak lenni, hanem romlatlan és villámgyors testet kívánnak, amilyen, ha létezne, úgy gondolják, már nem is test, hanem valami lélekszerű valóság lenne.

Ha azután ilyen emberek önmegtartóztatással és munkával szinte üldözni látszanak testüket, akik ezt helyes módon teszik, nem azért cselekszik, hogy

ne legyen testük, hanem hogy igába törjék és készséggé tegyék a szükséges tettekre. A testet rosszra használó kívánságokat, vagyis a rossz szokásokat és alantas élvezetre irányuló lelki hajlamokat testükkel vívott fáradságos hadakozással kívánják irtogatni. Ezzel nem pusztítják el magukat, hanem egészségüknek viselik gondját.

Akik pedig ezt fonák módon cselekszik, testük ellen harcolnak, mintha az természetes ellenségük lenne. Ebben a dologban tévesen értelmezik az Írást: „A test a lélek ellen kíván, a lélek pedig a test ellen; mivel ezek egymással ellenkeznek” (Gal. 5, 17). Ez a mondás ugyanis a fékezhetetlen testi szokásra vonatkozik, amely ellentétben áll a lélek vágyával, de nem azért, hogy elpusztítsa a testet, hanem hogy kívánságát, azaz a rosszra való hajlamot megszelídítve a lélek igájába hajtsa, amint azt a természetes rend megkívánja.

Mint hogy majd a feltámadás után az lesz a rend, hogy a test legfőbb nyugalommal teljességgel alávetve magát a léleknek virul, már ebben az életben is gondolni kell arra, hogy a testi hajlandóság jobbra váljék bennünk s rendetlen törekvésekkel ne álljon ellen lelkünknek. Amíg ez meg nem történik, a test a lélek ellen kívánczik, és a lélek a test ellen: nem gyűlöletből áll ellen a lélek, hanem felsőbbsege érdekében; mert amit inkább szeret, azt a jobb uralma alá akarja vetni.

A test sem gyűlöletből ellenkezik, hanem a szokás bilincsenél fogva, mely a szülői átszármazástól megrögzötten természeti törvénné nőtte ki magát. A test fékezésével tehát azon igyekezik a lélek, hogy felbontsa a rossz szokás szerződésszerű helytelenségét és létrehozza a jó szokás békéjét.

Akik téves nézettől félrevezetve megvetik testüket, még azok sem lennének hajlandók egyik szemüket se, akár fájdalom nélkül is elveszteni, még ha a másokban mind a két szem látóképessége megmaradna is, ha csak valami, ami annál előbbrevaló, nem sürgetné őket. Ilyen és hasonló bizonyítékkal elégségesen meg tudjuk mutatni azoknak, akik makacsság nélkül keresik az igazat, mily biztonságos az Apostol tanítása, mikor azt mondja: „Senki a maga testét nem gyűlöli”. S hozzáteszi: „hanem táplálja és ápolja azt, akárcsak Krisztus az Egyházat” (Efez. 5, 29).

Meg kell tehát határoznunk az ember számára a szeretet módját, vagyis azt, miképpen szeresse magát, hogy javára váljék. Mert csak az örült vonhatja kétségbe, hogy mindenki szereti magát és magának használni akar. Azt is elő kell írni, miképpen szeresse az ember testét, hogy a helyes rendnek és az okosságnak megfelelően viselje annak gondját. Mert hogy testét is szeresse, s annak egészségét és épségét akarja, éppúgy nyilvánvaló. Valaki ugyan szerethet valamit jobban, mint teste

egészségét és épségét. Mert akadnak sokan, akik egyik-másik testrészük fájdalmát, sőt szándékos elvesztését vállalják csak azért, hogy elnyerjenek valamit, amit annál jobban szeretnek. De azért nem kell elvitatni a test egészsége és épsége szeretetét valakitől azért, mert valamit jobban szeret. Mert a fősvény is, bár szereti a pénzt, mégis vesz magának kenyeret; ezt cselekedve, kiadja a pénzt, amit nagyon szeret és gyarapítani kíván; de többre becsüli annál teste egészségét, melyet a kenyér tart fenn. Felesleges ilyen roppant nyilvánvaló dologról tovább vitatkozni, amit mégis gyakran ránk kényszerít a romlott emberek tévelye.

De doctr. chr. I. 24–25.

Feje tetejére állított és világias azoknak a bölcsessége, akik nem hiszik a test feltámadását. Mert úgy láttatják magukat, mint a test nagy megvetőit, mivel azt tartják, testüket börtönként bírják, a lélek abba vettetett le azelőtt máshol elkövetett bűnéért. Ám a mi Istenünk alkotta a testet is, a lélek is, mindkettő teremtmője s mindkettő újrateremtője; mindkettő képzője, mindkettő helyreállítója.

Nem szabad kevésre venni és eldobni a halottak testét, különösen az igazakét és a hívekét, amelyeket szerveiként és edényciként használt a Szentlélek minden jó cselekedetre. Mert ha az atya viselte ruha vagy gyűrű vagy egyéb ilyenféle annál kedvesebb az utódoknak, minél nagyobb a szülők iránti szeretetük, még kevésbé vethető meg maga a test, amelyet sokkal közvetlenebbül és hozzánk tartozóbban viselünk, mint bármiféle ruhát. Mert ez nemcsak külsőleg használt dísz vagy segítség, hanem hozzátartozik magához az emberi természethez . . .

Maga az Úr is, harmadnapon bekövetkező feltámadása ellenére hirdeti a jámbor asszony jócselekedetét s hirdetésre méltónak tartja, hogy drága kenetet öntött tagjaira s azt temetésére készületül cselekedte (Mt. 26, 10–13). S dicsérően emlegetik az Evangéliumban azokat, kik a keresztről levett teste befödésének és temetésének szeretettel és tisztelettel gondját viselték (Jn. 19, 38–42). De ezek a példák nem arra figyelmeztetnek, mintha bármiféle érzéke volna a tetemnek, hanem a feltámadás hitének megerősítésére jelzik, hogy Isten gondviselése, melynek tetszésére van a kegyelet ilyen szolgálata, kiterjed a halottak testére is.

A TESTI MUNKA DICSÉRETE

Van-e nagyobb s csodálatosabb látvány, vagy hol tud az emberi ész valamiképpen jobban szót váltani a természettel, mint mikor magvetésnél, palántaültetésnél, fa átültetésnél, oltásnál mintegy kikérdezi a gyökér vagy a csíra erejét, mire képes, mire nem képes; miből lehet valami, miből nem; mire képes abban a törvényszerűségek láthatatlan belső hatalma, mire a kívülről ráfordított gondozás? S ebben a megfigyelésben azt is beláthatja, nem az számít, aki ültet, sem az, aki öntöz, hanem csak Isten, aki a növekedést adja (I. Kor. 3, 7). Mert ami a munka révén kívülről jön, annak felhasználásával jön, amit éppen úgy Isten teremtett s láthatatlanul irányít és kormányoz.

A gondolkodó szemlélet innen már magára a világra emelkedik fel, olyan az, mint a létező dolgok nagy fája, abban is feltalálható a gondviselés kettős működése, egyrészt a természet, másrészt az akarat által. A természeti Isten rejtett kormányzása révén, mely a fák és fűvek növekedését adja; az akarat pedig az angyalok és emberek munkája révén...

Isten tehát minden felett, ő teremtett mindent és kormányoz mindent, jósága teremt minden ter-

mészetet, igazságossága rendez minden akaratot. Miért lenne hát idegen az igazságtól, ha hisszük, Isten úgy helyezte bele a Paradicsomba az embert, hogy földművelést folytasson, nem szolgai munkával, hanem tisztos lelki gyönyörűséggel?

De Gen. ad litt. VIII. 8, 16; 9, 17.

Éppen a tisztesség nem gáncsolja azt, amit gáncsol azok kevélysége, akik tiszteletreméltóknak szeretnek nevezetni, de nem szeretnek azok lenni.* Az Apostol nem tartotta volna magához méltatlannak, akár valami paraszti munka vállalását, akár kézműves munkával való foglalkozást. Mert ha azt mondja: „se zsidót, se pogányt, se az Isten Egyházát meg ne botránkoztatassátok” (I. Kor. 10, 32), nem tudom, ki előtt kellene ebből az okból szégyenkeznii. Ha a zsidókat említénék: a pátriárkák nyáját legeltettek; ha a görögöket, akiket pogányoknak is nevezünk: igen tiszteletreméltó filozófusaik voltak a vargák közül;** ha az Isten Egyházát: amaz igaz ember, aki a mindig megma-

* Azokhoz az afrikai szerzetesekhez szóló intelem, akik a testi munkát hivatásukhoz méltatlannak tartották.

**A hagyomány szerint némely sokratikus, cinikus bölcselő.

radt szüzi frigy bizonyságaul lett kiválasztva, kivel Mária volt eljegyezve, ki Krisztust szülte, ács volt (Mt. 13, 55). Jó tehát minden ilyenféle munka, amit az emberek feddhetetlenül és becsületesen végeztek . . .

Ha valaki azt mondja: mi haszna van hát az Isten szolgájának abból, ha a világban végzett korábbi tevékenysége elhagyásával a lelki életre és szolgálatra térve, mégis kézműves módjára folytatnia kell a munkát? . . .

Talán Isten segítségével magunk is felismerhetjük, hogy Isten szolgáinak, kik korábbi munkájukat elhagyták, de így is dolgoznak, mit használ az. Mert annyira elvesztettük volna Krisztus érzékét, hogy ne értenénk meg, ha valaki a gazdagságból tért meg erre az életre s testi gyengeség nem akadályozza, mennyire gyógyul a korábbi gögdagálya, midőn a felesleg lenyesésével, ami azelőtt vészthozóan hevítette a lelket, a jelen élet számára megmaradó természetszerűen szükséges szerény fenntartáshoz a kézműves egyszerűségét sem utasítja egyáltalában vissza? Ha pedig valaki szegény sorból tér meg erre az életre, ne gondolja, azt végzi, amit addig végzett, ha még oly csekélyke magánhaszon szeretetéből: már nem a magáét keresi, hanem azt, ami Jézus Krisztusé (Filipp. 2, 21), a közös élet szeretetére ment át, azoknak a társaságában szándékozva élni, akiknek egy a lelkük,

egy a szívük Istenben, egyikük sem mond valamit a magáénak, hanem mindenük közös (Ap. Csel. 4, 32). . . .

Éppen azért azok is, akik akár nagy, akár valami számottevő vagyon elhagyásával vagy elosztásával, jámbor és üdvös alázatossággal Krisztus szegényei közé akartak soroztatni, ha testileg megbírnák s egyházi elfoglaltságtól szabadok (habár az ő fenntartásuk, kik lelkületük nagy bizonyosságát adták s ugyancsak a közösség szükségletéhez abból, amijük volt, több-kevesebb mértékben hozzájárulván, a közös birtokra és a testvéri szeretetre hárul), mégis, ha ők is kézimunkát végeznek, hogy az alacsonyabb sorból jövő s ezért gyakorlottabb restek mentegetőzését elhárítsák, sokkal irgalmasabban járnak el, mint mikor mindenüket szétosztották a nélkülözők között.

De opere monachorum 13, 14; 25, 32–33.

KÉTFÉLE SZERETET

Kedves Fiam, Marcellinus,* ebben az általad kezdeményezett műben, egyszersmind ígéretem tartozásához képest, arra vállalkoztam, hogy Isten dicsőséges városát amint az idő jelen folyásában a hitetlenek között vándorol a hitből élve (Habak. 2, 4), valamint örök lakóhelyének abban az állandóságában, amelyet most vár türelemmel (Róm. 8, 25), míg nem az igazságosság ítéletre fordul, (93. Zsolt. 15), ami után eléri majd azt dicsőségben a végső győzelemmel és tökéletes békességben, megvédjem azok ellen, kik Alapítója elé helyezik a maguk isteneit. Nagy és nehéz ez a munka, de Isten a mi segítőnk (61. Zsolt. 9). Mert tudom, mi csoda erőfeszítés kell ahhoz, hogy a kevélyt meggyőzzük, milyen nagy az alázatosság ereje, mely nem az emberi dölyfösség bitortlásával, hanem az isteni kegyelemből ajándékozott nagyságával felülmúl minden földi csúcsot, mely időbeni mozgékonyságában ingadozó.

Mert ennek a városnak királya és alapítója,

* A később kivégzett Marcellinus magas állami tiszt-séget viselt. Ösztönzésének jelentős része volt abban, hogy Augustinus megírta a „De Civitate Dei”-t a kereszténység védelmére, melyet a pogányok a birodalom romlásáért vádoltak.

melynek előadásába fogunk, az Írásban népeinek az isteni törvény kijelentését tárta fel, mely azt mondja: „Isten a kevélyeknek ellenáll, az alázatosoknak pedig kegyelmet ad” (Jak. 4, 6 és Pét. 5, 5i). Ám arra, ami Istené, az emberi gőgtől fel-fuvalkodott szellem is áhítozik s szereti, ha dicséretére mondják: „Kíméli a leigázottakat, s leveri a kevélyeket” (Vergilius: Aeneid. 1, 6, v. 854). Ezért nem mellőzhető hallgatással a földi város, mely minthogy uralkodni kíván, ha a népek szolgálnak is neki, mégis az uralkodás vágya tartja hatalmában – amennyiben ezt ennek a munkának a terve megkívánja s megadatik hozzá a képesség.

De Civ. Dei, praefatio.

Két várost létesített a kétféle szeretet. Nevezetesen a földi várost az Isten megvetéséig menő önszeretet, s a mennyei várost az önmaga megvetéséig jutott istenszeretet. Következőleg amaz önmagában, emez az Úrban dicsekedik. Amaz ugyanis az embereknel keresi a dicsőséget, emennek Isten, a lelkiismeret tanúja, legnagyobb dicsősége. Amaz a maga dicsőségében hordozza fenn fejét, emez Istenének mondja: „Én dicsőségem és fejem felemelője” (3. Zsolt. 4)

Abban, fejedelmeiben vagy az általa leigázott népekben az uralkodás vágya uralkodik; ebben szeretettel szolgálnak egymásnak mind a feljebbvalók gondoskodásukkal, mind az alattvalók engedelmességükkel. Az hatalmasaiban szereti a maga erejét, ez Istenének mondja: „Szeretlek Uram, én erőm (17. Zsolt. 2). Ezért annak bölcsei az ember gondolkodása szerint élve, vagy a testnek, vagy lelküknek, vagy mindkettőnek javait hajhásszák, vagy akik Istent megismerhették „nem dicsőítették őt, mint Istent és nem adtak hálát neki, hanem üresek lettek gondolataikban és sötétség borult oktan szívükre; bölcsenek mondogatták magukat”, azaz a rajtuk uralkodó göggel bölcsességükben fennen hordozva magukat, „eszetlenek lettek; és felcserélték a halhatatlan Isten dicsőségét halandó embernek, sőt madaraknak, négylábúaknak és csúszó-mászóknak képmásával”. Mert ilyenféle bálványképek imádására vezették a népeket, vagy követték ebben azokat. „S inkább a teremtménynek hódoltak és szolgáltak, mint a Teremtőnek, aki áldott mindörökké” (Róm I, 21–25).

Ebben a városban pedig semmi másban nem áll az ember bölcsessége, mint csak az istenfélelemben, mely helyes módon tiszteli az igaz Istent, a szentek társaságában, nemcsak az emberekkel, de az angyalokkal együtt azt várva jutalmul:

„hogy az Isten legyen minden mindenben” (I. Kor. 15, 28).

De Civ. Dei XIV. 28.

E kétféle szeretet közül az egyik szent, a másik tisztátalan; az egyik közösségi érzésű, a másik magát keresi; az egyik a közhaszonról gondoskodik a magasságbeli közösségért, a másik a közügyet is saját hatalmába keríti gögös uralkodásért; az egyik magát alárendelő, a másik Istennel vetélkedő; az egyik nyugodt, a másik nyugtalan; az egyik békeszerző, a másik lázongó; az egyik az igazságot a tévedők dicsérete elé helyező, a másik minden módon dicséretre sóvárgó; az egyik baráti érzületű, a másik irigylelkű; az egyik felebarátjának azt akarja, amit magának, a másik felebarátját magának aláveti; az egyik felebarátja hasznára irányítja felebarátját, a másik a magáéra. Elöljártak ezek az angyalokban, az egyik a jókban, a másik a rosszakban és megkülönböztették az emberi nemben alapított két várost, Isten csodálatos és kimondhatatlan gondviselése alatt, mely minden teremtetett lényt igazgat és rendez, az igazakat éppúgy, mint a rosszakat. Kettőjük ideiglenes egybevegyülésével halad a világ sora, mígnem az utolsó ítélet különválasztja őket, az egyik a jó angyalok-

kal egyesülve királyával elnyeri az örök életet, a másik a rossz angyalokkal egyesülve királyával együtt az örök tűzre küldetik.

De Gen. ad litt. XI. 15, 20.

Figyeljétek az emberek két fajtáját: az egyik a fáradozóké, a másik azoké, akik között fáradnak; az egyik a földről, a másik az égről gondolkozóké. Az egyik azoké, akik a mélybe vetik szívüket, a másik azoké, kik szívüket az angyalokkal egyesítik; az egyik azoké, kik a földiekben bíznak, amiben a világ bővelkedik, a másik azoké, kik előre élvezik a mennyieiket, amiket megígért Isten, ki nem hazudik.

Am egymással vegyül az emberek e két fajtája. Találunk itt Jeruzsálemnek, a mennyek országának polgárát, aki valamit a földön igazgat, teszem, bíbort visel, hivatali tisztje van, aedilis, proconsul,* császár, a földi állam ügyét intézi, de szíve magasba emelkedett, ha keresztény, ha hívő ember, ha istenfélő, ha nem veszi sokra azt, amiben van s reménykedik abban, amiben még nincs ré-

* Aedilis: városi főtisztviselő; proconsul: volt konzul, helytartó

sze. Ebből a fajtából volt Eszter, az a szent aszszony, ki midőn a király felesége volt, veszedelembé jutott polgártársaiért könyörgött s mikor Istenhez imádkozott, aki előtt nem lehet hazudni, imájában azt mondta, megvetendő számára a királyi dísz (Esz. 14, 16). . . .

Ne essünk hát kétségbe a mennyek országa polgárai miatt, ha látjuk, hogy Babilon némi dolgot intézik, valami földi ügyet a földi államban; viszont szerencsét se kívánjunk rögtön mindazoknak, akiket mennyei dolgokat látunk végezni, mert némelykor a romlás fiai is ülnek Mózes székében, róluk szól a mondás: „Amit mondanak nektek, tegyétek meg; de tetteik szerint ne cselekedjétek, mert mondják és nem teszik”. Amazok a földi dolgokban szívüket az éghez emelik, emezek mennyei szavakkal szívükkel a földhöz húznak.

Eljön majd a szórás ideje, amikor a kettő gondosan szétválasztódik, nehogy a tiszta szem az elégetésre kerülő pelyva rakásába kerüljön, nehogy egy szalmaszál is kerüljön a csűrbe takarítandó tömeghez. Amíg tehát tart a mostani összevegyülés, halljuk erről az oldalról a mi hangunkat, azaz a mennyország polgárait (mert inkább arra kell törekednünk, hogy itt elviseljük a rosszakat, mintsem hogy minket viseljenek el a jók) s egyesüljünk ezzel a szóval fülünkkel, nyelvünkkel, munkánk-

kal. Ha megtesszük, úgy beszélünk itt, amint halljuk.

En. in Psalm. 51, 6.

A BÉKE ÁLDÁSA

Ha azt akarják,* hogy a bölcs társaséletet éljen, mi ezt sokkal inkább helybenhagyjuk. Mert hogyan jöhetne létre az Isten városa... vagy hogyan fejlődhetne ki s érhetné el rendeltetése célját, ha nem lenne a szentek társas élete? De ki tudná felsorolni, ki tudná eléggé mérlegelni, hogy e halandó élet viszontagságai közt mennyi és milyen súlyos baj árasztja el az emberi társadalmat? Dicsérői hallgassák meg, amit komikus költőik minden ember megértésével és megegyezésével egybehangzóan mondanak: Feleséget vettem, micsoda nyomorúságot láttam ezzel! Gyermekek születtek, újabb gond! (Terentius: Adelphonum act. 5, 4, 13.) Ugyancsak Terentius a szeretet vétségeiként emlegeti a jogtalanságokat, gyanúsításokat, ellenségeskedéseket, a háborút, a békét ismét (Eunuch. act. 1, 1, 14).

* A filozófusok.

Nem töltötték-e ki ezek mindenütt az emberi vonatkozásokat? Nem történnek-e meg ezek többnyire a barátok tiszteletreméltó viszonyában is? Nincsenek-e mindenütt ezekkel tele az emberi vonatkozások, ahol biztos bajokként érezzük a jogtalanságokat, gyanúsításokat, ellenségeskedést, háborút. A béke ellenben bizonytalan jó, mert nem ismerjük azok szívét, akikkel békében szeretnénk lenni s ha ma ismerhetnénk, nem tudhatjuk biztosan, milyenek lesznek holnap.

De Civ. Dei XIX. 5.

A test békéje a részek rendezett összeállése. Az értelmetlen lélek békéje az ösztönök rendezett nyugalma. Az értelmes lélek békéje a gondolkodás és cselekvés rendezett összhangja. Test és lélek békéje az élőlény rendezett élete és jóléte. A halandó ember és Isten közt a béke a rendezett hitben történő engedelmesség az örök törvénynek. Az emberek közötti béke a rendezett egyetértés. A házi béke az együttlakók rendezett egyetértése a parancsolás és engedelmesség vonatkozásában. A község békéje a polgárok rendezett egyetértése a parancsolás és engedelmesség dolgában. A menyeyi város békéje a tökéletesen rendezett és egyet-

értő közösség Isten élvezésében és egymásnak Istenben.

Minden dolog békéje a rend nyugalma. A rend az egyenlő és különböző dolgok olyan elrendezése, mely mindegyiknek kiosztja a maga helyét... Isten, minden lény legbölcsebb teremője és legigazságosabb rendezője a föld legnagyobb díszül rendelte a halandó emberi nemet; az embereknek bizonyos, a jelen életnek megfelelő javakat adott, azaz az idciglenes békét a múlandó élet mértékéhez képest és pedig nemének békéjében, sértetlenségében és társas életében s mindazt, ami ennek a békének védelméhez s visszaszerzéséhez szükséges. Ilyen mindaz, ami alkalmasan és megfelelően terül el az érzékek körül, a fény, a hang, a belélegezhető levegő, az ivóvíz s ami a test táplálására, befödésére, gondozására, díszére szolgál. Mindennek igen méltányos feltétele, hogy minden halandónak, aki a halandók békéjét szolgáló eme javakat helyesen használja, még nagyobb és kiválóbb javakban lesz része, ti. magában a halhatatlanság békéjében s az annak megfelelő dicsőségben és tiszteletben az örök életben, hogy Istent élvezze és a felebarátot Istenben. Aki azonban rosszul használja ezeket; azt sem kapja meg, ezt is elveszíti.

Azoknak az embereknek házanépe, akik nem a hitből élnek, a földi békét e múlandó élet dolgai-
ból és kellemességeiből igyekszik megszerezni. A
hitből élő emberek házanépe ellenben várakozá-
sát a jövőben megígért örök javakba helyezi és
a földi és ideiglenes dolgokat zarándok módjára
használja, nem úgy, hogy azok megejtsék és elfor-
dítsák Istenhez való törekvésében, hanem hogy tá-
mogatására szolgáljanak a romlandó test könny-
nyebb elviselésére, mely a lelket nehezíti (Bölcs.
9, 15), annak lehető növelése nélkül. Így e halandó
élet szükségleteit mind a két fajta ember és mind
a két ház egyformán használja, de a használat
célja mindegyiknél sajátos s nagyon különböző.

Hasonlóképpen a földi város, mely nem él a
hitből, a földi békét kívánja s abban rögzíti meg
a polgárok parancsolásában és engedelmségé-
ben álló egyetértést, hogy a halandó élethez tar-
tozó dolgokban legyen meg köztük az emberi aka-
rat bizonyos megegyezése. A mennyei városnak
pedig, vagy inkább ama részének, mely a halandó
életben zarándokol s a hitből él, erre a békére is
szüksége van, míg ez a halandó élet, melynek ez a
béke szükséges, el nem múlik. Ezért amíg a földi
városban mintegy zarándóságának fogoly életét
éli, de már bírja a megváltás ígérését s mintegy
zálogképpen a lelki ajándékot, habozás nélkül en-
gedelmeskedik a földi város törvényeinek, melyek

arra adatnak, ami a halandó élet fenntartására szolgál, hogy amint közös mindkettő számára a halandó lét, legyen meg az ahhoz tartozó dolgokban a két város között az egyetértés...

E mennyei város földi vándorlásában minden népből szólítja polgárait s minden nyelvből gyűjti zárandok-közösségét. Nem törődik a szokások, törvények és intézmények különbözőségével, melyek megszerzik vagy fenntartják a földi békét. Semmit sem töröl el abból, se le nem rombol, sőt inkább védi és elősegíti azt, ami bár a különböző népeknél különböző, mégis a földi békének egy és ugyanazt a célját szolgálja, ha nem akadályozza a vallást, mely az egy és legfőbb igaz Isten tisztetét tanítja.

Így hát a mennyei város is jelenlegi zárandoklásában a földi békével él s a halandó emberi élethez tartozó dolgokban védi és kívánja az emberi akaratok megegyezését, amennyiben ez a jámborság és vallás kára nélkül lehetséges. S a földi békét a mennyei békéhez vonatkoztatja, az valóban a béke, mely mint ilyen, csak az értelmes teremtmény számára elérhető és mondható annak... Zárandoklása alatt ezt a békét a hitben bírja; ebből a hitből él igaz életet, midőn ennek a békének elnyerésére vonatkoztatja mindazt a jócselekedetet, amit Isten és a felebarát iránt véghez-

visz, mert hiszen a közösség élete mindenesetre társasélet.

De Civ. Dei XIX. 17.

Amíg egymással összevegyülten él a két város, nekünk is hasznunkra van Babilon békéje; innen a hit által Isten népe csak úgy szabadul, ha egyelőre mellette zarándokol. Ezért buzdította az Apostol az Egyházat, hogy imádkozzék a királyokért és feljebbvalókéért, hozzátéve és mondván: „hogyan istenfélelemmel és tisztességgel teljes, békés és nyugodt életet élhessünk” (I. Tim. 2, 2). S Jeremiás próféta, midőn Isten ókori népének megjövendölte a bekövetkező fogságot, s isteni sugallatra parancsolta, hogy menjenek engedelmesen Babilonba, Istenüknek ott is béketűrőssel szolgálva, ő is intette őket, hogy imádkozzanak azért a városért: „mert az ő békéje a ti békétek is” (Jer. 29, 7.).

De Civ. Dei XIX. 16.

A SZOLGASÁG A BŰN KÖVETKEZMÉNYE

A hitből élő igaz ember házában, aki még a mennyei várostól távol zárandokol, azok is, akik parancsolnak, azoknak szolgálnak, akiknek parancsolni látszanak. Mert nem az uralkodás vágyával parancsolnak, hanem a segítség kötelességéből, se nem az elsőbbség gögjével, hanem a gondoskodás irgalmasságával. Így írja ezt elő a természeti rend, mert így alkotta Isten az embert. Azt mondja ugyanis: „Uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, és minden csúszó-mászón, mely mozog a földön” (Gen, 1, 26).

Azt akarta, hogy a képére alkotott értelmes ember csak az értelmetlen lények fölött uralkodjék, nem ember ember fölött, hanem az ember az állat fölött. Ezért az első igazak inkább állatok pásztoraivá lettek rendelve, semmint emberek királyaivá, hogy így is kifejezésre juttassa Isten, mit kíván a teremtmények rendje s mi az, ami a bűn büntetésének követelménye.

A szolgaságot ugyanis joggal értelmezzük a bűnösre rótt állapotnak. Ezért az Írásban sehol sem olvasunk szolgáról, mígnem az igaz Noé ezzel a szóval büntette fiának bűnét (ua. 9, 25). Ezt a szót tehát a vétek vontta magára, nem a természet. Hihető, hogy a „szolga” szó a latin nyelvben onnan ered, hogy azokat, akiket a hadijog szerint meg-

ölhettek volna, ha a győzők életben tartották, szolgálóikká lettek és a szolgálásról kapták nevüket; ez magábanvéve sincs a bűn tartozása nélkül. Mert még ha jogos háborút viselnek is, az ellenoldalról a bűnért harcolnak, s minden győzelem, még ha a rosszaknak jut is, isteni ítélettel megalázza a legyőzötteket vagy bűneik javítására, vagy azok büntetésére. Tanú rá Dániel, az Isten embere, ki midőn fogságba került, maga és népének bűneit vallja meg Istennek és istenfélő fájdalommal bizonygatja, ez az oka annak a fogságnak (Dán. 9, 5–19).

A szolgaság eredő oka tehát a bűn; annak következménye, hogy egy ember egy másik ember rendelkezésének bilincse alá kerül. Csak Isten ítéletével történhetik ez, akinél nincs igazságtalanság, s aki tudja a különböző büntetéseket kiosztani aszerint, ahogy a bűnösök azt megérdemlik. Amint pedig a legfőbb Úr mondja: „Aki bűnt cselekszik, szolgája a bűnnek” (Jn. 8, 34), így sok jámbor ember szolgál rosszindulatú úrnak, akik mégsem szabadok: „Annak rábja ugyanis mindenki, aki őt legyőzte” (II. Pét. 2, 19). S bizonyos, hogy szerencsésebb embernek, mint a kéjvágnak szolgálni; mert, hogy másról hallgassak, éppen az uralomvágy pusztítja kegyetlen uralmával a halandók szívét. Különben a béke ama rendjében, amelyben némely emberek másoknak alá vannak rendelve, amiképp az alázatosság hasznára van a szol-

gálóknak, éppúgy a kevélység ártalmára van az uralkodóknak.

De ama természetnél fogva, amelyben Isten eredetileg teremtette az embert, egyetlen ember sem szolgálja az embernek, vagy a bűnnek. Mégis a büntetés jellegű szolgaságot is ama törvény szabályozza, amely a természeti rend megtartását parancsolja, megszegését tiltja; mert ha nem történt volna e törvény áthágása, mi sem lenne a szolgaság büntetésével sújtandó. Azért inti az Apostol a szolgákat is, hogy vessék magukat alá uraiknak és szolgáljanak nekik szívből, jóakarattal (Efez. 6, 5); ti., ha nincs módjukban, hogy uraiktól a felszabadulást elnyerjék, szolgai állapotukat bizonyos módon maguk tegyék szabaddá azzal, hogy nem alattomos félelemmel, hanem hűséges szeretettel szolgálnak; mígnem elmúlik a gonoszság, semmivé válik minden felsőbbség és emberi hatalom s Isten lesz minden mindenben.

De Civ. Dei XIX. 14-15.

A HÁZASSÁG JÓSÁGA

A magunk részéről semmiképp sem kételkedünk abban, hogy az Isten áldása szerinti növekedés, sokasodás, a föld betöltése a házasság ajándéka,* melyet Isten az ember bűne előtt kezdettől rendelt, teremtvén a férfit és a nőt, ez a nemiség éppen a testen nyilvánvaló. Éppen ehhez a művéhez fűzte ugyanis Isten az áldását. Mert miután az Írás mondta: „Férfiúnak és asszonynak teremtette őket” folytatólag hozzátette: „És megáldá őket az Isten és mondá: Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet s hajtsátok uralmatok alá” (Gen. I, 27–28.) s így tovább.

Bár mindezt lehet találóan lelki értelemre is vonatkoztatni, mégis a „férfiú és nő” nem érthető valami egy emberben is meglévő hasonlóságra, mintha ti. más volna benne, ami uralkodik s más amit ural; hanem mint teljesen nyilvánvaló, a különböző testi nemiségben férfi és nő úgy teremtetett, hogy utódot nemzve növekedjenek, sokasodjanak, töltsék be a földet; teljes lehetetlenség ezzel szembeszállni.

Mert nem a lélekről, mely parancsol, s a test-

* Különösen a manicheusok ellenkező nézetével szemben.

ről, mely engedelmeskedik; vagy az eszes lélekről, mely kormányoz és az észnélküli vágyról, melyet kormányoz; vagy a szemlélődő crényről, mely kiemelkedik, vagy a tevékenyről, mely alá van vetve; vagy az értelmi belátásról és a testi érzékről, hanem kifejezetten a házassági kötelékről, mely a két nemet egymáshoz fűzi, adott feleletet az Ur, mikor megkérdezték, szabad-e a feleséget bármilyen okból elbocsátani, minthogy a zsidók szíve keménysége miatt Mózes megengedte a válólévél adását. S ő mondá: „Nem olvastátok, hogy aki az embert kezdetben teremtette, férfiúnak és nőnek teremtette őket és azt mondta: A férfi azért elhagyja atyját és anyját és feleségéhez ragaszkodik és a kettő egy testté lesz? Ennélfogva már nem ketten vannak, hanem egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza” (Mt. 19, 4–6).

Bizonyos tehát, férfi és nő kezdettől úgy volt alkotva, amint ma látjuk és ismerjük a két különböző nemű embert; egynek neveztetnek pedig vagy egyesülésük, vagy a nő eredete miatt, aki a férfi oldalából teremtetett. Mert az Apostol is az első példa alapján, mely Isten rendeléséből előállt, int mindenegyet, hogy a férjek szeressék feleségeiket (Efez. 5, 25. és Kolossz. 3, 19).

Ami jó a házasságban s ami által jó a házasság, sohasem lehet bűn. Ez pedig hármas: a hűség, az utód, a szentség. A hűségen azt értjük, hogy a házassági köteléken kívül más nővel vagy férfivel ne történjék nemi érintkezés. Az utódon, hogy szeretettel vállalják, jóságosan táplálják, vallásosan neveljék. A szentségen pedig, hogy a frigý ne választassék szét, s az elbocsátott férfi vagy nő még utód okából se kössön mással házasságot. Ez tartandó a házasság szabályaként; általa megneemesül a természet termékenysége, valamint uralom alá kerül a mértéktelenség helytelensége.

De Gen. ad litt. IX. 7, 12.

Azt állítjuk, a születés és halál ama állapota mellett, amelyet ismerünk s amelyben teremtetünk, valami jó van férfi és nő házasságában. Frigýüket a Szentírás úgy hagyja meg, hogy sem a férjétől elbocsátott nőnek nem szabad mással házasságot kötni, amíg férje él, sem a feleségétől elbocsátott férfinak másikat elvenni nem szabad, csak ha meghalt a visszamenő. Múltán kérdezhetjük, miben van hát a házasság jósága, amit az Úr is megerősített az Evangéliumban, nemcsak mivel megtiltotta a feleség elbocsátását a házasságtörés

kivételével (Mt, 19, 6), hanem mivel elfogadta a meghívást a mennyegzőre (Jn, 2, 2)?

Nézetem szerint ez nemcsak a gyermekek nemzésében van, hanem magában a különböző nemek természetes társulásában is. Különben már nem beszélhetnénk házasságról az öregeknél, különösen, ha gyermekeiket vagy elveszítették, vagy egyáltalában nem is volt nekik. Tényleg azonban a koros házasságban, bár már elcsendesedett a kor heve férfi és nő között, de virul a szeretet rendje férj és feleség között; mivel mennél jobbak, annál korábban kezdték meg kölcsönös megegyezéssel a testi megtartóztatást, nehogy képtelenek legyenek később arra, amit akarnának, hanem hogy dicséretükre válják annak korábbi nemakarása, amire képesek. Ha tehát megőrzik az egymás iránt mindkét nem részéről köteles tisztelet és alkalmazkodás hűségét, ha már el is lankadtak s szinte hullaszerrűek mindkettőjük tagjai, mégis az igaz házastársak lelkiületének tisztasága, minél több próbát kiállott, annál őszintébben, minél békességesebb, annál biztonságosabban tart ki.

Az a jósa is megvan a házasságnak, hogy a testi vagy fiatalos mértéktelenség, ha vétkes is, az utódnemzés tisztességére korlátozódik, hogy a kéjvágy rosszaságából valami jót hozzon létre a házassági egyesülés. Azután megcsillapodik s bizonyos módon szemérmesebben izzik a testi vágy,

ha a szülői érzés mérsékli. Mert a heves vágy nehezékeképpen lép közbe, ha férfi és nő egymáshoz simulásuknál atya és anya voltakra gondolnak.

De bono coniugali 3, 3.

Ha akarod valamiképpen a szemérmesség lelki szépségét látni, ha van hozzá egyáltalában szemed, példát adok rá: szereteted hitvestársadban. Ne gyűlöld hát azt a máséban, amit szeretsz a magadéban.

Sermo 343, 7.

Ha eredeti bukásunk akkor volt, amikor a nő szívében megfogant a kígyó mérge, nem kell csodálni, hogy üdvösségünk akkor történt, midőn a nő méhében fogant a Mindenható teste. Mindakét nem elbukott, mindakettőnek szüksége volt a helyreállításra. Nő által küldettünk romlásba, nő által adatott vissza üdvösségünk.

Sermo 289, 2.

Megfontolandó a mi Urunknak jóságos végzése. Mert a mi Urunk Jézus Krisztus művelte azt, hogy elsőnek a női nem adjon hírt feltámadásáról. Minthogy a női nem által bukott el az ember, a női nem által lett helyreállítva az ember; mert szűz szülte Krisztust, nő hirdette feltámadását. Nő által a halál, nő által az élet.

Sermo 232, 2.

A SZÜZESSÉG ÉRDEME

Minthogy maga az egész Egyház szűz, egy férfiúnak, Krisztusnak lévén eljegyezve, amint az Apostol mondja (II. Kor. 11, 2), milyen nagy tiszteletre méltók azok a tagjai, akik magában a testben is megőrzik azt, amit az egész megőriz a hitben, férjének és urának anyját követve? Hiszen az Egyház is anya is, szűz is. Mert kinek a sértetlenségét tiszteljük, ha nem szűz? Vagy kinek az ivadékához szólunk, ha nem anya?

Mária testileg szülte e testnek fejét: az Egyház lelkiileg szüli a fejnek tagjait. Egyikükben sem akadályozza a szüzesség a termékenységet, egyikük termékenysége sem veszíti el a szüzességet. Mint-

hogy tehát az egész Egyház szent testben is, lélekben is, mégsem az egész szűz testben, hanem lélekben, mennyivel szentebb ezekben a tagjaiban, akikben szűz testben is, lélekben is? . . .

Semmi testi termékenység sem hasonlítható össze a testnek ily szent szüzességével. De azt sem azért tiszteljük, mert szüzesség, hanem mert Istennek szentelt; bár a test tartja azt meg, mégis az istenfélelem és az odaadás a lelket tartja meg. Ezáltal lesz lelki a test szüzessége is, ha a jámborság megtartóztatása fogadja és tartja azt meg. Mert amint csak az használja testét szemérmetlenül, akinek előbb lelkében megfogant a feslettség, úgy csak az őrzi meg a szemérmességet testében, akinek előbb lelkében benne rejtett a tisztaság. Továbbá pedig, ha a házassági szemérmességet, bár a testben tartják meg, mégis nem a testnek, hanem a léleknek tulajdonítjuk, annak vezetésére és parancsára nem történik a tulajdon köteléken kívül mással testi érintkezés, mennyivel inkább és mennyivel nagyobb tisztelettel kell a lélek javai közé soroznunk azt a megtartóztatást, amely a test érintetlenségét magának a lélek és test Teremtőjének fogadja meg, szenteli, őrzi meg?

De sancta virginitate 2, 2; 8, 8.

Kerülni kell a jelen szükségét, de csak ha valamilyen akadályára van a jövőendő javaknak. Ezzel a szükséggel kényszerül a házaselet arra gondolni, ami a világé, hogyan tetsszen a férj feleségének, vagy a feleség férjének. Nem mintha ez elválasztana az Isten országától, mint a bűnök; azokat fékentartja a parancs, nem a tanács, mivel az Úr parancsának megtagadni az engedelmességet ítéltre méltó. De amiből magában az Isten országában többet kaphatna, ha többre gondolna, hogyan tetszhetne Istennek, bizonyára kevesebb lesz, minthogy arra a házasság kényszerúsége miatt kevesebbet gondol. Azért mondja: „A szüzekre nézve nincs parancsom az Úrtól”. Mert aki a parancsnak nem engedelmeskedik, bűnös és büntetést érdemel.

Mivel tehát megnősülni vagy férjhezmenni nem bűn, ha bűn lenne, parancs tiltaná, ennél fogva nincs parancsa az Úrnak a szüekről. De minthogy a bűnök kerülésével és bocsánatával elérendő örök életben van valami kiváló dicsőség, mely az örökkévalóság nem minden győztesének, hanem némelyeknek adatik, annak elnyerésére kevés a büntől való mentesség, hanem olyan valamit kell megfogadni magának a szabadítónak, amit meg nem fogadni nem bűn, de megfogadni és teljesíteni dicséretes: „Tanácsot adok” – mondja – „mint aki irgalmasságot nyertem az Úrtól, hogy hű legyek”.

Mert nem kell irigyelnem a hűséges tanácsot, ki nem a magam érdeméből, hanem Isten irgalmaságából vagyok hűséges. „Azt tartom tehát, hogy ez a jó a közelálló szükség miatt”... Mert tudom, hogyan kényszerít a jelen idő szüksége, aminek szolgálnak a házasságok, hogy arra, ami Istené, kevesebbet gondoljanak, mint amennyi elég annak a dicsőségnek elnyerésére, amely nem lesz mindenkié, ha meg is maradnak az örök életben és üdvösségben. „Mert egyik csillag különbözik fényességben a másik csillagtól, így van a halottak feltámadása is” (I. Kor. 15, 41, 42). Tehát „jó az embernek így lennie” (I. Kor. 7, 25–28).

De sancta virginitate 14, 14.

Figyelmeztetem az örökös megtartóztatást és szent szüzességet követő férfiakat és nőket, jószágukat ne úgy tartsák többre a házasságnál, hogy a házasságot rossznak ítéljék. Tudják meg, hogy az Apostol nem megtevesztően, hanem nyílt igazsággal mondta: „Aki férjhezadja leányát, jól teszi, aki pedig nem adja férjhez, még jobban teszi. De ha feleséget veszel, nem vétkezel, s ha a szűz férjhez megy, nem vétkezik.” S kevésbé utána: „De ha így megmarad, véleményem szerint boldogabb lesz”. S nehogy emberi véleménynek gondoljuk,

hozzáteszi: „Mégis azt gondolom, hogy bennem is az Isten Lelke van”. Ez az úrszerinti, az apostoli, az igazi, az egészséges tanítás: úgy választani a magasabb javakat, hogy a kisebbeket meg ne ítéljük. Jobb az Isten Írásában az Isten igazsága, mint bárki ember lelki vagy testi szüzessége. Úgy kell szeretnünk a tisztát, hogy ne tagadjuk az igazat...

Akik tehát házasság nélkül akarnak maradni, ne úgy meneküljenek a házasságtól, mint a bűn vermétől, hanem mint a kisebb jó dombján lépjenek keresztül, hogy az önmegtartóztatás nagyobb hegyén pihenjenek meg. Mert azon a dombon olyan törvény szerint laknak, mely nem engedi, hogy onnan valaki tetszése szerint kiköltözhessek. „Az asszony” ugyanis „kötve van a törvényhez, míg férje él” (I. Kor. 7, 39). Mindamellettt lépcsőül szolgálhat az özvegyi megtartóztatáshoz; a szűzi megtartóztatáshoz azonban a házasságot vagy el kell kerülni a kérők elutasításával, vagy átugrani a kérők megelőzésével.

De sancta virginitate 18, 18.

Ebben a világban, melyben az Egyház egészében követi Krisztust, egyetemlegesen mondotta: „Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát”

(Mk. 8, 34). Ezt ugyanis nem a szűzeknek kell hal-laniok, a házas nőknek nem; vagy az özvegyeknek, nem az eljegyzetteknek; vagy a szerzeteseknek, nem a házasoknak; vagy az egyháziaknak, nem a világiaknak; hanem az egész Egyháznak, az egész testnek, a sajátos hivatásuk szerint megkülönböztetett és elosztott tagok mindegyikének követnie kell Krisztust. Kövesse a vőlegény vérével megváltott és megajándékozott Egész, az egyetlen, kövesse a galamb, kövesse a jegyes.

Megvan itt a helye a szűzi érintetlenségnek, megvan itt a helye az özvegyi megtartóztatásnak, megvan itt a helye a házassági szemérmességnek: nincs itt helye a házasságtörésnek, nincs itt helye a tiltott és büntetést érdemlő feslettségnek. A tagok pedig, melyeknek itt megvan a helyük, fajuk, helyük, módjuk szerint kövessék Krisztust; tagadják meg magukat, azaz ne bízzák el magukat; vegyék fel keresztjüket, azaz tűrjék el a világban Krisztusért bármit hoz elő a világ. Szeressék őt, ki egyedül nem ámit, egyedül nem csalatkozik, egyedül nem csal meg; szeressék őt, mert igaz az, amit megígért. De mivel nem adja rögtön, ingadozik a hit. Tarts ki, légy állhatatos, tűrj, viseld el a halasztást, s hordoztad a keresztet...

Ahová valaki el tudott jutni, féljen onnan visszatekinteni, haladjon az úton, kövesse Krisztust; felejtve, ami mögötte van, az előttelevőnek neki-

feszülve, az iránynak megfelelően belülről kövesse az Istentől kapott hivatás jutalmát, Krisztus Jézusban (Filipp. 3, 13-14). A házasságban élők helyezték maguk elé a meg nem házasodottakat; ismerjék el, hogy azok jobbak; szeressék bennük azt, amit maguk nem bírnak; s szeressék bennük Krisztust.

Sermo 96, 9-10.

A LELKI HALADÁS ÚTJA

Az isteni gondviselés időben történő intézkedését és orvosságát azok számára, akik a bűn által halált érdemeltek, így adja elő a hagyomány. Először gondolunk minden egyes embernek, ki születik természetére és kiművelődésére. Első korát, a csecsemőkort a testi táplálkozás tölti be, hogy azt teljesen elfelejtse majd növekedésében. Követi azt a gyermekkor, attól fogva kezdünk emlékezni. Helyébe lép a serdülőkor, ebben a természet már lehetővé teszi az utódképzést, s atyává tesz. Azután a serdülésre az ifjúkor következik, abban már gyakorlat szerzendő a nyilvános életben s a törvények által kell azt fékezni; abban a bűnök erősebb

tilalma s a bűnösöket szolgálilag kényszerítő büntetés a testies lelkületekben a vágy hevesebb támadásait gerjeszti s minden vétséget megkettőz. Mert nem egyszerű bűn, ha nemcsak a rosszat, hanem a tiltottat is elkövetjük. A fiatalság munkája után pedig az öregedő embernek némi béke jut. Ettől kezdve a halálig húzódik a megviselt és szintelen, betegségnek alávetett gyengülés kora.

Ez a testből élő s az időleges dolgok kívánságától megkötött ember élete. Ezt mondjuk a régi, a külső, a földi embernek, még akkor is, ha birtokában van annak, amit a tömeg szerencsének nevez, a jól rendezett földi államban, akár királyok, akár fejedelmek, akár törvények, akár mindezek alatt; mert másképp nem lehet a népet jól rendben tartani, még ha földi dolgokra törekszik is: megvan ugyanis annak a szépségének is bizonyos módja.

Ezt az emberi életet, melyet mint a régi, a külső, a földi emberét írtuk le, legyen az a maga nemében mérsékelt, vagy haladja meg a szolgálai igazságosság módját is, élük némelyek életük kezdetétől végéig. Némelyek pedig, bár szükségszerűen azzal kezdik az életet, de bensőleg újjászületnek s lelki erejükkel és növekedő bölcsességükkel többi részét megtörik, a halálnak vetik alá s a mennyei törvényekhez kötik, míg csak a látható halál után az egész élet meg nem újul. Ezt nevezzük új, ben-

sőséges, mennyei embernek. Neki is megvannak nem az évek, hanem az előrehaladás szerint arányosan megkülönböztetett lelki korai.

Az első a hasznos történet emlőin, melyet példákkal táplál. A második már felejtí az emberi dolgokat, s az isteniek felé törekszik, abban nem az emberi tekintély öle tartóztatja, hanem az ész lépéseit a legfőbb és változhatatlan törvényre irányítja. A harmadik már bizakodóbb s a testi vágyat az ész erejével házasiítja össze s bensőleg örvendez a jegyesi édesség sajátszerű nemén, a léleknek a szellemiséggel való egyesülésében s a szemérmesség fátyola borítja be, úgyhogy már nem a kényszer hajtja a jó életre, még ha mindenki megengedné sem lenne kedve vétkezni.

A negyedik kor ugyanazt már sokkal erőteljesebben és rendszeresebben cselekszi s kipattan belőle a tökéletes férfiú, ki képes és alkalmas éppúgy minden üldözésnek, mint a világ viharainak és áramainak elviselésére és megtörésére. Az ötödik a békességes s minden részről nyugodalmas élet, a legfőbb és kimondhatatlan bölcsesség változhatatlan birodalmának gazdagságában és bőségében. A hatodik az örökéletre való teljes átváltozás, a múlandó élet teljes feladásával átmenet a tökéletes formába, mely Isten képére és hasonlóságára teremtetett. A hetedik ugyanis már az örök nyugalom, korokkal már egyáltalában meg

nem különböztethető örök boldogság. Mert amint a régi ember célja a halál, az új ember célja az örök élet. Az a bűn embere, ez az igazságosság.

De vera relig. 26, 48–49.

Mindenekelőtt szükséges Isten félelmével akaratának megismerése felé fordulni, hogy minek követését vagy elkerülését parancsolja nekünk. Szükséges, hogy ez a félelem halandóságunk és bekövetkező halálunk gondolatát belénk vesse s mintegy testünk átszegezésével a kevélység minden megmozdulását a kereszt fájára függessze. Azonkívül szükséges a jámborság által való megszelídítés, hogy ne mondjunk ellen az Isten Írásának, akár megértve azt, ha némely vétkünket korbácsolja, akár meg nem értve, mintha mi jobban tudnánk és jobban meg tudnánk parancsolni; hanem inkább arra gondoljunk és higgyük, jobb és igazabb az, ami ott írva van, még ha értelme rejtett is, mint az, amit magunktól kigondolhatnánk.

Az istenfélelem és jámborság eme két foka után a tudomány fokára jutunk, erről akarok most tárgyalni. Mert ebben gyakorolja magát Isten Írásának minden tanulmányozója; semmi egyebet nem fog abban találni, mint hogy Istent szeretni kell Istenért, s a felebarátot Istenért. Éspedig Istent tel-

jes szívből, teljes lélekből, teljes elméből; a felebarátot pedig, mint önmagunkat (Mt. 22, 36. és 39), azaz hogy mind a felebarát, mind a magunk teljes szeretete Istenre vonatkoztassék... Szükséges tehát, hogy először mindenki ismerje fel az Írásban, hogy ennek a világnak, azaz a múlandó dolgoknak szeretetébe fonódva távol áll Isten és a felebarát oly nagy szeretetétől, amilyent éppen az Írás előír. Ugyanakkor pedig a félelem, mely Isten ítéletére gondol és a jámborság, mely a szent könyvek tekintélyét teljességgel hiszi s annak aláveti magát, önmaga feletti szomorúságra kényszeríti. Mert a jó reménység ama tudománya az embert nem kérkedővé, hanem bánkodóvá teszi; ezzel az indulattal buzgó könyörgéssel elnyeri az isteni segítség vigasztalását, nehogy a kétségbeesés összetörje. Megkezdí így a negyedik fok létét, azaz az erősl elküségét, az igazságért való éhezést és szomjazást. Mert ezzel az indulattal kiszabadítja magát a múlandó dolgok minden halálthozó kedvteléséből s attól elfordulva az örökkévalók, azaz a változhatatlan Egység és Háromság szeretete fele fordul.

Midőnn annak, amennyire képes, távolba sugárzására tekint s átérzi, hogy tekintetének gyöngeségében nem képes fényt elviselni, az ötödik fokon, azaz az irgalmasság tanácsában az alacsonyabb dolgok kívánságával bizonyos módon nyugtalan-

kodó és ellenkező lelkét megtisztítja szennyes képzeitől. De serényen gyakorolja és tökéletesíti itt magát a felebaráti szeretetben s ha már telve reménnyel s teljes erőben eljutott az ellenség szeretetére, fellép a hatodik fokra. Itt már szemét megtisztítva képes Istent látni, amennyire azok képesek, akik meghalnak ennek a világnak képességük szerint. Mert csak annyiban látják őt, amennyiben meghalnak ennek a világnak; amennyiben pedig ennek élnek, nem látják. S azért, habár annak a fénynek a ragyogása már biztosabban, nemcsak elviselhetőbben, hanem kellemesebben is kezd világítani, mégis azt mondják, még csak a tükör által homályban látunk (I. Kor. 13, 12), mert inkább a hitben, mint látásban járunk, amíg ebben az életben zarándokolunk (II. Kor. 5, 6–7), legyen báí már hazánk a mennyben (Filipp. 3, 20). Ezen a fokon pedig úgy tisztítja meg az ember szívének szemét, hogy az igazságnak ne helyezze elébe, vagy azzal ne tegye egyenlővé felebarátját, tehát önmagát sem, mert azt is úgy szereti mint önmagát.

Egy ilyen szent tehát olyan egyszerű és tisztaszívű lesz, hogy sem az emberek tetszésének igyekezete nem fordítja el az igaztól, sem valami kellemetlenség elkerülésének szempontja, mely ellentétben áll ezzel az élettel. Egy ilyen Isten-gyermek fellép a bölcsességre, az utolsó és hetedik fok az, békességgel és nyugalommal telik el annak élvezé-

tével. Mert a bölcsesség kezdete az Úr félelme (110. Zsolt. 10. és Sir. 1, 16.). Ebből kiindulva ahhoz ezeken a fokokon át törekszünk és jutunk el.

De doct. chr. II. 7, 9–11.

Midőn a jó élet fokain lassabban vagy gyorsabban a belátás tisztaságára jutunk, merhetjük mondani, elménkkel valamennyire képesek vagyunk érinteni a legfőbb és kimondhatatlan Háromság egységét, ahol a legteljesebb béke lesz; mert azon túl nincs egyéb, amit várni kellene, minthogy az emberekből nemük szerint az Isten fiai képmására helyreállítottak az atyai változhatatlanságot élvezik. Mert először: „boldogok a lélekben szegények”, ahol az istenfélelem; azután: „boldogok a szelídek”, ahol a tanulékony jámborság; harmadszor: „boldogok a szomorkodók”, ahol megvan a saját gyöngeségének tudománya; negyedszer: „boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot”, ahol megvan az erősség a kívánságok fékezésére; ötödször: „boldogok az irgalmasok, mert majd nekik is irgalmaz Isten”, ahol megvan a segítség tanácsa, hogy megérdemeld a tanácsot. Azután eljutunk a hatodik fokra, erről van mondva: „boldogok a tisztaszívűek, ők meglátják Istent”, ahol a tiszta és a Háromság valamilyen kis részének

szemlélésére képes értelem csak úgy tartható meg, ha nem kívánunk emberi dicséretet, bár dicséretes dolgokat teszünk; azért a hetedik fokon eljutunk annak a békének a nyugalmához, amelyet a világ nem adhat.

Mert ama négy crényhez is, amelyet emlékezésre méltó szorgalommal a filozófusok is korábban felkutatni képesek voltak, azaz az okossághoz, erőslenkőséghez, mértékletességhez és igazságossághoz, ha a vallás tökéletes gyakorlásához még a hármat csatolva hozzáadjuk, azaz a hitet, a reményt és a szeretetet, valóban a hetes számot találjuk. Mert nem helyes ennek a háromnak az elhagyása, nélkülük, tudjuk, nem tisztelhetjük Istent, sem nem tetszhet senki sem Istennek.

Epist. 171 A, 2.

Amint mindenki helyes értelemben csak úgy bölcs, helyesen csak úgy ért, helyesen csak úgy válik ki tanácsban és erőslenkőségben, vagy úgy tudósan jámbor, vagy jámboran tudós, csak úgy féli tiszta félelemmel Istent, ha megkapta a bölcsesség és értelem, a tanács és erősség, a tudomány, a jámborság, az istenfélelem Lelkét; igazi erényt, tiszta szeretetet, vallásos megtartóztatást is csak az erény, a szeretet, az önmegettartóztatás Lelke ál-

tal birtokol: éppúgy a hit Lelke nélkül senki sem fog igaz módon hinni, sem az imádság Lelke nélkül üdvösségesen imádkozni.

Nem azért, mert annyiféle lélek van, hanem mert mindezt egy és ugyanaz a Lélek műveli, ki-nek-kinek osztva a maga részét, amint akarja (I. Kor. 12, 11); mért a Lélek ott fúj, ahol akar (Jn. 3, 8). De be kell vallani, másképpen segít, ha még nem lakik a lélekben, másképpen bennlakásával. Mert még bennük nem lakva segíti az embereket, hogy hívők legyenek, bennlakásával segíti a már hívőket.

Mi hát az ember érdeme a kegyelmet megelőzőleg, aminek az érdeme alapján megkapná a kegyelmet, mikor minden jó érdemet bennünk csakis a kegyelem hoz létre; s Isten, mikor megkoronázza érdemeinket, nem mást koronáz meg, mint a maga ajándékait? Mert amiként kezdettől a hitet irgalomból kaptuk, nem azért, mert hívők voltunk, hanem hogy azok legyünk, a végcélnál, ami az örök élet lesz, megkoronáz bennünket, amint írva van „irgalommal és kegyelemmel” (102. Zsolt. 4). Nem hiába énekeljük tehát Istennek: „Az ő irgalmassága megelőz engem” (58. Zsolt. 11.) és: „Irgalmassága követ engem” (22. Zsolt. 6).

Azért az örök élet is, amelyben végül vég nélkül részünk lesz, s amit mindenesetre a megelőző érdemekért kapunk viszonzásul, minthogy mégis

épp azokat az érdemeket, amelyekért kapjuk, nem a magunk elégséges voltából szereztük, hanem a kegyelem művelte azokat bennünk, azt magát is kegyelemnek mondjuk, tisztán azért, mert érdem nélkül kapjuk, nem azért, mintha nem érdemekért kapnánk, hanem mert magukat az érdemeket is kapjuk, melyekért kapjuk. Arranézve pedig, hogy az örök életet is kegyelemnek mondjuk, a kegyelem ugyanannál a magasztos védelmezőjénél, Pál apostolnál találjuk a mondást: „A bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban” (Róm. 6, 23).

Epist. 194, 18–19.

A BETELJESÜLÉS

Milyen nagy lesz az a boldogság, ahol semmi rossz nem lesz, semmi jó nem marad rejtve, ami Isten dicséretében fog eltelni, aki minden lesz mindenben! Mert nem tudom elgondolni, mi más történhetne ott, ahol nincsen restségből tétlenség, sem kényszerűségből munka. Erre figyelmeztet a szent ének is, ahol azt olvasom vagy hallom: „Bol-

dogok, akik hajlékodon élnek és mindörökké tégedet dicsérnek” (83. Zsolt. 5).

A romolhatatlan test minden tagja és belső szerve, melyet most a különböző szükségletek szerint megosztva látunk, minthogy ott nem lesz szükséglet, hanem teljes, biztos, biztonságos, örökkévaló boldogság, Isten dicséretét fogja szolgálni. A testi összhangnak ugyanis mindazok a viszonyai, ... melyek most rejtve vannak, nem lesznek rejtve, bensőleg és külsőleg az egész testen elrendeződnek és a többi nagy és csodálatos dolgokkal, amik itt láthatók lesznek, az eszes lelkek az ésszel felfogható szépség gyönyörűségétől felgyulladnak majd oly nagy művész dicséretére.

Mi lesz ott a megdicsőült testek mozgása, vakmerően meghatározni nem merem, kitalálni nem vagyok képes. Mégis, bármilyen lesz is a mozgás, a tartás, maga a megjelenés is, illő lesz ott, ahol nem lesz nem illő. Bizonyos, hogy ahol akarja a lélek, tüstént ott lesz a test s nem akar olyan valamit a lélek, ami nem illenék se a lélekhez, se a testhez.

Igazi megdicsőülés lesz ott, ahol se a dicsérő tévedéséből, se hízélgéséből részesül bárki a dicséretben. Igazi tisztelet, melyet senkitől sem fognak megtagadni, aki méltó rá, senki méltatlannak nem fogják megadni; nem is fog az után törtetni senki méltatlan, ahová csak az arra méltók bocsáttatnak.

Igazi békesség lesz ott, ahol semmi ellentétet nem kell majd senkinek sem elszenvedni sem önmagától, sem mástól.

Az erény jutalma ugyanaz lesz, aki az erényt adta s jutalmául önmagát ígérte, kinél jobb és nagyobb semmi sem lehet. Mert mi mást mondott a Próféta által: „Istenük leszek s ők az én népem” (Levit. 26, 12), ha nem azt: Én fogom őket kielégíteni, Én leszek az, amit az emberek tisztességgel kívánnak, az élet, a jólét, a táplálék, a bőség, a dicsőség, a tisztelet, a béke és minden jó? Mert így van annak is helyes értelme, amit az Apostol mond: „Hogy Isten legyen minden mindenben” (I. Kor. 15, 28). Ő maga lesz vágyaink beteljesülése, kit vég nélkül fogunk látni, megúnás nélkül szeretni, fáradság nélkül dicsérni. Ez az ajándék, ez az indulat, ez a cselekvés biztosan mindnyájunké lesz, amint maga az örök élet is közös.

Egyébként ki tudja megfelelően elgondolni, méginkább elmondani, hogy a megérdemelt jutalomhoz képest melyek lesznek a tisztelet és dicsőség fokozatai? De hogy ezek lesznek, nem kétséges. S ama boldog város azt is nagy jónak fogja látni magában, hogy egy alacsonyabb fokon lévő sem fogja a felsőbbben lévőit irigyelni, amint most sem irigylik a főangyalokat a többi angyalok; s amint nem akar senki sem az lenni, amit nem kapott, éppúgy akar az egyetértés tökéletes békességű

kapcsolatába belefűződni, mint ahogy a testben sem akar a szem ujj lenni, minthogy mindkét tagot összetartja az egész test békességes egybetarozása. Ha így tehát az egyik ajándéka kisebb lesz a másikonál, azt is ajándékuul fogja kapni, hogy ne akarjon annál többet.

Szabadakaratuknak sem lesznek hiányában azért, mert a bűn nem gyönyörködtetheti őket. Sőt szabadabb lesz az akarat a bűn gyönyörétől a vétkezhetetlenség elhajlíthatatlan gyönyörűségére szabadulásában. Mert az eredeti szabadakarata, amit az ember kapott, amikor eredetileg igaznak teremtett, képes volt nem vétkezni, de képes volt vétkezni is: ez a végső pedig annál hatalmasabb lesz azáltal, hogy nem vétkezhet. De ez is Isten ajándékából, nem természetének lehetőségéből. Mert más Istennek lenni, s más Istenben részesülni. Isten természeténél fogva nem vétkezhet, aki pedig Istenben részesül, tőle kapja, hogy ne vétkezzék...

Ama város szabadakarata egységes lesz az öszszeségben s elválaszthatatlan az egyesben, megszabadulva minden bajtól, s betöltve minden jóval, kifogyhatatlanul élvezve az örök örömök gyönyörűségét, feledve a vétket, feledve a büntetést, de azért nem feledve szabadulását, hogy hálátlan ne legyen szabadítója iránt. Az értelmes tudást illetően emlékezetében tartva a múltat, azt is, ami ab-

ban rossz volt, teljesen feledve pedig azt, ami az érzéki tapasztalathoz tartozik...

Ott beteljesedik: „Álljatok meg, és lássátok, az Isten Én vagyok” (45. Zsolt. 11). Az lesz valóban a legnagyobb nyugalmi nap, est nélkül, amire az Úr rámutatott a világ első műveinél, ahol olvasuk: „És megnyugovék Isten a hetedik napon minden munkától, melyet folytatott; és megáldá és megszentelé Isten a hetedik napot, mert azon hagyott fel minden munkájával, amit Isten a teremtésben végzett” (Gen. 2, 2–3). A hetedik nap ugyanis mi magunk leszünk, amidőn az ő áldásával és megszentelésével teljessé és helyreállítottá válunk.

Itt megállva látni fogjuk, hogy ő az Isten, ami magunk akartunk lenni, amikor elestünk tőle, hallgatván a csábítóra: „Lesztek, mint az Isten” (ua. 3–5). És elhagytuk az igaz Istent, akinek segítségével isténekké lettünk volna a benne való részesedéssel, nem a tőle való elszakadással. Mert mit értünk el nélküle, mint azt, hogy elvesztünk haragja miatt (89. Zsolt, 9)?

Óáltala helyreállítva s még nagyobb kegyelemmel tökéletességhez segítve, örökre meg fogunk állni, látva, hogy csak ő az Isten, vele telünk el, midőn ő lesz minden mindenben. Mert magunk jócselekedeteink is, midőn majd belátjuk, hogy inkább az övéi, mint a miénk azok, ennek a szom-

batnak az elnyerésére számíttatnak be. Mert ha magunknak tulajdonítanánk azokat, szolgálaiak lennének, amikor szombat napjáról van mondva: „Ne végezz rajta semmiféle munkát” (Deut. 5, 14). Ezért mondja az Úr Ezekiél próféta által: „Szombatjaimat is megadtam nekik, hogy jelül legyenek köztem és közöttük, és ők tudják, hogy én, az Úr vagyok az, aki megszentelem őket” (Ezek. 20, 12). Ezt akkor fogjuk tökéletesen megismerni, mikor majd tökéletesen megnyugszunk és tökéletesen látni fogjuk, csak ő az Isten.

De Civ. Dei XXII. 30, 1-4.

FORRÁSMUNKÁK

A) E r e d e t i e k

Migne, Patrologiae Cursus Completus: S. Aurelii Augustini Opera omnia. Series latina, tom. 32-47. Paris 1865.

Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum: S. Aurelii Augustini Opera. Vindobonae-Lipsiae 1866 kk.

Morin, Germanus: S. Aurelii Augustini tractatus sive sermones inediti. Campodini-Monaci 1917.

B) F o r d í t á s o k

Balogh József: Szent Ágoston Vallomásai. (Parthenon Könyvek) Budapest 1944.

Bibliothek der Kirchenväter: Des hl. Kirchenvaters Aurelius Augustinus ausgewählte Schriften. Kempten-München 1911 kk.

Földváry Antal: Isten Városáról. I-II. Budapest 1942-43 (I-X. könyv.)

Némethy Ernő: A lélek Istennel való magányos beszélgetéseinek könyve. Budapest, 1922.

Rajeczky Benjamin: A szüzességről. (Keresztény Remekírók 8.) Budapest, 1944.

Városi István: A keresztény tanításról. (Keresztény Remekírók 3.) Budapest, 1943.

Vass József: Szent Ágoston Vallomásai. Budapest, 1925.

IRODALOM

Augustinus Magister. Congrès International Augustinien 1954. Communications I–III. Paris.

Babura László: Szent Ágoston élete. (Szent István Könyvek 16.) Budapest, 1923.

Balogh József: Szent Ágoston, a levélíró. (Szent István Könyvek 34.) Budapest, 1925.

Bardenhewer, Otto: Geschichte der altkirchlichen Literatur. Freiburg i. B. 1913 kk.

Bertrand, Louis: Saint Augustin. Paris 1948.

Boyer, Charles: Christianisme et néoplatonisme dans la formation de St. Augustin. Paris 1920.

-----: L' idée de verité dans la philosophie de St Augustin. Paris 1941.

Cayré, F.: Initiation à la philosophie de St. Augustin. Paris 1947.

Gilson, Étienne: Introduction à l'étude de St. Augustin. Paris 1949.

Grabmann, Martin: Grundgedanken des hl. Augustinus über Seele und Gott. Köln 1929.

Grabmann-Mausbach: Aurelius Augustinus. Festschrift der Görres-Gesellschaft. Köln 1930.

Harnack, Adolf: Lehrbuch der Dogmengeschichte II–III. Tübingen 1909–10.

-----: Augustin. Reflexionen und Maximen. Tübingen 1922.

Hertling, Georg: Augustin. (Weltgeschichte in Charakterbildern.) Mainz 1902.

Hessen, Johannes: Augustinus und seine Bedeutung für die Gegenwart. Stuttgart 1924.

-----: Augustins Metaphysik der Erkenntnis. Berlin-Bonn 1931.

Hofmann, Fritz: Der Kirchenbegriff des hl. Augustinus. München 1933.

Jolivet, R.: Saint Augustin et le néoplatonisme chrétien. Paris 1932.

Kiss Albin: Sz. Á. De Civitate Dei méltatása. (Szent István Könyvek 88.) Budapest 1930.

Martin, J.: Saint Augustin. Paris 1901.

Mausbach, Joseph: Die Ethik des hl. Augustinus. Freiburg i. B. 1929.

Portalié, E.: Augustin (Saint) Dictionnaire de la Théologie Catholique I. Paris 1923.

Przywara, Erich: Augustinus. Die Gestalt als Gefüge. Leipzig 1934. (Szemelvényekkel.)

Roland-Gosselin, Bernard: La morale de St. Augustin. Paris 1925.

Schilling, Otto: Die Staats-und Soziallehre des hl. Augustinus. Freiburg i. B. 1910.

Schmaus, Michael: Die psychologische Trinitätslehre des hl Augustinus. Münster 1927.

Schütz A.: Szt. Ágoston. Eszmék és Eszmények. Bp. 1933.

Troeltsch, Ernst: Augustin, die christl. Antike und das Mittelalter. München 1915.

TARTALOM

Szent Ágoston - - - - -	5
Szent Ágoston főbb művei - - - - -	34

Isten és a lélek

Istenkeresés - - - - -	37
Önmagunkba kell térni - - - - -	41
Az igazság öröme - - - - -	46
Hit és ész - - - - -	51
A Szentírás tekintélye - - - - -	57
Bölcsesség és tudás - - - - -	62
Az elménk felett álló örök Igazság - - - - -	66
A teremtett világ szava - - - - -	70
Boldogságra vágyó lelkünk kielégülése - - - - -	74
Isten ismeretéről - - - - -	78
Isten lénye - - - - -	87
A Szentháromság - - - - -	98
A Szentháromság nyomai - - - - -	111
A Szentháromság képmása - - - - -	114
Az emlékezet mélysége - - - - -	122
Az értelem felsőbbisége - - - - -	131
Az akarat és szeretet ereje - - - - -	137
Test és lélek - - - - -	145
Mire képes a lélek? - - - - -	151
A lélek halhatatlan - - - - -	154
A lélek élete - - - - -	165

Isten és a világ

A változó és múlandó világ eredete - - - - -	171
A teremtés isteni tevékenység - - - - -	174

A teremtés pillanata - - - - -	182
A világ időbelisége - - - - -	189
A fejlődő világ - - - - -	192
Az ember teremtése és eredeti állapota - - - - -	196
A teremtett világ lét- és rangsora - - - - -	201
Az isteni világkormányzás és gondviselés - - - - -	207
A rossz eredete és mivolta - - - - -	213

Krisztus és az Egyház

A bűnbecses - - - - -	221
Krisztus a második Ádám - - - - -	230
Az emberi nemből, szűz anyától - - - - -	233
Valóságos Isten és valóságos ember - - - - -	238
Út, igazság, élet - - - - -	243
Krisztus áldozata - - - - -	251
Minden kegyelem Krisztus által - - - - -	263
A kegyelem gyógyító és indító ereje - - - - -	269
Az isteni kegyelem és az emberi akarat - - - - -	278
Az isteni előrendelés titka - - - - -	287
A megszentelő kegyelem - - - - -	293
A teljes Krisztus - - - - -	301
Krisztus Lelke az Egyház Lelke - - - - -	312
Az Egyház katolicitása - - - - -	316
Az Egyház tanító és kormányzó hivatása - - - - -	322
Az Egyház szentségei - - - - -	327
Az újjászületés és a bűnbánat szentsége - - - - -	333
Az Eucharisztia - - - - -	339
Az egyházirend - - - - -	349

A keresztény élet

A legfőbb jó - - - - -	357
Élvezet és használat - - - - -	361
Isten világosságában - - - - -	367
A szándékból sarjad a cselekedet - - - - -	371
Az istenszeretet erénye - - - - -	377

Az ima szelleméről - - - - -	388
Az alázatos lelkületről - - - - -	394
A szeretet rendje - - - - -	399
Az igazmondásról - - - - -	405
Az erőslelkűség - - - - -	408
A szemlélődő és a tevékeny élet - - - - -	413
A múlandó javak használata - - - - -	421
A test gondozása - - - - -	425
A testi munka dicsérete - - - - -	430
Kétféle szeretet - - - - -	434
A béke áldása - - - - -	440
A szolgaság a bűn következménye - - - - -	446
A házasság jósága - - - - -	449
A szüzesség érdeme - - - - -	454
A lelki haladás útja - - - - -	460
A beteljesülés - - - - -	469
Forrásmunkák - - - - -	475
Irodalom - - - - -	476

32,— Ft